

**EL GOVERN DE LA VILA DE TORROELLA DE MONTGRÍ EN
TEMPS DEL BARROC (1599-1694). LA UNIVERSITAT, ELS
PRIVILEGIS, ELS MONOPOLIS I LES PROPIETATS**

Xavier Solà Colomer

**LA CONSERVACIÓ DELS BOSCOS DE GORGÒNIES DE LES
ILLES MEDES I DEL MONTGRÍ DAVANT EL CANVI CLIMÀTIC:
VALIDACIÓ CIENTÍFICA DE LA TÈCNICA DE PODA DE LES
BRANQUES MORTES COM A EINA DE GESTIÓ**

Gerard Mas Jiménez, Rafel Coma Bau i Eduard Serrano Gras

XIII PREMIS DE RECERCA

Joan Torró i Cabratosa

Ciències Socials i Medi Ambient

XIII PREMIS DE RECERCA

Joan Torró i Cabratosa

Ciències Socials i Medi Ambient

Crèdits

NÚMERO 14 / NOVEMBRE 2023

Edició

Museu de la Mediterrània

Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter

Coordinació

Gerard Cruset Galceran

Disseny Gràfic

Llos Martí, SL

Impressió

Impremta Aubert

ISSN: 2013-5939

Dipòsit legal: GI 896 - 2020

Amb el suport de:

Índex general

PRESENTACIÓ	9
EL GOVERN DE LA VILA DE TORROELLA DE MONTGRÍ EN TEMPS DEL BARROC (1599-1694). LA UNIVERSITAT, ELS PRIVILEGIS, ELS MONOPOLIS I LES PROPIETATS	11
Xavier Solà Colomer	
LA CONSERVACIÓ DELS BOSCOS DE GORGÒNIES DE LES ILLES MEDES I DEL MONTGRÍ DAVANT EL CANVI CLIMÀTIC: VALIDACIÓ CIENTÍFICA DE LA TÈCNICA DE PODA DE LES BRANQUES MORTES COM A EINA DE GESTIÓ	151
Gerard Mas Jiménez, Rafel Coma Bau i Eduard Serrano Gras	

Presentació

Els museus i els parcs naturals son dues institucions que tenim molts punts en comú. Un d'ells, i dels més importants, és el fet que contínuament generem recerca del territori més proper. Una recerca que aporta un millor coneixement de l'entorn, que genera avenços en la seva comunitat i que representa una eina per poder anar evolucionant i millorant constantment. És per això que les dues institucions tenim la necessitat i la obligació de tirar endavant el màxim nombre d'investigacions possibles.

El Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter i el Museu de la Mediterrània fa temps que treballen per impulsar recerques. I no només ho fem de forma individual sinó que ho fem de forma conjunta, cohesionada i sumant recursos i esforços. I els Premis de Recerca Joan Torró i Cabratosa, és el màxim exponent.

Però tot aquest coneixement que generem no tindria gens d'importància si no aconseguíssim transmetre'l a la societat. L'accés al coneixement ha de ser universal, i hem de treballar per fer arribar els resultats de la recerca al màxim nombre de gent possible. En aquest punt cal destacar la funció del Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània que alhora actua com a Centre de Documentació del Parc Natural del Montgrí, les illes Medes i el Baix Ter. Un espai que és una porta oberta al coneixement a tota la societat.

Un altre via per a la difusió de les investigacions són les publicacions. Per aquest motiu editar un nou número de la col·lecció Recerca i Territori, és una satisfacció.

Ara, us presentem un nou número d'aquesta col·lecció. Un llibre on podreu conèixer els resultats dels treballs guanyadors de la XIII edició dels Premis de Recerca Joan Torró i Cabratosa. Per una banda trobem un treball de ciències socials que ens porta a explorar el segle XVII a Torroella de Montgrí, un segle oblidat fins ara pels investigadors. I per una altra banda un treball de ciències naturals que ens presenta els resultats de gestió activa sobre els boscos de gorgònies a les Illes Medes, un dels seus grans tesoros.

Des del Museu de la Mediterrània i el Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter esperem que aquests treballs siguin de gran utilitzat per a la societat, i que siguin un impuls més per continuar avançant en la difusió i la gestió del nostre territori.

Gerard Cruset Galceran
Director del Museu de la Mediterrània

Ramon Alturo Monné
*Director del Parc Natural del Montgrí,
les Illes Medes i el Baix Ter*

**El govern de la vila de Torroella
de Montgrí en temps del Barroc
(1599-1694).
La universitat, els privilegis, els
monopolis i les propietats**

Xavier Solà Colomer

Índex

LLINDA	15
INTRODUCCIÓ	16
1. EL GOVERN DEL MUNICIPI: LA UNIVERSITAT, ELS CÀRRECS ADMINISTRATIUS I ELS MONOPOLIS	20
a. El «consell dels trenta» i el consolat: reunions, insaculació i funcionament	21
2. ELS OFICIS I CÀRRECS ADMINISTRATIUS DE LA UNIVERSITAT	33
a. Els batlles i les batllies	33
b. El clavari, l'oïdor de comptes i el secretari	36
c. El corredor públic (d'orella i de coll)	38
d. Els dipositaris i els estimadors	40
e. El mostassaf	41
3. ELS PRIVILEGIS DE LA UNIVERSITAT: <i>EL LLIBRE DE PRIVILEGIS DE 1603</i>	42
4. LA HISENDA MUNICIPAL: GUERRES, IMPOSTOS I ENDEUTAMENT CRÒNIC	49
5. LES IMPOSICIONS I ELS MONOPOLIS	61
a. La botiga del blat, els forns i les fleques	61
· La botiga del blat (o forment)	61
· Els forns (particulars) de destret	65
· Les fleques	72
b. Les carnisseries: carns grosses i menudes, pells i greix	74
c. La càrrega i la descàrrega	80
d. La mercaderia: compres i vendes	83
e. La botiga de l'aiguardent, avellanes, pólvora, plom, candeles, tabac, torrons i neules	86
f. La gabella: oli, sal i pesca salada	88
g. Les tavernes	92
h. La neu, el glaç i el pou de gel	96
i. El pas de la barca del riu Ter	104
j. La pesca i la peixateria	107
· El peix fresc o la pesca dolça del riu Ter: sabogues i llissals	108
· El peix fresc o la pesca salada del mar	110
· El delme del peix o delme del rei	111
· El quart del peix de l'obra parroquial de Sant Genís	112
6. LES PROPIETATS DE LA UNIVERSITAT	113
a. La torre Ponsa	113
b. La Devesa: pastures, conreus (d'arròs) i una casa de pagès	114

7. L'ESCOLA I L'ESTUDI DE MINYONS	122
8. L'HOSPITAL DE POBRES	124
9. LES AIGÜES PÚBLIQUES: FONTS, POUS, CLAVEGUERES I PONTS	131
10. BIBLIOGRAFIA	142
11. ANNEX	145

Llinda

La publicació que teniu a les mans estudia la vila, el terme i la parròquia de Torroella de Montgrí i, per extensió, la seva baronia, al llarg del segle XVII en un dels seus aspectes més rellevants: el govern del terme a través de la seva universitat i el sistema de gestió econòmica que va emprar.

Aquesta és una part del projecte de recerca que va guanyar el XIII premi de recerca Joan Torró i Cabratosa, en modalitat de ciències socials, i que es va presentar sota el títol *El segle del Barroc a Torroella de Montgrí (1599-1694). Una vila de pagesos i artesans, mercaders i mariners, clergues i cònsols*. Tot el treball d'investigació, al complet, es pot trobar al Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània de Torroella de Montgrí. En ell hi podreu trobar tots els aspectes més rellevants entorn la política, l'administració local, l'economia, la societat i la religiositat del segle del Barroc.

Per qüestions d'espai d'impressió del present número de la col·lecció "Recerca i Territori", m'he hagut de centrar en una sola part: *El govern de la vila de Torroella de Montgrí en temps del Barroc (1599-1694). La universitat, els privilegis, els monopolis i les propietats*. En ella penso que es pot trobar bona part de les característiques principals d'aquest segle a Torroella de Montgrí, i destil·la un bon resum del que és la resta del treball. El lector i investigador hi trobarà molta informació, i algunes notes que remetent al treball complet.

Introducció

Són dos fets els que determinaren el desenvolupament de l'època moderna torroellenca: el punt d'inici té lloc el 1599, quan el rei Felip III concedeix a la universitat l'establiment de la muntanya del Montgrí, i la cloenda en seria la batalla del Ter entre exèrcits espanyols i francesos el 1694. Un segle que és pràcticament desconegut per a Torroella, i no pas estudiat de manera sistemàtica ni precisa. La bibliografia –i la recerca– és (quasi) inexistent, sinó només en aspectes molt puntuals; mentre que la documentació –de diferent naturalesa– és rica i abundant.

Els segles XVI i XVII catalans s'han qualificat sovint, erròniament, d'una època de decadència i de crisi.¹ Situats entre l'esplendor medieval i la gran arrencada del segle XVIII, s'havien considerat un període de transició qualificat de desfeta econòmica, política i cultural. Eren –i són encara– mal coneguts per alguns elements puntuals més o menys famosos i populars, com són la pirateria, el bandolerisme i la bruixeria, la guerra dels Segadors (1640) o la plaga de pesta bubònica (1651-1653). Però estudis més recents han demostrat que, precisament entre 1550 i 1640, s'esdevé un període de reconstrucció demogràfica, d'expansió agrària i de consolidació d'una prosperitat posterior.²

El poc coneixement que es té –o es tenia– de Torroella de Montgrí per als segles moderns, i en especial de la dissetena centúria, és molt gran. L'entorn geogràfic i històric de la vila, el terme, la parròquia i la baronia han estat poc o gens estudiats. Sempre s'ha tractat de manera molt general i superficial, tant en les monografies d'història local com en les comarcals, repetint la mateixa informació i dades, sense fer-ne aportacions rellevants o anàlisis profundes.³ Cal citar el cas, excepcional, del treball que Marcel Pujol ha fet recentment sobre la pesca a Torroella i a l'Estartit durant l'època moderna, fent servir, principalment, la documentació municipal.⁴ Val a dir que aquesta historiografia local, en bona part publicada en els *Llibres de la Festa Major*, és un bon punt de partida per encetar el nostre estudi.

Torroella de Montgrí apareix, a la documentació, com una de les viles més actives del nord-est català, lluny d'una suposada o pretesa decadència. A partir d'aquest estudi de cas, del que anomenem microhistòria –i no d'història local–, podrem entendre quines són les característiques d'una vila catalana d'Antic Règim. Una vila que formava part d'un complex sistema territorial de relacions que establia forts vincles entre les ciutats i la ruralia. Torroella es dreça com el centre d'una baronia, que inclou diferents pobles de la rodalia: Ullà, Gualta, Fontanilles i Llabià. És per això que les relacions amb aquests pobles és absolutament directa, però va més enllà d'aquest entorn immediat fins a estendre's a tota la plana del Baix Ter, entre el Baix i l'Alt Empordà; a banda i banda del Montgrí: l'Escala, Verges, Bellcaire d'Empordà, Serra de Daró, Ullastret, Peratallada, Palau-Sator i Pals. Són les poblacions més properes, que creen una mena de subcomarca. Aquesta situació va marcar les comunicacions terrestres, fluvials o marítimes. La xarxa de camins, ponts i barques –sobre el Ter– interrelacionava les diferents viles i poblacions, especialment amb la ciutat de Girona, on molts comerciants, transportistes, carreters i mulers hi acudien a comprar i vendre, i on les famílies benestants de Torroella hi tenien casa.

1 NADAL 1979 i SALES 1989.

2 GARCÍA ESPUCHE 1998.

3 PELLA I FORGAS 1883; AUDIVERT 1983; ROVIRAS I TORRENT 2003; ALCOBERRO 2006 i BOFILL et alii. 1998.

4 PUJOL 2013.

El tràfic marítim a través del port de l'Estartit –que començava construir-se– s'esdevé principalment amb Barcelona i les poblacions del Maresme, d'on es proveïa principalment vi i s'hi exportava arròs.

El gruix de la població torroellenca el conformaven el grup de menestrals i artesans que habitaven dins la vila: són els menestrals tèxtils (paraires, teixidors de llana i lli, sastres, calceters, mercaders, botiguers de teles o revenedors) i els dels oficis de la construcció (fusters, mestres de cases, ferrers, calciners, rajolers). El comerç i la venda al detall són un puntal en el sector serveis. El rei Joan I atorga el privilegi a la vila de celebrar la fira agrícola i ramadera de Sant Andreu (30 de novembre) durant una quinzena a partir de la festivitat de la seva onomàstica. En paral·lel, un altre gran percentatge el componen les activitats agropecuàries: pagesos, ramaders, pescadors i moliners. El treball del camp se centra en els masos, els quals esdevenen petits centres d'explotació agrícola amb el cultiu de blat –i d'altres cereals– i d'arròs, pel fet que molts habitants de la vila disposen de camps, horts i feixes on van a treballar, i de molins d'arròs per escaïrar o moldre dins de les pròpies cases. En els molins fariners i arrossers, del Ter i altres rius i rieres, es molen aquests productes: el molí del Mig, molí de Dalt, el molí de Baix (mas la Galera) a Torroella, i els de Gualta i de Pals.

La població torroellenca s'enquadra dins la parròquia, que es vehicula a través de diferents elements que configuren una estructura ben complexa: primer, els espais –amb l'església de Sant Genís com a punt central, rodejat de les capelles i ermites de Santa Maria del Mar, de Sant Antoni, del Roser i la famosa de Santa Caterina, l'hospital de Pobres i el convent de Sant Agustí–; segon, la població –els clergues, la comunitat de preveres, i les confraries i administracions eclesiàstiques i laïques–; tercer, el temps –a través del calendari festiu al llarg de l'any.

Aquest exercici de microhistòria ens permetrà situar-nos entorn dels grans debats de la historiografia moderna. En seria un el paper d'especialització econòmica que desenvolupen les viles i pobles de la ruralia dins l'estructura que es vertebrava a partir de la ciutat de Barcelona com a gran centre comercial català.⁵ La nostra hipòtesi de partida és que aquesta especialització no pot ser altra que la producció intensiva i extensiva de l'arròs a bona part de la plana del Baix Ter –de la que es conserven desenes de contractes i concòrdies del seu conreu–, que s'exporta almenys fins a Barcelona.

Un altre debat, lligat al primer, són les transformacions del règim senyorial a través dels masos i de la societat pagesa, dels canvis en l'estructura dels conreus, la periodització de les crisis de subsistències o l'evolució del tipus de conreu –amb l'especialització del regadiu i de l'arròs esmentats.⁶ Els nobles i senyors directes, per exemple, els autoanomenats «terratinents», els Sarriera i Gurb –després comtes de Solterra– o el comte de Peralada, van tenir un paper destacat en el desenvolupament i intensificació del cultiu de l'arròs.

Un tercer element de debat és el paper cabdal que va tenir l'activitat ramadera, quan el 1599 la universitat torroellenca recupera els comunals de la muntanya del Montgrí –coneguda com la “Muntanya Reial”– per destinar-los a la pastura –d'eugues, bous, vaques o ovelles–; al conreu de la vinya i l'olivera o a l'extracció de la pedra. En aquest espai, però també a la plana, van prenent forma les closes, tancades amb murs alts, on estabular el bestiar i obtenir fems per abonar la terra i augmentar la productivitat. L'augment de la ramaderia es va traduir, al seu torn, en un augment de la demanda de carn per a carnisseries.

5 GARCÍA ESPUCHE 1998 i DANTÍ 2005, 2011 i 2015.

6 GIFRE 2008, 2012, 2015 i 2016a i b i VEGA 2015.

L'anàlisi de la documentació a llarg termini –cent anys curts– permet veure'n l'evolució canviant de l'economia, la societat, la política i la religió. Una evolució o transformació que està totalment condicionada per les guerres successives que es donen des de 1640, i que tenen un impacte directe entre la població, en els àmbits particular i públic. El finançament de la universitat –a través dels seus monopolis i imposicions– creix precàriament a partir de la dècada de 1640, any que esclata la guerra de Separació, i marca l'inici d'un endeutament crònic amb la creació de censals i redelmes que pretenen arreglar les despeses derivades dels enfrontaments bèl·lics –la creació de lleves, el pagament d'impostos, les contribucions reials, els allotjaments de soldats o el condicionament de muralles, torres i sistemes de defensa.

La universitat de Torroella esdevé el principal òrgan de govern públic de la vila i terme. Escollia per insaculació els seus membres cada 1 de gener: batlles, jurats, cònsols, veguers, clavaris, secretaris, oïdors de comptes, corredors i mostassafs. El 1603 la universitat comença a redactar un *Llibre de Privilegis*, amb la intenció de preservar i mantenir vigents aquells privilegis atorgats des d'antic –tant pels senyors de la família Torroella com pels reis Habsburg. Les vies de finançament de la universitat són múltiples i diverses, a través dels seus monopolis o imposicions: la neu, la pesca al Ter –«lo pesquer de les Sabogues»–, les dues fleques, les dues carnisseries –de les carns grosses i les petites–, el vintè dels grans, ovelles, cabrits i llana, el mercat, l'arròs de la Devesa, la gabella –la venda de sal petita, oli i peix salat–, la sal grossa, l'aiguardent, la taverna, la botiga del blat, plom, pólvora, el tabac, les candeles, els claus i el sabó, la barca sobre el Ter, el carreratge de mercaderies a la platja de l'Estartit i el delme del peix.

L'encreuament d'informació de distinta naturalesa, civil i religiosa, –en total diàleg i connexió–, mostra una vila dinàmica i plural, rica en matisos i plena de detalls, on s'interrelacionen els afers i les qüestions econòmiques i socials. Així doncs, la documentació emprada procedeix de tres grans institucions: la notaria, la universitat i l'Església. La informació és tan quantiosa i de tanta qualitat, que ha permès bastir un relat d'extraordinària riquesa i complexitat, de manera que l'hem aprofitada al màxim incorporant al text nombrosos i generosos exemples.

En primer lloc, la principal font documental és la notaria de Torroella de Montgrí, que està dipositada a l'Arxiu Històric de Girona. Hem buidat sistemàticament i exhaustivament els 148 volums, entre manuals, llibres i llibres de protocols compresos dins la cronologia del nostre estudi. És una notaria absolutament rica i abundant en informació, que resta pràcticament inèdita i desconeguda. A aquesta notaria hi acudia no només la gent de Torroella, sinó també d'Ullà, Gualta, Fontanilles, Llabià, Fontclara, Pals, Bellcaire, Verges, Ullastret i l'Escala. Hi anaven a signar els seus negocis i contractes privats, capítols matrimonials, testaments, censals, compres, vendes i construcció de cases i barques, terrenys, bestiar, cereals, vi o gel.

En segon lloc hem estudiat els llibres i la documentació administrativa que va produir la universitat de Torroella, conservada a l'Arxiu Municipal de Torroella. Són, principalment, el *Llibre de Privilegis* i els *Llibres de Conclusions* –el primer dels quals comença a escriure's el 1648. La informació que hi trobem té a veure amb el funcionament i administració de la vila pel que fa a les franquícies senyoriales, els privilegis reials i les ordenacions municipals.

Per últim ho completarem amb altra documentació del fons Josep Vert, conservat al Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània. Vert va ser el gran investigador local que va recopilar tot tipus d'informació referent a Torroella, la qual ens ha estat molt útil. També hem recollit dades de les notaries de la ciutat de Girona (l'Arxiu Històric de Girona) i d'impresos coetanis, procedents de la Biblioteca de Catalunya, de la Biblioteca de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona i de la Biblioteca Nacional de Madrid.

Finalment, voldria donar les gràcies als membres del jurat, la Sabina Plaja, l'Enric Torrent i en Gerard Cruset, que en el moment que van escollir aquest projecte van permetre desenvolupar-lo. El meu agraïment també a l'Eva Ramió, responsable del Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, per l'ajuda proporcionada durant l'elaboració d'aquest treball.

1. El govern del municipi: la universitat, els càrrecs administratius i els monopolis

L'activitat política i civil de Torroella de Montgrí ve determinada per la consolidació del model municipal de la Corona d'Aragó establert en els segles XIV i XIV.⁷ Pel fet de ser vila reial –des de finals del segle XIII–, participa a les corts a través d'un síndic. La universitat de Torroella escollia per insaculació els seus membres cada primer de gener: batlle, cònsols, veguer, clavari, secretari, oïdor de comptes i mostassaf. Un dels esdeveniments clau, que marca l'inici d'aquest període, és la concessió que fa el rei Felip III (mentre era a Barcelona el 13 de juliol de 1599 assistint a Corts) de la muntanya del Montgrí –o Muntanya Gran o Reial– als habitants i a la vila de Torroella, a més d'altres privilegis i llibertats que ha d'assumir la universitat. Aquest fet és transcendental per a les activitats econòmiques o explotació dels recursos naturals que s'hi portaran a terme: les pastures, la llenya, els cultius (vinyes i oliveres) i les pedreres.

El virrei, representant del rei al Principat, escollia el procurador reial i els jutges de la baronia per un trienni a partir de la proposta d'una terna de la mateixa universitat. Finalment, la universitat n'assumia tota la responsabilitat: «per quant per la S.C.R. Magestat del Emperador [Carles V] para de Vostra Magestat fonch consentit privilegi donant orde quiscun trienni del modo se ha de fer la terna de procurador e jutge, ço és, los cònsols vells e nous e clavari vell e nou ab un elet fahedor que són nou persones en nombre feyen e fan elecció de terna de procurador e jutge, ço és, los cònsols vells e nous e clavari vell e nou ab un elet fahedor. Com algunes voltes se és seguit que per a desbaratar que les dites ternes no fossen fetes bé perquè de gràcia se poguessen fer provehir algunes persones les quals no podien entrar en terna per no aparèixer als cònsols e als que feyen dita elecció donaven modo que alguns qui havian de fer la dita elecció se absentaven y se amagaven com moltes vegades se sia trobat seguir-se com dit és. Persò se supplica que faltant en la hora que dita elecció se acostuma de fer e los tals elegidors nos trobaran en la casa de la vila feta la crida ab veu de trompa, com se acostuma e servat l'orde, se acostuma tenir que en tal cars tots los que faltaran en lo fer de dita elecció los cònsols ab la major part del consell present puguen per aquelles persones que faltaran en fer dita elecció pogan fer tants rodolins com faltaran persones per fer dita elecció y passar en dits rodolins los noms los aparra dels de dit consell del matex modo se fa lo elet. Plau a Sa Magestat».⁸ I afegia, més endavant, «com se sia trobat moltes y diverses vegades en dita vila de Torroella de Montgrí lo procurador real de aquella ser fora de dita vila y baronia de aquella, y no haver en aquella alguna persona qui representàs la persona de dit procurador real, y haver-se seguida alguns scàndols, per tant supplica a Vostra Magestat lo dit síndich sia servir, concedir y atorgar que tota hora quant dit procurador real serà fora de dita baronia sia lícit y permès al jutge ordinari de aquella aportar la vara per dita vila y baronia fins atant dit procurador real sia tornat a la dita baronia o vila de Torroella de Montgrí».⁹

Coneixem als procuradors reials Nicolau Massanet (1638-40) i a Josep Mir (1661-63). Però, *de facto*, foren diferents famílies nobles les que s'encarregaven de la seva administració govern en nom de la

7 TORRAS RIBÉ 1983.

8 Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí (AMTDM). *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.-104v.

9 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.-104v.

corona: primer la família Llabià, seguits pels senyors de Biure i més endavant els senyors d'Oms, fins que el 1642 –en plena guerra–, la universitat aconsegueix ser-ne l'adjudicatària¹⁰. Volem investigar el paper que tenen els procuradors reials i les famílies nobles arrendatàries, en confrontació i litigis o en concòrdia i avinences amb la universitat.¹¹

a. El «consell dels trenta» i el consolat: reunions, insaculació i funcionament

La universitat –o comú– era la veritable i gran institució política civil que regia la vila i el terme municipal de Torroella. Aquesta institució agrupava els caps de casa del terme, que es reunia en assemblea per resoldre les problemàtiques pròpies. A través dels privilegis concedits a l'època medieval la universitat es va erigir com a sòlid regiment durant tota l'època moderna, almenys fins a 1714 (amb la introducció dels ajuntaments borbònics). El 1585 el rei Felip II de Castella confirmava els privilegis de la universitat de Torroella de Montgrí.

La universitat de Torroella es basava en el «consell dels trenta» –consell general o trentenari–, el veritable òrgan de govern comunitari, format per trenta homes, els caps de família més representatius de la vila i de la parròquia de Torroella, que es feien anomenar jurats. En la majoria de les reunions conservades el consell dels trenta mai, o pràcticament mai, aconseguia reunir-se en la seva totalitat, sinó en les seves dues terceres parts (vint o més de vint), i que governaven a través d'una junta. La junta és molt més efectiva i ràpida, amb una capacitat d'actuació immediata. Ella traslladava les seves ordres als cònsols. L'assistència a les reunions havia de ser puntual: «lo dit concell a resolt que si ningú dels de concell falta a concell després de aver tocar un quart a batellades y un quart rebato caigue en pena de 30 sous barcelonesos per quiscuna vegada».¹² La puntualitat no era pas el principal problema, sinó la manca d'assistència, tal com surt plantejat en els privilegis demanats al rei: «attès que moltras y diversas vegadas se sia seguit en la dita vila que après de ser cridat lo consell ab veu de trompa, com se pratica, y tocadas las batalladas de la campana de la capella de Sant Antoni, situada en la plassa de dita vila, com és de costum, los que són de consell y tenen prestat jurament que sempre que sentiran la crida y campana acudiran a la casa de dita vila, y com de cada dia se seguesca que tenint poch respecte al jurament tenen prestat no volen venir al consell, y sils envien demanar se amagan ys fan negar en llurs casas y moltras vegadas se absenten de dita vila, lo que és gran dany y perjudici del bon govern de aquella. Persò supplica a Vostra Magestat lo dit syndich que li sia servey concedir a dita vila que sempre y quant serà cridad lo dit consell a veu de trompa per la dita vila, com és de costum, y los tals qui tenen de entrar en lo dit consell seran dins dita vila en lo temps se comensarà cridar dit consell, y après passada una hora no seran anats en dit consell, sien cayguts en pena de trenta sous, dividisora en tres yguals pars, ço és, la una per lo official exequatat y l'altra segona part per la obra de la isglésia y la restant tersera part per lo hospital de dita vila, la qual pena los cònsols de aquella puguen moderar segons la qualitat de la persona cayguda en aquella. Plau a Sa Magestat».¹³

10 VIDAL 1984; SERRA 1997 I SIMON 2005.

11 NEGRE 1982; MOLAS 1989 i 2003; OLIVARES 2000.

12 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1684, gener, 2], f. 37r.

13 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.-104v.

Del consell en sortien els tres cònsols que, anualment, regien la vila i feien de portaveus de les conclusions a les que s'arribava a través del consell. En aquest consell dels trenta, doncs, hi trobem representats totes les principals famílies i oficis de la vila i de parròquia –pagesos i menestrals– sense distinció entre uns i altres. El 1618 són cònsols el mercader Jeroni Portas, el fuster Antoni Carbonell i el pagès Pere Jutglar. El 1643 en són l'apotecari Joan Pagès, el fuster Francesc Sagàs i el pagès Tomàs Fortià. El 1662 en són el mercader Francesc Quintana, l'apotecari Pere Jutglar i el manyà Joan Serralta. Aquesta diversitat dins els càrrecs queda reflectida en l'empobriment que patiren molts dels seus càrrecs a les darreres dècades del segle, després d'haver patit un seguit de guerres: «attanent y conciderant lo dit concell que a la casa de la universitat de la present vila aya moltes personas pobres insiculats a cònsols y clavaris y que quant se moren algunes de ells troban-se cònsols o clavaris no si trobi algunas vegada quilis aporte a la sepultura y tenen de anar ab poch llum. Perçò lo dit concell resolt que, a vista de la poca acistència tenen en los enterros y combregars, que tots los que moriran trobant-se insiculats a la casa de la vila a cònsols y clavari ay tingan de aportar quatre atxes de la universitat per lo enterro y combregar per quiscun insaculat, y que per lo enterro y combregar dels senyors cònsols y clavari que ara són o a las oras se trobaran que los senyors cònsols ay tingan de anar ab les gremalles vestides, y que los insiculats a les bosses de cònsols tingan de aportar los morts, és assaber, los insiculats a cada bolsa, y axí mateix a resolt dit concell que per los qui són o seran insiculats a concell que, per lo combregar y enterro, ay tingan de aportar dos atxes de la universitat, tot lo que vol dit concell se observe attès és una cosa pia».¹⁴

La insaculació era un sistema d'elecció dels càrrecs de la universitat que funcionava per sorteig. Consistia en la selecció dels càrrecs a partir d'una mostra aleatòria pertinent a un grup més gran de candidats, amb l'interès de garantir que totes les parts competents i interessades tinguessin una igualtat d'accés. Les llistes d'aquests escollits eren registrats en llibres específics, anomenats llibres de l'Ànima –que no s'han conservat a Torroella. En el moment de l'elecció, els noms dels candidats eren escrits en tires de pergamí, enrotllades, que es ficaven a dins d'un sac –«sac buydador»– o bossa de cuir, fet pel qual se'ls anomenava insaculats. Així ho ratificava el rei Felip II: «Ítem supplica a Vostra Magestat vulla consentir que tots los que són enseculats en les bosses de cònsols e altres officis del regiment de dita universitat hagen de estar scrits los noms ab una membrana de pregamí dins de un rodolí de cera verda, fets tots de una grossària, y lo dia que's acostuma de fer la elecció de dits officis aquells hajan de buydar dintre de un bassí y de allí hage de traure un minyó patit menor de deu anys un rodolí tant solament, y que aquell hage de obrir lo notari y aquell tal extret hage de acceptar aquell tal ofici en què serà estat extret a pena de cent lliures e inhabilitat dels officis en què serà enseculat. Plau a Sa Magestat».¹⁵ Quan es llegia el nom escrit en el rodolí es deia, com el cas de Joan Farrer, «*quo extracto fuit admissus per consules et de consilio non constante de impedimento*»: es comprovava que no estigués acusat o impedit.

Tots els càrrecs cobraven un sou minso. En els privilegis s'intenta regular o establir: «se supplica que attès que lo salari que vuy en dia se dona als cònsols y clavari és tant poch que no basta de molta part en pagar las robas se han de fer dit consolat. Perçò se supplica a Vostra Magestat que dels emoluments de dita universitat se pugua retenir lo clavari per pagar a quiscun cònsol vint y sinch lliures e per lo salari del clavari deu lliures e per quiscun oydor de comptes sinquanta sous. Plau a Sa Magestat».¹⁶ En la reunió de la universitat a 31 de desembre de 1671, es determinava «que paguen los salaris dels cònsols y altres officis de dita universitat, axí com antes se donave ab moneda barcelonesa, se donen y paguen de aquí al

14 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1690, desembre, 31], f. 122r.

15 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.-104v.

16 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 104v.

devant ab moneda de plata que serà un ters més de salari, exceptat los salaris de estimadors y ohidors de comptes, los quals axí com tenian de salari quiscú d'ells sinch lliures barceloneses, lo tingan de aquí al devant de deu lliures barceloneses quiscú».¹⁷

Aquest sistema electoral no era pas perfecte, pel que sorgien dubtes i es generava tensió –tal com veurem en alguns casos. La insaculació havia de ser pública i oberta, només permesa amb l'assistència del consell. Així es denunciava: «com la insaculació que's feu lo dia air en la present casa de la vila no sia de ninguna forsa ni valor per lo tant que jo Pera Pagès, de la present fou axit de la casa de la present vila y essent jo fora ve mon para per lo tant que digueren que ésser mon para procurador de la present vila té lloch per ésser cònsol vell en cap, y dient-me lo señor cònsol Capellà que jo no tenia lloch en ditas veus mon avi, y després men fou anat no tragueren ningú elet més, y axí protesto contra lo cònsol Capellà y Nicolau Uguet qui ha scrit en lo meu lloch de tots anys y dempnatges estimat la injúria en sinch cents ducats vist lo agrava me han fet com és costum que van contra privilegi real de Sa Magestat que no pugan insecular cònsols sens ésser las nou personas juntes que diu lo privilegi».¹⁸

Cada 31 de desembre, l'últim dia de l'any, es reunia el consell de la universitat. Llavors es feia una relació dels cònsols i dels oficials, de les baixes, defuncions i renúncies, i es plantejaven els substituïts per al següent any. Així ho trobem el 31 de desembre de 1681: «attanent y considerant que per privilegis reals a la universitat concedits per los Sereníssims Reys Senyors de aquella, quiscun any la vigília de ninou, que és lo dia present, se fassan las insaculacions dels officis que faltan a insacular per mort o altrement de diferents persones se han de fer y com los Senyors Joseph Pagès y Garbí per ésser-se passat ciutadà honrat de Barcelona y ésser-se axit del gremi de la universitat se aja de insacular y altre a cònsol segon y altre a cònsol ters y altre a clavari y altre a oydor de comptes y altre a mostessaff, en los quals càrrechs y officis ere insiculat dit Pagès y Garbí, y com per mort de Antoni Valls se age de insacular una persona a cònsol ters, y en lloch de Baldiri Roger que se insicula a cònsol se age de insacular una persona a estimador, y com per mort de Antoni Retglar de Thomas Duran y de Martí Masegur, que eren insiculats a estimadors, se agen de insacular tres personas a estimadors, y com també se agen de insacular quatre persones que segons lo thenor de dits reals privilegis deuan y poden fer las ditas insaculacions se agen aguts de tràurer dos alets, és a saber, per ausència de Bernat Capellà lo any passat, obrer, y per lo alet ordinari Josep Mallerach, y axí los dits Joseph Mallerach, y axí los dits Joseph Mir y Sanan, Faliu Roca y Portas y Joseph Carbonell, cònsols, Joseph Marquès y Corts, clavari, Joseph Oliver y Agustí Badia, lo any proppassat cònsols, y Joan Serrat lo any prop passat clavari, Joseph Mallerach y Miquel Batllia an fetas las insaculacions a més veus, axí com o disposan los dits reals privilegis en la forma següent: En lloch de Joseph Pagès y Garbí, cònsol en cap, Faliu Roca y Portas. En lloch de Faliu Roca y Portas, cònsol segon, Narsís Solés. En lloch de Narsís Solés, cònsol ters, Baldiri Roger. En lloch de dit Josep Pagès y Garbí, clavari, Agustí Badia. En lloch de aoydor de comptes de dit Pagès y Garbí, Joan Serrat. En lloch de dit Pagès y Garbí, mostessaff, Joseph Mir y Sanan. En lloch de Antoni Valls, cònsol ters, Joan Vidal. En de Baldiri Roger, estimador, Antoni Badia. En lloch de Antoni Retglar, stimador, Vicens Alavau. En lloch de Thomàs Duran, estimador, Antoni Deulofeu. En lloch de Martí Maseguer, estimador, Joseph Bladó. En lloch de Agustí Prats, estimador, Miquel Puig. Insiculació de concell: En lloch de Antoni Retglar a concell Vicens Alavau. En lloch de Thomàs Duran a consell Antoni Deulofeu. En lloch de Martí Maseguer a concell Joan Salvi. En lloch de Agustí Prats a concell Miquel Puig. De tot lo predit consta ab acte en la notaria de la present vila, dia y any a tras scrits. Ítem dit dia lo dit consell a elegit y abonat y abonat a Sebastià Michalet y Pla depositari de la present vila.

17 Arxiu Històric de Girona (AHG). Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1670-71 (To 270). [1671, desembre, 31], s.f.

18 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1627-28 (To 640). [1628, gener, 1], s.f.

Ítem dit dia lo dit concell ha resolt que los senyors cònsols fosen desobligat a Joan Güelló de tots los censals que se encarrega de la vila al 20 juny 1667».¹⁹

Llavors l'endemà, a 1 de gener, el «dia de circunció del Senyor, vulgarment dit ninou», s'escollien els cònsols i oficis a través d'una terna. Així ho veiem en la fórmula emprada l'1 de gener de 1682 «conforme los privilegis a dita universitat concedits consuetut, ús y estil de aquella, són estats extrets a sort de rodolí y abonats per lo concell los cònsols, clavari, oydós de comptes, mostesà y de consell los següents»:²⁰ els cònsols són Sebastià Miquelet i Pla, Jacint Artigas i Baldiri Roger; el clavari seria Josep Sagàs; els oïdors de comptes són Pere Clergues, Agustí Carbonell; el mostassaf seria Josep Marquès i Corts i el consell dels Trenta estaria format per Sebastià Michalet i Pla, Jacint Artigas, Baldiri Roger, Josep Sagàs, Josep Mir i Sanan, Feliu Roca i Portas, Josep Carbonell, Josep Marquès i Corts, Joan Salvi, Vicens Alavau, Antoni Deulofeu, Pere Pagès i Ferrer, Antoni Badia, Josep Bladó, Joan Reig, Baldiri Motas, Narcís Solés, Miquel Puig, Agustí Batlle, Domingo Serra i Casals, Francesc Julià, Genís Pagès, Pere Bataller, Josep Oliver, Bernat Capellà, Bernat Molló, Joan Serrat, Agustí Badia, Joan Casabó i Jeroni Busquets.

Tal com hem vist, s'escollien els tres cònsols –que formaven el consolat–, el clavari, el dipositari, els estimadors, l'oïdor de comptes, el corredor públic i el mostassaf. Pels càrrecs de procurador i de jutge es proposava una terna. El 1671 en la terna de procurador s'hi van presentar el pagès Josep Mir, el notari Antoni Calvet i l'apotecari Pere Jutglar. Per a l'extracció dels estimadors s'escrivien divuit o vint rodolins, que es posaven dins del sac. A 7 de gener de 1663 van ser escollits Lluís Malani, que va ser admès, Pere Pagès i Ferrer, que va ser impedit «per no estar en la vila», i se'n va escollir un altre rodolí, Nicolau Sorrell, que també va ser refusat «per ser-ne ell impedit»,²¹ fins que el darrer, Jaume Sunyer, va ser admès. A 28 de desembre de 1672 la universitat havia escollit a Francesc Quintana amb el càrrec de dipositari, però ell el va refusar per gaudir del privilegi de ciutadà honorat, per això es va haver de convocar una altra reunió i elecció, a 1 de gener de 1673, i es va triar al mercader Genís Alió i Martí. Per evitar aquests impediments habituals, la universitat havia demanat al rei la manera d'evitar-ho: «com en la present universitat sia consuetut fer extracció lo dia de ninou dels cònsols e clavari, fent aquella dels sachs, que's diuhen buydadors, y hage alguns los quals per moltes rahons sian impedits y no poden concórrer en los dits officis de cònsols y clavari y aquestos per una consuetud antiga romanen los matexos sachs buydadors, de tal manera que après com ells volen no ésser impedits a cònsols y clavari aquells anys que volen axí considerant ésser una cosa malfeta, supplica a Vostra Magestat vulla concedir a dita universitat que aquells que seran axits en dits officis y seran impedits en no poder concórrer, los pujan posar en lo altre sachs com si aquell tal hagués acceptat y no fos impedit. Plau a Sa Magestat quant lo impediment serà causat per culpa del tal impedits»,²² a la que se n'hi afegia un altre: Ítem per quant algunes persones de la dita vila que estaven enseculades als officis de cònsols y clavary y altres officis, per llunyar-se de treball han renunciat a dits officis, però se supplica a Vostra Magestat donar llicència als dits cònsols y consell que aquells tals que han renunciat a dits officis los pujan tornar ensacular sempre que vagarà algun ofici y que aquells tals ni altres que estan enseculats no puguen renunciar sinó que sian obligats en acceptar en lo ofici que la sort los haurà tocat, a pena de cent ducats aplicadors les dos parts una per la obra de la ysglésia y altre al monestir de Sanct Agustí de dita vila y la restant a la justícia que farà la dita exequució. Plau a Sa Magestat».²³

19 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1681, desembre, 31], f. 7r.-8r.

20 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1682, gener, 1], f. 9r.v.

21 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manual*, 1662-63 (To 265). [1663, gener, 7], s.f.

22 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.-104v.

23 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.-104v.

També s'escollien els obrers de l'obreria de l'església parroquial de Sant Genís, els obrers –o administradors– de la capella de Santa Caterina, els de l'hospital de Pobres i, en última instància, els síndics, els representants de les universitat a les corts, a la Diputació del General o altres ciutats. El 1682 el consell deixava als administradors de Santa Caterina, Narcís Solés, Agustí Batlle i Joan Oliver, per 2 anys més «per aver ells bastret molt per passar avant las obras de la casa de dita santa».²⁴ Dos còsols participaven, junt a dos representants de la parròquia –el sagristà i el setmaner o domer–, de l'elecció d'una causa pia per a «donzelles pobres i naturals de dita vila» que es volguessin casar i firmar els capitols matrimonials, que havia creat el noble Antic Sarriera i de Pons (en una altra ocasió es diu que és Andreu de Pons) en el seu testament l'11 d'abril de 1584.

Un cop feta l'elecció dels càrrecs i oficis de seguida es procedia als arrendaments de les imposicions o monopolis de la universitat: batllies, botiga del blat, taverna, carnisseries, peixateries, fleques, mercaderies, neu, pesca dolça –o de les sabogues, al Ter–, carregatge/descarregatge. A 4 de gener de 1682, el consell «ha donada facultat als dits magnífichs còsols de arrendar las inposicions de la universitat».²⁵ No era, sempre, consecutiu i podien passar dies –o mesos– abans no es procedís a aquests arrendaments. I al llarg de l'any, els còsols establien «els vessants de la Montanya Real», per plantar-hi vinyes o reduir-les a cultura, i les terres de la Devesa.

Per a l'elecció del «cònsol en cap» –o cònsol primer– i per als següents, el cònsol segon i el cònsol tercer, s'escrivien els nom dels tres candidats en rodolins, en una terna. Cada elecció es feia en una bossa diferent. Així va quedar determinat en els privilegis atorgats pel rei Felip II: «Com en virtut de Privilegi Real a la universitat de la vila de Torroella de Montgrí del bisbat de Gerona del Principat de Cathalunya en lo regiment de dita vila se fan dos bossas de les quals se fa extracció, ço és, de la una del cònsol en cap e de la altra del cònsol segon e ters són extrets persones jovens, les quals han de precehir los vells, e axí moltes vegades los que són per a regir per dit respecte han renunciat a dit offici de cònsol, lo que redunda en molt gran dany de la dita universitat. Perçò supplica a Vostra Magestat lo síndich de dita vila li sia de merçè consentir se puguen fer de la dita bossa de hon se fa extracció del cònsol segons e terç duas bossas e que los qui vuy estan enseculats en dita bossa, que són vint persones, que los còsols que vuy y són ne puguen triar deu dels més vells dels enseculats en dita vossa y posar-los en altra bossa ab la forma que enseculen los altres, de tal manera que de assí al devant pugua ser feta extracció del cònsol mijà de tal manera que axí com eren dos bossas sien de aquí al devant tres bossas, ço és, per cònsol en cap una com ja y està, e altra per cònsol segons e la restant per cònsol terçer. Plau a sa Magestat que's fassa esta divisió de bossas ab intervenció del procurador real».²⁶

Els còsols anaven vestits amb gramalla, una peça de roba de domàs (seda) llarga fins als peus, com una toga ampla que es col·locava sobre les altres peces de vestir, de color carmesí. Aquest era el símbol de la dignitat consolar. El seu ús continuat en provocava el desgast, així el consell aprovava «lo present any y després quiscun any sie feta a gastos de dita universitat una gramalla de domàs nova per lo cònsol en cap o per lo cònsol convindrà més convenient y que lo present any y després quiscun any sie donada a dita obra de la isglésia una gramalla de las que aportaven dits còsols y que de aquella los obrers tingan de fer casullas o altres ornaments convindrà per dot obra y isglésia».²⁷

24 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1682, gener, 4], f. 10v.

25 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1682, gener, 4], f. 10v.

26 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.

27 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, gener, 10], f. 8v.-9r.

A 1 de gener de 1601 sortia extret per cònsol en cap Guillem Calvet, que va ser exclòs «per lo que té plet ab la universitat a cerca de la gramalla de dol li feu la universitat essent ell cònsol per la mort del Sereníssim Rey don Phalip de immortal memòria, la qual recusa de tornar a dita universitat».²⁸ Aquest mateix dia, el consell determinava «que ells tenen per impedit lo dit Antich Pagès, per lo que està obligat com a fermansa en los actes de seguretats fets per mossèn Montserrat Tarascó, q^o y Joseph Quintana menor, *olim* clavaris de dita universitat, los quals fins assí no han donats llurs comptes com consta en lo llibre de clavariat, y axí y persò lo tenent per impedit, attès majorment que lo any passat dit Josep Quintana fonch extret en clavari de dita universitat y ell matex per no haver donats sos comptes se impedí». Agustí Alfonso Salvany i Montserrat Roura Bisbe s'afegiren a dir «que ells també tenen per impediment Antich Pagès sols per la fermansa ha feta a dit Joseph Quintana en la seguretat per ell prestada de dita clavaria, persò que és estat request en donar comptes y nols ha volguts donar», pel que tots els assistents al consell acordaren «que a bé que dit Antich Pagès sia fermansa de dits mossèn Tarascó y Josep Quintana, com dites que perquè no consta aquells ésser deutors a dita universitat... alguna per no ésser ho dits los comptes de aquells y pot ser que dits Montserrat Tarascó y Josep Quintana, vistos llurs comptes, sien cobradors de dita universitat com bé és cosa possible, que persò nol tenen per impedit». Pere Molló va sortir escollit en rodolí, pel que «per ara no'ls consta de impediment algú de dit Pere Molló que persò admeten aquell en lo offici de còsols ters per ara y fins y atants que conste de impediment algú, y que persò que sia hohit dit Pere Molló». Pere Molló va explicar que «lo dit son germà [Genís Molló] és y ésser deu impedit per ser com és barrier eho aceptor dels catius christians y conforme als privilegis reals concedit a la religió y orde de la Intemerada Verge Maria de la Mercè de la redempció dels catius christians no pot ésser admès en dit offici, y perquè axí conste plenament a tots los demunt dits de consell requer que per vos notari sia present un privilegi a dit Pere Molló, germà seu concedit y atorgat per Rafel Pineda, comissari del monastir ho convent de la V. Germ... Mercè de la vila de Castelló, la dada del qual és en dit monastir a vint y quatre del mes de dezembre més proppassat». Amb aquestes exclusions de càrrecs, queda clar que en quedaven impeditos aquells que eren deutors a la universitat o càrrecs anteriors que no haguessin lliurats els seus comptes. Això vol dir que molts dels càrrecs de la universitat aprofitaven la seva situació avantatjosa i privilegiada dins la universitat, desenvolupant els seus negocis privats, fins a convertir-se en una pràctica habitual. Però una recerca minuciosa posava a llum en aquesta mala praxis, del tot fraudulenta.

A 1 de gener de 1636 la universitat exclòia «a dit Miquel Alió Martí per dit càrrech per ésser estat arrendador dels vintens de la present universitat y encara no deu passar de mill lliuras ab censals se'n ha encarregats, y tanbé per lo que és fermansa de Pere Pagès, arrendador del vintè del any 1633, y com an impedit a Anthoni Taraschó, qui era axit cònsol ters per lo que son para hera fermansa de alguna botiga de Baldiri Torroella, com més largament en dit impedit se conté, y per ésser dit Alió Martí, principal en dits vintens fermansa de dit Pere Pagès, y ésser prohibit, tant en virtut de privilegis a dita universitat concedit com per constitucions de Catalunya, que ningú que dega a la universitat no puga obtenir ningun càrrech, persò ells lo impedexen, requerint sia estret altre clavari altraments prometen que proseiran contra los quil admètian com de justícia se troberà feador».²⁹

L'elecció de còsols i càrrecs a 1 de gener de 1637 va ser molt plàcida, fins que es va arribar al càrrec d'oïdor de comptes. Van escriure's en els rodolins els noms de Pere Xaragay, Joan Quintana, Nicolau Tarascó, Francesc Metge, Andreu Sàbat, Miquel Alió Martí, Joan Pagès, Agustí Tor Bagur, Antoni Sanan

28 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, Protocol·lum, 1600-01 (To 161). [1601, gener, 1], s.f.

29 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1635-36 (To 203). [1636, gener, 1], s.f.

i Nicolau Carles. En va ser extret del sac Nicolau Tarascó, se'l va considerar impedit «per ésser cònsol vell y ésser de entrevenir ab los comptes donarà lo clavari de son de consolat, y se ha feta conclusió que de assí al devant ningú que sia inseculat en la present bolsa de oydor de comptes y serà consol vell ni cònsol lo any se treuran dits oydors no puga ésser admès a dit càrrech de oydor attès ells tenen de entrevenir ja per rahó de llur consolat ab los comptes se tenen de donar».³⁰ Aquesta és, doncs, una altra incompatibilitat: un oïdor de comptes no pot ser-ho per haver estat insaculat ja abans com a clavari i no haver passat correctament la seva gestió comptable i fiscal. El 1683 es resolía «que no se abonàs ningú que no agués donat compte als clavariats ni de les carnissaries a ningun càrrech de la vila, ni los que són fora de la vila que no pugan ser de concell».³¹

Les eleccions del 31 de desembre de 1642 ens aporten un altre motiu pel qual un veí no podia ser escollit. Després de comprovar-se tots els noms, que fossin correctes, aptes i hàbils, es va donar un cap particular: «Atès que Joan Celles, inseculat a las bolsas de cònsol ters de clavari, y ha deu anys no fa la habitació en dita vila, lo ha desenseculat de las ditas bolsas».³² Per ser insaculat calia, per tant, ser cap de casa, veí i amb residència permanent a la vila. Pocs dies abans d'aquestes insaculacions (a 21 de desembre) hi havia hagut greus problemes en una reunió: «attès que Pera Pla, pagès de la present vila, tenint ara consell de present, és estat mal cridat a nosaltros dits cònsols y consell ab paraules injuriosas, lo que és en gran menyspreu de la universitat y conçell y ja en altres occasions haia també perdut lo respecte a dit conçell, perçò determinan que a gastos y en nom de la universitat de la present vila se prossehesca contra dit Pla, en qualsevols tribunals o judicis com de justícia se troberà fahedor llargament».³³ Pere Pla havia estat cònsol durant la dècada de 1620, i el 2 de novembre d'aquest mateix any (de 1642) havia estat escollit per la universitat com a administrador junt a altres persones «per fer rechs, motas y fer arrancar terras y adobar la casa de la Devesa y conservar la dita Devesa».³⁴ Alguna cosa es deuria tòrcer en aquestes dates perquè la universitat decidís portar-lo davant la justícia: aquest és de ben segur, un altre factor que impedia exercir com a cònsol, estar encausat i sotmès a un procediment penal. El problema va continuar uns anys després. El 1648 els cònsols –el notari Francesc Metge i el pagès Josep Merla– van encausar-se contra Pere i Jaume Pla, per un deute de 20 lliures per unes capes de domàs «ques feyan per la isglésia de dita vila».³⁵

Un altre exemple de violència extrema es desenrotllava a les reunions de la universitat: anava més enllà de les males paraules i els insults, i arribava a baralles i batusses amb l'ús d'armes blanques, tal com la que ocorregué en el poble veí: «lo cònsol de Belcaire y la major part del consell sen vingut avui en la present vila de Torroella de Mongrí per fer instància y part formada y per justificar la enquesta de las punyalades ha donat Joseph Moror a Joan Solés, altre dels cònsols de dita universitat, contra dit Moror a recusat y recusa VM, rèbrer las disposicions dels testimonis y assentar la instància per dita enquesta».³⁶ El 1660 hi va haver una greu discussió a Torroella: «En lo consell se ha tingut aurà cosa de mitja hora barallant-se Joan Mir ab Joseph Oliver, lo dit Joan Mir sens tenir resposta als dits magnífichs consellers qui estavan de present, no ha reparat dit Joan Mir de pegar un cop de puny a dit Josep Oliver y vist lo poch respecta y desafuero tant gran de dit Joan Mir, lo magnífich Joseph Pagès, cònsol, se posà per despertir-los

30 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 1], s.f.

31 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1683, gener, 1], f. 23v.

32 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, desembre, 31], s.f.

33 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, desembre, 21], s.f.

34 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, novembre, 2], s.f.

35 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Manual*, 1647-48 (To 208). [1648, maig, 30], s.f.

36 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Protocollum*, 1661-62 (To 263). [1662, desembre, 10], s.f.

perquè nos fessen dany y lo dit Joan Mir se agafà per los cabells de dit cònsol Pagès y després per lo coll quel pensà scanyar y rosegant-lo desde la capella de Sanct Antoni, ahont se tenia dit consell fins a la plaça pública de dita vila de hont ha resultat que dit Joan Mir ha arrabassat molts cabells del cap de dit cònsol Pagès. Perçò lo dit consell ha resolt que en primer loch que dit Joan Mir sia desansiculat de tots los càrrechs que està insiculat en la present universitat, y han donada facultat y plen poder als dits magnífichs cònsols de perseguir-lo per tots los térmens de justícia, fehent-li instància y part formada en nom de la universitat y que per dit efecte pogan gastar de diners de la universitat lo que menester sia. E axí mateix lo dit consell ha donat orde y facultat als dits magnífichs cònsols de fer descriudar a veu de publicada crida en la forma acostumada a las personas de Thomàs Duran y Martí Reig, batlles, a fi y efecte que de aquí al devant no sien tinguts per tals perquè no han volguda capturar la persona de dit Joan Mir del que són estats de parer tots los alt refferits de consell acceptat Thomàs Marallach, que no ha vingut, bé que's fes instància a dit Joan Mir en nom de dita universitat en que fos castigat».³⁷

Les reunions de la universitat tenien lloc a la dita «casa del comú», altrament coneguda com la casa de la universitat, situada en un lloc cèntric, la plaça pública. És el lloc on es trobava el govern local i es feien les assemblees de vilatans, on es discutia i prenien decisions sobre assumptes locals i s'exercien les funcions administratives. Tots els elements indiquen que l'actual edifici de l'Ajuntament correspon a aquest equipament. No tenim, malgrat les freqüències continuades de les reunions, cap descripció exterior ni sabem com era el seu interior (distribució, estances, mobiliari). Per poder encabir fins a 30 persones –el número màxim del consell–, calia disposar d'una sala gran, amb cadires, seients o bancs. Sabem que al centre hi havia un gran taula parada amb una tela o mantell. Aquí sobre, a la vista de tothom, es triaven els cònsols i altres càrrecs. Tot i tenir ben a la vora la capella de Sant Antoni, amb la qual tenia estreta relació, el 1634 es modificà un espai per instal·lar-hi una capella dedicada al Sant Crist.³⁸

Casa del comú, on es reunia la universitat de la vila, a la plaça pública. Autor Xavier Solà.

³⁷ AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1660, setembre, 23], f. 129v.

³⁸ Arxiu Diocesà de Girona (ADG). Registre de Lletres, Registre 1634-35, [1634, agost, 23], f. 90.

Les reunions es convocaven a so de corn, trompeta o campana. Seguien un procediment estandarditzat, que s'anava repetint, per tal que funcionés del tot correctament. Així ho trobem en diferents ocasions, on se seguia un protocol i es prenia acta: «Com estant ell dit [Montserrat] Vinyoles com a cònsol predit junctament ab lo consell general de la present vila dins la casa comuna de dita vila, per atèner consell per a tractar allí cosas y negosis tocant a bé y útil de la present vila y singulars de aquella, com de fet estava dit consell axí ajustat dins dita casa, estant tractant de ditas cosas y negocis de la present universitat, no estant encara lo consell del tot determinat ni resolt del fahedor del preposat per ell dit Vinyolas com a cònsol predit, són vinguts en dita casa comuna de dita present vila y en lo lloch hont se tenia dit consell, Joan Carles y Joseph Camps y Sanar, tots pagesos de la present vila, y lo dit Carles és entrat forcidament dins dita casa, perturbant ell dit cònsols y a tot lo consell de tenir dit consell y de concloure, ans bé los dits Carles y Camps han desbaratat lo consell de tal manera que personas que eran y entrevenian a dit consell se són tingudes de anar sens cloure dit consell, tot a culpa de dits Carles y Camps y Sanàs, lo que basta resultat en gran dany de dita universitat y dels singulars de aquella y, per tant, protesta contra dits Carles, Camps y Sanàs de tot lo lícit y permès de protestas y de tot lo dany por succehir a la present universitat per no haver-se pogut concloura lo preposat en consell».³⁹ El motiu d'aquesta interrupció tenia una explicació en el sistema d'elecció: «Joan Carles de la present vila fonch extret lo primer dia de janer pròxim passat per al ofici de cònsol segon de la dita vila, y vol acceptar y jurar conforme per reals privilegis està disposat y axí personalment constituït devant Vs.Ms., dit Joan Carles ab los presents escrits los interpel·la y requer que li prengan lo jurament y li donen lo lloch en orde conforme tenen obligació, altrament si recusaran fer-ho protesta contra V.M. de danys, greuge y injúria de dita renitència y de Vs.Ms. recorren provora y apel·la del Exm. Lloctinent general y a son real consell o a d'aquell o aquells aquí de dret o altrament se deu recòrrer provocar y apel·lar, demanant una y molts voltas apòstols reverèncias ésser-li concedits de la negació dels quals altra vegada provoca y apel·la». En Joan Carles va ser «impedit del lloc de cònsol si és estat per què devia a la vila o per altres cosas». Una altra excusa pel qual va ser exclòs va ser «que quant ningún vol entrar en casa de la vila demana llicència y dit Carles no ho demanava y perçò pensava ell dit Vinyoles se fa hes conforme se feu lo vespre de ninou que vingueren avolotar ells dits Carles, Camps y Sanan». Al seu torn, en Carles va dir «que sinó ha demanava licència és estat per estar la porta de dita casa de la vila huberta y entrant ell, dit Carles y dit Camps y Sanan se són amotinats y avolotats tots los del consell, perturbant a ell dit Carles y Camps y Sanan de no poder fer llurs ofertes». Per acabar, Montserrat Vinyoles replicava «que quant entraren en dita casa de la vila, lo consell estava ja clos y conclòs, lo que havia de fer en dita casa y los cònsols només havia ja prestat lo jurament y axí obrint les portes entraren alguns deu o dotse tots junts atapats que nos conaguérem sinó lo dit Camps y Sanan y lo dit Joan Carles». Aquest cas és extraordinari per entendre el funcionament d'una reunió ordinària del consell, en paraules dels cònsols, tractar «cosas y negocis tocant a bé y útil de la present vila y singulars». Fa referència a la «*res publica*» o cosa pública, i es remunta als valors i principis de la República Romana. Així doncs, la universitat es convertia en garant del bé comú, en l'assumpció de la responsabilitat i compromís que tenia amb la societat i l'interès públic.

En circumstàncies extraordinàries el consell de la universitat es reunia en forma de «junta» –així era anomenat–, d'urgència, per arreglar qüestions instantànies. Per exemple amb l'arribada d'exèrcits (i procedir als allotjaments dels soldats) o l'arribada de cartes reials (o del virrei o lloctinent). Així es procedia el 19 de setembre de 1633: «Convocada y congregada la universitat dels hòmens y singulars persones de la vila de Torroella de Montgrí ab só de trompeta, com se acostuma dins la casa comuna de la mateixa universitat en la qual la dita universitat per a tractar los negocis d'ella se acostuma de convocar

39 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, *Protocollum*, 1600-01 (To 161). [1601, febrer, 5], s.f.

y congregar o més còmodament convocades y congregades aquellas trenta persones, les quals per privilegi real a dita universitat concedim, fem y representam la Consell General de la predita universitat, en la qual convocació y congregació són stats presents les persones següens, ço és, Nicholau Carlas, Pere Mauris, Joan Ferrer, lo any present y corrent cònsols, Antoni Sanan, clavari, Joan Quintana, Joan Fuster, Miquel Sunyer, Antoni Carbonell, Miquel Cortada, Bernat Sagàs, Joan Vaquer, Antoni Lloret, Joseph Serra, Augustí Ramadas, Joan Vallès, Antoni Reglar Capellà, y Pere Pagès, tots jurats y de més sana part de les dites trenta persones, lo primer dia del mes de janer pròxim passat, per a fer y representar lo dit concell general, pertrets y axí fem, celebram y representam aquell. Per quant lo Magnífich Senyor Miquel Carreras, en quiscun dret y de la Real Audiència del present Principat de Cathalunya, doctor qui és aquí present, nos han donades dos cartes, la una de la Magestat del Rey Nostre Señor y la altre del Excel·lentíssim duch de Cardona, son lloctinent y capità general en lo matex Principat de Cathalunya y sos comptats, segellades ab lo segell real y despedidas en la forma acostumada los sobreters de les quals, ço és, la de Sa Magestat és del thenor següent».⁴⁰ Seguidament es va procedir a la lectura de les cartes, on se'ls demanava diners per afrontar la guerra, però la universitat es queixava que no en tenia, per «los gastos contínuos que en comú en lo riu de Ter y adobar de les muralles y de la fortalesa de les Medes, y molts plets que tenim, estam quasi destruhits a una extrema misèria». Van acordar fer-li una «offerta y donatiu» de 100 lliures.

Val la pena fer un repàs a les qüestions que sorgien, es debatién i es consensuaven a les reunions. Sortosament s'han conservat aquests llibres d'actes des de 1649. Abans, però també després d'aquesta data, les decisions més importants es feien registrar davant del notari, de tal que manera que el 1585 la universitat ho demanava al rei: «que per quant se segueix que havent feta algunes vegades conclusió de alguns negocis concernents al bé públich, los matexos que han votat y feta dita conclusió moltes de vegades per sos respectes diuen que no és axí com havian votat, lo que redunda en gran dany de dita universitat y del regiment de aquella. Per tant, supplica a Vostra Magestat lo dit syndich sia de sa Real Clemència concedir y atorgar a dita vila puga tenir un llibre en lo qual se hage continuar per lo notari de dita vila totes les determinacions y conclusions farà lo consell de dita vila, ab lo dia, mes y any y testimoni perquè després no sen puguen desdir, lo qual llibre tinguia tenir y star en mà y poder de dit notari, lo qual sie obligat tota hora y quant serà demanat per dits jurats y consell de anar continuar en dit llibre lo que concluhiran y determinaran en dit consell, entès emperò que sie satisfet en son condecient salari. Plau a Sa Magestat».⁴¹

Els temes que més preocupen tenen a veure amb els problemes que van sorgint a cada moment. A partir de 1640 –i alguns anys abans–, la guerra, i tot allò derivat d'ella (pagaments del Batalló català, lleves, armes, talles, allotjaments de soldats, abastiment de cereals i oli, les muralles de la vila, les fortificacions de les Medes, Cap de la Barra i Montgó, etc.) es convertirà en l'element que monopolitzarà el debat de la universitat. De fet, durant els conflictes, l'aprovisionament de vitualles, principalment de blat i la regulació dels preus, es convertirà en una de les màximes prioritats de la universitat. L'alimentació dels seus habitants, a través de l'obertura de les seves botigues de vitualles, serà un problema de cabdal importància. Després de la gran sequera de 1611, la universitat es veurà obligada, l'any següent, a comprar forment per a la botiga «per la sustentació de tots i cada una de les persones de la vila de Torroella».⁴² De nou, el 1622, la universitat haurà de tornar a intervenir en la venda de 477 quarteres de

40 AHG, Notaria de Torroella, Miquel Cristòfol Metge, Protocol, 1632-33 (To 201). [1633, setembre, 19], s.f.

41 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.-104v.

42 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1611-12 (To 154). [1612, agost, 30], s.f.

forment que fa als caps de casa –homes i dones– de Torroella.⁴³ En un altre moment, el 1662, la universitat comprava 10 botes d'oli per 80 lliures a l'agutzil de Figueres Antoni Serra.

Els temes sobre infraestructures i les obres públiques –els equipaments, transports, energia, aigües i comunicacions– hi són molt presents: la construcció de clavegueres (1595) i d'un brocal a la font del Firal (1596), la contractació d'un saurí per construir dos pous (1602), la construcció de ponts sobre el Ter, etc. Per elles la universitat haurà de contractar el serveis de professionals picapedrers, mestres de cases, ferrers i fusters. Quan es va instaurar la processó del Sant Crist el 1606, la universitat va demanar a tots els veïns que arreglessin els carrers i engalanessin les seves cases. Dins les infraestructures hi són ben presents tots els aprofitaments hidràulics derivats del Ter, per moure molins o per portar aigua als camps, per regar-los o invertir en l'arròs: a tall d'exemple, el 6 de març de 1644, la universitat es reunia per nomenar «a Pere Mauri, Monserrat Capella y Miquel Cortada, perquè vejan y miren si convindrà se fassa lo rech o riera de Massot y altres rechs convenients al terme de la present vila, y de lo que'ls apareixerà se deurà fer ne fassan relació als dits magnífics cònsuls».⁴⁴ Durant la dècada de 1650 és la curació i erradicació de la pesta negra o bubònica el tema central de les reunions, a la que es dediquen molts diners. A partir de 1670, quan la universitat decideix construir una casa a la Devesa, aquest espai agrícola i ramader es converteix en un punt central dels seus ingressos, on centraran els seus interessos. És aquí que els còsols ho començaran a arrendar a través del consell general de la universitat, buscant qui s'encarregués del «regadiu del rec de l'arròs de la Devesa». La universitat s'encarregava de vendre immobles, a través del corredor i depositari, i d'encantar els béns de gent difunta que havia mort sense descendència. Com que el rei els havia traspasat el domini directe de la vila, per això en cobraven els foriscapis, els lluísmes i les fadigues.

El protocol i el ceremoniatge és important, tant pel que fa a les vestimentes com a l'ordre en les processons, religioses i civils. A 2 de gener de 1599 la universitat es reunia en consell per: «Per lo consell general de dita universitat sia estat determinat en dies passats y dintre lo temps del consolat de dits Joseph Camps y Sanans, Guillem Calvet y Barthomeu Franchboxer, que per la mort de la S.C. y R. Magestat Señor Nostre, la ànima del qual nostre senyor per sa clemència y misericòrdia vulla tenir col·locada a la glòria celestial de paradís, de diners de dita universitat se fessen les robes de dol necessàries per los còsols y clavari de dita universitat, qui com dites eren dits Joseph Camps y Sanans, Guillem Calvet y Barthomeu Franch Boxer, ab conclusió feta per dit consell que finit lo temps de dit llurs consolats dites robes haguessen de ésser restituïdes per ells a dita universitat en poder de la qual haguessen de restar dites robes, conforme se feu ab la mort del Emperador señor nostre, la ànima del qual tinga bon repòs y axí sien estades fetes dites robes de dot de diners de dita universitat, les quals ells en tot lo temps de llur consolat havian portadas y vuy se detenen aquelles, persò, en nom y per part de dita universitat requeren als demunt dits Joseph Camps y Sanas, Guillem Calvet y Barthomeu Franchboxer y tant conjuntament com dins que dites robes restituesquen a dita universitat com axí hi sien tinguts y obligats, altrament si lo predit fer recuseran, lo que nos creu, persien en dit nom contra d'ells y de quiscú d'elles in solim de tots danys, damatges, interessos y despeses que vingan a dita universitat y també que a llur despeses dia universitat farà fer altres robes de dolt per a poder aportar, pus que encara la terra no ha dexat lo de la dita S.C. y R Magestat y altrament de totes altres y qualsevols coses lliures i promeses de prestar».⁴⁵ Guillem Calvet va respondre que «sempre y quant los concellers de la ciutat de Barcelona y los jurats de la ciutat

43 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Manual*, 1622 (To 192). [1622, maig, 8], s.f.

44 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, març, 6], s.f.

45 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, *Protocollum*, 1598-99 (To 141). [1599, gener, 2], s.f.

de Gerona qui són estats y han també aportat dol ab diners de les ciutats del rey señor nostre, hauran tornada eho tornaran a dites ciutats respective les robes que se han fetes que ell tornarà dita roba a dita universitat, y no altrament altre manera, y si de la present resposta no se acontentarà protesta denellat de la requesta y del temps de la constitució per a respondre y que no fins y atal dit nellat a despeses de dita universitat li sia donat no li conega lo temps» i va afegir que «la present universitat no és obligada en servir lo orde de les ciutats de Barcelona ni Gerona, sinó la determinació del consell passat y present».

Representació de cares de perfil, dels cònsols tal vegada, i de la mort, a l'any del lloç del volum de la notaria de Torroella de Montgrí de 1689, del notari Joan Salvi, *Undecimum manuale*, 1688-89 (To 285), a l'Arxiu Històric de Girona. Autor Xavier Solà.

2. Els oficis i càrrecs administratius de la universitat

a. Els batlles i les batllies

Els representants del rei són els batlles, que governaven sobre la batllia de la vila i baronia de Torroella de Montgrí. Són els màxims representants de l'autoritat reial, els seus oficials que n'executen les seves ordres. Contràriament, en origen trobem que aquest càrrec esdevenia un ofici a mans privades, pertanyen d'una família noble, que l'arrendava a un preu fix. El 1618, el sabater Joan Cortada és el procurador de la senyora Marianna Grimosachs i Sellera, muller en segones núpcies del ciutadà honrat de Barcelona Pere Grimosachs i en primeres núpcies del també ciutadà honrat Dionís Amell i de Llobregat Marcó, que arrendava la batllia a Hipòlit Tor per a quatre anys i 24 lliures anuals. El 1619 l'arrenda a Jeroni Alió pel mateix preu.

Durant la dècada de 1630 es donen una sèrie de canvis destacats. Primer, en un moment que desconeixem, la universitat adquireix la batllia, que seguidament arrenda anualment com la resta dels càrrecs. Segon, la universitat comença a dividir la batllia en una sèrie de batllies més petites, diferenciant-les segons les zones, segurament per una qüestió pràctica. Hi trobem la batllia d'En Frugell o de Sort, la batllia d'en Torró o de la Vila, la batllia de Muntanya i la batllia del Mar. El 7 de gener de 1636 els cònsols Montserrat Capella i Jeroni Algonso arrenden per un any una batllia al pagès Antoni Guiteres i Moror, per 25 lliures; els cònsols, quan Guiteres pren possessió, diuen «desta hora en avant tingan per balla a dit Guiteras».⁴⁶ Al cap d'un any la universitat arrenda la batllia de Muntanya al mateix Antoni Guiteras, per 25 lliures, i la batllia de Mar a Rafel Guilló, per altres 27 lliures. Aquest mateix Guiteres arrendava la batllia d'en Torró el 1641 per 30 lliures, i la de la Muntanya el 1643 per 26 lliures.

A 31 de desembre de 1644 la universitat es va reunir i determinar «que lo dia de demà que comtàrem lo primer de janer MDXXXIII, se tragan a rodolí dos persones de tots los que seran enseculats en casa de la present vila, a efecte que aquells sian batlles de la present vila y baronia sens pagar ninguna cosa de arrendament per temps de un any, les quals dos persones o altres d'ellas, si al consell aparra no ser aptes per regir semblant càrrech lo puga impedir, y també se pugan impedir los qui ixiran si'ls apar, y també que los que ixiran y acceptaran lo dit càrrech de batlle hajan de prestar caució ab idòneas fermançes».⁴⁷ En temps de guerra (per exemple durant la guerra de Separació, 1640-1653) tot fa pensar que ningú volgués ser batlle per les dificultats afegides, per això s'havia rebaixat el preu de l'arrendament. Precisament, el batlle que va ser elegit aquell any havia de cobrar de l'arrendador del vintè de grans, llana i peix, el doctor en medicina Miquel Pagès, 25 lliures «per los censos fa dita universitat quiscun any a dita batllia».⁴⁸ A 11 de gener de 1645 la universitat va escollir Miquel Sunyer i Antoni Guiteres nous batlles, que pagaven 120 lliures per l'arrendament, en tres parts iguals de 60 lliures; va ser la xifra més elevada del segle. Acabava el nomenament dient que «dits cònsuls se aturan que hajan de pasquerar

46 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1635-36 (To 203). [1636, gener, 7], s.f.

47 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, desembre, 31], s.f.

48 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, juny, 3], s.f.

y dits Sunyer y Guiteras tirar-lo».⁴⁹ Els arrendaments posteriors són irregulars: el 1646 es recuperen els 25 lliures, el 1647 puja a les 10 lliures, el 1655 arriba a les 60 lliures, i el 1657 a 72 lliures. La guerra i las postguerra determinaran els preus d'aquest arrendament, sempre més alts que la preguerra.

El 13 de gener de 1662 els còsols van arrendar al negociant Joan Guilló la batllia d'en Torró per 25 lliures, al que s'indicava un seguit de condicions en els actes protocol·laris respecte als altres càrrecs i oficis: «Primo que dit Batlle no tinga preheminiencia de mostassaf y obrers de la iglésia de la present vila, tant en la iglésia com en pretensions y qualsevols actes públics, antes bé dits mostassaf y obrers precehescan en tot a dit balle. Ítem que no puga muntar a alferir al presbiteri com se acostumave, ans bé en el lloch dels balles li munten dits mostassaf y obrers. Ítem que en las professions del dijous y divendres sant haja de aportar a sas costes una atxa de sera roja de pes de sinch lliuras».⁵⁰ L'any següent, a 7 de gener de 1663, els còsols arrenden les dues batllies, d'en Torró a Antoni Guilló, i d'en Frugell a Martí Reig, per 50 lliures. Així, durant les dècades de 1660 i 1670 es tornen al preu inicial de 25 lliures cada una de les batllies.

El batlle és la màxima autoritat dins la universitat. El seu símbol és el bastó o la vara, emprats com a insígnies o atributs de l'autoritat, tal com sortia esmentat en el seu nomenament: «Lo dit concell a resolt que se arrèndian los bastons dels batlles essent personas de satisfacció».⁵¹ En plena guerra sorgeix el problema del seu ús en una de les reunions del consell: «Suposat los bastons de ballas són de la universitat, y quiscun any arrenden aquells, y era dita universitat balles aquí los apar, y no és auctoritat ni decènsia que dits bastons tenint la jurisdicció que tenen vayen de aquexa manera, y que és més convenient a la universitat que dos personas de les insiculadas al consell aporten aquells. Perçò ha determinat lo dit consell que de esta hora al devant, lo die de capdeany, després de aver trets los còsols, clavaris y altres càrrechs de la universitat, traguén dos personas de las insaculadas en lo consell de dita universitat, y aquells fassen creació de ditas ballias y aquells aporten lo bastó lo any las horas prop vienent, y suposat los dos o altre d'ells dels qui seran tres o nomenats no vulle dit càrrech sie tret o nomenat de altri fins y haje persona accepte aquell sols sie dels insiculats abonats emperò per dit consell».⁵²

El batlle es dedicava a gestionar l'orde públic, empresonar els delinqüents, imposar multes per infraccions, vigilar l'acompliment de les penes i el pagament dels impostos: tasques, totes elles, relacionades amb l'execució de les ordres de la cúria, de caràcter policial i judicial. A vegades se'ls esmenta com a «procuradors del rei i jutges ordinaris». Trobem molts batlles perseguint malversadors, furtius, il·legals, lladres, malfactors, que actuaven tant per terra com per mar. Tan podien ser ramaders de l'Escala, Albons, Empúries o Bellcaire, que portaven a pasturar el seu bestiar al Montgrí, o els pescadors de les poblacions veïnes que venien a pescar a Torroella-l'Estartit per tal d'esquivar el pagament del delme. Trobem Joan Cortada exercint de batlle en dues ocasions el 1607: primer, requisa una barca de sardinals al pescador de Begur Antoni Coll per no haver pagat el delme; i segon, «com ell dit balle, en dies passats, aja prestat una remada de bestiar menut de m^o Jaume Antoni del veynat de Rechts, terme del castell de Empúries, la qual troba pasturant en la muntanya, terme de la vila, sens ésser aparcada ni haver pagat a ell dit balle son dret de malles, a fi y efecte que dit bestiar que dit bestiar fos exequat per la pena o penes per dit efecte espidit».⁵³ El batlle Hipòlit Tor posava sometent al castell de Galceran de Cors, on s'hi havien amagat delinqüents i gent armada (1618).

49 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quartum manuale*, 1644-45 (To 215), [1645, gener, 11], s.f.

50 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manuale primum*, 1661-62 (To 264). [1662, gener, 13], s.f.

51 ATM, *Llibre segon determinacions*, [1685, gener, 7], f. 54r.

52 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1649, desembre, 31], f. 49r.

53 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, *Manuale*, 1601-07 (To 166). [1607, juny, 29], s.f.

Els trobem executant les ordres del mostassaf, del claver i del jutge de la cúria, per exemple, en la venda de cases o l'execució d'obres. El claver Antoni Metge instava el batlle Hipòlit Tor a la venda d'una casa embargada al prevere Josep Cortada (1618). Joan Cortada, com a batlle, pagava al mestre de cases francès Nadal Tiller 36 lliures pels jornals i obres que havien fet a casa del pagès Joan Torró. El batlle Nicolau Teixidor, per l'execució de cúria del jutge ordinari, que era l'altre batlle, Lluís Melani, posava a la venda els béns (la casa) del bracer Jaume Pagès, que venien a l'apotecari Josep Pagès per 80 lliures i 10 sous (1668). El batlle Josep de Reguer i el jutge ordinari de la cúria Pau Atxer prenen inventari dels béns de Martí Antoni Castelló amb la seva vídua present, Anna Castelló (1671).

També en coneixem alguns: Sebastià Sàbat (negociant, 1604), Joan Cortada (sabater i pagès, 1606-1607 i 1618), Agustí Vilar (pescador, 1607), Hipòlit Tor (pagès, 1618), Jeroni Alió (pagès, 1619), Antoni Guiteres i Moror (pagès, 1636 i 1637, 1641, 1643, 1645, 1647), Rafel Guilló (negociant, 1627), Miquel Sunyer (sastre, 1643, 1645), Miquel Terrens (sastre, 1645), Miquel Ferragut (pescador, 1647), Tomàs Duran (negociant, 1656), Jaume Badia (blanquejador d'arròs, 1656), Joan Guilló (negociant, 1662), Antoni Guilló (comerciant, 1663), Martí Reig (negociant, 1663), Nicolau Teixidor (treballador, 1668), Josep de Reguer (1671), Josep Antoni Valls (pagès, 1673, 1675, 1676).

El 17 de gener de 1682 es feu extracció del batlle de la vila i batllia de Torroella dins la casa del Comú. Es van posar els rodolins dins un sac titulat «bolsa del consell», sobre la taula, on hi havia una catifa estesa a sobre. Un nen menor de 7 va treure quatre rodolins: Antoni Badia, Josep Bladó, Agustí Batlle i Josep Oliver. Cap d'aquests va ser acceptat per Pere Pagès i Ferrer, l'anterior batlle, ni tampoc Feliu Roca i Portas, «qui no ha volgut acceptar».⁵⁴ Finalment va sortir Narcís Solés, que va acceptar.

Per les totes les dificultats i problemàtiques que sorgien al voltant de les feines que havia de portar a terme el batlle, tal com hem vist, sovint violentes i no pas gaire agradables, el batlle renunciava o no acceptava el seu càrrec. Així succeí en diferents anys: «Lo dit concell a resolt que atès que ningú de concell a volgut acceptar de ésser batlle per complir lo any que falta per ésser-se mort lo senyor batlle Puig. Perçò lo dit concell a resolt y donada facultat a dits magnífichs cònsols que serquen una persona per fer lo batlle per acabar lo any, donant-los lo dit concell lo mateix poder que altres vegades an donar a altres cònsols y fer-li lo acte ab los pactes a dits magnífichs cònsols ben vistos».⁵⁵ La situació o ocupació en un lloc destacat dels actes protocol·laris del terme va fer dissuadir i persuadir la seva elecció. Així a 1 de gener de 1688 «lo dit concell a resolt que's trage un batlle de bolsa ab pacta y condició que tinga de servir anals senyors cònsols de la manera que an acostumat servir llurs predecessors a dits senyors cònsols y si ere cas que los Senyors batlles no volguessen acceptar los pactes que llurs predecessors an observat en rahó de les priminèncias y en tot lo que als magnífichs cònsols los ordenaran tant al servey de Sa Magestat (que Deu guarde) com de la universitat y recusàs en fer aquell los magnífichs cònsols pugan convocar al concell per revocar dits batlles».⁵⁶ A 15 de gener de 1690 es va haver de buscar un nou batlle, «atès que en lo concell del dia present no se ha trobat sinó Narcís Barenguer y Provensal que aje volgut acceptar de ésser balla, a resolt dit concell y dexat en mans dels senyors cònsols que serquen altre persona per balla ab pacte que sie una persona del concell vell».⁵⁷ El 1692 «lo dit concell a donat facultat a dits magnífichs cònsols de arrendar las ballias de la universitat atès no sé trobat personas

54 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Quartum manuale, 1681-82 (280). [1682, gener, 17], s.f.

55 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1681, octubre, 23], f. 56r.

56 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1688, gener, 1], f. 85 r.

57 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1690, gener, 15], f. 111r.

que agen volgut acceptar lo càrrech de ballas ab condició que los obrés y mostefà tingan de presedir en qualsevols parts anals Senyors ballas».⁵⁸

b. El clavari, l'oidor de comptes i el secretari

El clavari és aquella persona que fa les funcions de tresorer de la universitat, per tant, és el que en porta la comptabilitat i la tresoreria. S'encarregava de la custòdia, administració i control dels béns i patrimoni de la universitat. Tenia a càrrec les claus de la universitat, de la casa del Comú i de la caixa de cabals. És possible que a Torroella hi haguessin dos clavaris. El clavari recollia els pagaments de les imposicions i monopolis de la universitat en les diferents pagues (habitualment tres) repartides al llarg de l'any. Anotava els censals de la universitat i signava les èpoques corresponents davant del notari. El 10 de març de 1642 va ser elegit un nou clavari, que reconeixia davant la resta de cònsols una sèrie de censals. El 1645 el clavari Josep Camps i Sanan signa un altre censal de 79 lliures al picapedrer Pere Pagès.

La seva feina podia resumir-se en aquestes paraules: «donats dit clavari comptes constant que ha pagat per la vila tot lo que ha rebut de emoluments y després se havia de pagar més del que haurà rebut de emoluments dit clavari y la universitat donarà dit compliment del que se haurà de pagar si després venen despeses vinga a compte de la dita universitat».⁵⁹ Aquestes entrades i sortides, ordenades cronològicament, les escrivia en un llibre expressament indicat. El 1664 el notari Antoni Calvet afirmava haver trobat amagat al mig de les escriptures de l'arxiu de la casa comunal, un llibre de paper gran, amb cobertes de pergamí, titulat *Llibre de claviari, que comença el 1576 i acaba el 1613*. Diu en Calvet que hi havia escrites totes les pastures i caps de bestiar de la universitat d'aquells anys. Quan es va signar, el 1692, una concòrdia entre les universitats de Torroella de Montgrí i Begur sobre la pesca de peix i de corall a l'Estartit, confirmava el paper del clavari, Francesc Ardèvol, a l'hora de registrar els pescadors: «És pactat que tots los llahüts que pendran servitud en terra de dita terme de Torroella de Montgrí, y voldran pescar coral o corallat cada any, antes de corallar hagen de demanar al clavari de dita vila de Torroella de Montgrí que los assente o scrigue en lo llibre, que per eix efecte té y aporta dit clavari, y en qualsevol temps del any que li demanen ésser scríts finesca la anya lo die últim del any immediat següent, y axí cada any com és dit se hajan de fer scríurer y pagar dits set sous y quatre de plata».⁶⁰

L'oidor de comptes és un altre dels funcionaris de la universitat encarregat d'examinar, controlar i aprovar els comptes de la corporació municipal i del clavari: llegia els llibres de comptabilitat (o de manifest) i oïa o escoltava el clavari mentre anava llegint i enumerant els ingressos i les despeses. La seva feina principal consistia a verificar que els ingressos i les despeses estiguessin adequadament registrades, i que els diners públics es gestionessin de manera eficient i transparent.

La seva feina tenia lloc a final d'any. Cada 31 de desembre es revisaven, auditaven o «definien» tots els comptes, amb la presència dels membres de la universitat i de l'oidor. A 31 de desembre de 1639 era Nicolau Tarascó qui aprovava una sèrie de censals creats el 1636 per pagar tragines a Girona, vi i manutenció per als homes destinats a les Medes, per l'impost del quint i per l'arribada dels soldats.

58 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, març, 2], f. 146r.

59 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1647-48 (To 208). [1648, març, 5], s.f.

60 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1691-92 (To 287). [1692, juny, 22], s.f.

Podem veure un cas de la seva feina: «Com vuy die present en la present casa comuna de la universitat de la present vila de Torroella de Montgrí, devant nosaltres Agustí Badia, Bernat Molla, Joan Solés, lo present y corrent any cònsols, Miquel Ferrer, Genís Pagès, lo any pròxim passat cònsols, junt ab lo honorable Antoni Aloy, en est acte absent, Josep Mir y Sanan, lo dit present y corrent any ohidor de comptes, junt ab lo sobredit Miquel Ferrer de la dita universitat, ha comparegut Nicolau Cortada, pagès de dita present vila com a procurador del honorable Joseph Sanis, lo dit anys pròxim passat clavari de la dita universitat, a fi y effecte de donar compte y rahó del que dit honorable Joseph Sanis, son principal, com a clavari pedit lo dit any pròxim passat, ha administrat dels rèddits y emoluments de dita universitat, axí que nosaltres en presència de dit Nicolau Cortada en dit nom havem mirat los comptes per dit honor. Joseph Sanis com a clavari pedit de dit any pròxim passat, aportats y havem trobat en aquells que la dita universitat, en dit any pròxim passat, dels dits rèddits y emoluments de aquells li encarregaren haver ell dit honor. Joseph Sanis de cobrar tres mil tres centas noranta una lliuras y sis sous moneda barcelonesa, y que de aquellas ab pòlissas y albarans ha pagadas dos mil quatre centas trentas sis lliuras un sous y sis diners de dita moneda barcelonesa. Axí que mirat y calculat per nosaltres, en presència de dit Nicolau Cortada, en dit nom per una y moltes vegadas, tant lo encarregat com lo pagat, havem trobat que lo dit honor. Joseph Sanis és debitor a dita nou centas cinquanta sinch lliuras quatre sous y sis diners de dita moneda barcelonesa, salvat en tot error de comptes. Persò, ab thenor del present pronunciam, sentenciam, declaram y condempnam a dit Joseph Sanis, Valentí Carreras, Nicolau Dayder de la plassa, tots de dita vila de Torroella de Montgrí y Pere Pinsach, pagès del lloch de Gualta, com a fermanses obligats en lo acte de asseguració de clavariat per dit Joseph Sanis en favor de dita universitat, firmat, rebut en la present notaria als vint y tres mars mil sis cents noranta tres, en haver de donar y pagar a dita universitat dins deu dies pròxims vinents y del die present en havant comptador, las sobreditas nou centas cinquanta sinch lliuras quatre sous y sis diners barcelonesos, que dit Joseph Sanis dels sobredits comptes se ha trobat ser debitor a dita universitat juntament ab las despesas fetas y fahedoras, axí que lo hu pagant lo altre reste líbero per rahó de dita reddició de comptes, concedint-los persò còpia de la present sentència y condempnació y manant que se los sia intimada».⁶¹ En un altre moment, per sant Josep de 1649, el consell anotava «que los comptes dels cònsols del any 1647 no són donats, que en aquells y ha algunas dificultats que perçò se cometen als senyors cònsols als oydors de comptes a Andreu Sàbat, Josep Sanan, Miquel Cortada, Josep Merla y Antoni Trascó y que aquells miren lo convenient per la universitat dexant a lur mà lo difinir aquells».⁶²

El secretari de la universitat era escollit anualment, tal com es va decidir el 10 de gener de 1648: «Dit dia lo dit magnífich Consell, atenant la gran conveniència y profit és a dit universitat tenir una persona qui aporte tots los negocis de dita universitat y fer-ne feina de secretaria en aquella. Per tant, han nomenat en secretari de dita universitat a Andreu Sàbat, notari durant sa vida natural, lo qual sie tingut y obligat en aportar los negocis de dita universitat, donant-li per los trabals lo castell de dita universitat durant sa vida, reservant-se los graners y de altra part quinse liuras barceloneses, y en lo demás ab los pactes en lo acte de aquí fet contenguts rebut en la notaria dit dia, mes y any».⁶³

Pel nomenament que la universitat en fa el 2 de gener de 1656 sabem de les seves funcions. El mercader Francesc Metge i Real substitueix al notari Andreu Sàbat: «Que ell dit Metge y Real, com a secretari pedit, tinga de aportar quiscun any dos llibres ab los quals tinga de continuar totas las vendas, tant de

61 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1693-94 (To 288). [1694, abril, 2], s.f.

62 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1649, març, 19], f. 28r.

63 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, gener, 10], f. 5r.

impòsits com altres, que dita universitat rebrà, y també scriurer las cartas que dita universitat enviarà a diversas personas, y també totas las conclusions se faran en lo concell general de dita vila, y en lo altre llibre assentar tots los dèbits, censals y càrrechs fa dita universitat, tant ordinaris com extraordinaris, y també scriurer y assentar las pòlissas faran los cònsols a las personas aquí diran a pagar y a rèbrer y las causas y rahons perquès pagan, y fer quiscun any totas las tabbas dita universitat farà, y assistir en tots los concells y negocis que per dit cònsols y consell serà demanat, y fer totas las bolletas que en los tràmits y allotjaments de soldats que per dits cònsols li serà ordenat, y per ditas cosas y per sos treballs li prometan en nom de dita universitat donar quiscun any a dit Francesch Metge y Real vint y sinch lliuras en bona moneda a rahó trenta dos reals la dobla y vuyt reals lo real de vuyt per lo clavari de dita universitat y ab pacte també que per dit ofici de secretari no puga ell dit Metge y Real ésser impedit de ningun càrrech de dita universitat».⁶⁴ El mateix protocol –o formulari– es va seguir per a l'elecció del secretari de 1680, que va recaure a mans del pagès Sebastià Miquelet i Pla.⁶⁵

c. El corredor públic (d'orella i de coll)

El corredor públic de Torroella sumava dos corredories, que a les ciutats grans es dividien entre el corredor d'orella i el corredor de coll. Per tant, li corresponia realitzar dobles funcions. El corredor d'orella intervenia en els contractes de compravenda de productes d'importació i d'exportació (cereals, peix, carn, cera, teixits i altres mercaderies), en les negociacions de lletres de canvi i en la contractació d'assegurances marítimes i de nolis, i en el peritatge de teixits, de naus i de mercaderies. Per aquestes feines de correatge percebien del 0,5 a l'1 per cent. Mentrestant, el corredor de coll s'encarregava de vendre en encant tot tipus de béns mobles i immobles, per això també se'n diu corredor d'encant. Exercia l'ofici de crida i de trompeter, encarregant-se de la difusió d'avisos, bans, disposicions oficials i de tots els monopolis i imposicions de la universitat. Necessitava, per a aquesta funció, una trompeta.

El corredor de Torroella el trobem llegint bans i crides a la plaça, tant públiques com particulars. El corredor Nicolau Pagès, el 17 d'agost de 1605, per encàrrec de la senyora Francisca Clara Sarriera i de Pons, feia pregonar la prohibició d'amarar cànem en el rec del molí del Mig, sota pena de 50 sous. El 29 d'agost llegia en veu alta un ban del senyor Joan Carles contra en Fonollera i en Pinell per haver deixat pasturat i recollit llenya a les seves terres que són closes, i al cap de pocs dies, el 5 de setembre, feia saber que «tots los aspres de la present vila bant de vint y sinch sous per quiscú y quiscuna que serà trobat menjant o prenent reïms y altre fruyta».⁶⁶ El 5 de març de 1607, a instàncies de l'arrendador del delme de peix, Antic Pagès, feia saber la prohibició de pescar i corellar als estrangers, i el 2 de maig feia públic un altre ban de la universitat contra les pastures il·legals, la recollida d'aigualleixos i el robatori de fruita. De fet, i només, es dedicava a pregonar sobre un dels privilegis que havia demanat confirmar la universitat al rei Felip II: «Com de temps immemorial ensà lo riu de Ter passe prop la dita vila y com dit riu creix aporta molta fusta y llenya, y los cònsols de dita vila acostumen fer aprofitar aquella que és bona per a serrar a obs del hospital, isglésia y pont de dita vila, y com nos puga aturar tota passant davant dita vila la dita fusta y llenya arriba a la mar, la qual la llansa y scup axí de llevant com de ponent per lo arenal de dit terme, y com moltes persones de diverses pars se sien atrevides moltes vegadas anar ab barques

64 AHG, Notaria de Torroella, Pere Calvet, *Secundum prothocollum*, 1655-56 (To 262). [1656, gener, 2], s.f.

65 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *Secundum manuale*, 1679-80 (To 278). [1680, gener, 6], s.f.

66 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Llibre de cúria, 1602-08 (To 756)[1605, setembre, 5], s.f.

de nits y amagadament carregar de dita fusta y llenya, lo que reduda en gran dany y perjudici de dita vila y de dit hospital y isglésia, per tant supplica a Vostra Magestat lo dit syndich li sie de sa real merçè donar llicència als cònsols de dita vila que pugan posar o fer posar per los officials de Vostra Magestat penas y bans a ells ben vists a la dita llenya y fusta que serà dins lo dit terme de dita vila, la qual pena puguen fer exequutar a llur instància y exequutada dividir aquella de la manera que en lo precedent capítols se conte. Plau a Sa Magestat en tota la fusta que no arribarà a la mar y vindrà per dit riu».⁶⁷ Aquest corredor, Nicolau Pagès, desenvolupa el càrrec de mitja durada, ja que el trobem actuant durant tres anys.

El 10 d'octubre de 1607 els cònsols de Gualta arrendaven la corredoria pública al bracer Narcís Ribas per un any i 4 lliures.⁶⁸ A partir d'aquest contracte podem veure les seves obligacions, perfectament aplicables a Torroella. Calia habitar a la població, i no en altre lloc. Les crides s'havien de fer a só de trompeta o corn en els llocs més cèntrics, perquè es donés tothom per assabentat. Les crides de la universitat es feien de franc, mentre que les privades pagant. Així, el corredor que va fer la crida de la universitat cercant un fuster per a la construcció d'un nou pont de fusta sobre el Ter (el 1618), acaba indicant com s'havia de fer el pagament: «La aquí la present tabba serà lliurada aja de pagar an al notari lo salari del acte o actes que de aquí se faran y an al corredor son dret de corredures, ço és, al corredor tres lliures barceloneses y en havent rebut dinés de la primera tersa y diu hom quant».⁶⁹

El corredor Miquel Bosch es queixava del botiguer Joan Vaquer i del muler Francesc Fàbrega d'una mala praxis: «Ells lo dia present ajan portat peix en la pescateria de la present vila y com sia costum y pràctica de temps que mou a memòria de hòmens que tota ora y quant se té de cridar lo peix de fer cridar aquell per lo corredor de la present vila y no per altrás, persò no han acceptat de fer cridar lo dit peix per altra persona trobant-se ell en la present vila, lo qual cosa en gran perjudici de ells y de dita corrotaria y del propietari de ells, persò testa que perseguirà contra de ells y quiscú de ells per los que serà de justícia».⁷⁰ Per tant, quedava clar el paper que tenia el corredor a l'hora de fer la subhasta o venda pública, una feina específica de la corredoria d'orella.

Una feina pròpia del corredor de coll és la venda d'immobles. El 3 de setembre de 1637 el notari d'Ullà Joan Perpinyà i el treballador Ponç Vinada, marmessors del testament del treballador Joan Prat, van posar a la venda un edifici mitjançant el corredor públic, que comprava el pastor Andreu Casals (a.) Bodet. Així començava cridant el corredor: «Qualsevol qui vulla comprar ha totes pessades tota aquella casa situada dins los murs de la vila de Torroella de Montgrí y en lo carrer dit dels Bous, amb son pati».⁷¹ Igualment els administradors de l'hospital de Pobres acudien al corredor Jeroni Palau per tal de vendre en encant públic un altre edifici: «Qualsevol persona qui vulle o entén en comprar tota aquella casa situada dins los murs de la present vila de Torroella de Montgrí y en la travessia que passa del carrer dels Bous a la plaça en lo carrer de Ullà».⁷²

Aquest Jeroni Palau ara esmentat, que era treballador i bracer, el trobem actuant com a corredor tres anys seguits com a mínim, el 1654, el 1655 i el 1656. El 24 comença el segon any, pel que paga un preu de 12 lliures. L'any següent, el 1656, el pagament de l'arrendament del càrrec assoleix el preu de 200

67 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, 1603, [1585, novembre, 13], f. 100v.-104v.

68 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1606-07 (To 149). [1607, octubre, 10], s.f.

69 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-18 (To 186). [1618, juny, 24-25], s.f.

70 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Quintum manuale contractuum*, 1621 (To 190). [1621, maig, 20], s.f.

71 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1636-37 (To 205). [1637, setembre, 3], s.f.

72 AHG, Notaria de Torroella, Andreu Sàbat, *Octavum manuale*, 1653-54 (To 235). [1654, novembre, 15], s.f.

lliures. El següent any i corredoria s'arrendava a un altre bracer, Pere Serra (a.) Frusayre, per 12 lliures anuals, i quedava enfranquit de soldats. Pels anys 1665 i 1665 n'és el mestre de cases Joan Pagès. Cobrava del notari Pere Rosselló 5 lliures 8 sous per la feina que havia fet: «de cohrrn, diner, publicacions de crides y altres coses que he fetes y me spectan per rahó de la venda feta per exequció de la present cort, a vmè lo die present del terço y demás vendes que foren del qº Andreu Vilella del pla de Gerona y ell rebrà en la present vila».⁷³

d. Els dipositaris i els estimadors

Estimadors i dipositaris desenvolupaven un paper clau en el mercat de segona mà, especialment a Torroella, on eren freqüents les compres i vendes d'edificis antics i vells. Els estimadors eren els que estimaven, avaluaven o taxaven els béns, mobles i immobles, que s'havien de vendre. Jeroni Portas era el dipositari públic de la Cúria Reial de Torroella el 1619, que va encarregar-se de la venda de la casa del difunt fuster Jaume Jaras. Per avaluar aquesta casa va cobrar del comprador, el prevere Josep Cortada, 20 lliures 18 sous. Francisco Quintana era el dipositari el 1669, quan va recórrer als fusters Antoni Aloy i Agustí Prats perquè li estimessin la casa i la pallissa que foren de Pere Rufí, pel que van rebre de salari d'estimadors de 3 lliures.

Els dipositaris eren els que rebien o acceptaven un dipòsit, en diner o en objectes, com a intermediaris d'una transacció. Josep Agustí Tor Bagur era el dipositari comú de la Cúria Reial el 1662, quan va lliurar al sabater Pere Cristòfol una sèrie de mobles i robes de la llar de part de Miquel Tor Bagur en concepte de dot.

Tot indica que eren els picapedrers, mestres de cases i fusters els més indicats per dur a terme les tasques d'estimadors de béns immobles, i els negociants, mercaders, comerciants i botiguers els més capaços per als béns mobles, ja que tant uns com els altres coneixien el valor més precís i exacte dels materials, feines i preus. Però també hi ha molts pagesos de mas fent aquestes tasques. El 1636 els fusters Bernat i Francesc Sagàs van cobrar 2 lliures 8 sous per «l'estima del preu i valor» dels béns (la casa) del pagès Salvi Puig, tal com els havia demanat Joan Quintà en nom del consell general de la universitat. El 1653 la vídua Marianna Roig signava els capítols matrimonials amb seu futur segon marit, el negociant Pau Sagàs, on li feia donació de la seva dot: «Dit Pau Sagàs tinga de pendre inventari dels béns, tant mobles com immobles, de la dita sa sposalda sdevenidora, y que las drogas marcadas y demás cosas de la botiga y fruyts són en dita casa se tinga de stimar per dos personas, una per part posadors y del valor de aquells, y dels dinés són en dita casa ne tinga dit Pau Sagàs de fermar àpocha».⁷⁴ El picapedrer Pere Pagès signava una època com a estimador de la universitat el 1682.

Els estimadors eren escollits, com la resta de càrrecs, amb rodolins dins un sac o bossa de llana dit «sac buydador d'estimadors». El 1642 era escollit el pagès Joan Hugas. Sabem que el 1644 hi havia divuit rodolins i que van ser elegits el cirurgià Miquel Serra i el fuster Felip Terrés. El 1645 van ser triats els pagesos Antoni Marcó i Miquel Cortada: «Los estimadors tingan per quiscuna vegada aniran estimar dos reals de salari cada hu».⁷⁵ El 1673 el ciutadà honorat de Barcelona Francesc Quintana, resident a

⁷³ AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1663-64 (To 266) [1664, novembre, 20], s.f.

⁷⁴ AHG, Notaria de Torroella, Andreu Sàbat, *Octavum manuale*, 1653-54 (To 235). [1653, gener, 20], s.f.

⁷⁵ AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quartum manuale*, 1644-45 (To 215). [1645, gener, 8], s.f.

Torroella, va ser inclòs dins els sac de rodolins de dipositaris: «Ha vingut a notícia de dita universitat que ell dit Francesc Quintana ha alcançat de Sa Magestat (que Deu garde) lo privilegi de ciutadà honrrat de Barcelona, però li requerexen renuncie lo offici de depositari y altres officis en què està insaculat en la casa de dita universitat», i en Quintana va respondre «que atès que Sa Magestat (que Déu garde) li ha feta gràcia de dit privilegi per rahó del qual gaudeix de privilegi militar ab todas las perrogativas que gaudeixen y gaudir poden tots los militars, renúncia a dits officis, tant de depositari com a tots altres officis en què està insiculat».⁷⁶

e. El mostassaf

El mostassaf –o mostassà– va ser el càrrec administratiu municipal, d'origen medieval, amb més potestats tècniques. El trobem a les principals ciutats de la Corona d'Aragó (Barcelona, Girona, Lleida, Perpinyà o Vic), però també a poblacions mitjanes i petites (Mataró, Arenys de Mar o la Bisbal d'Empordà), fins a Torroella o Gualta. En ple segle XVII està totalment implantat a Torroella, i per les seves funcions específiques el trobem actuant continuament en molts afers econòmics. A grans trets, s'encarregava de vetllar per la correcta qualitat, i pels pesos, mesures i preus dels productes del mercat, per tant, controlava tots els aparells autèntics de la universitat que s'empraven per pesar i mesurar. Com es diu en algun moment era obligatori «de aportar assenyalar les mesures y pesos». El 1660 el consell de la universitat explica que «amb lo mesurar lo arròs se fan grans enganys per no aver-hi mesura certa y no tenir la universitat original per fer dita mesura. Però lo dit consel ha resolt que's fassa un original de aram per afinar las demás medidas y que's fassa crida que ningú puga mesurar arròs que no sia la mesura finada per lo mostesaff y ab dit original ab pena de tres lliuras aplicadoras a dit mostasaff».⁷⁷

Gaudia d'altres funcions particulars de vigilància propis de Torroella. Acudia als establiments, botigues i altres punts de venda per tal de controlar el comerç sense frau i l'acompliment de la normativa. Acomplia i portava a terme el reglament del comerç interior de la universitat torroellenca. Com a resultat de l'aplicació de la normativa municipal, aplicava la justícia després d'examinar l'objecte del conflicte, prenia resolucions i dictava sentències judicials, ja que estava legitimat per exigir les penes que imposava.

Tal com feia el mostassaf de Gualta, el de Torroella havia de «donar lo just pes de pa y justa mesura de vi als hostalers y taverners, conforme a la vegaria de Gerona, a pena de sinch sous per quiscuna vegada se esdevindrà en frau y exequatadors per lo mostessaph».⁷⁸ Així mateix corresponia al peix de la peixateria i la carn de les carnisseries. Quan arribava directament el peix de la barca, calia anar a cercar el mostassaf per «donar just pes del pex als pescadors», seguidament es descarregava dels coves i es pesava.

El mostassaf controlava la neteja de les fonts i dels pous, que no s'hi rentés roba ni s'hi aboquessin restes de la matança del porc. Es prohibia «orinar per les finestres ni llansar aygües brutes ni altres brutedats». Els dissabtes al vespre i per les processons havia tenir nets i escombrats els carrers per on passessin aquestes i el Santíssim Sagrament.

76 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1672-73 (To 271). [1673, desembre, 28], s.f.

77 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1660, agost, 5], f. 128r.

78 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1606-07 (To 149). [1607, octubre, 7], s.f.

3. Els privilegis de la universitat: el *Llibre de privilegis* de 1603

La redacció del *Llibre de privilegis* marca un dels punts més destacats en la vida política de Torroella. L'edició de luxe del llibre, de gran format, l'enquadernació amb tapes dures, amb cuir repujat, reblonat en els angles, l'ús de bon paper en les seves pàgines, la il·luminació de les caplletres i la seva bona conservació del volum fins als nostres dies, demostra la seva vàlua.

En el volum s'expliquen els motius de la seva redacció, a instància del cònsol primer: «En lo any de la Nativitat de Nostre Senyor Deu Jesuchrist MDCIII, dia que comtàvem XI del mes de maig, essent convocats y congregats en la casa comuna de la universitat dels hòmens de la vila de Torroella de Montgrí, ab veu de trompa com és acostumat, los honorables Barthomeu Vilar Sagàs y Anthic Pagès, cònsols, Joseph Camps y Sanan, clavari en dit any de dita universitat, Joan Senals, Raphel Riera, Antoni Gras, Miquel Púbol, Antoni Tarascó, Pere Pont, Augustí Boygas, Montserrat Alió, Pera Serra, Jauma Pagès, Pera Retglar, Pera Martí Vilella, Andreu Sàbat, Miquel Bosch, Joseph Quintana menor, Guillem Calvet menor, Steve ribot, Llàtzer Mauri, Domingo Pagès Micalot, Joan Colomar, Antoni Marcó y Egostí Sàbat, tots jurats y de consell en dit any de dita universitat, y qui eren la major y més sana part de aquellas trenta persones, lo primer dia del mes de janer de dit any per elegir y representar lo consell general de dita universitat elegides y deputades, les quals o les dos parts de aquellas per privilegi real a la dita universitat concedit y atorgat, fan y representan y fer y representar poden consell general de dita universitat en la qual casa lo dit consell general per los negocis comuns de dita universitat tractadors de antiga consuetut se acostuma de convocar y congregar, fonch proposat en consell per lo dit Barthomeu Vilar Sagàs, cònsol en cap, an al qual dita proposició tocava y spectava que, per quant los privilegis y altres scriptures públiques de dita universitat per no estar aquelles de la manera que's deu y pertanya ben conduïdes y condicionades, se anaven de cadal dia dirruint, devorant, consumint y perdent com bé ya alguns d'ells y d'elles se eren perdudes y altres consumides y devorades, lo que tot redundava en molt y gran notable dany de dita universitat y axí no fos de rahó dissimular o donar lloch a un tant gran y notable dany per dita universitat. Attès majorment que tots tenien prestat jurament en procurar lo bé y útil de dita universitat y lo mal y dany ab totes forces evitar que, persò, per a reparar y remediari semblant dany he inconvenient se fa hés fer per dita universitat un llibre de forma maior ben compost y ordenat en lo qual se transumptassen tot los privilegis a dita universitat concedit y que per ventura per avant se li concidirien y altres scriptures públiques de aquella perquè en cars que los originals de aquells y aquelles en algun temps se vinguessen a consumir, devorar o perdre que's trobassen com certament per a sempre de aquexa manera en dit llibre se conservarien. Y axí tot los demunt dits de consell considerant la dita proposició ésser molt justa y conforme a rahó y en grandíssim bé y útil de dita uniersitat feta, determinaren tots una veu concordades y ningú discrepant que's faés fer dit llibre sumptuosament y que los dits cònsols y clavari per aquella persona àbil he idònea a ells ben vista fessen transumprar en dit llibre dits privilegis he totes altres scriptures públiques de dita universitat a tota utilitat y profit de aquella. De hont los dits cònsols y clavari com a tenint per dit efecte plen poder de dit consell general a guastos y despeses de dita universitat feren y han fet fer lo present llibre en la ciutat de Gerona per Gaspar Garrich, llibrater, lo qual a costat vuyt lliures dos sous, ço és, lo paper dos lliures dos sous y lo relligar sis lliures, en lo qual han fets continuar y transcriure per mi Antoni Balia, clergue y scrivent de dita vila, tots los dits privilegis y altres scriptures públiques de dita universitat, que dita universitat en lo dia de vuy té. A bé que és veritat ne falten molts que's són perduts y aquells per altre m^o Antoni Ballia,

notari real de dita vila de Torroella de Montgrí, transumptan ab tracte y concert de aquí entre dits cònsols y clavari y los dits Antoni Ballia, clergue y scrivent, y Antoni Ballia, notaria real, fet que dita universitat donaria y pagaria a mi dit Antoni Ballia, clergue y scrivent, per mon treball de transcriure dits privilegis y totes altres scriptures de aquella en dit llibre, quatra reals per quiscun full y a dit m^o Antoni Ballia, notaria, tres reals per quiscun transumpto y clausures de quiscú de dits privilegis y de totes altres scriptures públiques y treballs de corregit dits privilegis y scripturas públiques dalt dites, de manera que per tot lo que yo dit Antoni Ballia, clergue y scrivent, he transcrit y continuat fins lo dia present y devall scrit en dit llibre, se me ha pagat a dita rahó per ésser-me axí degut [en blanc] y a dit m^o Antoni Ballia, notari real, per [en blanc] transumptos closos y autenticats. Axí és vist ys veu clarament dita universitat haver pagat tant per lo cost de la fàbrica de dit llibre com per tot lo demás. Tots los dits transumptos de dits privilegis y totes altres scriptures públiques de dita universitat foren y són stats fet, closos y perficionats lo dia del Gloriós y beneventurat Sanct Gregori, doctor de la isglésia, que's comptàvam dotze del mes de mars, any de la Nativitat del señor mil sis cents y quatra, essent en dit any cònsols de la dita universitat los honorables Montserrat Alió y Montserrat Capallà y clavari ab orde del virey del present Principat de Cathalunya fet y constituït lo discret m^o Baldiri Torroella, notari real de dita vila, persò que ningú dels enseculats en la bossa del offici de clavari de dita universitat per causa y respecte dels impedimens que tots ells tingueren y han tinguts a bé que tots ells lo primer dia del mes de janer de dit any mil sis cents y quatra extrets no pogué ni ha pogut en dit offici concórrer ni ésser admès. Digne és per cert de ésser lloat y alabat tot lo dit consell de dit any MDCIII de haver determinat de fer com de fet és stat fet y posat en obra y exequció de fer-se lo present llibre cosa tant bona, utilosa y profitosa he important per dita universitat que per ésser de tant importància com és fora estat necessari y cosa molt convenient per maior bé y útil de dita universitat que desde principi fos estat fet dit llibre y en ell transumptats tots los privilegis y totes altres scriptures públiques de dita universitat y nos foren perduts ni desviats com se són perduts y desviats molts privilegis de aquella, del que se entén han de donar compte estret a Nostre Senyor totes aquelles persones qui han regida y governada dita universitat, les quals entenent com han entès molt bé lo quant convenia y importava a dit universitat de fer-se dit llibre de la manera que se és fet, hagen dexat y differit en tant de manera de fer-lo, plàcia al señor que vulla il·luminar lo consell qui ara és y de assí al devant per sos temps serà en ben regir y governar dita universitat, tot per al seu sant servey y que ya que lo principi de la obra de dit llibre està ben comensat y perficionat que's procure en què passe, ço és, que no y haja descuyt sinó tota diligència y cuydado en scriure y trasumptar en ell tots los demás privilegis que dels perduts y descarriats se podran trobar y tots los que de aquí al devant ab lo auxili y favor de N. Señor dita universitat obtindrà y totes altres scriptures públiques per dita universitat faens que fa entre d'esta manera y procurant ab tot bon zel y equitat en ben regir y governar dita universitat y postposant sempre lo odi, rancor y malícia e dexats a de part tots respectes y interessos lo señor per sa divina bondat y clemència los donarà enteniment y forses per a ben regir y governar y los premiarà donant-lo per premi la sua Sancta Glòria ad quam nos per ducat. Amén».⁷⁹

Els privilegis recollits es remuntaven a la Baixa Edat Mitjana, alguns dels quals eren vigents i d'altres es trobaven ja obsolets. Però calia tenir-los presents tots:

- Privilegi concedit per Bernat de Santa Eugènia, amb franqueses, llibertats i gràcies de l'any 1237. Un altre privilegi semblant del mateix Bernat de Santa Eugènia, de 1265. Confirmació i nova concessió dels privilegis de Santa Eugènia feta per Garau VI, vescomte de Cabrera i senyor de la vila de Torroella, i de la seva muller Sança de Santa Eugènia, el 1268.

⁷⁹ AMTDM, *Llibre de privilegis*, 1603, s.f.

- Privilegi del rei Jaume el Just (Jaume II de Catalunya) el 1305, amb què les fires es celebrin anualment a la vila de Torroella de Montgrí el primer diumenge de maig, amb una durada de vuit dies continus.
- Confirmació de l'enfranquiment del dret de bovatge, atorgat pel rei Jaume a les segones corts de Barcelona, atorgat a tots els catalans, feta pel rei Alfons el Benigne el 1327 als catalans.
- Privilegi del mateix Alfons el Benigne a la universitat de Torroella el 1331 en què els notaris podien rebre a la vila i terme els testament secrets amb tres testimonis, i que els hereus, tutors i curadors poguessin fer inventari amb notari sense decret ni autoritat del jutge.
- Privilegi del rei Pere el Cerimoniós de 1345, en què la universitat de Torroella podia lluir la jurisdicció de Gualta empenyorada per ell a Jaume Granyana, ciutadà de Barcelona, per 4.000 sous.
- Privilegi del rei Pere el Cerimoniós de 1351. Cap habitant de Torroella de Montgrí, Gualta o Fontanilles pogués pasturar en el pla de Torroella «sinó vint y sinch bèsties de llana, y que quiscú haja de tenir son guardià e que no pugan prendre aquelles en guarda ni tenir encomanada per altre y que abelles noy pugan mesclar porch ni truja, cabra, ni boch, sots bant de deu sous per quiscuna vegada y que si porch o truja se pach per quiscun porch, truja, cabra y boch en malafeta, pach per quiscuna vegada un diner y la malafeta. Ítem que si algú troberà del dit bestiar en só del seu malfaent queu puga denunciar a la cort y que sia cregut ab son jurament y la cort ne puga haver lo bant».
- «Comissió feta per lo rey en Pere a Pera de Prat, doctor en lleys de Gerona, per a conèixer y declarar la qüestió que la universitat de dita vila de Torroella de Montgrí tenia ab Arnau Rossinyol, habitant de dita vila sobre que pretenia dit Rossinyol que, en virtut de concessió real, com és lleuda, talles, tributs y altre y la sentència que sobre de aquí per dit Pera de Prat fonch donada a 31 de agost de 1351».
- Privilegi atorgat pel rei Pere el Cerimoniós el 1356, en què el procurador i jutge de Torroella de Montgrí hagi de fer residència contínua a la vila.
- Privilegi atorgat pel comte d'Empúries, senyor de Torroella, el 1364.
- Acte de solemnitat firmat pel rei Pere El Cerimoniós i l'infant Joan, el seu primogènit, a la universitat de Torroella, a 24 de juny de 1373, en el que obligava a la universitat a restituir la dot de la muller de l'infant Joan sempre que es donés el cas.
- Procura feta pel comte d'Empúries al batlle Torró de Torroella, a 29 de juliol de 1373, per donar possessió de jurisdicció d'Ullà al rei Pere i a l'infant Joan, per raó de la lluïció feta al comte.
- Privilegi atorgat pel rei Pere el Cerimoniós el 1373 sobre el dret de pontatge, durant 5 anys, imposant el pagament d'1 diner per persona i bèstia que anirà sobre dit animal i per peó una malla.

- Remissió de tots els delictes i excessos feta pel rei Pere el Cerimoniós a tots els singulars de Torroella, a 23 de juliol de 1373, per 8.000 florins d'or donat a auxili de la lluçió de dita vila, quitada pel comte d'Empúries, la qual havia comprat a carta de gràcia.
- Privilegi atorgat pel rei Pere el Cerimoniós el 1373, relatiu al pagament del foriscapi a partir de 4 sous per lliura.
- Confirmació de tots els privilegis, llibertats, franqueses, immunitats, bons usos i bones consuetuds, feta pel rei Pere el Cerimoniós el 1373.
- Privilegi atorgat pel rei Pere el Cerimoniós el 1373 sobre les fires a Torroella, les quals s'havien de fer segons el privilegi antany concedit, des de la festa de Sant Bartomeu fins a vuit dies següents.
- Privilegi atorgat pel rei Pere el Cerimoniós el 1373 «que qualsevol habitant de la vila de Torroella de Montgrí qui transferirà són domicili en altre part sia obligat contribuir y pagar la part qui li tocarà per sou y per lliura segons les facultats de sos béns, tant mobles com immobles, dels mals y càrrechs de la universitat de Torroella de Montgrí deguts fins lo dia que transferirà dit son domicili conforme per los cònsols y pròmens de la vila seran tallats». El mateix any el rei Joan confirma aquest privilegi.
- Confirmació de tots els privilegis, llibertats, franqueses, bons usos i bones consuetuds pel rei Joan el Caçador el 1373. També el dret de pontatge.
- Acceptació, lloació i aprovació del capbreu fet per lletra reial per Martí de Lorbes, conseller del rei Joan, a la vila de Torroella de les rendes del rei, redactat a Pals el 25 de novembre de 1377.
- Privilegi atorgat pel rei Pere el Cerimoniós en temps de les corts generals celebrades a Barcelona el 1380, a tots els braços, remetent tots els terços, bans, penes, crims i delictes.
- Privilegi atorgat pel rei Joan el Caçador a la reina Violant, sa muller, el 1388, «que pogués tenir en la vila de Torroella de Montgrí jueus».
- Privilegi atorgat pel rei Joan el Caçador el 1393, concedint i remetent a la universitat de Torroella tots els bans, terços, calúmies i qualsevols altres penes pecuniàries.
- Privilegi atorgat pel rei Joan el Caçador el 1393 sobre les fires anuals a Torroella, havent-se de celebrar segons és costum de privilegi antic des de Sant Andreu durant els quinze dies següents.
- Donació feta per Isabel, filla de Ramon Torró, batlle de Torroella, als ermitans de la capella de Santa Caterina, del «dret de balliu y tots altres agraris que rebia sobre la possessió de terra en què està construïda dita capella ab acte rebut en la notaria de Torroella de Montgrí en poder de Andreu Negre, notari a 13 de mars del any 1394».
- Presentació d'una lletra del rei Martí l'Humà pel síndic de Torroella a Miquel Tossell, batxiller, doctor en lleis de Barcelona, revocant-li la comissió que li havia estat feta de la causa d'apel·lació interposada per la universitat de Torroella en la sentència donada per Jaume de Puig Genestós, doctor en lleis

i jutges, sobre la causa entre les universitat de Torroella i de Gualta. Segueix la presentació d'una cèdula declinatòria de for i requesta donada per Ramon de Puig, síndic de Torroella, a Jaume de Genestós, llicenciat en lleis de Girona, sobre la causa entre les dues universitats.

- Enviament de 9.666 lliures 13 sous 4 diners fet pel rei Pere el Cerimoniós el 1345 a totes les ciutats, viles i llocs reials, amb la obligació que tenien aquestes «de donar-li «lo armament de vint galeres per quiscun any per temps de tres anys en auxili de la guerra que tenia ab lo rey de Marruecos y altres infels».
- Llicència donada i concedida pel batlle general de Catalunya a la universitat de Torroella el 1332, «que per quant en dita vila noy havia sinó un forn de destret quen pogués fer dita universitat altres en lo lloch més apte y acomodat que li aparexeria».
- Confirmació del privilegi de no haver de pagar el foriscapi sinó 5 sous per lliura feta pel rei Joan el Caçador el 1373.
- Remissió de totes les penes, crims, delictes i excessos de qualsevol naturalesa, qualitat, gènere i espècie, excepte els casos reservats, feta pel governador general de Catalunya a la universitat i singulars persones de Torroella el 1400.
- Confirmació de tots els privilegis, llibertats, immunitats, usos i consuetuds feta pel rei Ferran d'Antequera el 1413.
- Sentència donada pel rei Ferran d'Antequera el juny de 1413 sobre la provisió feta per Miquel Tossell a la causa d'apel·lació entre les universitats de Torroella i de Gualta. Sentència donada pel rei Alfons el Magnànim el 29 de novembre de 1413 en la mateixa causa.
- Presentació d'una requesta i del privilegi que el jutge i procurador hagin de fer el seu domicili a la vila de Torroella, presentada a Francesc Cervià, jutge de Torroella a 2 de setembre de 1432.
- Tatxa de la notaria i escrivania de Torroella.
- Privilegi concedit per la reina Maria de Castella el 1452, disposant de la manera que s'han de fer i elegir els cònsols i consell de la vila.
- Privilegi concedit per la reina Maria de Castella a favor del senyor de la Devesa Reial de la vila de Torroella el 1453, en què cap foraster pogués tenir ni pasturar el seu bestiar a la dita devesa.
- Confirmació de tots els privilegis, gràcies, llibertats i immunitats, usos, consuetuds i observances feta pel rei Carles d'Aragó (o de Viana) el 1461. Segueix la mateixa confirmació feta pel rei Joan el Sense Fe (o el Gran) el 1468.
- Privilegi atorgat pel rei Joan el Sense Fe el 1472, disposant la manera en què s'havien de fer i escollir els cònsols i consell, el clavari i els estimadors. Segueix un privilegi semblant, atorgat pel rei Joan el Sense Fe el 1478, sobre la manera de triar els cònsols, consell, clavari, estimadors, oïdors de comptes i altres oficis acostumats.

- Privilegi atorgat pel rei Joan el Sense Fe el 1502, disposant la manera i temps que els «nodriguers y cabaners han de tenir lo bestiar en lo pla y muntaña y altres coses segons que ab elles».
- Privilegi atorgat pel virrei Pere de Cardona el 1521 sobre la manera de fer les insaculacions dels cònsols i dels altres oficis de la universitat de Torroella.
- Sentència donada per la Reial Audiència en la causa d'apel·lació interposada en una sentència donada pels cònsols de Torroella entre Pere Ferrer (a.) Billot, paraire de Torroella, i Joan Amalrich, pagès de Viladesens, sobre la falsedat d'una mitja bota, va ser donada la instància a 6 de juny de 1526.
- Privilegi atorgat pel rei Carles I i la seva mare Joana, reis de Castella, el 1529, «disposant que's pugua fer depositari per a totes quantitats de diners y per a manllevar fins a la suma de mil ducats».
- Privilegi atorgat pel rei Carles I i la seva mare Joana, el 1542, «disposant que lo procurador y jutge sien fets de terna y que vagant dits oficis per mort, renunciació o altrament se haja de fer terna dins un mes après que los dits oficis vagaran, y que en dites ternes noy pugan posar ni de dits oficis o algú de aquelles prendre possessió persona alguna que sia vassalla de algun señor que son terme affrontareix ab lo terme de la vila de Torroella de Montgrí. E més que's pugua elegir un dipositari per les peñores que's perñoraran per los oficials de dita vila y altres molts capítols segons que ab elles».
- Privilegi atorgat pel rei Felip II de Castella, el 1547, «disposant que en la terna de procurador y jutge pugua éser nomenada qualsevol persona facultosa, homada y patrimoniada, y que los cònsols pugan donar licència anals strangés de poder pasturar llur bestiar per lo terme de la vila de Torroella de Montgrí, pagant tres sous per bèstia y donant forma de la manera se han de ensecular los stimadors, hoidors de comptes y clavaris». Afegeix un matís: «al sobre dit privilegi conta no innovar rechs ni rius».
- Privilegi atorgat pel virrei el marquès d'Aguilar de Campoo el 1552, disposant que la universitat de Torroella pogués tornar a imposar les impositions de la taverna, el pesquer i el vi, que s'havien llevades, i que es pogués manllevar fins a una quantitat de 500 lliures i fer redelmes, vintens i quarantens, i que a falta d'un dels estimadors per estar malalt o amb causa, l'altre estimador pogués estimar amb un altre estimador adjunt.
- Confirmació de dos privilegis anteriors, un concedit pel rei Ferran el 1413 i l'altre per Bernat de Santa Eugènia el 1585.
- Privilegi del rei Felip II de Castella el 1585, «disposant que la bossa dels cònsols segon y terç sia dividida en dos bosses, y de la manera que han de star scrits los noms dels qui són inseculats a cònsols y altres oficis y de com se ha y deu fer la extracció dels cònsols y dels altres oficis y les ternes de procurador y jutge encars que los elegidors en la hora acostumada nos troberan en casa de la vila y de com han de concórrer en los oficis de cònsols y clavari y concedint en si molts altres capítols».
- Privilegi atorgat pel rei Felip II de Castella el 1591 disposant poder fer durant un període de deu anys un vintè.

- Privilegi atorgat pel rei Felip II de Castella el 1599 confirmant tots els privilegis, llibertats, immunitats, usos, pràctiques i consuetuds, i disposant «que nos paguen lluyssmes, tersos ni foriscapis per temps de deu anys y donant y remetent tots los derreriatsges dels lluyssmes y forscapis fins al dia de la concessió de dit privilegi deguts y concedint stabliment de la muntanya per cens de vint lliures».
- Privilegi atorgat per la reina Germana de Foix el 1512, «disposant que algú de dita vila de Torroella y baronia que no sia impedit de cars de mort no puga ésser posat en presó sinó que haja de donar a manlleuta lo que està concedit conforme està disposat per constitucions de Cathalunya y que dels bans y penes que la vila acostuma de imposar, les dos pars sien aplicades a les muralles y pont de la dita vila a coneguda dels cònsols y la tercer part al official qui farà la exequició y altres capítols».
- Privilegi atorgat pel rei Carles I de Castella i la seva mare Joana, reis de Castella, el 1542, que disposava que els acaptadors de Santa Caterina poguessin acaptar per tot el Principat de Catalunya.
- Privilegi de la Senyoria d'Albons «que el rei no'ns pot desseperar de la Corona Real».
- Concòrdia «entre lo senyor Rey y la vila de Torroella de Mongrí en què foren seditos tots los censos y montaña a favor de dita vila y particulars de ella, firmada als 10 de agost de 1619. registrada en lo offici dels Privilegis de la Batllia General de Cataluña III fol. LXXXVIII».

4. La hisenda municipal: guerres, impostos i endeutament crònic

Les tres primeres dècades del segle XVII, prèvies a la guerra de Separació, la universitat de Torroella assumeix un tipus d'endeutament estructural. Un endeutament, doncs, que venia de dècades enrere, i que s'anava acumulant a causa de les múltiples crisis. Els sistemes que aplica regularment la universitat per superar les crisis són els censals i les imposicions dels vintens, de naturalesa diferents però lligats entre si.⁸⁰ Ja a principis de segle, ens trobem que la universitat ha convertit la taxa del vintè, que era –o havia de ser– de tipus extraordinari, per superar situacions adverses puntuals, en una imposició de caràcter ordinari, com un monopoli més, segons diuen per «privilegi reial», que s'arrenda al millor postor en encant públic. El vintè s'emprarà amb una única finalitat, en paraules dels cònsols, «per quitar els censals que dita universitat fa». Tal com hem vist, el vintè havia estat atorgat el 1591 per Felip II, amb una durada d'una dècada, però a la pràctica s'allargarà en el temps molt més.

El 23 de juliol de 1618 la universitat arrendava aquest impost (del vintè) a Antoni Ferriol, a la seva muller Marianna i a la vídua Susanna Sagàs, per quatre anys i pel preu de 2.020 lliures, emprant diferent censals, per tal de pagar el pont que s'estava construint sobre el Ter. El vintè s'aplicava a la vintena part del forment, mestall, sègols, ordi, civada, arròs, mill, panís, espelta i «qualsevol manera de gra» en el moment de la sega i la batuda, del lli i cànem, del raïms de les mules bretones, del bestiar menut i de la seva llana, de les terres de dins del terme i pels veïns de Torroella amb terres a altres llocs, del peix, de les mercaderies i negocis.⁸¹ Passats els quatre anys (1622), la universitat tornava a fer arrendament, ara al mercader Miquel Alió i Martí, del «vintè per temps de quatre anys dels fruyts dels particulars de dita vila per temps de tres mil cinquanta lliures barceloneses, y per dos mil y cinquanta lliures dit Alió Martí se aja encarregats y a càrrech de lluir y quitar presos de dita universitat los sensals».⁸² Aquests vintens, doncs, tenen una finalitat clara: lluir els censals que ja existeixen d'antic. El 8 de maig de 1628 els síndics de la universitat signen una concòrdia amb el bracer Joan Castelló, en la que pacten «entre dites parts que la universitat donarà com de present dona a llevar los deutes fins lo dia present deguts, tant per rahó de deutoris tinga fermats, clavariats, que hajan tinguts de blats, hajan comprat de dita universitat d'impòsits, hajan tinguts y finalment per totas y qualsevol cosas y rahons que assí dir y exprimir se poguessen de y conforme constarà ab memorial o memorials».⁸³ El 28 d'agost de 1630 la universitat arrendava el vintè per un temps de tres anys pel preu de 2.750 lliures totals a l'apotecari Joan Pagès i Garbí.⁸⁴

Un tercer sistema emprat és el dels talls o talles, un altre impost veïnal de caràcter extraordinari que fan servir les viles reials. El 21 de setembre de 1633, després d'haver-se reunit la universitat, decideix aplicar aquest tribut de manera directa, sembla que proporcional a l'individu (o família) i complementari al vintè. És per això que cal comptabilitzar els focs, el qual, tal com indica la mateixa universitat, redacta un «Memorial de les persones que nos a aparegut segons nostras bonas concièncias de tallar per pagar mals de la present vila, com los demás que no són talladas pagaran ab lo vintè que de present donen m.... ma... quantitats y

80 GIFRE 1993 i 1996.

81 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-18 (To 186). [1618, juliol, 23], s.f.

82 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1622 (To 192)[1622, abril, 25], s.f.

83 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1627-28 (To 640). [1628, maig, 8], s.f.

84 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1629-30 (To 199). [1630, agost, 21], s.f.

les que no són tallades no tingan cosa alguna per a pagar, lo qual tall havem fet en entrat de elecció que estada feta de no...as per lo concell general». ⁸⁵ El resultat de les persones que havien de pagar ve descrit nominalment segons els carrers i amb un pagament diferent cadascú, que oscil·la entre els 5 sous (els més baixos) i les 8 lliures (els mes alts). En aquesta talla extraordinària, es va continuar aplicant el vintè. Així, tenim ben documentat el dels anys 1635 i 1636. El tall de 1635 és per un any i el de 1636 els cònsols l'arrenden per dos anys al pagès Pere Màrtir Xaragay, diners que s'havien de destinar, en aquest cas, al pagament del pont que s'estava construint. El 1639 el vintè s'arrenda al mercader Josep Agustí Tor Begur per un any i 87 lliures anuals.

El censal, tal com hem anat esmentant fins ara, va ser el mecanisme de crèdit més emprat durant l'època moderna a Catalunya. La universitat de Torroella en va fer un ús continuat i sistemàtic. Sota la forma d'una compra venda, el censalista, que deixava el diner, comprava el dret a cobrar una pensió (del 5%) al censatari, qui rebia els diners. Els censalistes o creditors torroellencs van ser negociants, petit nobles i membres de l'Església. La durada era indefinida, sempre que es paguessin les pensions, però veurem que en els pactes de millora es reclama el capital. Així, en una reunió de la universitat del 3 d'agost de 1636, es reconeix als síndics Miquel Alió i Joan Quintana el pagament de 400 lliures corresponents al pagament de lluíció (quitació o redempció) d'un censal que s'havia venut al rector de Vall-llobrega Antoni Alió. Aquell mateix any, a 20 de setembre, el cònsol Montserrat Capella es presentava davant de la casa del pagès Joan Metge, situada al carrer dels Bous, per fer-li una reclamació. Joan Metge havia arrendat els vintens de la universitat aquell any, en el contracte del qual un del pactes deia que entre els censals que es manllevessin aquell n'hi havia un de 20 lliures i un altre de 400 lliures fets a un tal Güell, pagès de Rupjà. Les pensions havien deixat de pagar-se, i la universitat quedava a deure 5 lliures i 18 sous, que havia d'assumir Joan Metge.

Casa de Joan Metge, la qual, segons una inscripció en una llinda de la finestra, va ser feta el 20 de novembre de 1587, situada al carrer del Carme, antigament carrer dels Bous. Joan Metge era un pagès descendent d'altres pagesos, casat amb Na Montserrat. Els 1636 havia arrendat els vintens de la universitat. El seu fill, també Joan, havia ocupat la casa amb la seva muller Margarida. Autor Xavier Solà.

⁸⁵ AHG, Notaria de Torroella, Miquel Cristòfol Metge, Protocol, 1632-33 (To 201). [1633, setembre, 21], s.f.

A partir de 1637 els censals que es creen de nou serveixen per pagar despeses de guerra amb França. A 14 d'abril (de 1637) la universitat es reuneix davant la necessitat –i l'obligatorietat– de pagar el quint, corresponent a 600 lliures. Es demana a Rafel Guilló, que havia estat arrendador de la botiga del blat els anys 1631 i 1632, que pagués el que devia, i així poder satisfer part del quint. Passat un mes, en Guilló no havia satisfet el que se li demanava, i per això, a 10 de maig, la universitat es querellava contra ell.⁸⁶ El quint era l'impost reial equivalent a la cinquena part dels ingressos municipals, que moltes ciutats es negaven a pagar. El quint es va impulsar en diferents ocasions, algunes amb èxit i d'altres amb fracàs: el 1599 –les corts de Barcelona–, el 1611 i 1614 –per la pressió del lloctinent de Catalunya Francisco Hurtado de Mendoza y Cárdenas–, el 1620, el 1626 –corts de Barcelona– el 1632 i el 1634. En la definició de comptes que fa la universitat a final d'any, a 31 de desembre de 1639, els jurats reconeixen el mercader Joan Quintana com a creditor d'una sèrie de censals creats els anys anteriors. Aquests censals s'havien destinat a pagar tragines, aliments per als soldats de les Medes, pels allotjaments de soldats i pel quint.

El 1642 el negociant Miquel Creus reclamava a la universitat que els còsols de 1640 li havien arrendat el vintè de Torroella «ab pacta que del preu hagués de pagar las pensions dels censals que's manllavian a obs de la guerra y se eran manllavats com constaria ab un memorial se li tenia de lliurar lo qual ara de present li intiman que és del tenor següent: Memorial dels censals a manllavats la vila de Torroella de Montgrí a los síndichs de aquella en virtut dels sindichat fet als vuyt de setembre de mil sis cents quoranta».⁸⁷ A continuació indica, amb tota cura, els censals a què estava sotmès l'arrendador del vintè: a 1 de setembre de 1640 als Aniversaris de la Seu de Girona 650 lliures i 500 lliures; a l'abadessa de Sant Daniel 200 lliures; a la confraria del Sant Sagrament de la Seu de Girona 200 lliures; a 18 de febrer de 1641 al doctor Jaume Vidal, rector de Biert, 200 lliures; a 18 d'agost a Joan Baptista Corsà, beneficiat de Sant Miquel de Cadaqués, 50 lliures; a Joan Francesc, domer de Tortellà i beneficiat del Roser 100 lliures; a 31 de gener als protectors de les monges caputxines de Girona 200 lliures; a 27 de febrer a Martí Pou, rector de Canet, 200 lliures; a 18 d'abril un tal Falcó de Verges 400 lliures; a 17 de juny a Guerau Eras de Vilademat 350 lliures; a 3 de setembre a en Falcó de Verges 240 lliures; a 8 de setembre a Jaume Reixach i Pagès de Sant Gregori, 240 lliures, que «sarviran totas per pólvora», 240 lliures; a 16 de desembre de 1641 a Pere Mir d'Ullà, 100 lliures; a 28 de desembre a l'abadessa de Sant Daniel de Girona 220 lliures; a 19 de gener de 1642 a Pere Mir, prevere i rector d'Ullà, 160 lliures; a 25 de gener a Ricard Falcó de Verges 100 lliures; a la comunitat de preveres de Verges 94 lliures; a 12 de febrer de 1642 la comunitat de Preveres de Palafrugell 500 lliures; i a 12 de febrer de 1642 Antoni Molló 200 lliures. Acaba dient en Crous «que ell só té per intimat y que pagarà conforme ja està obligat ab dit acata de arrendament», o sigui, que deixava constància dels censals a què estava sotmès el vintè, i que malgrat que en pagaria les seves pensions, no hi estava d'acord. L'arrendament del vintè de 1643 va destinat al pagament del Batalló (o exèrcit) de Catalunya durant la guerra i a l'adobament de les muralles. L'arrendador aquest any és el negociant Miquel Gil, el qual, com el seu predecessor, es queixa que del preu ha de pagar les pensions que s'havien de prendre «a obs de la guerra».

L'arrendament que el 1644 la universitat fa del vintè per a dos anys al doctor en medicina Miquel Pagès, tenia com a objectiu «pagar los gastos ocorrents de la província y de guerra».⁸⁸ El preu de l'arrendament eren 3.090 lliures, que «lo arrendador de dit vintè tinga de pagar lo preu per lo qual la present tava li serà lliurada en esta forma, ço és, que quiscun any de dits dos anys tingan de pagar per los de agost en

86 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, maig, 10], s.f.

87 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, maig, 24], s.f.

88 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, juny, 3], s.f.

Barcelona al receptor de la batllia general dos centes sinquanta lliuras per los censos fa dita universitat quiscun any a dita batllia, y axí bé pagaran dits dos anys las pensions dels censals que restaran a pagar a dita universitat que se són manllevats per la guerra y lo restant preu pagats dits censos y pensions se encarregaran censals que se són manllevats per dita guerra, com ab lo dit acte de arrendament se los anomenaran y designaran y dits censals tingan de haver lluïts y quitats ab dos terminis, ço és, per lo mes de maig de mil sis cents quoranta sinch la mitat y lo restant per tot lo mes de maig mil sis cents quoranta sis y a llurs gastos y despeses tinga de donar y lliurar als còsols de dita vila per dita terminis las lluïcions o partides de taula tindrà fetes de dits censals y passats dits terminis y quiscú de aquells tant dita universitat com quiscú dels obligats en dits censals, y quiscú de aquells se puga fer desobligar de tots dits censals se tindran encarregats y ultra del preu donaran de dit arrendament lo arrendador o arrendadors tingan de pagar las pensions dels censals se encarregaran de dita guerra com dit és se los designaran ab dit acte de arrendament, y si per dits censos y pensions de dits censals se encarregaran se faran alguns gastos o despeses tant a dita universitat com als qui són obligats a aquells dits arrendador o arrendadors ho tingan de restituir y tornar a dita universitat o aquí aquells haurà pagats».⁸⁹ Tots aquests censals que s'esmenten aquí són els mateixos que hem parlat fa dos anys, i que no s'havien liquidat encara. L'arrendament de 1646 que fa al pagès Genís Ferriol i Sagàs empra la mateixa fórmula, «per pagar los gastos ocorrents de la proviciació y de Guerra, y adobar las murallas de la dita universitat, lo qual vintè durarà per temps de dos anys», i segueix el llarg «Memorial dels censals se tenen de lluir del sindicat de guerra».⁹⁰ L'arrendament que es feia a 17 de maig de 1648 del vintè ha multiplicat per quatre el valor que tenia tot just quatre anys abans: «los dits magnífics còsols y consell ab acte rebut en la notaria han fet arrendament a Josep Parareda, botiguer de Gerona, del vintè de la present vila y terços de la Devesa mitgentsant tabba, la qual és assentada en lo libre *Diversorum primer*, foleo 29, per temps de tres anys, qui comensarà a córrer lo primer de juny propvinent per preu de trese mil dos centas quaranta sinch liuras, dich 13.245 lliures., pagadoras en esta forma, ço és, que per deu mil vuytanta vuyt liuras se encarregan los censals següents, los quals la universitat y síndichs de aquella tenen venuts».⁹¹ Els censals més cars eren venuts a l'abadessa i a les monges del convent de Santa Clara del Mercadal de Girona per 420 lliures, i al monestir de sant Daniel per 500 lliures.

Una altra problemàtica que surt evidenciada durant la guerra són els pagaments dels privilegiats: han de fer-los o no, de tots aquests impostos, vintens o talles extraordinàries, fent ús dels seus privilegis. Els privilegiats militars són els més exigents en els seus drets i reclamacions, que els eximia, entre d'altres, de pagaments. La universitat tira pel dret i cobra el vintè a peu d'era, en el moment de la batuda, tal com quedava estipulat en els arrendaments. Així es va expressar el donzell de la Bisbal Joan de Margarit, governador de Palamós, quan s'adreçava al cònsol de Torroella Joan Vaquer: «Ço és que attès que estan aquí ell y los llevadors dels vintè per a rebre lo vintè del blat se és batut lo dia present, lo qual és del dit señor son principal, y que lo dit señor son principal és cavaller, y a més de axò serveix en persona al Rey Christianíssim en Palamós com a governador ab son sou y per ditas causas sia franch de pagar vintè. Perçò lo requer que no reba lo dit vintè que altrament protesta contra de VM de agravi y de tots danys, gastos y despeses y de tot lo demás lícit y permès de protestar»; en Joan Vaquer va respondre «que no se li fa ningun agravi pus los demás cavallers pagan».⁹² A 10 d'agost de 1645, el procurador d'en Margarit presentava una nova queixa al cònsol Miquel Carles, que havia acudit a l'era que tenia situada prop del

89 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, juny, 3], s.f.

90 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quintum manuale*, 1645-46 (To 216). [1646, juny, 6], s.f.

91 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, maig, 17], f. 15v.

92 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211)[1642, agost, 1], s.f.

Ter: «restituescan tres cortans y un mesuró de blat que ells de pretensió han pres per lo vintè de la part del gra se ha partit de dit son principal, atès és persona que gaudeix de privilegi militar y és governador de las armas y plassa de Palamós, y que serveix allà com a governa. Y per ditas raons ésser exempte de pagar vintè y també per haver-ne intentada causa en la Real Audiència com a part ab las lletres citatòries».⁹³

El segon cas correspon a la vídua Francisca Sarriera i Pons. El seu procurador es queixava, a l'era del molí del Mig de Torroella, «que restituesca quatre cortans y mitg de ordi que ha pres per la part del ordi de dita senyora de vintè, atès dita Sr^a és exempta de pagar vintè per gaudir de privilegi militar altrament protesta contra dit [Andreu] Sabat [notari reial] de tots danys, agravis y despeses y de tot lo demás lícit y permès de protestar».⁹⁴ Els còsols es justificaven dient que «ells han pres dit vintè per rahó y en virtut dels pactas fets ab la província y los militars y per compte del batalló».⁹⁵ Així mateix es donava a Gualta. El cònsol major Antoni Tixader requeria «atès lo misser Ramiona de la Bisbal, Sebastià Colom, Antoni Ballaster, Hierònim Farrer, han dexat de pagar lo vintè de alguns grans, los protesta de que se rellevarà del arrendament si dits còsols nol fan pagar», i va dir «quen donarà rahó al consell».⁹⁶ La reacció senyorial dels grups de privilegiats topa contra la fiscalitat comunal. La noblesa que no s'ha exiliat ha de pagar malgrat les resistències i oposicions, i tota la noblesa catalana, a partir de 1646, és al costat del bàndol filipista.

En els últims anys de la guerra de Separació la necessitat de diners és més elevada. Diners que han de servir pensions de censals endarrerides, per comprar bestiar i blat, i per pagar la taxa del Batalló (exèrcit català). El 1646 la universitat vol lluir un censal que els havia concedit el rei el 1619, venut pel ciutadà honorat de Barcelona Pere Guitart, habitant a la Bisbal, de preu 3.000 lliures. Per poder lluir-lo n'han de vendre un altre de 2.110 lliures. Amb aquests diners la universitat ha de comprar blat davant la seva falta: «la dita universitat fa conclusió que prenga blat de la casa d'en Heras y que aquells liure a dits habitants a sian de assí a Nostra Senyora de agost y los debitoris digan a ell y que de assí la festa de St. Miquel de setembre la hagen de luir lo sobre dit censal quant no passat dit dia sie a son compte».⁹⁷ El 1647 la universitat vengué dos censals: un del 1.000 al pagès Jaume Pla, i un altre de 400 lliures: «attès que per pagar los dos parells de mulas y carretas que dita universitat, per orda de Sa Altesa, té enviadas per lo citi té en la fortalesa de Leyda».⁹⁸

A 5 de gener de 1648 el consell determina «que lo tall de la universitat imposat per lo socorro de la fortalesa de las Medas y torra del cap de la Barra se arrenden al qui per menos o llevaràs, y que los magnífichs còsols repassen dit tall y que algun qui no son tallats tallen aquells y los demás adoben com aperaxarà convenienment».⁹⁹ Aquest any la universitat ha de vendre dos altres censals: un de 500 lliures al mercader Miquel Carles, i un de 70 lliures a Josep Portes i Torró, advocat de la Bisbal. El 12 de gener de 1653, la universitat vengué un censal al mercader Genís Alió i Martí de 4.000 lliures de preu, i a 10 de març en vengué un altre a la vídua de Joan Escot, pagès de Castelló d'Empúries, de 1.500 lliures.

L'any següent, el 1649, representa un dels punts culminants de despeses i de l'endeutament. A principis d'any el consell determina que «la universitat està encara carregada de molts censals, y també que

93 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quartum manuale*, 1644-45 (To 215). [1645, agost, 10], s.f.

94 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, juny, 4], s.f.

95 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, agost, 28], s.f.

96 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1647 (To 207). [1647, setembre, 10], s.f.

97 AHG, Notaria de Torroella, Andreu Sabat, *Protocollum*, 1645-46 (227) [1646, maig, 14], s.f.

98 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1647 (To 207). [1647, juny, 10], s.f.

99 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, gener, 4], f. 4v.

quiscun any té de tenir las fortalezas de las Medas y Cap de la Barra gornidas y patratxadas, tant de soldats, municions y altres adops, en què gasta la universitat molt gran quantitat, y també que té de fer y acabar dita universitat lo pont, muralles, y també tinga dita universitat desmersar molta gran quantiat de dinés per a fer la obra de la isglésia, retaula y altras cosas en dita isglésia per ésser la obra y universitat tota una cosa, per lo que té menester dita universitat molta quantitat de dinés y com sie a més profit a la universitat arrendar lo vintè ab los terços de la Devesa los altres tres anys y arreu consequitiuament acabat lo arrendament fet y lo present any y lo any qui ve posar ab dit arrendament lo que té de rebre la universitat en las terras de la Devesa que no aver de sercar dita quantitat en altra part, perçò ha determinat lo dit consell que's fasse tava de dit vintè y terços y del que toca a dita universitat estos dos anys, posant lo pagar lo preu, ço és, encarregar los censals fa any dita universitat las pensions dels quals pagan ja lo arrendador y també que dits arrendadors tingan de pagar quiscun any dels tres anys 250 lliures. al receptor de la ballia general per los censos fa la universitat y també los dits arrendadors tingan de pagar quiscun any los soldats de ditas fortalezas, pagant quiscun mes com los serà feta pòliça dels sors. cònsols y lo restant preu sie posat en la taula de Gerona y de aquella no sie tret sinó per la dita obra de la isglésia, pont o murallas».¹⁰⁰ Durant la primavera, per tal d'acabar «lo pou de la torra Ponsa y que se acaba de fer lo corral de dita torra Ponsa y adobar la casa y també la Meda, y que aquellas obras fassen fer los nominats de catorra y per ditas obras se tragan los diners té lo botiguer del blat venut Agustí Tixador, botiguer, axí com li serà feta pòliça per los rs. Cònsols y per las personas nominadas per di efecte o per la major part de aquellas».¹⁰¹ Durant l'estiu (a 25 de juliol) els cònsols i el consell fan arrendament a Josep Ferrer, pagès de Torroella, del vintè de la vila i terços de la Devesa per als 3 anys següents, de l'1 de juny de 1651 al darrer de maig de 1654, juntament amb la quarta part del terç de l'arròs de la Devesa d'aquell any i del següent, pel preu de 15.900 lliures, de les quals 9.748 es paguen amb censals.

Segueix l'any següent, el 1650, amb la problemàtica entorn dels diferents pagaments: censals, bestiar i obres. El 18 d'abril la universitat decideix que «per pagar algunas pensions de censals se deuen atrassadas y també la fusta de Sant Agustí y altres cosas convenientes a la universitat se venen sinquanta corteras de blat de la botiga, o cent corteras, si serà menester, al preu veuran més convenient y del diner procehirà se paguen ditas cosas».¹⁰² A 24 d'abril es decideix «se manllevan mil liuras dich 1.000 lliures. y aquellas sien esmersadas en comprar bestiar y pagar lo que's deu de dit bestiar, y que juntament ab las dos mil y sinch centas que ja tenen menllavada per dit efecte que aquexa serveschan per obps de la carnissaria y no per altra cosa sinó per tot los emergents y dependents de aquella».¹⁰³ El 16 de juny cal vendre un censal: «Atenent que la universitat té gastadas tres centas liuras per obres del convent de Sant Agustí y com en lo arrendament fet per la universitat a Josep Farrer puga dita universitat per obs de la isglésia, pont y muralles, manllevar y intimar los censals manllevarà al dit Farrer. Perçò dit die han venut y creat al magc Josep Portas, en lliures d. de la vila de la Bisbal, un censal de pensió de 300 lliures. y preu de 300 lliures. Lo qual volen sie inamat a dit Josep Farrer».¹⁰⁴

La fi de la guerra (1652) i els anys que la segueixen, suposen la venda de nous censals. El 7 de febrer de 1653, el consell determinava que «lo gran gasto soporta la universitat que és impossible poder-se sustantar per los grans allotjaments de cavallaria y ha agros y de present y ha y últimament aver consertat

100 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1649, abril, 5], f. 29r.-v.

101 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1649, abril, 25], f. 24v.

102 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1650, abril, 18], f. 55r.

103 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1650, abril, 24], f. 61r.

104 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1650, juny, 16], f. 63r.

ab don Joan Patcheco y sa companyia lo que se li té de donar a ell y officials y soldats de aquella y se tingan ells de fer la vida que fins assí la han feta los habitants, lo qual consert vindrà a pujar quiscun die cerca de cent lliuras, lo que està dit és impossible pagar sinó fahent tallas, per tant ha resolt y determinat dit consell se fasse un tall als habitants de dita universitat y terme, y per dit efecte anomenen en talladors als magnífichs cònsols y clavari Francesch Quintana, Francesch Metge, Antoni Tracós y Josep Mir, donant-los facultat de poder fer dit tall del modo los aperexarà».¹⁰⁵ El 3 de novembre de 1653 els síndics Antoni Tarascó i Miquel Bagur vengueren un censal de 300 lliures al pagès d'Ultramort Joan Fel.

Els síndics de 1654 –Montserrat Sagàs, Pere Serra, Miquel Cortada, Joan Dujau Solivera, Josep Mir i Agustí Tixador– es veieren obligats a contractar molts censals, de petites quantitats, a creditors locals. És l'any més crític i difícil, la fi de la guerra. El 4 de febrer es venen tres censals: un primer al pagès Antoni Feliu de 300 lliures de preu, diners que han de servir altres censals, i 100 moltons que la universitat havia comprat; un segon a Antoni Matas, de preu 300 lliures, i un tercer al pagès Joan Dujau de 200 lliures. A 18 de febrer en segueixen dos més: al pagès Paulí Serralta, de 50 lliures, i al treballador francès Joan Brell, de 640 lliures. El 12 d'abril en ven un altre al pagès Nicolau Fuster, de 350 lliures, que havia de servir per pagar la compra de bestiar, monedes de sisens de Barcelona (que no estaven desvaloritzats), la visita del fill del rei, Joan Josep d'Àustria (que va esdevenir virrei) i per la despesa ocasionada per la desinfecció de la pesta. Després de realitzar tots aquests censals, a 23 de maig, la universitat reconeixia deure 725 lliures al mercader Josep Agustí Tor Bagur, corresponents a la compra de 80 quarteres de forment, 38 de civada i 13 vaques, i altres 100 dobles d'or al mercader Francesc Quintana per 100 quarteres de forment que la universitat havia fet portar a la ciutat de Girona. A 14 de desembre la universitat redacta un memorial dels deutes, que ascendeix a 521 lliures 17 sous 2 diners, a saber: a Montserrat Sagàs per 53 quintars d'arròs blanc, «que es portà a Girona per pagar lo promès al príncep», a raó de 40 reals el quintar, que sumava 212 lliures; 4 dobles d'or en peça «per donà al tinent general don Diego Correa», 12 lliures 16 sous; 9 reals de vuit i 6 sous per vi comprat a Begur; pel tinent general 7 lliures 10 sous; per 4 dobles d'or en espècie «per donar a don Rodrigo Verno» 12 lliures 16 sous; 7 dobles d'or en espècie «per donar al baró de Rocafort» 54 lliures 4 sous; per les pensions i altres coses bestregui per «lo morbo» 222 lliures 7 sous 2 diners.¹⁰⁶ El mateix dia la universitat venia un censal de 400 lliures al cirurgià Joan Mir corresponents «per la conducta y purga de curar los malalts a la morbaria lo any prop passat del mal de pestilència (que Déu nos guard)».¹⁰⁷ L'execució de tants censals no té cap altra explicació que la via judicial per pagar les pensions degudes als seus creditors en els anys de guerra. Aquesta via judicial no l'hem poguda resseguir, però sí els seus efectes. El 1655 es van lliurar el vintè i terços de la devesa per 3 anys a Pau Sagàs pel preu de 5.150 lliures.

Durant la dècada de 1660, els censals hagueren de servir per pagar el proveïment de blat i per pagar els endarreriments de pensions velles, però els deutes són tan grans que caldrà aplicar talles i firmar concòrdies amb els creditors. A principis de 1660 se n'imposà una nova talla, que no va pas agradar a tothom: «lo dia present –5 d'agost– ha succehit que anant levant lo tall per pagar las contribucions no ha reparat sens més ni més Francesch Carlas de la present vila de tractar mal de paraulas als dits magnífichs cònsols. Perçò lo dit consell ha posat en mà de dits cònsols de proseguir per tots los térmens de justícia a dit Francesch Carlas».¹⁰⁸ A 1 d'octubre de 1662, els cònsols juraven davant de Déu (i del notari, Antoni

105 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1653, febrer, 7], f. 110v.

106 AHG, Notaria de Torroella, Andreu Sàbat, *Octavum manuale*, 1653-54 (To 235). [1654, desembre, 14], s.f.

107 AHG, Notaria de Torroella, Andreu Sàbat, *Octavum manuale*, 1653-54 (To 235). [1654, desembre, 14], s.f.

108 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1660, agost, 5], f. 128r.

Calvet) «que al primer de setembre mil sis sexanta hu entragaren a Miquel Vinyas, chirurgià de Gerona, vint y dos corteras y un cortó de blat mesura barcelonesa, en paga de quoranta sinch lliures plata a bon compta de pensions que la universitat de dita vila a dita senyora Cerdà del qual ne obtingueren alberà de dites quoranta sinch lliures». ¹⁰⁹ A principis de 1663 la universitat reconeix un deute al mercader Francesc Carles de 100 quarteres de forment, que el 1649 la universitat havia comprat al seu pare Miquel Carles.

L'estiu de 1663 «se resolgué se fes un tall de dos milia lliuras per pagar las pencions del sensals. Perçò lo dit consell ha resolt que los qui foren nomenats per fer dit tall fossen aquells y que los qui an tingudas administracions de cosas de la vila y no an donat comptes los des del any 1650 atràs se'ls dona un any de temps y qui no las aurà donats finits los dits terminis dona facultat lo consell als Senyors Francesc Quintana y Genís Alió y Martí que pagan fer pòlissas de 400 lliures. vals tals qui no auran donats dits comptes, y qui Nicholau Dexadós, síndich de la universitat, fassa fer exequacions per la dita quantitat de 400 lliures.» ¹¹⁰ Pocs dies després, a 29 de juliol, el consell major es va reunir davant la necessitat urgent de diners: «Attenent que Pere Serra, cònsol en cap y Francesch Metge y Real, com a síndichs enviats per dita universitat de Barcelona per quitar moltas differentes exequacions se cominava ser a dita universitat per cobransa de moltas pensions de censals, han offert en nom de dita universitat pagar a tots los acreadors censalista una pensió y mija de quiscun censal, y attenent també que lo dit consell ha fet donatiu graciós y voluntari a Sa Magestat (que Deu guarde) eho al Excel·lentíssim Senyor llochinent y capità general en lo present Principat y comptat de Cerdanya, de dos centas noranta sis lliuras per quiscun any per temps de tres anys per satisfer a ditas obligacions, y no ésser bastants los emoluments de dita universitat, se hajan de valer de fer un tall. Perçò sia fet un tall de dos mil lliuras barcelonesas entre tots los habitants de dita vila, lo qual tall fassen los dits Pere Serra, Thomàs Fortià, Joseph Pagès y Augustí Carbonell, Montserrat Vidal, Joan Mir, Joseph Oliver y Anthoni Castelló, com ja ab altre consell se'ls ha donar facultat y que, atès que moltas personas tenen de donar comptes del clavariat, administracions de carnisserias, botigas y vintens y altres administracions de dita universitat tingan, las tals personas, de donar compte de ditas administracions, ço és, dels comptes que se han de donar des del any mil sis cents cinquanta ensà, los tinga de haver donat per de assí al die de Nostra Senyora de agost propvinent, y los demés que han de donar comptes de trenta anys en atràs, los hajan de haver donats dins de un any del die present en avant comptador, y passat dit temps respective donan facultat a Francesch Quintana y Genís Alió y Martí, ohidors de comptes, que fassan pòlissa a quiscun dels qui no hauran donats dits comptes de quatre centras lliuras, las quals estiga obligat pagar quiscú de aquells qui no hauran donats dits comptes dins lo temps a ells prefigit, y perçò tinga de fer o instar prompta exequció Nicolau Texidor, síndich de dita universitat» ¹¹¹

Ni aquest tall aconsegueix aturar, per moments, la despesa acumulada, sinó que la incrementa. La universitat ha de buscar una solució de renegociació. L'extrem arriba a 8 de juny de 1664, quan la universitat es veu obligada a signar una concòrdia amb els creditors per tal de pagar-los. Els creditors havien denunciat a la Cúria Eclesiàstica de Girona, i en altres corts, els còsols de la universitat, molts dels quals van ser excomunicats. Aquest judici havia provocat noves despeses, judicials, i més empobriment. Molts habitants de Torroella, tips i cansats, van marxar de la vila per tal d'evitar el pagament de més talles, i molts creditors havien patit la pèrdua dels seus patrimonis durant la guerra. La suma d'un grup dels censals ascendia a 27.018 lliures 6 sous i l'altre grup era de 13.265 lliures, amb les pensions corresponents, a més «65 lliures. que paga quiscun any de censos y més de 600 lliures. barceloneses gasta quiscun any

109 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manuale primum, 1661-62 (To 264). [1662, octubre, 1], s.f.

110 AMTDM, Llibre primer de conclusions, [1663, juliol, 26], f. 146v.

111 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1662-63 (To 265). [1663, juliol, 29], s.f.

amb deutes ordinaris forçosos, y los emoluments de dita universitat són molt poch y tènues, que lo que vuy se trau arrendaments y altres emoluments sols importan tres mil lliures, poch més o menos, y de pensions atrasadas de dits censals se degan més de deu mil lliures, y a més de ellas dega dita universitat més de tres mil lliures barceloneses de deutes bolants a diferents personas ocasionats de la guerra y mal contigiós, axí que trobant-se imposibilitada dita universitat de poder pagar a dits acreadors dites pensions atrassadas y las que van cahent en sos terminis per ser molta sa pobreza causada de dits infortunis». ¹¹² És per això que la universitat va optar per buscar una solució, segons deien, «útil, còmode i profitosa» per tots dos bàndols. Els síndics escollits per realitzar la concòrdia van ser Pere Serra i Francesc Metge. Serra i Metge van oferir als creditors els diners procedents dels monopolis i imposicions de la vila alternativament, un any destinat a pagar les pensions i l'altre any a lluir el censal, «posant-se tots los acreadors en una bolsa, és a saber, aquells qui hauran firmat en la present concòrdia y aquells que en sort los haurà tocat ésser axits se los lliura son censal y consegutivament ab la mateixa alternació se farà quiscun any lo die o festa de St. Joan de Nadal en la casa de la dita universitat». ¹¹³

De nou, durant la guerra d'Holanda (1672-1678), la universitat ha de pagar una sèrie de sacs de blat, garbes i palles als exèrcits francesos que havien ocupat el territori torroellenc. La pressió fiscal és tan elevada que provoca la fallida de la hisenda municipal. ¹¹⁴ Altra vegada, aquells que es consideraven privilegiats van demanar l'exempció dels talls que s'hagueren de fer per recollir els cereals demandats. Els còsols Sebastià Pla i Pere Clergue es presentaren a la casa del ciutadà honrat Josep Xaragall, situada al final del carrer de l'Hospital, a qui van requerir «pague lo tall de vuytanta lliures en què és estat tallat per las contribucions se són pagades als oficials de la Ermada del Rey Christianíssim y altres gastos ocorregut en lo present any a la universitat»; en Xaragall va respondre «que hi par que ab lo redelme que ha pagat imposat lo present any per dita universitat ha prou pagat». ¹¹⁵ Seguia un cas idèntic amb el ciutadà honrat de Barcelona Miquel Bofill.

Dues solucions ràpides i immediates per pagar alguns diners, tal com ja anat sorgint en anteriors ocasions, són treure els diners de les imposicions de la universitat (fleca, carnisseria, peixateria) i vendre cereal (de la botiga del blat). A 17 d'agost de 1677 el consell diu que «attès que se an de pagar moltas pensions de sensal que se an de pagar per obviar gastos. Perçò lo consell ha resolt que's venen tres sentas corteras de blat a raó quatra lliuras sis sous barcelonesos, y las dos sentas quarteras de blat que restan que las reserven per lo any prop vinent». ¹¹⁶ A 26 de desembre, s'insiteix que «encara se deuan algunas quantitats de diners que dexaran lo any propassat alguns particulars de la present vila, com també alguns tachas, que tot serví per pagar la contribució a la Armada. Perçò lo dit consell ha resolt de que's paguen ditas quantitats a quis deuan dels diners de la carnisseria y si non hi ha que's vene lo blat que és la casa de la universitat». ¹¹⁷ A la primavera de l'any següent, 11 d'abril de 1678, s'hi hagueren d'afegir noves despeses derivades de causes i litigis: «Attenent que la causa de la amortisació de la Davesa és declarada en la Batllia General quantra la universitat y sa tem que nos declaren las causas que se aportan en la dita batllia quantra molts particulars de la present vila, lo que ocasionarian molts gastos a la universitat per ésser-se oposada a la de fer-se de ditas causas, y com los senyor Joseph Marquès, qui avia enviat la universitat a Barcelona per boliventar lo despaxt del informa que se avia de enviar a Madrid. Perçò lo dit consell ha

112 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1663-64 (To 266). [1664, juny, 8], s.f.

113 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1663-64 (To 266). [1664, juny, 8], s.f.

114 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1675-76 (To 273). [1676, juliol, 19], s.f.

115 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1676-77 (To 275). [1677, desembre, 27], s.f.

116 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1677, agost, 17], f. 157v.

117 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1677, desembre, 26], f. 158r.

resolt que vaia a Barcelona per fer despatxar lo dit informe o obehir ajustar-se ab la batllia, y se sia fets dos sindicats per los affectas als dits com consta en la notari dia y any demun dits, y an nomenats per diligenciar y scriurer a dit Metge las advertèncias que se auran de fer als dits magnífichs cònsols, clavari Joseph Fortià, Joseph Marquès y Corts dit Francesch Metge y Real, Sebastià Pla y Michalet y Simon Buscall, donant-los plen poders per ditas cosas». ¹¹⁸ Una altra talla s'afegia per pagar tropes i allotjaments passats: «Attenent y conciderant que la universitat resta enpenyada a dos sentas doblas que té pagadas al general de la Armada de contribució sens altras gastos que ocassionats la dita Armada en lo temps que stigué acampada en la vila de Verges y en Ullà, són tanbé los gastos que ocasionà la guarnició que stigué allotjada en la present vila que casi farian la suma de dos sentas doblas, que junct prenan la suma de vuit sentas doblas, las quals quantitats an manllevat los senyors cònsols a molts particular de la present vila. Perçò lo dit consell ha resolt que per avitar a pagar ditas quantitats se fassa un tall de sent doblas y que lo demás se pague dels emoluments de la universitat». ¹¹⁹ I l'any següent (1679) s'hi afegia una contribució reial: «Se ha llegida una carta en lo consell del senyor virrey ab què demanava las 417 lliures. que deu la universitat del segon donatiu que offerí al Rey Nostre senyor, que Deu Guarde. Perçò, lo consell ha resolt que's paguen las demunt dias 417 lliures. Però per quant de present noy ha diner que se scriga al senyor doctor Joseph Metge de que done un memorial perquè se Exc^a se servesca de donar ho a pagar». ¹²⁰

Conseqüències d'aquesta guerra, i arrossegant les anteriors, la universitat ha de desenvolupar nous procediments, radicals i innovadors, per eixugar deutes. A 27 de desembre de 1682 es reuneix per escripturar en un sol document tots els censals. Corresponents al gener hi ha registrats onze censals, que sumen un total de 2.535 lliures. Pel febrer hi havia quatre censals, de 2.340 lliures. Pel març eren nou censals, que sumaven 19.013 lliures 15 sous. A l'abril hi ha nou censals, que sumen 3.365 lliures. Pel maig hi ha quinze censals, que sumen 5.138 lliures. En el mes de juny hi havia vuit censals, que sumats assolien la xifra de 2.550 lliures. En el juliol n'hi havia dos, de valor 1.288 lliures durant l'agost n'eren deu censals, de preu 3.007 lliures. Pel setembre eren tretze, de preu total 6.581 lliures. L'octubre eren set, de valor 2.472 lliures. El novembre van ser deu censals, de preu 4.708 lliures. I el desembre van ser setze censals, de preu 4.902 lliures. La suma de tots ells dona l'extraordinària xifra de 57.899 lliures 15 sous; davant d'aquesta xifra tan elevada, podríem extrapolar-la a altres universitats gironines, o considerar-la la més endeutada d'elles? A continuació s'aplica el procediment acordat a la concòrdia de 1664, usat també per altres universitats. Emprant els rodolins de pergamí dins una bossa de pell, extrets per un menor de deu anys, van ser escollits i, per tant, redimits Paulí Serralta a 26 de desembre 25 lliures, Pere Jutglar a 23 de desembre 21 lliures, el convent de Sant Agustí a 28 de novembre 2 lliures 12 sous, el benefici de Sant Bartomeu a 3 de gener 1 lliura 5 sous, i Bernat Vives de Girona a 7 de maig. ¹²¹ A 27 de desembre de 1684 es desenvolupava la mateixa acció i procediment precedent. ¹²² La gran quantitat de censals fa veure que la universitat ha hagut d'anar a cercar censals més enllà de les institucions religioses, i buscar diner entre els membres de vila i a forans, laics i eclesiàstics, des de treballadors a negociants.

Els últims vint anys del segle XVII coincideixen amb la guerra dels Nou Anys. La universitat, el consell o la junta en fan referència de manera continuada en les seves reunions mensuals: la guerra determina l'estat de les finances. Pel maig de 1681 la universitat arrenda els terços i el vintè de la Devesa i de la

118 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1678, abril, 11], f. 163v.-v.

119 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1678, agost, 21], f. 164v.

120 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1679, juliol, 9], f. 176r.

121 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *Quartum manuale*, 1681-82 (280). [1682, desembre, 27], s.f.

122 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *(Sextum) manuale*, 1683-84 (To 282). [1684, desembre, 27], s.f.

torre Ponsa, no sense entrebancs pels desorbitats preus: «Josep Carbonell, cònsol, avie dites mil y quatre centes lliures barceloneses, dich 1.400 lliures de moneda barcelonesa anals tersos y vintè de la Devesa, y no aver volgut ell prendre lo arrendament per dit preu perquè deya la dita ay havia dita ley havie dita en obs de la universitat, però lo dit consell a resolt que se anàs a Gerona a demanar-ne de consell anal senyor doctor Fontdevila y que dicte de justícia que fes en pendre lo arrendament a dit cònsol Carbonell per la dita ay avie dita».¹²³ A 19 de juny se li obliga a prendre l'arrendament per dit preu, quan en Carbonell havia dit de cobrar 1.450 lliures. El juliol de 1681 es decideix cobrar el vintè de les terres de Palau i Fontclara sembrades dins el terme de Torroella, i encara s'hi procedia uns anys després: «Se continuàs la pocessió de anar a serra las garbas de vintè dels de Palau y font Clara que tenen sembrades dins lo terme de la present vila y recusan pagar dit vintè. Però lo dit concell a resolt que los senyors cònsols ab les insignes posades y tot lo concell junt vaja a fer aprensió de dites garbes del vintè».¹²⁴

El febrer de 1682 la universitat ha de satisfer una despesa extraordinària, 332 lliures 7 sous, corresponents al «coronatge del Rey y de la Reyna, Senyors Nostres, que Deu los guarde»:¹²⁵ el rei Carles II l'Encantat s'havia casat amb Maria Lluïsa de Borbó-Orleans. Pel setembre de 1684 el tresorer demana que se li paguin 297 lliures que la universitat li deu dels dos donatius, per això el consell resol que vaig una persona a Olot i Parlavà per pagar 90 lliures, i que la resta de les 200 lliures les demani al clavari de 1672 Josep Martí Alió. També es resol que es faci redelme dels raïms i arròs, accepte Joan Vidal. El 1685 es reprèn la concòrdia entre la universitat i els creditors censalistes de 1664. El consell de la universitat «volent complir en tot lo contengut en la dita concòrdia an posat tots los noms y cognoms dels acreadors censalistes en rodalí y aquells posats dins de una bolsa per fer extracció de aquells y foren trets censals per la suma y quantitat de dos mil sis centes trenta una lliuras barc.».¹²⁶ El 1688 la universitat decideix retallar despeses de cerimonial, que consideraven ser molt oneroses: «Per la darrera festa de Pasqua la universitat gastava molt y per trobar-se ara de present impossibilitada de poder gastar. Però lo dit concell a resolt, sens discrepar-ne ningú, que's lleve la festa de donar a menjar a ningú ni etiam anal sèquito que los senyors cònsols aportan y axí mateix a resolt dit concell que lo dia de Santa Catherina nos done tanpoch a menjar a ningú».¹²⁷

En aquests anys es continua arrendant el vintè dels anyells, cabrits i llana de la universitat. El 1689 la universitat l'arrenda al botiguer Jaume Quintana, al fuster Antoni Aloy i al sastre Francesc Valentí, pel preu de 41 lliures. I al treballador Josep Vila «els tersos y vintè de la Devesa, ço és, de forment, mestall, sègol, ordi, civada y mill» i al muler Bertran Abet «el quart y vintè dels grans de las terras del Ras de Santa Anna que Joan Coll y Nicolau Carreres amenan».¹²⁸ El 1690, a 30 de desembre, la universitat realitza novament la concòrdia amb els creditors de censals. El rei Carles II, després de la defunció de la primera muller, es casa amb Marianna del Palatinat-Neuburg el 15 de maig de 1689. Un temps després «don Pedro de Rubí demana a la universitat que se paguen 166 lliures. 3 s. 6 s. barc. per lo coronatge de la Sereníssima Reyna Senyora Nostra, encara que lo temps de la paga no fos axit no opstant no sia axida la paga, a resolt dit concell que's paguen les dites 166 lliures. 3 s. 6 d. a dit senyor don Pedro de Rubí».¹²⁹

123 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1681, juny, 1] f. 1v.

124 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1683, juliol, 2], f. 28v.

125 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1682, febrer, 8], f. 12v.

126 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1685, desembre, 27], f. 60r.

127 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1688, abril, 17], f. 87v.

128 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *Undecimum manuale*, 1688-89 (To 285). [1689, juny 26], s.f.

129 AMTDM, *Llibre segons de determinacions*, [1691, setembre, 23], f. 141v.

La dècada de 1690 ve agreujada per un seguit de crisis agràries provocades per la sequera i tensionades per la gran demanda de cereals amb motiu de la guerra dels Nou Anys, i la presència d'exèrcits. La universitat ja se'n va queixar el 27 de desembre de 1691: «Atès que lo present any la cullita és estata molt stèril de grans y altres cosas, y ésser any de quintar. Perçò lo dit concell a resolt que nos tragan ninguns censals a sort est any, sinó que si acàs hi avie diner a resolt dit concell que's quite aquell censal de pensió de 31 lliures. 16 s. que's feya a Catharina Scos y vuy pertany a la Rnt. Comunitat de preveres de la isglésia parrochial de la present vila, lo qual isqué a sort de rodalí en lo any 1685, y si acàs quitat que sie dit censal sobren dinés a resolt lo dit concell que servescan per pagar al donatiu».¹³⁰ El 1692 «és de major conveniència y profit a la universitat de arrendar los tersos y vintens de las heretats de la universitat y vintè comú que no colectar-lo la universitat los grans. Perçò a resolt la demás part de dit concell que se arrenden dits grans y tanbé que se arrende la tersera part de les costuras que los masovers de la Devesa tenen de donar francas a la universitat y que se'n fassan tavas, ço és, tava dels tersos y vintè de la Devesa, dava dels tersos y vintè de la torra Ponsa, las de Santa Anna, y vintè y quart de Comafrigola y Mongó, tot ab una tava y tava de las Cossuras».¹³¹ Per la primavera de 1696 el consell de la universitat considerava «que hera de molta conveniència vendre lo blat que la universitat té per pagar los sensals y altras deutas que la universitat deu y axí a resolt de que se venga lo dalt dit blat y lo dalt dit consell o dexa en mans del senyors cònsols y síndichs y per antregar dit blat a quil compra an enomenats Miquel Farrer y Isidro Cortada».¹³²

Casa de Rafel Guilló, síndic de la universitat el 1637. Carrer Costa i Hugas, número 3. Torroella de Montgrí. Rafel Guilló era negociant i corder de Torroella. El 25 de novembre de 1637 compra a l'adroguer Lluís Riera aquesta casa situada entre el carrer de l'Hospital i la plaça Pública, per 375 lliures, emprant diferents censals per pagar-la. Allà hi va viure fins el 1645 (any que va fer signar el testament), amb la seva muller Anna i el seu fill Joan. El seu fill Joan seguiria el negoci del pare. Pare i fill arrenden les imposicions i monopolis de la universitat. Autor Xavier Solà.

130 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, desembre, 27], f. 143v.-144r.

131 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, juny, 22], f. 150r.-v.

132 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1696, maig, 13], f. 182r.

5. Les imposicions i els monopolis

El 1603-1604 la universitat comença a redactar un *Llibre de Privilegis*, amb la intenció de preservar i mantenir vigents aquells privilegis atorgats des d'antic –tant pels senyors de la família Torroella com pels reis Habsburg, o sigui, fins a Felip III de Castella. Entre aquests privilegis hi apareixen les facultats o potestats dels monopolis dels quals podia gaudir la universitat. Per tant, d'aquesta manera, quedaven fixades les vies de finançament de la universitat a través de drets jurisdiccionals, a les batllies de la muntanya i del mar, d'En Torró i de Frugell, i dels seus monopolis o imposicions: la neu, la pesca al Ter –«lo pesquer de les Sabogues»–, les dues fleques, les dues carnisseries –de les carns grosses i les petites–, el vintè dels grans, ovelles, cabrits i la llana, el mercat, l'arròs de la Devesa, la gabella –la venda de sal petita, oli i peix salat–, la sal grossa, l'aiguardent, la taverna, la botiga del blat, plom, pólvora, el tabac, les candeles, els claus i el sabó, la barca sobre el Ter, el carreratge de mercaderies a la platja de l'Estartit i el delme del peix.

En paral·lel i en competència, el noble Francesc Grimau posseïa dos forns de destret. Aquests monopolis conformen un sistema de mercat institucionalitzat protegit, quan la vila de Torroella s'anava convertint en un centre manufacturer i comercial. Resolen, o pretenen resoldre, la subsistència col·lectiva dels habitants de Torroella en moments d'instabilitat de la producció i de fragilitat de les rutes comercials, o en temps de caresties o guerres, tan freqüents en el segle XVII. La universitat torroellenca intervé en la gestió del mercat de proveïment d'aliments i d'altres productes, tot cercant aliments en bones condicions, l'equitat d'accés i uns preus justos.

a. La botiga del blat, els forns i les fleques

· La botiga del blat (o forment)

La universitat de Torroella disposava d'una botiga del blat (o forment) situada dins –o molt a prop– de la casa de la universitat (o casa comuna). Aquesta botiga s'ha de lligar amb els forns de pa –on s'anava a coure– i els fleques –on es venia ja cuit. Aquesta botiga tenia la finalitat de proporcionar blat a tota la població, especialment en moments d'escassetat i manca (per les inclemències del temps, per les epidèmies i per la guerra) i a bon preu. La universitat, doncs, en regula l'obertura i els preus, que va canviant en funció de l'oferta i la demanda. Així, a 30 d'agost de 1612, el fuster Antoni Carbonell rep el permís de comprar forment per a sustentar tota la població de Torroella, podent-se gastar 447 lliures 13 sous. La primavera de 1612 va ser seca, amb poca pluja, cosa que va produir una collita magra, i ja es venia d'una situació d'extrema sequera l'any anterior, el 1611. Una situació paral·lela es dona durant la guerra de Separació: el 31 de desembre de 1643 el cirurgià i botiguer Miquel Serra recomptava 490 quarteres de blat que havia recollit casa per casa, segons les quarteres que pagava cada família. El 13 de març de 1644 la universitat determina «que lo blat dit [Miquel] Serralta [draper de la Bisbal] comprarà lo haja de distribuir ab los jurats entre los particulars y habitants del present lloch, y los habitans lo hajan de pagar a dit Serralta al preu que per lo consell serà tatxat o lay hajan de assegurar ab debitori y fermançes idòneas y rebut que haja dit Serrat los preus de dit blat de Serralta promet convertir lo

diner en lluïció del censal o censals que ha de manllevar en virtut del sobredit sindicat sots obligació de sos béns».¹³³

Són els cònsols, a través del corredor de coll, que arrenden anualment la botiga a particulars o, en les seves paraules, fan «elecció de botiguer»: al notari Baudili Torroella (1621), al pagès Pere Pla (1628), al cirurgià Miquel Serra (1642 i 1643) i al fuster Francisco Sagàs (1643). La universitat comprava el blat dins i fora la població: si era dins, el botiguer l'anava a buscar gratuïtament, mentre que si era fora, la universitat li pagava el transport i els desplaçament. El botiguer –o la botiga– tenia un horari d'obertura al públic: els matins de 8 a 10, i a les tardes d'1 a 3. En cas que la universitat s'hagués d'endeutar, o sigui, hagués de comprar un censal per adquirir blat, aquest censal recauria sobre el botiguer, «volent, emperò, dita universitat que dit botiguer no sia obligat a quitar dits censals ni a pagar las pensions de aquells sinó tant solament per lo diner tindrà rebut del blat tindrà venut».¹³⁴

Al final de la guerra de Separació el proveïment de blat per a la botiga i per a la vila van estar en el punt de mira. El 2 de febrer de 1648 la universitat comprava al pagès Jaume Pla 100 quarteres de blat al preu de 43 reals la quartera, i li firmava un debitori de 330 lliures, i el botiguer Pere Mauri prometia pagar aquesta quantitat. A 16 de febrer els cònsols «han determinat y feta conclusió que se obrís la botiga del blat y han feta polvas per los senyors cònsols no podent-las fer sinó de cortà y mitja cortera y a persona que tinga blat, y lo preu de aquellas tinga de esser a rahó quaranta reals la cortera tot lo blat tinga de la botiga, y que se sia cullit a la Devesa y que lo demás blat ha comprat y per ventura comprarà la universitat aquell nos vene que primer no sie tingut altra vegada consell».¹³⁵ A 1 de maig els cònsols decidiren «que se compràs lo blat se té de menester lo present any per la universitat y que aquell se venga a quoranta quatre reals y anomenen en compradors per dit blat als dits Miquel Cortada, clavari, y Pera Serra, y se pague de la botiga».¹³⁶

A principi d'any el consell en feia una estimació, per tal de poder allargar tot l'hivern i primavera, fins a poder arribar a la següent collita. Es repassaven les existències, en el magatzem, a la botiga o a la casa del comú, i es decidia si se'n feia una compra. A 31 de gener de 1649 el consell resolía «que atès la universitat té en la casa de la universitat cerca de dos centas corteras de blat y com de present se tem que y hage prou blat de provisió de la universitat, que perçò se còmpra cent corteras de blat de present y entre any tot lo que serà necessari y que nos puga vendre a menos ni a més de sinquanta reals la cortera, etiam si la universitat en pagàs qualsevol preu de tot lo blat té de comprar lo present any y que se obre de present la botiga».¹³⁷ Durant la primavera es decidia l'obertura de la botiga i els preus de venda: «Se feu conclusió –a 24 d'abril de 1650– de obrir la botiga y vendre lo blat a rahó 4 lliures. 16 s. cortera y com nos troben comprador per dit blat. Perçò se ha determinat abaxar aquell a rahó de quoranta sinch reals la cortera y que sie feta crida».¹³⁸

Una altra de les funcions de la botiga era la venda de blat als pagesos destinat a sembrar-lo entre el març i el maig. També tot fa pensar que, en més d'una ocasió, es practiqués la collita de blat d'hivern –que es sembrava a finals d'estiu i principis de tardor. Així, a 25 de setembre de 1650, «dit consell ha determinat

133 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, març, 13], s.f.

134 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, novembre, 22], s.f.

135 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, febrer, 16], f. 10v.-11r.

136 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, maig, 1], f. 15r.

137 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1649, gener, 31], f. 26v.

138 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1650, abril, 24], f. 61r.

que del blat de la botiga se dexe als pagessos per a sembrar de dos a trescentas corteras de blat y per axò se fasse la crida ordinària y se dexe en la deguda forma».¹³⁹

Un altre element a tenir en compte era la meteorologia, que provocava escassetat de blat i l'augment de preu. A final de la guerra va coincidir aquesta circumstància: la presència de soldats i cavalls requeria de més gra, i els diners que s'obtenien del lloguer de la botiga es destinaven a satisfer els deutes de la universitat. A 1 d'abril de 1651 «considerant –deia el consell– que la universitat ab la venda del blat ha parduts ja molt més de tres mil liuras y atenant que lo blat compra la universitat costa per cortà 15 lliures. y més y donant la universitat aquella a 7 lliures. 4 s. com fins assí la liurat vendre la universitat a perdre mes de vuyt milia liuras. Per tant, ha resolt dita universitat que del die present en avant se vene lo blat en la botiga de present y lo que's comprarà a rahó de deu liuras la cortera». Més endavant afegia «que per la provisió del blat té menester la universitat de present la sterelitat y ha en lo present principat de aquells que vage una persona en França y que tracte del millor manera convinga sols provehe si ha de blat, y per dit efecte anomenan al dit senyor cònsol Josep Farrer que puga pendre un peó al que a ell li convinga y per dit efecte li ha fet sindicat ab acte en la notaria».¹⁴⁰ Així es va fer uns dies després, «se ha de enviar al cap de Canet o vila de Perpinyà 8.400 lliures per lo preu de 600 corteras de blat comprat ab sisens que aquell se aporte per terra y vaje ab sisens y ab moneda bona».¹⁴¹ El més probable és que aquestes quarteres de blat arribessin a Torroella, ja que per la diada de Tots Sants es pensava en la propera sembra: «Per la provisió del poble és bé tenir provehida la casa de la universitat de blat, y també per a dexar als pagessos una partida a fiar al situ per poder sembrar. Perçò és tractat y resolt se compre siscentas corteras de blat als vintaners en preu de dotse liuras cortera, y que per lo preu se encarrega la universitat los censals de que ab lo acte de arrendament se avian encarregats, y que de ditas sis centas corteras de blat en comporte si han als pagessos en auran menester tres centas corteras a fiar a Nostra Senyora de agost prop vinent ab debitoris al botiguer ab la seguratat a coneguda sua en preu de dotse liuras deu sous cortera».¹⁴²

Aquestes quantitats de blat són les que es van trobar a principis de 1653: «La universitat té algunas trescentas corteras de blat y ha alguns habitants non troben, perçò han determinat se obre la botiga de dit blat y se vene aquell com serà feta pòlça per lo present any a preu de catorse liuras la cortera, y dels dinés procehirà sien pagadas pensions de censals que faltarà als soldats que no abasta lo tall y los demés deutes de la universitat com serà feta pòlça per los cònsols».¹⁴³ Aquest any –de 1653– és l'acabament de la guerra de Separació, quan aquí, a l'Empordà, encara hi són ben presents els soldats francesos, que consumeixen les reserves de cereals. Per l'abril de 1654, «atenent als treballs públics de la universitat per lo que forsosament se ha menester molta quantitat de diner per a comprar mil corteras de blat, quatracentos moltons, cent vacas, trescents quintars de arròs, cent botas de oli y altrás cosas que's té de donar a la fi, sens molta part de diner, y com la universitat tinga de necessitat de sercar dinés de comprar mercaderies y per dit efecte quant nos puga traure altrament vendre a carta de gràcia la Devesa, torra Ponsa y altres cosas de la universitat y sie de necessitat fer síndichs per dit efecte, han fet sindicat a Francesch Quintana, Josep Sanans, Josep Farrer y Miquel Bagur y Portas, donant-los taba y tanta potestat com a semblants síndichs és donar acostumada ab que pugan fer vendas als preus a ell

139 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1650, setembre, 25], f., 65r.

140 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1651, abril, 1], f. 77r.

141 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1651, abril, 16], f. 78v.

142 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1651, novembre, 1], f. 81v.

143 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1653, febrer, 23], f. 111r.

ben vistas, fermar debitoris y altres actes necessaris largament com consta ab lo acte rebut en la notaria dit die y any». ¹⁴⁴

Les dècades de 1680 i 1690 són uns altres moments crítics: falta de blat, sequera i pagaments endarrerits, per tant, la universitat havia d'aprovisionar-se de cereal d'on fos (perquè les famílies no passessin gana), alhora de regular els preus de venda (que fossin assequibles per als veïns). El 18 de setembre de 1686, en una reunió del consell es parlava que «se an de pagar las obligacions de la universitat y per pagar aquellas és necessari aver de vèndrer els grans que la universitat a col·lectats. Perçò la dita junta a resolt que's venen la civada y ordi a dotse rals barcelonesos quartera y al blat a duas lliures catorse sous barcelonesos la quartera». ¹⁴⁵ El 15 de maig de 1691 considerava la «junta que los senyors militars an donat al blat de vintè que avien promès a la universitat per pagar la contribució anals francesos en lo any 1684, y aquells sempre avien recusat donar-lo a la universitat fins lo present any, y conciderar dita junta que los habitants de la present vila tenen falta de blat. Perçò dita junta a resolt que dit blat se vené als pobres habitants de la present vila a raó de vint rals de plata per cortera, y que un poch de mastall que aya quel barrègian ab al forment, y que venen tot junt a dits vint rals de plata per cortera». ¹⁴⁶ A 9 de juny la universitat es queixava que «los tersos y vintè de la Devesa y demés grans de la universitat se arrendassen y considerar lo concell del dia present que la cullita té de ésser poch a rahó de la secada de haont se judica se cullirà molt poch blat lo present any. Perçò lo dit doncell a resolt que la universitat se col·lecte dits grans y aquells tinga en custòdia fins a la ocasió que's venen anals habitants del poble». ¹⁴⁷ Passat l'estiu el problema es va aguditzar: «Lo dit concell a resolt –a 23 de setembre de 1691– que atès se diu que lo blat de la casa de la vila se pert de morró, hi ha moltes personas pobras que demanan blat a la universitat. Perçò a resolt dit concell que's vene al blat anals habitants de la present vila a raó de vint y quatre rals de plata la cortera ab dinés comptants, y axí mateix a resolt dit concell que as dexe blat per sembrar anals masovers de la universitat, és a saber, en aquells que no tindran possibilitat per poder sembrar las terras, y axí mateix a resolt dit concell que al blat de la universitat que se entrèguia a Josep Segàs, adroguer de la present vila, donant-li de administració del blat allò que donaven en altre temps a les persones que se'ls entregava al blat ab pacte que dit Segàs tinga de donar fermansas de dit blat quant los senyors cònsols ley encarregaran, y tinga obligació dit Segàs de donar compte y satisfacció del diner que procehirà de dit blat quant se li demanen, y axí mateix a resolt dit concell que del diner que procehirà de dit blat que los senyors cònsols ne compren blat y lo tinga en costòdia per als habitants de la present vila». ¹⁴⁸

L'any següent, el 1692, s'arrossegaven els problemes anteriors. Pel març «lo dit concell a donat facultat a dits magnífichs cònsols de vèndrer al ordi que és en casa de la vila a raó de dotsa rals de plata la cortera y que antes de vèndrer aquell lo tingan de messurar primer». ¹⁴⁹ Seguidament ordenava l'adquisició de cereal fora de la vila: «Lo present any hi ha esterilitat de blat y considerar lo dit concell que serie en gran perjudici del poble que la vila no estiga provehida de blat. Perçò a resolt dit concell y donat facultat a dits magnífichs cònsols de anar comprar blat y que sempre nos trobe patró que aporte a sos gastos al port del Startit al blat, a resolt dit concell que los senyors cònsols lo fassen aportar al port del Startit a arriscos y parill de la universitat». ¹⁵⁰ Abans d'acabar el mes ja s'havia adquirit: «La universitat a comprades anal

144 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1654, abril, 27], f. 140v.

145 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1686, setembre, 18], f. 67v.

146 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, maig, 15], 128r.

147 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, juny, 9], f. 129v.

148 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, setembre, 23], f. 141v.-142r.

149 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, març, 2], f. 146r.

150 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, març, 2], f. 146r.

patró Barthomeu Roca de Vinarós cent setanta vuyt corteras y un cortà de blat mesura rasa a raó de 4 lliures barceloneses cortera y considerar dit concell que los habitants de la present vila són pobres per la esterilitat de blat que lo present any se a cullit. Perçò a resolt dit concell que al blat se vene als habitants de la present vila a raó de trenta nou rals barcelonesos cortera masura ras y corrent».¹⁵¹

· Els forns (particulars) de destret

A Torroella hi havia dos forns de destret o districte, el forn de Dalt i el Baix. El forn de Dalt sabem més o menys on era, prop i a tocar dels carrers de l'Estudi, d'en Mercader i Major, i pel significat del topònim havia d'estar situat a la part alta, prop de la cellera. Del forn de Baix una indicació ens diu que és el «forn de Baix vila», per tant, estava al sud, prop del riu, oposat al de Dalt. Per tant, cada veïnat es distribuïa, recollia o acudia al forn que tenia assignat i més a prop.

Aquests forns no eren pas de la universitat, sinó que pertanyien a Lluís de Vilafranca, donzell de Barcelona. La filla d'aquest, Anna de Vilafranca, va casar-se amb el donzell de Perpinyà Francesc Grimau, que residia a Barcelona. Per tant, a la mort de Vilafranca, en Grimau va fer-se càrrec de la gestió dels forns. Li va ser seguir el seu fill, Aleix de Grimau i Vilafranca, i la muller d'aquest, Marianna de Grimau i de Llupià. Els Grimau tenien diferents procuradors –el mercader Joan Carles, el doctor en medicina Tomàs Ripoll, els preveres Pere Bonet, Nicolau Jutglar i Maurici Serramalera, i el frare de Sant Agustí Agustí Cases–, al que li permetia prendre una porció de pa cuit. Aquest senyor els arrendava o establia, directament, a través d'un corredor públic, o a través d'un procurador i, seguidament, es subarrendaven. Aquest monopoli és un dels pocs que està a mans privades. Després de l'arrendament dels forns seguia l'arrendament del terç del delme que els Grimau rebien al terme de Fontanilles i l'arrendament del molí del districte de Torroella, que es feien conjuntament o separadament, i del qual en treien la farina, o bé es podia proveir la botiga del blat.

Funcionaven a través d'un arrendament anual, biennal o triennal. Un dels primers arrendaments, de 1606, n'indica el funcionament. El ferrer Guillem Calvet havia arrendat els dos forns de destret, que, al seu torn, subarrendava al bracer Antic Frou el forn de Dalt per un any «per tot lo dit temps servesca eho servir fassa bé y degudament com se deu y pertany lo dit forn a son propri cost, treball y despeses, axí de llenya com de tot lo demás que convinga y sia necessari per la bona servitud de dit forn».¹⁵² El pa cuit que en sortís s'havia de repartir entre en Calvet i en Frou, segons «lo dret de costura de dit forn». Frou havia de coure només tres dies a la setmana, dimarts, dijous i dissabte. En Calvet li cedia totes les eines per elaborar el pa, i a la fi de l'arrendament, les hi havia de tornar, i estava obligat a lliurar el «pa de envesiat», corresponent a 24 unces de pa, al mercader Joan Carles. El 1608, els Guillems Calvet, pare i fill, arrendadors dels forns de Torroella, firmaven una concòrdia amb en Joan Carles en què posaven al dia aquest pa i l'apujaven a 48 unces.

El 1610 Pere Pont havia arrendat per 2 anys els dos forns de destret de Francesc Grimau i Lluís de Vilafranca, i ara, en una concòrdia hi feia partícips al seu germà Josep Pont i a Llorenç Agramunt de Girona, amb les mateixes condicions, pactes, guanys i servituds. Amb l'afegit que Llorenç Agramunt «sia tingut y obligat com de present se obliga en fer tota la servitud necessària y contínua en lo hu de dits

¹⁵¹ AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, març, 30], f. 149r.

¹⁵² AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1605-1606 (To 148). [1606, gener, 4], s.f.

forns, és a saber, en aquell que contínuament conex, salvo que no sia obligat dit Agramunt en traginar ni fer traginar llenya alguna per dits forns, bé que sia també obligat com de present se obliga tenir una bèstia idònia per traginar llenya per dits forns tot lo temps de dit arrendament».¹⁵³ Als germans Pont se'ls obliga a traginar amb la bèstia de l'Agramunt tota la llenya necessària pels forns. El pa cuït s'havia de dividir en tres parts iguals, entre en Josep, en Pere i en Llorenç. Afegia que «per quant algunes persones per la bona servitud de dits forns donen algunes de vegades ultra lo dret degut, algun tros de pa o algunes coques, lo que és dit *ventures*, és persò pactat que de totes les dites *ventures* sien fetes dos iguals parts, la una d'elles sia y ésser dega de dit Llorens Agramunt y l'altre de dits Pere Pont y Joseph Pont y Marcó, germans per iguals parts y porcions». Tota la llenya que gastarien i comprarien l'haurien de pagar ells. El preu de l'arrendament es dividia, també, en tres pagues, del preu total de 30 lliures i un quintar d'arròs. Al cap de dos anys del contracte, els tres flequers van renovar-lo amb les mateixes condicions.

Joan Carles va fer cridar als germans Pere i Josep Pont Marcó, dins del forn de Dalt, perquè «axí me és lícit y permès pendre y triar noranta sis onses de pa cuyt del millor que lo dia present se és cuyt en dit forn, y aquestes per lo dia present y de demà com jo quiscun dia reba y dega rebre en y sobre dels dits forn, quaranta vuyt unses de pa cuyt del millors de dits forns, és a saber, vint y quatre onses sobre de quiscun de aquells, assò fahent en conservació de ma processió y estant tant dit pa són vinguts los dits Pere Pont y Joseph Pont y Marcó qual gran violència me han estorvat y impedit que jo ni prenguéis ni triàs dit pa y com estes coses sien fetes en precidir de dita ma processió, spoliand-me elles de fer y sens coneguda de dret de dita ma processió per la qual causa entench contra d'ells procehir criminalment requer per só que de dita violència he impediment y spoli de dit ma processió sia llevat acte, protestant que contra d'ells procehiré criminalment y altrament per tots los rameys que de justícia podré y deure y axí bé de tots danys, treballs y despeses y de tot lo demás a ells lícit y permès de prestar». En Josep Pont va contestar «que ell ni lo dit son germà no són arrendadors de dit forn, sinó que aquell governen y fan coure lo dia present per compte del senyor don Francesch de Grimau, procurador segons se diu del señor de aquell, qui a ell y a dit son germà per lo dit efecte per lo dia present tant solament y no més y que si dit m^o Carles vol rebre vint y quatre onses de pa per lo dia present per rahó de dit forn ells les hi lliuraran conforme dit senyor don Francesch Grimau lo té manat, y si preté pendre violentment lo pa que pendre per vuy de mà atrevit a pendre quel se prenga que ell, per sa part, no entén fer-li forsa alguna y axí requesr esser-ne llevat acte».¹⁵⁴

El llistat dels arrendaments ens ha aportat, per un costat, la nòmina d'arrendataris i, per altra, l'evolució dels preus. Els arrendataris no són professionals forners, flequers o pastissers, tot i que n'hi ha algun que si ho és. Hi trobem sabaters, pagesos o mulers. Aquesta manca de professionalitat donava lloc a males preparacions (en la barreja dels ingredients, farina, aigua, sal i llevat), males fornades i males vendes, fins que portava a la pèrdua completa de la fornada. Antich Pagès, pagès de Torroella, havia arrendat els forns de destret, «done als sobirans de la present vila en lo coure del pa y la perdició del pa se fa en dit forn per lo mal recapte dona lo dit Antich Pagès en lo de coure lo pa, y com vuy y en aquest punt se troba en lo dit forn que dit forn és tot ple de pa y que en lo dit forn eo en la instància de aquella ha moltes pots de pa que per no poden entrar en lo dit forn sinó haver y lloch se perdan y moltes de aquella estan ja pardudas per ésser lo pa molt llavat y anar-se'n de les ports y que moltes altras pots segons diuen les dones se'n són tingudes de tornar en casa per tornar a pastar lo pa y que molts del pa qui és dintre de dit forn per no ésser-se pogut posar dintre dit forn en temps degut y per ésser lo forn dolent se alçat està

153 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1609-10 (To 152). [1610, maig, 1], s.f.

154 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1609-10 (To 152). [1610, març, 20], s.f.

molt gastat de salt manerat que aquell apenas se porà menjar y las posts que vuy se troban en lo dit forn que està lo pa gastat y se va perdent són de Marsal Montaner, flaquer, de Miquel Costa, de Anna Mollona, Beneta Bollonga, de la muller de Llätzer Mauri, de Joan Deurina, de Anna Nura, Anna Marchona, Rafel Brangera, la muller de Pera Martí, de Mado Calsonda, de Anna Massa, y de altras, lo que és en gran dany de molta pobra gent y de particulars de la present vila y de com de tot axò és causa lo dit Antich Pagès per no voler scalfar sinó un forn dels dos forns són en la present vila, essent de pràctica y consuetud en la present vila de scalfar y coure los dos forns de destrets de dita present vila, y per no tenir dit forna ben scalfat y perquè de dita perdició de pa y negligència de dit Antich Pagès puga dar rahó allí ahont serà de menester».¹⁵⁵ Aquest testimoni ens indica que les fornades responien, majorment, a encàrrecs, i eren elles, les dones, les que compraven els pans.

Els preus dels arrendaments es situaven al voltant de les 25 i 30 lliures anuals abans de la guerra. Durant el conflicte, van augmentar a 40 i 54 lliures anuals, i ja a l'últim quart de segle van tornar a recular i es van tornar a situar al mateixos nivells prebèl·lics, i inclús més baixos (20 lliures per exemple). D'aquesta manera volia cobrar Carles Prats, procurador dels Grimau, al bracer Crispí Ruans, que havia arrendat el forn de Baix: «Primo que tingan de pagar lo preu per lo qual la present los serà lliurada ab moneda de plata a raó de deu reals de plata la lliura, o lo just valor de aquella, a tres iguals terças de quatre en quatre mesos, comensant la primera als deus setembre pròxim vinent y axí consegutivament de quatre en quatre mesos, aportat dit diner al procurador de dits senyors en sa cara sols sie dins lo present bisbat de Gerona o sie obligat en donar idòneas fermansas a coneguda de dit Prats y que las obra hi faran se'ls asseguraran ab que hajan de donar-las a fer al encant públich a qui per menos las farà. E ultra lo preu pagarà al notari y corredor sos salaris digan».¹⁵⁶ Els pagaments efectuats en terços cada quatre mesos estaven plenament justificats per evitar impagaments, amb o sense raons, sobretot en temps de perill, en cas de guerra. Això passava el 1692, quan el pagès de Cadaqués Lluís Prats, procurador del governador de Catalunya Manuel de Llupià, va arrendar els dos molins a Josep de Mach i Mir, i afegia que «sàpia lo qui arrendarà que si se esdevé que lo francès entre lo Empurdà y en dita ocasió, ço és, antes de entrar dit francès hauria cayguda alguna tersa del arrendament y lo francès la y farà pagar en tal cas la hage de pagar a dita senyora o a son procurador no entenent estar-lin de evicció per no haver-la pagada en son degut temps».¹⁵⁷

Els arrendaments permetien altres arrendaments parcials, de fornades o parts de fornades dels veïns. El sabater i forner Miquel Ruans va arrendar per un any al corder Rafel Guilló una sisena part de «la una del pa que's dona per pujas del dit forn de Baix»,¹⁵⁸ per 25 lliures, i el mateix per als sastres Pere i Mateu Vilardell, pare i fill de Torroella (1630). Caterina Solés, vídua del forner Josep Solés, va haver de renunciar a aquest tipus de fornada, de sisens o sisenes parts, que tenia contractat el seu marit (1648). El 1682 el mestre de cases francès Joan Detor devia 30 lliures per quatre sisens del forn de Baix al fuster Antoni Aloy. Un altre cas és el deute que signa el sabater Josep Dayder a Margarida Duran, vídua del pastisser Tomàs Duran, «per lo dret de courer cent y vint quarteres de blat en lo forn de Baix de dita vila en lo any mil sis cents setanta quatre en lo qual any jo era forner de dit forn», i 5 lliures 15 sous eren «per lo preu de un sisè de pa de dit forn per mi a ell venut per temps de dos anys, menos dos de la vigília de St. Joan de juny fins a primer de agost».¹⁵⁹

155 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, *Protocollum*, 1600-01 (To 161). [1601, juny, 7], s.f.

156 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manual*, 1662-63 (To 265). [1663, maig, 20], s.f.

157 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *Manual*, 1691-92 (To 287). [1692, novembre, 24], s.f.

158 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, *Manual*, 1629-30 (To 199). [1630, maig, 23], s.f.

159 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *Quartum manuale*, 1681-82 (280). [1682, novembre, 24], s.f.

L'última cosa que quedava per resoldre era el proveïment de la llenya, no pas abundant a Torroella, i absolutament necessària per coure el pa. Una concòrdia entre el pagès Josep Ferrer, arrendador del forn de Dalt, i el sabater Josep Dayder, ens permet entendre'n el funcionament. En Dayder es compromet a «traginar tota la llenya se tindrà menester per lo dit forn de Dalt de assí lo primer del mes de juny prop vinent tenint sempre tres fornades evensadas y sercar dita llenya a sos gastos y sempre falte puga dit Farrer a sos gastos fer-la aportar y comprar-la».¹⁶⁰ El preu convingut eren 30 lliures i un sisè i mig de pa.

Precisament el 1636 va esclatar un conflicte que ens posa en evidència les mancances històriques de la llenya per la seva explotació intensiva, sobretot de la muntanya del Montgrí. El 9 de juny el noble senyor don Bernat de Cabrera reclamava un privilegi molt antic a la universitat: «La universitat de la vila de Torroella de Montgrí, entre altres privilegis reals de que és estada decorada, obtingué privilegi de Bernat de Santa Eugènia en lo any 1260, ab què exemida de la obligació de donar llenyas y p...tas al dit señor, lo qual après fonch confirmat y de nou concebit per los Sereníssims Reys Pere y Martí, y últimament per lo Magestat Del Rey Feliph en lo any 1585, lo que no obstant, segons és arribat a notícia del síndich de dita universitat commina V.m. senyor Don Bernat de Cabrera tallar la lenya que té dita universitat per haveri molta falta de lenya y sis tallava la poca que y es haurian forsosament de restar los forns sens coure per falta de llenya y los particulars la vituales que necessàriament per llur sustento tenen de coure que per falta de llenya los demás la compran de altres llochs y del senyor de la Devesa de dit terme és també en manifesta contrafacció y violació de dits privilegis reals. Perçò, lo sinch de dita vila constituït en presència de Vm. y fent-li fe de dit privilegi y de sa potestat lo requer cesse y se abstinga de tallar qualsevol lenya de la dita vila y universitat y dels térmens de aquella, altrament protesta de la contrafacció de dit privilegi y de las penas en aquell comminadas de violació de constitucions y altres, las quals instarà contra de Vm. y finalment de tot lo lícit y permès de protestar».¹⁶¹ Bernat de Cabrera va respondre «que té per llegit dit privilegi y protesta de còpia de aquell y de dita requesta y que la resposta trobaran en poder de S^a Exª o de son Real concell». Els còsols va presentar, al seu torn, el privilegi reial atorgat a la universitat el 12 de març de 1430.

Arrendaments dels forns de Torroella

Any	Arrendatari	Valor
1601	Anton Camps, forner de Torroella	?
1606	Antic Frou, bracer de Torroella Guillem Calvet, ferrer de Torroella	?
1610	Josep i Pere Pont, pagesos de Torroella i Llorenç Agramunt, pastisser de Torroella (FD i FB)	30 lliures i un quintà d'arròs
1622	Antoni Riera, sastre de Torroella (FB i FD)	120 lliures
1627	Miquel Ruans, sabater de Torroella (FB i FD)	120 lliures
1630	Miquel Ruans, sabater i forner, a Rafel Guilló, corder i Pere i Mateu Vilardell, pare i fill sastres (FB), tots de Torroella	25 lliures cada un
1636	El negociant Bartomeu Vilar i el i treballador Guillem Bonet, tots dos de Torroella (FD)	58 lliures 10 s.

¹⁶⁰ AHG, Notaria de Torroella, Andreu Sàbat, Manual, 1650-51 (To 236). [1652, octubre, 1], s.f.

¹⁶¹ AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1635-36 (To 203). [1636, juny], s.f.

1637	El muler Francisco Fàbrega, muler de Torroella (FB) Guillem Bonet, treballador de Torroella (FB)	54 lliures, 10 s. i un quintà d'arròs anual 61 lliures i un quintà d'arròs
1644	Pere Destot, forner de Torroella (FD)	162 lliures
1646	Josep Soler, muler de Torroella FD i FB)	120 lliures i dos quintars d'arròs blanc
1654	Miquel Martí Creus, pagès, i Joan Guilló, negociant, tots dos de Torroella (FD) Feliu Guiteres, adroguer de Torroella (FB)	160 lliures 160 lliures
1655-56	Feliu Guiteres i Moror, adroguer de Torroella	?
1660-61	Miquel Pedrer, paraire de Torroella	?
1662	Josep Sagàs, negociant, Jaume Badia, pagès, i Nicolau Ruans, negociant, tots de Torroella	?
1663	Crispí Ruans, bracer de Torroella (FB i FD)	30 lliures 4 sous i 20 lliures 2 sous
1669	Jaume Julià, pescador de Torroella (FB) Crispí Ruans, muler de Torroella (BD)	?
1671	Crispí Ruans, muler de Torroella (FD i FB)	45 lliures
1676	Agustí Ros, treballador de Torroella (FD)	20 lliures

Font: Elaboració pròpia a partir dels manuals notariais de Torroella, AHG

Tant el forn de Baix com el de Dalt sempre van patir problemes de manteniment, i van haver de sotmetre's a revisions constants, a reparacions i reformes. Els materials no resistien les altes temperatures del foc, es cremaven les lloses, s'enfonsaven les voltes, la xemeneia i les parets queien i s'havia de netejar constantment el sutge. Un dels pactes dels arrendaments, precisament, especifica que en cas d'obres, es fessin a compte de l'arrendatari, donant-les en encant públic al qui menys costarà, havent de deixar net el forn de brossa.

A partir d'aquestes reparacions podem saber la forma i estructura dels forns. La seva boca, rectangular o quadrada, estava formada per diferents peces de pedra: l'ampit, els brancals i la llinda. El 1648 el forner Josep Solés va fer-hi una gran inversió, pagant 76 lliures 8 sous al mestre de cases Lluís Mas per «adobar los dos forns de dita vila de Torroella de Montgrí». Al forn de Dalt hi va col·locar divuit lloses, i altres vint-i-una al forn de Baix. Al forn de Dalt va haver d'arreglar un forat sobre la volta que havia caigut, i molts altres forats a les parets. El forn de Baix també havia caigut, i s'havien trencat les teules. Va necessitar tretze carretades de terra argila. El mateix any, hi tornava a intervenir el mestre de cases Antoni Mauris, al que pagava 73 lliures 12 sous per «adobar lo forn de Dalt y posar algunas pedras y recórrer los teulats de dit forn».¹⁶² El 1652 tornen a haver-hi unes grans obres. Tot indica que el forn va ser tocat durant la guerra. El mestre de cases Francesc Donadiu va invertir 37 jornals «per adobar en lo forn de Baix de dit vila, una paret cayguda, teulada, volta y ximaneia de dit forn».¹⁶³ El rajoler de Gualta Joan Barrera aportava 85 rajols i 88 teules, i el serrador francès Vidal Pau tres bigues i vint-i-tres cairats procedents del bosc de Foixà. Antoni Guilló va fer «las treginas, ço és, rajols per la ximanea

¹⁶² AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1651-52 (To 210). [1648, juliol 28], s.f.

¹⁶³ AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1651-52 (To 210). [1652, abril, 28], s.f.

del forn de Baix y todas las teulas, argila y sorra que's estada menester per adobar dit forn». ¹⁶⁴ I Genís Giralt s'encarregava de les quatre mitgeres de calç. Els forns degueren estar a punt per la tardor, quan l'arrendador del forn, el pagès Josep Ferrer, es posa d'acord amb el sabater Josep Dayder per les tragines de llenya. És evident que aquestes obres tan costoses les hem de relacionar amb els efectes de destrucció de la guerra.

Obres en els forns de Dalt i de Baix

1602	Antoni de l'Em, mestre de cases, per obres del seu ofici	34 lliures per 10 jornals
1606	Joan Befeula, picapedrer i mestre de cases de Torroella, per dues boques de pedra picada per als dos forns	5 lliures 12 sous 6 diners
1622 octubre	Antoni Garriga, mestre de cases de Torroella, per jornals al forn de Dalt	16 lliures 10 sous
1647 gener	Nicolau Montells i Antoni Sales, mestres de cases de Torroella i Miquel Ruans, sabater, per obres	28 lliures 6 sous
1647 abril	Pere Solés, mestre de cases de Torroella i Miquel Ruans, sabater, per obres	19 lliures 4 sous
1648 febrer	Lluís Mas, mestre de cases de Torroella, i Josep Solés, forner, per adobar els dos forns	76 lliures 8 sous
1648 juliol	Antoni Mauris, mestre de cases de Torroella, Josep Llinet, sabater i Josep Ferrer, pagès, arreglen els 2 forns	73 lliures 12 sous
1652 abril	Francesc Donadiu, mestre de cases de Torroella Joan Barrera, rajoler de Gualta, per rajols Vidal Pau, serrador francès, per bigues i cairats	42 lliures 27 lliures 16 sous 24 lliures
1652 maig	Antoni Guilló, per tragar el material (rajols, teules...) Genís Giralt, treballador francès, per calç	29 lliures 40 lliures
1655 gener	Francesc Donadiu, mestre de cases de Torroella, per dinou lloses	19 lliures 4 sous
1656 febrer	Matalí Nadal, mestre de cases de Torroella, per unes lloses	8 lliures
1660 gener	Antoni Camps, mestre de cases, per 400 teules	12 lliures
1661 maig	Joan Boxeta, mestre de cases de Torroella, per jornals, calç i sorra	20 sous
1662 febrer	Jaume For, mestre de cases de Torroella, per jornals.	3 lliures 8 sous
1662 març	Esteve i Guillem Codí, mestres de cases francesos i Joan Arnau, treballador de Torroella, per jornals.	8 lliures 17 sous

¹⁶⁴ AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1651-52 (To 210). [1652, maig, 9], s.f.

1662 maig	Bernat Bach, bracer, per jornals per treure terra amb un cavall al forn de Dalt	3 lliures 10 sous
1662 juny	Guillem Nadal, mestre de cases de Torroella, per obres	8 lliures 7 sous
1662 setembre	Fèlix Garriga, treballador de Torroella, per jornals de treure terra de dins del forn de Dalt	5 lliures
1663 gener	Joan Reynalt i Josep Planes, mestres de cases (francès el primer) de Torroella, per adobar el forn Joan Texedors, mestre de cases	29 lliures
1664 març	Joan Boxet, mestre de cases de Torroella, per jornals	8 lliures
1668 gener	Joan Pagès, de Sant Iscle, i Pere Cart, de Torroella, mestres de cases, per dotze lloses de Peratallada i jornals de mestre d'obres	14 lliures 2 sous
1669 febrer	Antoni Camps, mestre de cases de Torroella, per jornals	10 lliures 10 sous 1 lliura 6 sous
1671 Abril	Antoni Camps, mestre de cases de Torroella, per reparacions al forn de Dalt, 22 lloses, sorra i argila	23 lliures 6 sous 8 diners
1671 maig	Joan Pagès, mestre de cases de Torroella, per una paret mitgera caiguda, el teulat, canyes, teules, calç i jornals de mestre de cases.	30 lliures
1672	Antoni Camps, mestre de cases de Torroella, obres als dos forns	26 lliures 17 sous
1676	Joan Boxet, mestre de cases de Torroella, reedificació paret del forn de Dalt	30 lliures
1677	Joan Ferma, picapedrer i mestre de cases de Gualta, per 36 lloses i jornals de mestre de cases	5 lliures 12 sous
1681	Antoni Reynart, mestre de cases de Torroella, per adobar el forn de Dalt	30 lliures
1682 març	Pere Lafont, mestre de cases francès de Torroella, per jornals de mestre, calç, teules, jornals i taulons	9 lliures
1682 juny	Pere Lafont, picapedrer francès de Torroella, per jornals de mestre de cases, per parets, bigues, pedres, sorra i portes	3 lliures
1683 gener	Antoni Reynalt, mestre de cases francès de Torroella, per jornals, mules i tragines	21 lliures 5 sous 8 diners
1683 abril	Domènec de Mora, rajoler de Torroella, per 250 teules per adobar la teulada del forn de Baix Antoni Reynalt, mestre de cases francès de Torroella, per jornals, repicar les lloses velles	3 lliures 10 sous 27 lliures 10 sous

1685 desembre	Pere Bordes, mestre de cases francès de Torroella, per fer la boca del forn	2 dobles
1690 desembre	Jaume Montanyac, mestre de cases de Torroella, per 30 lloses i guix pel forn de Baix	48 lliures 7 sous
1692 gener	Jaume Montanyac, mestre de cases de Torroella, per jornals al forn de Dalt	7 lliures 6 sous

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notariais de Torroella, AHG.

· Les fleques

La universitat tenia dividida la fleca en dos establiments, cosa que més endavant la converteix en dues fleques completament separades, arrendades per separat per un any. Tal com el diu el contracte, «qualsevol persona qui arrendarà la una de las flechas no puga arrendar la altra, axí bé que y haje dues flechas y que lo un flaquer no puga tenir companya ab la altra».¹⁶⁵ L'arrendament de la fleca comportava la prohibició de vendre i «pastar pa de flequa, ni gros ni manut, de ninguna manera que primer no haja demanada li seria y obtinguda dels arrendadors ho compradors de la present imposició sots pena de sexanta sous per quiscuna vegada seran trobats en frau».¹⁶⁶ D'aquesta manera s'assegurava que ningú elaborés el pa pel seu compte i el vengués, i així perjudiqués la universitat. Però sí que es permetia l'elaboració per al consum propi de pa, cosa que comportava l'existència de petits forns de pa domèstics. Tampoc l'hostaler –o hostel– ni el taverner –ni la taverna de la universitat– ni cap de particular podien elaborar-lo particularment i vendre'l públicament. L'arrendament només es destinava a veïns, a gent coneguda, i no s'admetien els flequers estrangers o forans sense permís.

La universitat no obligava a l'arrendatari a comprar el blat a la botiga del blat de la universitat, és més, podia comprar-ne als veïns de Torroella. En tot cas, només quan els cònsols convinguessin «sempre y quant en la botiga de la present vila hi haurà blat». Els preus del blat i del pa, al contrari, sí que els imposava: el 1601, a 46 sous la quartera de blat, «que no sia obligat en donar per quiscun coern vuyt unsas de pa cuyt, bo y ben asoanat, a coneguda de dits senyors cònsols, y si compra lo blat de sis sous en avant que tingan libertat dits arrendadors de lavar una unsa de pa y sie compraran de sis sous en aval y mancho de quorana y sis sous sian obligats de créxer una onsa de pa, só és, de sis en sis sous una onza, y axí matex si disminueix haurà de tres en tres sous lo preu de la cortera aja de de rebaxar y disminuir també a coneguda dels dits senyors cònsols los coerns per quada sis sous una unsa y per cada tres sous mija unas».¹⁶⁷ O sigui, que el preu de cada barra de pa variava, pujava o baixava, en funció del preu que el flequer havia adquirit la quartera de blat, i es marcava el límit en els 46 sous. El 1637 el preu ja s'havia apujat a 48 sous la quartera, mentre es mantenia a 8 unces el pa cuit. El mostassaf podia contrastar el pes de cada barra i la seva caducitat, limitada a tres dies. L'arrendament de 1643 especifica que el flequer Josep Solés «haja de tenir sempre cuernas y vuytenas durant tot lo temps de son arrendament a pena de deu sous per cadal dia se trobarà sense pa».¹⁶⁸ Estem parlant, aquí, de dos tipus de pa, segons el pes o la mida, mitjà i més petit, del que n'hi havia d'haver sempre.

¹⁶⁵ AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 18], s.f.

¹⁶⁶ AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, *Protocollum*, 1600-01 (To 161). [1601, febrer, 6], s.f.

¹⁶⁷ AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, *Protocollum*, 1600-01 (To 161). [1601, febrer, 6], s.f.

¹⁶⁸ AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Secundum manuale*, 1642-43 (To 212). [1643, febrer, 1], s.f.

Arrendament de les dues fleques de Torroella

Any	Arrendatari	Valor
1601	Antoni Torrent, negociant de Torroella	65 lliures
1618	Pau Ferrer i Marià Miquel Cabruja, muler de Torroella	38 lliures 16 sous 38 lliures 16 sous
1621	Joan Baró, flequer de Torroella	171 lliures
1627	Josep Pont Marcó, negociant de Torroella Joan i Rafel Baró, de Torroella	60 lliures 60 lliures
1630	Bartomeu Vila, flequer de Torroella Francisco i Anna Salvador, negociants de Torroella	54 lliures 54 lliures
1631	Rafel Guilló, corder de Torroella	?
1637	Josep Pont i Marcó, negociant; rearrendat al sabater Miquel Ruans	51 lliures
1639	Guillem Bonet, treballador de Torroella Miquel Ruans, sabater de Torroella	55 lliures 63 lliures 8 sous
1642	Joan Pagès, apotecari de Torroella Montserrat Vidal, cirurgià de Torroella	55 lliures 52 lliures 10 sous
1643	Josep Solés, muler de Torroella Pere Malega, sabater de Torroella	18 lliures 28 lliures
1645	Bartomeu Vilar, negociant de Torroella Miquel Ruans, sabater de Torroella	52 lliures 8 sous 57 lliures
1654	Joan Ferrer, negociant de Torroella	46 lliures 8 sous
1655	Joan Masas, muler de Torroella Guillem Cassanyes, pagès de Torroella Josep Goday, d'Arenys de Mar	41 lliures 36 lliures 241 lliures
1656	Miquel Creus, negociant de Torroella Pere Pagès, picapedrer de Torroella	86 lliures 86 lliures
1662	Marti Reig, negociant de Torroella Jeroni i Joan Palau, pare i fill, paraires de Torroella	56 lliures 55 lliures
1663	Martí Reig, negociant de Torroella Joan Palau, flassader de Torroella	52 lliures 27 lliures
1666	Martí Reig, negociant de Torroella Crispí Ruans, pastisser de Torroella	32 lliures 10 sous 30 lliures
1668	Crispí Ruans, pastisser de Torroella Tomàs Vilar, negociant de Torroella	32 lliures 32 lliures
1673	Josep Alenya, negociant de Torroella Isidre Sorrell, treballador de Torroella	44 lliures 41 lliures
1676	Antoni Solés, sastre de Torroella	67 lliures 15 sous
1678	Jaume Ruans, pastisser de Torroella	52 lliures 5 sous
1689	Josep Vilar, treballador de Torroella	56 lliures
1691	Agustí Badia, pagès de Torroella	??

Font: Elaboració pròpia a partir dels manuals notariais de Torroella, AHG

Els preus dels arrendaments de les dues fleques són relativament constants, només sotmesos a les variacions ocasionades per les guerres. Si bé haurien de ser els mateixos entre una i altra fleca, poden haver-hi petites variacions (d'unes lliures). Mentrestant, el preu de l'arrendament de la fleca i la taverna, la de Gualta, se situava en 100 lliures (el 1644). Quan els còsols gualtencs ho arrendaren al pagès de Torroella Joan Dujau, li indicaren que «no tinga obligació en vendre pa sinó als habitants de dit lloch y passatgers»,¹⁶⁹ per tant, no podia vendre'n als veïns de Pals, Torroella, Ullà o Fontclara.

El seguiment força continuat dels arrendadors ens indica que no existia un ofici especialitzat per fer de flequer, igual que per al forner, i en el fons, tothom s'hi veu capaç sense tenir-ne massa coneixements, ja que un corder, sabater, un muler o un pagès s'hi veuen en cor. Si bé s'esmenta un únic cas de flequer, el francès Joan Baró, però resulta que després també serà hostaler. Un altre gran grup d'arrendataris són els negociants, que arrenden les fleques per obtenir un benefici econòmic. Fins que a la segona meitat del segle, o poc més enllà, apareixen els primers pastissers: Crispí Ruans, francès, i el seu fill Jaume, que arrendaran en successives ocasions la fleca. Hi havia altres pastissers a la vila: Llorenç Agramunt (1615), que té una casa al carrer Major; Francesc Ramell, que és de l'Escala (1628), i Tomàs Duran (1682), als quals trobem arrendant els forns; per tant, participen de l'elaboració del producte.

b. Les carnisseries: carns grosses i menudes, pells i greix

La universitat de Torroella disposava de dues carnisseries: una de carns grosses i una de carns petites o menudes, a vegades descrita unitàriament com «lo tall de la carniceria». L'arrendava anualment (de Pasqua de Resurrecció a Carnestoltes), com les altres impositcions, en subhasta pública al millor postor: «Fan los senyors còsols y consell la present venda y arrendament de dit tall a tot útil y profit de la present universitat y tot arrisch y perill del arrendador sens evicció alguna».¹⁷⁰ El preu és el mateix que per a la botiga del blat, 45 lliures corresponents a una pensió de censal de 90 lliures, que s'havien de lliurar al Seminari de Girona.

D'aquestes carnisseries, se subministrava la carn destinada als capellans de l'església de Sant Genís, segons un acord establert entre les dues administracions: «Per evitar algun plet –es deia l'11 de gener de 1687– se prive és de venir entre la universitat y la rnt. comunitat que's done la carn a dita reverent comunitat a dita raó de quatra sous al moltó y la ovella y crestat a dit raó de dos sous y nou».¹⁷¹ S'havia de recórrer als preveres per demanar-los diners davant la manca de la universitat: «Entenent y considerant que se ha de comprar bastiar per las carnisarias –a 7 de març de 1694– han resolt que los senyors còsols anasan a parlar als Senyors protectos de la reverent comunitat de la present vila y que los diguesen se valdrian dexar a la universitat per comprar bastiar sis sentas liuras per tot lo mes de juny, y que si la universitat no las podia tornar per dit tems que la universitat los en pagaria intarès y que o dexavan en mans dels senyors còsols que miràsan lo que fos més convenient».¹⁷²

169 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, novembre, 6], s.f.

170 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Manual*, 1617-18 (To 186). [1618, febrer, 10], s.f.

171 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1687, gener, 11], f. 73r.

172 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1694, març, 7], f. 168v.

L'arrendament que el 10 de febrer de 1618 fan els cònsols als germans paraires Pere, Joan i Paulí Serralta ens dona la pauta del funcionament de la carnisseria. Primer, els arrendadors estaven obligats «tots los dies de menjar carn, tallar carn de moltó bona y suficient a coneguda dels senyors cònsols»,¹⁷³ en un horari ben establert de dues franges: de ben matí fins a les 10, i després del migdia fins a les 5 de la tarda. Segon, s'assignaven uns preus segons els animals. La carn de moltó, vedella i animals de llet, a 3 sous 3 diners la lliura carnissera. Amb el matís que la carn de vedella es vendria aquest preu entre Pasqua i Sant Miquel de setembre, i la resta de l'any segons els preu assenyalat pels cònsols. La carn d'ovella, aviram i cabra es vendria a 2 sous la lliura carnissera, i la carn de bou i vaca vindria indicada pels cònsols cada vegada que se'n matés. Així doncs, el 1665, els cònsols indicaven «que la carn de moltó va a quatre sous y sis la carn grossa a tres sous y tres».¹⁷⁴

Tercer, els cònsols obligaven els arrendadors a matar 40 porcs a 2 sous la lliura carnissera, de pes 45 lliures cada un, «bons y suficients», entre Sant Andreu fins al segon dia de Carnestoltes; més endavant afegeix que el preu del fetge de porc es vengui igual que el del moltó. Quart, l'arrendador ha de tenir dues taules separades, una amb les carns de moltó, vedella i de llet, i l'altra amb carn de vedella, aviram, cabra, porc, bou i vaca i «altre carn grossera», permetent-li vendre només carn fresca i prohibint tenir carn amagada. Cinquè, l'arrendador estarà obligat a «tallar vedella bona y suficient» per l'Ascensió, Corpus, Cinquagesma, i per Sant Genís es permetrà tallar carn de bou. Sisè, l'arrendador estava obligat a escorxar els moltons i altres carns (excepte bous i vaques) dins la casa de la carnisseria o al carrer davant d'ella (a l'exterior) «y que aja de bufar dites carns ab manxa». Setè, l'arrendador podrà «matar y tallar anyells o anyelles», no estant-hi ell ni la universitat obligats (segons la constitució de 1585). Vuitè, la universitat denunciarà aquells que venguessin carn de bestiar gros i petit al marge de la carnisseria, i ho farà saber al carnisser, que haurà de cobrar la fadiga si la volgués pel preu de la carnisseria. Igualment, els habitants de Torroella estaven obligats a comprar la carn únicament a la carnisseria local i no pas a cap altra de fora. En cas que els hostalers o taverners en volguessin servir o vendre l'haurien de comprar a la carnisseria de la universitat. Més endavant, en un altre arrendament s'insisteix moltíssim en aquest aspecte: «Ninguna persona, tant habitant de la present vila y terme com forastera, puga ni li sie lícit dins la present vila y terme vendre ni comprar ningun gènere de carns de moltó, bou, crestat, ovella, anyell ni cabrit a tall ni tampoch a pes, sinó és alguna bèstia viva, a bell ull per son servey sinó és que alguns particulars se volguessen partir un bou o altre bestiar y no pugan ser los que se'ls partiran més de quatre».

Novè, l'arrendador estava obligat a «donar lo just pes y dret a cada hu ab los pesos que li seran assenyalsats per lo mostesaph, venent y dexant la carn en la taula de la carnisseria y no en altre part». Desè, l'arrendador no podria tenir carnisseria a Girona, o en cas que fos al revés, vingués de Girona algú a arrendar la carnisseria, aquest no podria treure del terme el bestiar per fer-lo tallar fora. Onzè, l'arrendador havia de servir carn de franc als clergues de la vila (segons es feia a Girona). Dotzè, l'arrendador havia de vestir amb un davantal de lli o cànem net. Tretzè, l'arrendador havia de llençar les tripes i les immundícies de la carnisseria fora els murs de la vila, i no podia vendre cap o freixures «per tornas barrejat ab altre». Catorzè, els arrendadors havien d'aportar tot tipus de documentació que acredités les compres i vendes de bestiar i de la carn tallada.

173 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-18 (To 186). [1618, febrer, 10], s.f.

174 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1664-65 (To 267). [1665, març, 8], s.f.

Arrendaments de les carnisseries de Torroella de Montgrí

Any	Arrendatari	Preu anual
1599	Antoni i Francesc Vidal, pare i fill sabaters de Palamós	120 lliures
1601	Miquel Celis, doctor en medicina de Torroella	103 lliures
1604	Francisco Bonen i Mascort, pagès de Llabià	60 lliures
1606	Joan i Felip de Barat, pastors francesos de Torroella	?
1610	Antoni del Barri, francès d'Ullà	?
1618	Pere, Joan i Paulí Serralta, germans llaners-paraires de Torroella	?
1621	Francisco i Rafel Font, germans llaners-paraires de Torroella, nascuts a Olot	370 lliures
1622	Francisco Font, llaner-paraire de Torroella	200 lliures
1627	Guillem de Mateu i Bernat de Fita, llaners-paraires de Torroella	130 lliures (carnisseria del moltó)
1627	Joan i Paulí Serralta, germans llaners de Torroella	150 lliures (carnisseria de les carns grosses)
1630	Paulí Serralta, llaner de Torroella	120 lliures (carnisseria del moltó)
1630	Cristòfol Serralta, llaner de Torroella	150 lliures (carns grosses)
1639	Paulí Serralta, llaner de Torroella	130 lliures (carnisseria del moltó)
1639	Joan Serralta, llaner de Torroella	?
1642	Pau Serralta, llaner de Torroella	122 lliures 10 sous (carnisseria del moltó)
1643	Miquel Serralta, negociant de la Bisbal i Joan Serralta, llaner de Castelló d'Empúries	?(carns grosses)
1645	Joan Serralta, llaner de Castelló d'Empúries	80 lliures (c. del moltó)
1645	Joan Serralta, llaner de Torroella	100 lliures (carns grosses)
1646	Joan Serralta, llaner de Castelló d'Empúries	45 lliures (c. del moltó)
1646	Joan Serralta, llaner de Torroella	58 lliures 4 d (carns grosses)
1665	Joan Serralta, pagès de Torroella	50 lliures (c. del moltó)
1673	Joan Serralta, pagès de Torroella	44 lliures (c. del moltó)
1673	Feliu Roca Portes, Joan Boris i Francisco Laudes, pagesos de Torroella	394 lliures 10 sous (c. del crestat)
1681	Josep Genet, mercader de Girona	?
1691	Josep de Mac i Mir, donzell d'Ullà, i el ciutadà honrat de Barcelona Francisco Quintana	1.030 lliures

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notariais de Torroella, AHG

Durant la dècada de 1620 se separa definitivament la carnisseria en dues taules o dues especialitzacions. Segurament estaven l'una al costat de l'altra: una és la «carnisseria del moltó» –l'«arrendament del moltó» o el «tall del moltó»– i l'altra és la carnisseria de les carns grosses –l'«arrendament del crestat», «lo tall de la carn grossa» o «la carn grossera»–, que inclou la resta de carns: ovella, crestat, bous, vaques i porcs. Els contractes d'arrendament, tal com he vist, recollien un bon nombre de normes que eren difícils de seguir o recordar. Els cònsols havien de vigilar que s'acomplissin. El 1642 limitaven el nombre d'animals a Pau Serralta: «No puga tenir més de cent cinquanta bèstias, sots pena de XXVL y lo bestiar tindrà de més del dit número per dit aplicadora dita pena una part a la justícia fahent l'altar a l'obra de la isglésia y l'altra al acusador».¹⁷⁵ El 1647 era requerit l'arrendador de la carnisseria del moltó Josep Pla «com lo dia present no tingue carn en las carnicerías, per com li requerem que màtia los moltons seran necessaris per los particulars de dita vila, altrament preseiran contra de ell com serà de justícia».¹⁷⁶ En els anys de guerra era difícil el subministrament de carn, tant la compra com la venda.

Els principals arrendadors de les carnisseries no són pas carnisers, sinó artesans o pagesos que compaginen la seva activitat principal amb aquesta de temporal, o la subarrenden. De fet, no existeix aquest ofici –el carnisser– com a tal, sinó que s'esmenta a voltes el de «tallador». De fet, el tallador es referia a la feina principal del carnisser, tallar la carn. A finals del segle XVI i a principis del segle XVII els arrendadors són d'oficis diversos –hem trobat sabaters, pagesos, pastors i doctors en medicina. A partir de la dècada de 1620 apareixen els anomenats «drapers», ofici que podem relacionar amb el món del tèxtil –els paraires i els llaners. Els germans Serralta –Pere, Pau i Paulí– i els seus fills –Miquel, Joan– monopolitzen els arrendaments de la dècada de 1620 a la de 1670, ja que arrenden, conjuntament o separatament, una o altra carnisseria, a més d'altres negocis a altres poblacions. Aquesta família segurament gaudia d'alts coneixements de carnisser, que incloïen des del sacrifici i escorxament de l'animal fins al tall i venda de la carn. El llaner de Torroella Pere Serralta venia al blanquer figuerenc habitant a Barcelona Pere Gispert «tot lo pellam farà lo present any en la carnisseria del crestat, ovella y altre carn grossera que dit Serralta té arrendada lo present any en la vila de Figueras».¹⁷⁷

En el darrer quart de segle hi ha un canvi de tendència en els arrendadors de la carnisseria. El 1681 n'és arrendador el mercader de Girona Josep Genet, i així ho fa constar en els seus capítols matrimonials de 19 de març amb Magdalena Metge, filla del ciutadà honrat de Barcelona, establert a Torroella, Francesc Metge i Real i de Maria Xaragall. També el 1691 els arrendadors són el donzell Josep de Mac i Mir i el ciutadà honrat de Barcelona Francisco Quintana, per un preu de 1.030 lliures. Segurament per aquest motiu la universitat ha de prendre la decisió de fer portar els comptes al dia de l'establiment: «Attenant y considerant la universitat que ha alguns anys que fa tallar a la carnisseria a son compte desitge de saber la pèrdua o gànansia aurà feta fent donar un càrrech y descàrrech anals administradors de tot lo temps que au an administrat per compte de dita universitat, y alegir dos personas de consell per hojr dit comptes. Perçò dit consell a alegits a Pere Clergues y a Josep Sagàs per oyr dits comptes y són estats abonats per lo consell pagats de sos treballs que axí au ha resolt lo consell».¹⁷⁸

Aquest canvi en els arrendaments també té a veure amb l'encariment dels animals i dels preus de venda. La universitat intentava mitigar les pujades i baixades sobtades. Així ho veiem en la regulació que fa any

175 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, abril, 14], s.f.

176 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1647 (To 207). [1647, novembre, 3], s.f.

177 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Quintum manuale contractuum*, 1621 (To 190). [1621, febrer, 16], s.f.

178 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1680, gener, 7], f. 180r.

a any el consell de la universitat, amb revisions contínues segons els esdeveniment bèl·lics. Ho trobem en els arrendaments de 1693, 1694 i 1695. El 4 de març de 1693 el consell es queixava «que la universitat pagava molt car lo bestiar per tellar a las carnisarias de la present vila, que la carn de moltó se talla la liura a sinch sous y la liura del crastat a tres sous y mig y los caps y perdius un sous ardits y sinchs quadra dinés y peus un diner per peu, tot de moneda barcelonesa». ¹⁷⁹ El 4 d'abril de 1694 els preus tornen a ser alts: «Lo dalt dit consell an resolt que lo bestiar de llana y los crastats anavan mols cars, y que y avia de perdra molt a las carnisarias de la present vila, y vist la molta pèrdua an resolt que la liura de la carn de moltó vage a sinch sous y mitg y la liura de crastat a tres sous y nou y las pardius a quinsa dinés y las sanchs a sis dinés y los peus a sis dinés y los caps un sou, tot de moneda barcelonesa». ¹⁸⁰ I a 30 de març de 1695 «se són convocats los magnífichs cònsols y los Senyors síndics don Joseph de Mach, reseptor de las carnisseries, Josep Mir y Sanan, y Májimo Farer, comprador de las carnisarias, a fi y efecte de veura com se porian talar las carns vist y mirat que lo bastiar hera molt car, ab la relasió avia feta lo comprador an resolt que la lliura del moltó se talàs set sous y mitg y la liura del crastat a sinch sous y las pardius quinsa dinés, lo cap un sou, los peus sis dinés, las sanchs sis dinés, tot de moneda corrent». ¹⁸¹ En aquests dos anys els preus s'incrementen un 20 %.

La puixant ramaderia del Montgrí i de la plana del baix Ter subministrava el bestiar gros i mitjà per a les carnisseries de Torroella i de moltes altres poblacions. No només acudien carnisers de la vora de Torroella a comprar bestiar, sinó de més lluny, principalment de la costa catalana. Els negociants i carnisers de Mataró i Argentona Salvador Carcares i Arnald Balada havien vingut comprar 91 ovelles al pagès Llätzer Mauria per 118 lliures 6 sous (juny de 1603). El bestiar menut, per exemple la volateria, el carnisser havia d'anar a les cases de pagès o entre els veïns, per tal d'adquirir un a un aquests animals. Així sembla indicar-ho un desgraciat robatori: «La universitat avia anviat a comprà crastats per las carnisarias de la present vila a Josep Prunba, tallador de las carnisarias, y assent fora per dita compra, li antraran a ditas carnisarias y li robaran dels canons los dinés, y considerant el candidat li avia robada lo consell a resolt que o dexavan en mans dels senyors cònsols». ¹⁸²

Són els mateixos pastors que, a voltes, arrenden la carnisseria, i a la inversa, cosa que garanteix el subministrament d'animals i de peces de mitjanes i grans dimensions. El 1606 els arrendadors de la carnisseria, els germans francesos Joan i Felip de Barat, pastors d'ovelles i moltons de Torroella, firmaven un contracte amb el pagès de la vila Joan Carles per tal encorralar «en los corrals de dit Joan Carles que té y estan situats dins los murs de dita vila y en qualsevol de aquells, y no en altre ni en altres corrals de altres differentes persones de dita vila de Torroella de Montgrí ni de altres parts, tot lo llur bestiar menut, axí de llana com altre que durant lo temps de dit arrendament tindran a obs de dita carniceria ni altrament y quiscun dia scombraran y avistaran a una part o recó de dit corral eho faran scombrar y avistar com se deu y spectany tots los fems que dit bestiar farà en dits corral o corrals». ¹⁸³ Els Barat estaven obligats a cuidar-se dels corrals mentre durés el seu contracte de carnisseria. Els fems se'ls reservava en Carles. El preu assignat eren 45 lliures que els Barat haurien de pagar al Col·legi de Jesuïtes i Seminari de Girona, corresponent a un censal de 95 lliures.

De les carnisseries en sortien una sèrie de subproductes gens menyspreables, destinats a la

179 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1693, març, 4], f. 157r.

180 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1694, abril, 4], f. 170r.

181 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1695, març, 30], f. 177v.

182 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1694, gener, 17], f. 167v.

183 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1605-06 (To 148). [1606, febrer, 15], s.f.

comercialització. Les pells eren aprofitades i venudes als blanquers, assaonadors i adobers de les principals viles adoberes del nord-est: Girona i Olot, però també la Bisbal d'Empordà, Figueres i Besalú. A Torroella hi havia hagut adoberies, segurament a la Baixa Edat Mitjana, situades en el cap superior de la vila, dins les muralles: el topònim d'aquesta activitat va conservar-se (així s'esmenta en una venda d'una parcel·la el 1643 propietat de Joan Metge), però l'activitat s'havia perdut. Jeroni Portas venia 46 pells d'ovella al blanquer de la Bisbal Guillem Badia per 6 lliures 14 sous (1603). Els pastors i carnisseres Barat van vendre als blanquers de la Bisbal Pere Rossell i Guillem Badia totes les pells de moltó i ovella a 7 sous cada una, i cobrava 68 lliures «de tot lo pellam» (1606). El 1610 el carnisser Antoni del Barri venia al blanquer d'Olot Mateu Quer «tot lo pellam de tot lo bestiar de qualsevol genero y spècia que sia que jo mataré y matararé y que's matarà de assí per tot lo dia de Carnestoltes primer vinent».¹⁸⁴ El 1643 el blanquer de Girona Joan Pere Vives arrendava les pells del crestat i de les cabres de la carnisseria de Torroella al carnisser de la Bisbal Miquel Serralta per 5 lliures i 8 sous, que al mateix temps les rearrendaven al blanquer de Besalú Narcís Fita pel mateix preu.

El 1652 eren directament els còsols qui arrendaven a Pau Martí de Figueres «las pells del bestiar de la carnisseria de la dita vila, *scilicet*, las pells del moltó des de Pascha a Sanct Miquel de setembre, per preu de vuyt sous dos diners y malla, y després de Sanct Miquel de setembre en avant per preu de setze sous y sinch y las pells de la feda per preu, és a saber, de Pascha a Sant Miquel de setembre de sinch sous y sis y de Sant Miquel de setembre en avant per preu de onse sous».¹⁸⁵ Els preus de les pells, però, es van haver de variar a finals d'any davant la manca d'animals a causa de la demanda en temps de guerra: «Atenent que los moltos y demás carns han puyat de preu y com la universitat talla la carn a son compte, y perdre gran quantitats de diners. Perçò an determinat y resolt y fet conclusió que de aquí al devant se vene la carn de moltó a vuyt reals la liura, la carn de crastat y feda a sinch reals la liura y les fraxuras a tres sous, y que de dita carnisseria y per los receper de aquella sie pagat lo consert fet entre dita universitat y lo mestre camp don Mauricio de Breu y tot lo que se gastarà per dit mestre de camp se pague de dita carnisseria».¹⁸⁶ El 1663 els còsols ho arrendaven al negociant Joan Hugas, pel preu «ço és, las pells de crestat a rahó de trenta y sis reals de plata la dotzena, que són nou sous moneda corrent per pessa, y que tres de cabra ne valgan dos de crestat, las pells del moltó y feda del die de Pascha a Sanct Miquel de setembre propvinent 3 s. barc. la pell y de Sant Miquel de setembre a Carnastoltas a 6 s. per pell, han de donar tres pells de ovelles y dos de moltó en tot temps».¹⁸⁷

Els preus de les pells anaven variant, no només per motius bèl·lics –com hem vist–, sinó segons l'època de l'any que es sacrificaven i segons el tipus d'animal: les més valorades per les dimensions i qualitat eren les del bestiar oví (ovelles i moltos). El 1676 l'albadiner gironí Joan Casamor arrendava les pells dels moltos i anyells a 4 sous 8 diners cada una, pujant de preu des de Sant Miquel de setembre, a 9 sous 4 diners «per pells y las pells de feda haia de rèbrer a tres per dos, las quals pells corren a son compte en se escorxades».¹⁸⁸ Casamor ho arrendava successivament fins el 1678. Paral·lelament, les pells del crestat, cabres i bestiar boví l'arrendaven al llaner Jacint Baseya i al negociant Josep Alenya. El successor –o parent– de Joan Casamor era Damià Casamor, un claveter de Torroella.

El 1692 la universitat pren la determinació de construir una o dues carnisseries noves, i altres edificis

184 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1609-10 (To 152). [1610, març, 15], s.f.

185 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1651-52 (To 210). [1652, març, 10], s.f.

186 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1652, novembre, 14], f. 98v.

187 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1662-63 (To 265). [1663, abril, 21], s.f.

188 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1675-76 (To 273)[1676, abril, 10], s.f.

per a les imposicions: «Fassan fer una casa a la plasseta per tallar las carns de las carnisseries, y axí mateix dona facultat dit concell a dits magnífichs cònsols de fer una pescateria y quen fassen fer una tava que la arrenden al més donant que que per menor las farà y gastar allò que convinga per fer ditas carnisseries y pescateria».¹⁸⁹ Al cap d'un any encara s'havien de començar les obres: «Considerant lo quantra escrit consell que la universitat astaria sens tenir carnisseries que tants anys avian de arendar casa per ditas carnisseries, considerant la gran conveniència que hera en fer carnisseries y pescateria, an resolt y són astats de perer se fesan las carnisseries y pascateria en la plaseta que hés detràs casa de la vila, de par de sol ixent, y que se fes tabba per arencar mil caratadas de pedra y tabba per las tereginas de dita pedra y que se posàs en obras ditas carnisseries y pescateria».¹⁹⁰ Per tant, les dues carnisseries s'haurien instal·lat, si fem cas la documentació, a l'actual plaça de Pere Rigau. És difícil saber, però, a quin lloc exacte de la plaça.

El greix era una altra de les parts dels animals que s'aprofitava i no es llançava. Del greix s'obtenia la matèria primera per fer espelmes, ciris i candeles, molt més barata que la cera de les abelles, i també per fer-ne sabó o lleixiu (barrejada amb cendra). El 1652 els cònsols van arrendar als candelers de Cervià Pere i Jeroni «lo seu del bestiar se matarà en las carnisseries de la present vila»,¹⁹¹ a 23 lliures el quintà. Deu anys més tard (1662), els cònsols arrendaven, primer, al negociant Joan Hugas les pells de moltó, ovella i anyell (a 4 sous i 6 diners, i les de crestat a 10 sous cada una) i, segon, al negociant Joan Maupeu «tot lo seu que's traurà en la carnisseries de dita vila»,¹⁹² per 6 lliures el quintà. De nou, el 1675 els cònsols arrendaven al muler olotí Josep Oliveres el greix del crestat i del moltó per 8 lliures, amb el pacte que «axí com aniria rebent lo seu, lo qual en las que per causa de guerra nos pagués venir no estiga obligat a rèbrer ni pagar y la dita lo puga vendre a altri».¹⁹³ El 1679 el seu el comprava el pagès Baudili Roger, pel preu de 9 lliures el quintà. El 1663 els cònsols l'arrenden a l'aromater (o negociant d'espècies) Feliu Guiteres per 6 lliures 5 sous el quintà. I el 1695 és un candler de Girona, Esteve Renovau, el qual «tinga de rèbrer lo seu cada mes y passat dit mes lo seu se pert que vage en compte del arrendador pasat per lo pasador de ditas carnisseries».¹⁹⁴

c. El carregatge i el descarregatge

La imposició del carregatge i del descarregatge és un dret propi de Torroella de Montgrí, característic de les poblacions costaneres. És un impost que gravava les mercaderies que arribaven i sortien de Torroella per mar i a la platja; per riu, al grau del Ter, i al port de l'Estartit, amb barco, sardinal, galera o qualsevol tipus de nau. Per tant, quan arribava o marxava una mercaderia calia donar avis per tal de fer-ne relació i pagar l'impost corresponent. El contracte se suspenia en casos extrems, com el que es feu al pagès Josep Mallerach el 1682: «Per quant lo die de ayr dits magnífichs cònsols feren arrendament a dit Mallerach de dita imposició y aquella és estat asisenat, persò volan dits senyors cònsols que en virtut del present aquell sie cancel·lat y anul·lat».¹⁹⁵

189 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, març, 4], f. 125r.

190 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1693, setembre, 13], f. 162v.

191 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1651-52 (To 210). [1652, maig, 5], s.f.

192 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manuale primum*, 1661-62 (To 264). [1662, març, 22], s.f.

193 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1674-75 (To 272). [1675, maig, 10], s.f.

194 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1694-95 (289). [1695, març, 19], s.f.

195 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *Quartum manuale*, 1681-82 (280). [1682, febrer, 2], s.f.

Arrendaments del carregatge i descarregatge

Any	Arrendador	Preu
1601	Antic Pagès, pagès de Torroella	24 lliures
1618	Domènec Soler, adroguer-apotecari de Torroella	105 lliures
1621	Domènec Soler, adroguer-apotecari de Torroella	45 lliures (només per mar)
1627	Rafel Guilló, corder, i Nicolau Garriga, negociant de Torroella	86 lliures 14 sous
1630	Francisco Metge, notari reial, i Joan Castelló, treballador de Torroella	39 lliures (només carregatge)
1637	Joan Pagès, apotecari de Torroella	39 lliures (només carregatge)
1642	Francisco Metge, notari reial de Torroella	68 lliures
1643	Miquel Serra, cirurgià i mercader de Torroella	177 lliures 10 sous
1645	Bartomeu Vila, negociant de Torroella	147 lliures
1654	Miquel Padrer, paraire de Torroella	35 lliures
1655	Josep Pagès, negociant de Torroella	56 lliures
1656	Josep Mir, pagès de Torroella	106 lliures 16 sous
1662	Nicolau Torrell, sabater de Torroella	130 lliures
1663	Pere Porcioles, pagès de Torroella	114 lliures
1665	Pere Porcioles, pagès, i Tomàs Fortià, negociant de Torroella	109 lliures 10 sous
1673	Joan Hugas, pagès de Torroella	119 lliures 10 sous
1676	Josep Mir, pagès de Torroella	34? lliures 10 sous
1682	Josep Mallarac, pagès i negociant de Torroella	119 lliures 10 sous
1691	Agustí Badia, pagès de Torroella	119 lliures 10 sous

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notariais de Torroella de Montgrí, AHG

La feina de l'arrendador no era gens fàcil, ja que ben sovint aquest havia d'estar molt a l'aguait, totalment pendent i al cas, de les arribades i sortides dels vaixells a la platja de Torroella. Tant la càrrega com la descàrrega van estar subjectes al frau i a l'estraperlo. L'arrendador havia de perseguir, sovint, els estafadors i tramposos. En tenim múltiples denúncies, que anaven a parar al guarda custodi general i al batlle, que havien de gestionar l'engany. El guarda Antoni Romans i el batlle van «aportar en la present vila a Joan Francesch, mariner de una nau és en la mar, terme de la present vila, lo qual és estat trobat en lo port del Estertit del mateix terme, pretenint dit Romans que caregavan alguna mercaderia en dita nau però sens denunciar-la al general fraudament sense son dret».¹⁹⁶ El mariner Francesc i el patró del vaixell no van saber què respondre davant d'aquesta situació.

Frau i estraperlo que anaven lligats a les exempcions dels privilegiats. L'apotecari Domènec Soler, arrendador del carregatge el 1621, es va personar a la casa del mercader de Barcelona Benet Genabreda i del negociant Jeroni Llorens, situada en el carrer del Portal d'Ullà, amb la intenció de reclamar-li l'impost del carregatge. En Genabreda li va presentar «un privilegi dat en Barcelona a sinch de mars proppassat ab lo qual consta dit Genabreda ésser ciutadà de Barcelona y franch de tots drets y axí li notificà que un

¹⁹⁶ AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, *Manuale*, 1601-07 (To 166). [1607, octubre, 31], s.f.

dret de carregatge que preté de un oli de dit son principal y en ell dit Llorens per orde de aquell entén carregar no li és degut, y per tant, no li vol pagar aquell, ans bé li requer no'l moleste ab dit dret y en cas de contrafació protesta y procehirà contra dit Soler per los remeys de justícia y de totes coses lícites y permeses de protestat».¹⁹⁷ En Soler va respondre «que ell no demana res a dit Genabreda, sinó a dit Llorens, que no és ciutadà de Barcelona, y que lo oli no'l carrega per compte de dit Genabreda sinó per son compte, per venda ne té feta al dit Genabreda oferint-se que sempre jurava no ésser del modo dalt dit sinó que la mercaderia se carrega per compte de dit Ginabreda està prompte y aparellat en no demanar dit dret». Una barca francesa, amarrada al port de l'Escala, patronejada per Joan Capeu de Marsella, que va ser retinguda pel general de la Taula d'Empúries, «la qual barca y mercaderias dit tauler prengué perquè lo dit patró no li denuncià la mercaderia aportave en dita barca, y presa dita barca y mercaderia la posaren en terra y després concordaren que's donàs per lo dit frau mil lliures al general com de fet las donà Perris Bous, axí bé de Marcella que's deya ere lo mercader de las mercaderias eren en dita barca».¹⁹⁸ Finalment en Capeu digué portaven 60 quintars, 1 rova i 6 lliures de bacallà.

Un altre cas es dona el 1656, quan en el consell de la universitat de Torroella es llegeix una carta del Consell de Cent de Barcelona, «contenint en si que Joseph Mir de la present vila, com a arrendador dels drets de la mercaderia y carregatge, aje fets pagar alguns drets a Antoni Pau Durant, adroguer de Barcelona, y que dit Miquel restituesca dits drets a dit Duran per tenir franquesa de dita ciutat. Perçò ha resolt dit consell respòndrer a dits consellers que per lo que ha pagats los dits drets dit Duran no és per aliments de sa casa sinó per mercaderias que dit Durant tornanà vendre, y com la vila aja sempre acostuma de cobrar eo per ella los arrendadors dels abitants de dita ciutat per negossis de mercansias y tanbé scríurer a mísser Boffil que informe a dits consellers y si acàs volian fer marcha o altres procheinents en intente causa».¹⁹⁹ La picaresca de l'adroguer barceloní consistia en voler passar uns productes per uns altres, però en aquesta ocasió el van atrapar i li va confiscar els béns o mercaderies.

Els contractes d'arrendament del carregatge i descarregatge, altra volta, ens donen la pauta sobre el seu funcionament. El contracte de 7 de gener de 1637 a l'apotecari Joan Pagès ens en dona moltes pistes. El primer punt indica els preus de l'estiba o mercaderies: «Qualsevol persona, habitant o forastera de la present vila que carregarà o descarregarà en las mars o playa del terme de la present vila qualsevol gènere de mercaderia que hajen acostumat y acostumen de pagar semblant dret, sia obligat en pagar dos diners per lliura al arrendador de la present imposició».²⁰⁰ S'inclouïen penalitzacions de 50 sous aquelles vegades que no es notifiqués. N'estaven exemptes les càrregues i mercaderies de la universitat, les del rei (i de la seva família) i les d'aquelles persones que que la universitat autoritzés («per llur manteniment de llurs casas y famílias y no altrament»), que es transportaven de franc i en llibertat. Els estrangers o «forasters» no estaven exemptes de pagar, sinó que havien de pagar els dos diners per lliura.

Un altre punt indicava que el pagament de l'impost de càrrega i descàrrega s'havia de realitzar des del primer moment que començava el procés de transport: «Qualsevol persona que tindrà qualsevol mercaderia y la aportarà a mar per carregar, en continent sia enbarcada dita mercaderia sis vulla sia barca en terra o sia en mar, sia degut dit dret al arrendador les hores se trobarà en temps dita mercaderia se carregarà, encara que la barcha no se'n vaya dins dit temps y lo arrendador qui tindrà dit dret no pugua

197 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Quintum manuale contractum*, 1621 (To 190). [1621, març, 23], s.f.

198 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *Quartum manuale*, 1681-82 (280). [1682, febrer, 2], s.f.

199 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1656, maig, 13], f. 169r.

200 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 7], s.f.

demanar dret algú de dita mercaderia». Així apareix entre els deutoris del mercader Miquel Alió Martí i altres mercaders en un «Memorial del que se deu a las carretas per lo traginàs las mercaderias y altrás cosas de la barca dona a través en lo janer mil siscents quaranta sinch»:²⁰¹ al procurador Miquel Creu per les seves mules amb la carreta durant 11 dies a 10 rals cadascuna, 11 lliures; les mules que d'Alió Martí per 9 dies, 9 lliures; les mules de Francesc Metge han vagat 9 dies, 9 lliures; les mules de Joan Guilló per 9 dies, 9 lliures; les de Joan Dujau Çolivera, 7 dies i 7 lliures; les de Francesc Quintana hi han estat 9 dies, 9 lliures; les de Joan Domenjo, 9 dies i 9 lliures; i les de Pere Mauri, 7 dies i 7 lliures.

L'arròs blanquejat estava inclòs en el carregatge i descarregatge, encara que fos propietat o anés destinat «per algun que sia franch de pagar dit dret». Així ho trobem en el contracte entre el corredor d'orella de Barcelona Bernat Modonell i Agustí Alfons Salvany, per una banda, i el calçater Antoni Guiteras, de Torroella, per altra. Aquests dos veneren a en Modonell «sinch centes corteres de arròs roig de la mesura que comprant y venent lo arròs roig se acostuma de mesurar per preu de sinc centes lliures a rahó, és a saber, de vint sous la cortera».²⁰² S'obligaven a blanquejar l'arròs i lliurar-lo blanquejat: «Cent quintars lo dit dia de Nadal primer vinent, lo dit dia de Carnastoltes primer vinent altres cent quintars, y los restants cent quintars lo dia de la festa de Pascha de Resurrecció axí bé primer vinent y tot lo susdit arròs blanch prometen y se obligant dits Alfonso y Guiteras a portar ho fer aportar a llurs propis gastos, treballs y despeses en lo grau de Ter de la present vila a la orilla del mar a carregador y lliurar aquell a la persona qui dit m^o Modonell per sa lletra y altrament ordenarà». En Modonell els pagaria 500 lliures per tot l'arròs, i pel treball de blanquejar-lo els paga «sinch reals per càrrega fahent de tres quintars càrrega y tot lo que a dita rahó excedirà junterà lo dret de blanquejar promet pagar dit m^o Modonell en continent que tots los dits tres cents quintar de arròs blanch li seran donat y lliurats». Més endavant torna a aparèixer en uns deutes del negociant Miquel Púbol: «A Miquel Cabruja lo dret del carregatge trenta càrrega de arròs blanch que ell dit testador lo present any ha carregades y enviades a Barcelona, toca-li per dit dret dos dinés per lliure y vené dit arròs ell dit testador a raó de vuyt lliures y mija la càrrega».²⁰³ Mariners i patrons de naus estaven obligats a pagar a l'arrendador del carregatge i descarregatge 2 diners per lliura de tota mercaderia, excepte aquells que tinguessin privilegi.

d. La mercaderia: compres i vendes

La mercaderia era aquell impost que gravava la compra, venda, canvi, tràfic o negoci de tot tipus d'article, que també anomenava «vendra tràfach o barafa» dins la vila i terme de Torroella, la parròquia de Sant Genís i en el veïnat de Sobrestany. És possible que aquest impost també afectés la venda d'immobles. El 1655 l'arrendador de la mercaderia, l'adroguer Montserrat Sagàs, cobrava uns diners (2 lliures 16 sous) per una venda d'una casa dins la vila (en el cantó d'En Mercader) feta al sastre Agustí Tixador. I el 1662, l'arrendador i pagès Miquel Padrer es queixa davant el notari Antoni Calvet «que en lo any mil sis cents sexanta, essent jo attestant arrendatari dels drets de Mercaderia de la present vila, lo senyor Miquel Bofill de Bellcayra, comprà una casa dins la present vila y me pagà per los drets quoranta reals moneda corrent feta per mi gràcia del restant».²⁰⁴ La universitat l'arrendava, per un any, començant per la Mare de

201 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quintum manuale*, 1645-46 (To 216). [1646, juny, 10], s.f.

202 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1611 (To 153). [1611, novembre, 20], s.f.

203 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1608-09 (To 151). [1609, setembre, 30], s.f.

204 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manuale primum*, 1661-62 (To 264). [1662, agost, 11], s.f.

Déu de la Candela (dia 2 de febrer) i acabant el dia primer de l'any següent, emprant el corredor públic en subhasta. L'arribada i la sortida de tot tipus de producte s'havia de donar a conèixer –o «denunciar», segons els contractes– a la taula de l'arrendador. El pagament s'havia de fer tres cops l'any. L'arròs hi té un paper fonamental a causa de l'augment del conreu, la producció i la venda.

El 1618 la universitat l'arrendava a l'adroguer Domènec Soler (el qual ja havia arrendat altres impositcions). Els pactes allà descrits ens expliquen el seu funcionament. Si l'arrendador era un estranger estava obligat a pagar 3 diners per lliura de totes les mercaderies, i si l'arrendador era local pagava 1 diner per lliura. L'arrendador podia fer pagar setmanalment a «quiscun habitant de la present vila y terme del que aurà comprat o venut majorment als qui tenen botiga y venen a menut»,²⁰⁵ a 1 diner per lliura als habitants i als forasters a 3 diners per lliura. Mentrestant, la universitat i els «enfranquits» quedaven exempts d'aquest impost. Sempre quedava clara la separació entre els locals i els estrangers: «Qualsevol persona qui comprarà o vendrà qualsevol gènere de mercaderies que acostumen de pagar dits drets sien tinguts y obligats a denunciar an al compredor de la present impositció la tal mercaderia comprada o venuda a alguns forasters altrament sien obligat ells en pagar lo dret del foraster caygut en pena de sinquanta sous aplicadors com dalt és dit, y si seran tots habitants los qui vendran o compraran o altres negociaran, o tinga a denunciar dins tres dies y si serà foraster en continent». Al seu torn, els habitants de Torroella, compradors i venedors, estaven obligats a pagar 1 diner per lliura de totes les mercaderies de Catalunya, Rosselló i Sardenya, sempre mentre la vila estigués sota jurisdicció reial. L'arrendador podia reclamar l'impost fins a un any després (no més) als morosos, «altrament no puga fer demanda de alguns drets axí que sien extincts».²⁰⁶

La venda de bestiar gros i menut també estava sotmesa a aquest impost, tant dins com fora la vila, per tant, qui vengués a persona forastera sens pagar impost se'l considerava defraudador i havia de ser denunciat. Les faves, capons, gallines, polles, oques o altres mercaderies que es «portan lo dia de marcat ni altres a la plassa» quedaven lliures. El doctor en medicina Narcís Figueres va requerir «a dit mostessaph que li torne y restituesca sinc ocas que li ha preses, les quatre d'elles novelles y l'altra vella, com aquelles no sian de fer y jurisdicció de ell dit mostessaph, per ser d'ell dit Figueres que és doctor y persò gaudeix de privilegi militar y és per dit respecte exempt del for y jurisdicció de dit mostessaph». En Pere Nater era el mostassaf, i va respondre que «sempre y quant li pagarà lo dret de ditas ocas y lo que han menjat y demás gastos que ell los hi tornarà».²⁰⁷

L'arròs vermell estava exempt d'impositcions, així com la seva sembra dins la vila, però no pas l'arròs blanc. Si hi «haurà ninguna persona forastera qui aportarà arròs per a blanquejar en dita vila sia tingut y obligat en pagar lo dret ço és tres dinés per lliura, sempre quel traurà de dita vila y si lo qui aportarà dit arròs no és obligat de pagar dit dret que lo quil pendrà a blanquejar li tinga de pagar sots pena de tres lliures y la mercaderia perduda la tersera part al acusador, l'altre tersera part a la obra de la iglésia y l'altre a la justícia»²⁰⁸. L'arròs blanc estava sotmès a impostos: «De tot lo arròs que traurà per aportar en altres pars, axí venut com per vendre, sien obligats en pagar lo dret de mercaderia al arrendador de la present impositció y que dit arrendador puga forsar y compel·lir de prestar primerament de la quantitat del arròs que auran venut y quin preu auran venut aquell y fent-lo contrari encarregant en pena de tres lliures

205 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-1618 (To 186). [1618, febrer, 10], s.f.

206 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-1618 (To 186). [1618, febrer, 10], s.f.

207 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, Manuale, 1601-07 (To 166). [1607, setembre, 17], s.f.

208 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-1618 (To 186). [1618, febrer, 10], s.f.

acquisidores com dalt és dit».²⁰⁹ El 1643 l'arròs blanc que es tragués de la vila s'havia de fer pagar a 1 sou el quintà. En canvi, a principis de gener de 1683, el consell resol que «los grans de la universitat de tersos y vintens tingan de pagar dret de marcadaria y carregatge als arrendadors», i que «qualsevol carrater que aportarà qualsevol gènere de gra a mar que no tinga obligació de pagar ningun dret al arrendador, sinó que sols los arrendadors pugan demanar lo dret anal venedor y anals patrons».²¹⁰

Els arrendaments del mercat o de la compra/venda de les mercaderies es feien, habitualment, junt al carregatge i descarregatge. Els 1627 eren el corder Rafel Guilló i el negociant Nicolau Garriga els qui ho arrendaven tot plegat: mercaderies i carregatge, cosa que li suposava un doble pagament, el primer de 160 lliures, i el segon de 86 lliures 14 sous. Els arrendadors són, majoritàriament, negociants i mercaders, els quals aprofitaven els seus negocis particulars. A partir de la guerra dels Segadors (1640), s'introdueix una nova clàusula que l'eximeix d'«anar a la guerra ni a somatents, salvo que sempre que sia menester de anar a mar hi tinga també de anar».²¹¹ El 1654 el pare Miquel Padrer arrendava aquestes dues imposicions conjuntament. El 1657 el consell de la universitat decideix «que se anyadesca a la tabba de la mercaderia que la persona que comprarà qualsevol mercaderias y no voldrà pagar lo dret que lo qui vendrà la tal mercaderia tinga de pagar lo dret al arrendador y tanbé a la tabba del carregatge que la persona que carregarà o descarregarà qualsevols mercaderias y no voldran lo dret que lo patró qui carregarà o descarregarà tinga de pagar lo dit dret de carregatge o descarregatge al arrendador accepto lo que carregaran o descarregaran los ecclesiàstichs, religiosos, militars y abitants de la present vila per manteniment de lurs casas tant solament y tanbé lo que la universitat de la present vila y los arrendadors de las imposicions de la present vila».²¹²

Arrendaments de la mercaderia de Torroella

Any	Arrendador	Preu
1621	Esteve Bassols, claveter de Torroella	110 lliures
1627	Rafel Guilló, corder, i Nicolau Garriga, negociant, de Torroella	160 lliures
1642	Rafel Guilló, negociant de Torroella	155 lliures
1643	Miquel Gil, negociant de Torroella	168 lliures
1654	Miquel Padrer, pare de Torroella	135 lliures
1655	Josep Pagès, negociant de Torroella	176 lliures
1662	Josep Pagès, negociant, i Josep Mir, pagès, de Torroella	175 lliures
1665	?	193 lliures
1673	Joan Hugas, pagès de Torroella	369 lliures
1682	Jeroni Busquets, negociant de Torroella	237 lliures
1689	Josep Julià, aromater de Torroella	?

Font: Elaboració pròpia a partir dels fons notariais de Torroella, AHG.

209 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-1618 (To 186). [1618, febrer, 10], s.f.

210 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1683, gener, 6], f. 24v.

211 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, febrer, 3], s.f.

212 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1657, gener, 10], f. 96r.

e. La botiga de l'aiguardent, avellanes, pólvora, plom, candeles, tabac, torrons i neules

El 18 de gener de 1637 la universitat feia arrendament de la botiga de l'aiguardent de Torroella i de «les avellanes que's venen ab closca» al fuster Montserrat Sagàs. Sagàs estava obligat a tenir aiguardent diàriament a la mesura de lliures i mitges lliures, a l'engròs, a raó de 20 diners la lliura, i a la menuda, a raó d'1 diner, dos diners «y los demás com se acostuma».²¹³ D'aquesta manera l'arrendador s'assegurava la compra i venda en exclusiva, a la «casa y botiga del arrendador». Se'n prohibia la venda a cap altra persona i la venda ambulat feta per traginers i mercaders d'altres poblacions; si es donava el cas que s'enxampava algú, havia de pagar a l'arrendador 2 diners per sous de tot l'aiguardent venut, i per les avellanes amb clova, torrades i a la menuda s'aplicava una pena de 50 sous.

Arrendaments de la botiga de l'aiguardent, avellanes i altres articles de Torroella

Any	Arrendador	Preu/concepte
1627	?	25 lliures (aiguardent i avellanes)
1630	Montserrat Sagàs, fuster de Torroella	26 lliures (aiguardent i avellanes)
1637	Montserrat Sagàs, fuster de Torroella	? (aiguardent i avellanes)
1639	Joan Escolà, negociant de Torroella	36 lliures 14 sous (aiguardent i avellanes)
1642	Miquel Serra, cirurgià de Torroella	55 lliures (candeles, tabac, pólvora i altres)
1645	Agustí Riera, adroguer de Torroella	60 lliures (aiguardent, tabac i avellanes)
1648	Miquel Rosans, sabater de Torroella	150 lliures (aiguardent, tabac i avellanes)
1652	Francesc Sagàs, negociant de Torroella	?
1654	Joan Guilló, negociant de Torroella	130 lliures (aiguardent, tabac i avellanes)
1655	Agustí Tixador, sastre de Torroella	180 lliures (aiguardent, tabac i avellanes)
1656	Miquel Padrer i Pinya, paraire de Torroella Joan Guilló, negociant de Torroella	140 lliures (aiguardent, tabac i avellanes) 61 lliures (pólvora, sabó, candeles, claus, etc.)
1662	Tomàs Vilar, negociant de Torroella Joan Maupeu, negociant de Torroella	80 lliures (aiguardent, tabac i avellanes) 25 lliures (pólvora, sabó, candeles, claus, etc.)
1663	Nicolau Sorrell, sabater de Torroella Feliu Guiteres, adroguer de Torroella	90 lliures (aiguardent, tabac i avellanes) 22 lliures 4 s. (pólvora, sabó, candeles i claus)
1665	Nicolau Surrell, sabater de Torroella Pere Boloix, flassader de Torroella	82 lliures (aiguardent, tabac i avellanes) 28 lliures (pólvora, sabó, candeles i claus)
1673	Tomas Vila, negociant de Torroella Baudili Roger, paraire de Torroella	117 lliures (aiguardent) 24 lliures 10 s. (candeles i altres)
1676	Baudili Roger, pagès de Torroella Francesc Coromines, sastre de Torroella	129 lliures (aiguardent, tabac i avellanes) 49 lliures 10 s. (pólvora i altres)
1677	Josep Alenya, treballador de Torroella	? (aiguardent, avellanes, tabac i corda)
1682	Josep Alenya, negociant de Torroella	47 lliures (pólvora, plom, claus, candeles i sabó)

²¹³ AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 18], s.f.

1689	Josep Sagàs i Solivera, treballador de Torroella Joan Alenya, negociant de Torroella	144 lliures (aiguardent) ? (pólvora, plom, sabó, candeles, claus)
1691	Josep Bladó, manyà de Torroella	? (aiguardent, avellanes, tabac)
1695	?	31 lliures (pólvora, sabó, candeles, claus)

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notariais de Torroella, AHG

Per primera vegada, durant la guerra, el 13 de febrer de 1642, la universitat arrendava la imposició del vi de broc, clareia, candeles de seu, cartes de jugar, tabac, pólvora, metxa, pilotes, perdigons i sabó al cirurgià Miquel Serra per 55 lliures i al clavari 10 rals. Els preus de venda al públic de tots aquests articles estaven ben regulats, i la universitat en marcava una xifra màxima. Estava obligat a vendre les candeles de seu a 1 real la lliura mitja lliura, i a 4 diners la candela, amb el pes de sis candeles la lliura. La clareia (o vi clar o blanc) es podia vendre de Tots Sants a la Candelera a raó de 2 diners la tassada. El vi de broc (servit en tasses o gerres) es vendria, en el mateix període que la clareia, a 6 diners la tassada. El sabó l'havia de vendre a lliures i mitges lliures, a 1 diner i a 2 diners, a raó de 16 diners la lliura. El preu del «tabacho de pols y de corda» no ve indicat. Les cartes petites es vendrien al preu d'1 real el joc, i les grans a 2 reals. Els perdigons grossos i menuts i les pilotes grosses i petites s'havien de vendre a 18 diners la lliura. La pólvora es vendria a 6 sous la lliura i la metxa a 4 diners la cana. En cas que no disposés d'aquests articles, el mostassaf li aplicaria una multa.²¹⁴ Durant la dècada de 1640 es dona una reordenació dels monopolis. La clareia i el vi de broc se separen de la imposició de la pólvora i el tabac, i s'ajunten a la imposició dels torrons i les neules. Tenim una concentració de les begudes alcohòliques, els dolços i els pastissos en un sol espai.

Casa de Josep Alenya, construïda el 1684, situada al carrer de l'Hospital, 61. Alenya era un treballador que va esdevenir negociant. Es va dedicar, al llarg de la seva vida, entre altres negocis, a arrendar les imposicions de la universitat: la fleca el 1673, l'aiguardent i les pells de les carnisseries el 1677 i la pólvora el 1682 i 1689. El 1688 s'associava amb el pagès Agustí Badia, l'adroguer Miquel Ferrer i el botiguer Jaume Quintana per comprar butlles, roba, candeles i sal per a Caterina Alió, muller del noble Josep de Pastors i Carles, de la ciutat de Vic. Autor Xavier Solà.

²¹⁴ AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, febrer, 13], s.f.

A partir de 1640 s'introdueix el tabac dins la taba de l'aiguardent i les avellanes. El tabac, com a planta exòtica, se'l considerava i valorava pels seus efectes medicinals i alimentaris, per això té tanta acceptació des del moment que s'introdueix a Catalunya a mitjan segle XVII.²¹⁵ En els arrendaments d'aquest monopoli de la dècada de 1670 hi apareix més informació: «Tabaco de totes maneres, de pols y corda y de corda del comú y del Brasil». L'arribada d'aquest producte l'hem de relacionar amb el comerç americà, procedent de les colònies esclavistes espanyoles i portugueses del Carib i Sud-amèrica. El 1691 s'indica que el tabac és en pols i en fum, o sigui, que tant s'esnifa (pel nas) o es fuma (per la boca). Els adroguers i els apotecaris venien aquest producte a la menuda. El mercader Genís Alió va subministrar a l'apotecari Josep Pagès, entre d'altres productes (arròs, aiguardent, sucre, drogues, etc.), «tabaco florentí li apporti de Barcelona».²¹⁶

També en aquesta dècada (1640) s'introdueix el sabó, les candeles de seu, els claus, la pólvora, els perdigons i el plom dins la taba de l'aiguardent i les avellanes, una venda que tenia en exclusiva. Només els forasters, ocasionalment, podien vendre aquestes articles si pagaven una part proporcional a l'arrendador: per 100 de claus, 6 diners; per 100 de taxxes, 3 diners; podia vendre plom i pólvora a robes i mitges robes, pagant-li per cada roba de plom i pólvora 1 sou. En els dies de «fira y mercats puga vendre qualsevols forasters de ditas coses engròs y a menut sens pagar dret algú a dit arrendador».²¹⁷ El sabó i les candeles de seu, tal com hem explicat, no es degueren fer a Torroella mateix. Mentrestant, els ferrers torroellencs atenien la demanda local, però calia importar claus. La guerra va motivar el desenvolupament de la indústria armamentística, davant la necessitat creixent de pólvora, perdigons i plom.²¹⁸

f. La gabella: oli, sal i pesca salada

La gabella era aquell monopoli que gravava els productes de primera necessitat: sal, vi, oli i blat. Era present a totes les poblacions catalanes, cadascuna amb les seves particularitats. A Torroella el vi i el blat, tal com hem vist, es venien en altres botigues. A la veïna població de Gualta, la gabella incloïa una àmplia varietat d'articles: oli, sal, peix salat, aiguardent i avellana amb clova, cosa que a Torroella trobem separats en diferents monopolis.²¹⁹ A Torroella existien dues gabelles, que s'arrendaven en dues meitats o separadament, però l'arrendador podia ser la mateixa persona. El 1676, n'era l'arrendador de totes dues el muler Joan Reig, que les arrendava per un preu similar: la primera a 52 lliures 5 sous i la segona a 57 lliures 10 sous.

L'oli i la sal eren considerats aliments de primer ordre. A Gualta, l'oli havia de ser «bo, net y rebedor», i es venia en botes, mitges botes, mallals, quartes, mitges quartes i adinerades, al preu convingut pels cònsols de 12 reals la bota. L'oli no es podia vendre a menys d'un mallal, excepte aquells que en tinguessin de collita pròpia, que haurien de pagar la fatiga a l'arrendador. Els forasters que venguessin oli haurien de pagar 2 diners per quart a l'arrendador. La sal es venia grossa o a la menuda, a quarteres i mitges quarteres, al preu de 30 reals cada càffis. Ningú més podia vendre sal, ni veí ni foraster, sinó només els

215 GARCIA ESPUCHE 2010.

216 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1668-69 (To 268). [1669, març, 28], s.f.

217 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1694-95 (To 289)[1695, gener, 23], s.f.

218 HERNÁNDEZ CARDONA 2021: 67-127.

219 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, gener, 26], s.f.

dilluns i pagant a l'arrendador 1 diner per mesuró. El peix salat és el tercer aliment a considerar: sardina, lluç («merlussa»), sorra, tonyina, verat i arengada, molt comuns a la costa catalana, apreciats per la seva carn. Ningú més podria vendre peix salat, sinó pagant a l'arrendador 1 diner per sou.

Fins a la dècada de 1650 la gabella de Torroella aplegava l'oli, la sal i el peix salat, però després se separa, es divideix i es converteix en monopolis distints, si bé l'oli es manté com l'element que defineix la gabella. El 1655 la universitat amonestava a l'arrendador de la gabella, al negociant Felip Gavella, per vendre peix quan ja no podia: «Per quant en la tabba de la imposició de la gavella hi ha un capítol que prohibeix que ningun habitant de la present vila pugui vendre peix a la menuda. Ítem hi hage alguns que vengan dit peix, li requereix, perçò, que los exeque que altrament fent lo contrari renunciarà lo arrendament y se retindrà lo restant del preu de aquell, protestant de tots gastos y de tot lo demás lícit y permès de protestar».²²⁰ A partir d'aquestes dates el consell de la universitat determinarà el preu de l'oli a principi d'any, tal com va fer el 5 de gener de 1687: «Ere dany dels habitants de anar de pagar dos diners per quartà de oli al arrendador de les gavelles. Perçò lo dit concell a resolt que's lleven dits dos diners y que, tant habitant com forester, pugui los dies de fira y mercat vendre oli a quartàs sens pagar drets alguns a dit arrendador».²²¹

Arrendament de la gabella de Torroella

Any	Arrendadors	Preu/concepte
1601	Francesc Mas, muler de Torroella	17 lliures (oli)
1643	Miquel Creus, negociant de Torroella	55 lliures (gabella)
1654	?	115 lliures (gabella)
1655	Jaume Ferrer, negociant de Torroella	136 lliures (gabella)
1655?	Felip Gavella, botiguer i negociant de Torroella	161 lliures (gabella)
1656	Josep Pagès, apotecari de Torroella	60 lliures (gabella)
1662	Pere Boloix, negociant de Torroella Baudili Roger, negociant de Torroella	31 lliures (1a gabella) 38 lliures (2a gabella)
1663	Pere Boloix, negociant i flassader de Torroella	27 lliures (gabella)
1665	Mònica Guiteras, vídua de Torroella Tomàs Vila, negociant, i Josep Sanis, fuster de Torroella	31 + 3 lliures (1a gabella) 29 lliures + 1 dobla (2a gabella)
1673	Damià Casamor, claveter de Torroella	19 lliures 10 sous
1676	Joan Reig, muler de Torroella	52 lliures 5 sous (1a gabella) i 57 lliures 10 s. (2a gabella)
1682	Josep Ruans, treballador de Torroella	54 lliures 10 sous
1689	Miquel Sàbat, treballador de Torroella	35 lliures
1691	Miquel Sàbat, treballador de Torroella	? (2a gabella)

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notariais de Torroella, AHG.

²²⁰ AHG, Notaria de Torroella, Pere Calvet, Primum prothocollum, 1654-55 (To 261). [1655, novembre, 2], s.f.

²²¹ AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1687, gener, 5], f. 72r.

La sal és, doncs, un altre dels aliments fonamentals de la societat de l'Antic Règim, tant si és destinada al consum humà com si ho és per al consum animal. Torroella havia de disposar de les seves pròpies salines, on es produïa. El topònim de Punta de les Salines, a l'Estartit, un punt aïllat i de difícil accés entre el golfet del Falaguer i la cala Calella, segurament hi fa referència. Segons Josep Vert, per instal·lar unes salines calia una platja, un litoral baix i extens, feixes per a l'evaporització i la cristallització, i un espai destinat al transport. Aquestes salines ja s'esmenten a finals del segle XIII (1277) quan el rei Pere el Gran en cedeix l'explotació al jueu gironí Estruc Ravaya.²²² En el segle XVII segueixen existint, però amb una explotació molt menor. Barcelona concentrava la distribució de la sal que es produïa al delta de l'Ebre i a l'Alt Empordà. El cirurgià de Torroella Joan Agustí Figueres, habitant a Barcelona, explicava que «vingué perquè li donàs compte [Francisca Figueres Ballia, vídua de Torroella] de una part de sal me havia acompanyada alguns dies antes, y passàrem comptes ab los quals se trobà haver jo venudas trenta quatre quarteras de sal que a rahó mijà dobla la quartera suma de set doblas de hor en spècie, les quals li entregui y sé molt bé que de ditas deset doblas paga tretse lliuras deset sous per los ports de fer aportar dita sal des del Grau o playa de major de dita vila de Torroella a la mateixa vila. Y me digué dit Joan Agustí Figueres, mon germà, que donàs a m^o Narcís Ardèvola, per son compte, mijà quartera de dita sal».²²³ Un altre possible punt d'extracció de sal és dins la Devesa de la universitat, on apareix el topònim dels Salats, però només fent-hi un esment agrícola.

El consum humà de la sal es destinava, bàsicament, a la preservació, conservació i condimentació d'aliments d'origen animal. Gairebé tota la carn de la matança del porc que no es consumia fresca se salava, ja fos el pernil, la cansalada o els embotits. També el peix: la sardina, l'arengada i el bacallà. El bacallà es fumava o salava i després s'assecava; això feia que es conservés a llarg termini, fos fàcilment transportable i esdevingués una font de proteïnes molt important durant l'hivern. Tot fa pensar que es pescava en algun moment al Mediterrani, o que arribava a les nostres terres procedent de Terranova en estat de semipreservació, i aquí s'acabés de salar. Aquest peix era un producte alimentari de gran consum en el món catòlic, sobretot en el segle XVII, en plena implantació de la Reforma Catòlica, quan havien augmentat el nombre de dies del calendari de dejuni o d'abstinència de consum de carn.²²⁴

El pagès de Regencós Pere Cortey, tutor de Genís Ferrer pare, pagava 19 lliures 5 sous al pagès de Torroella Agustí Badia per «lo preu de una quartera de sal y una roba de bacallar per mi a dit q^o Genís Ferrer venut».²²⁵ El patró Antoni Pau Camp de Sunyer, de Calella, explicava que «entregà vint y set bales de bacallar, las quals aportava dit patró a Jaume Faliu, botiguer habitant de Barcelona, son cunyat, y per ésser dit Faliu en la vila de Cadaqués las rebé dit Sabat y lo dit patró y un mariner seu las posaren a la dita botiga és de la senyora Serra de dita vila, lo qual bacallar portaren las carretes de Pere Serra y Miquel Solatjes, y aquell aportaren a vint y dos y vint y tres del corrent y dit Jaume Faliu arribà en la present vila lo die present y, en continent, en presència de dit Sabat, Felip Gavella, botiguer de la present vila y Antoni Boffill y Garau de Cadaqués, pesaren dit bacallar y regonegueren aquell y trobaren hi havia cinquanta un quintars vint lliures de bacallar y ab ditas vint y set bales ni havia tres de fluxas y desfetes, altres de fluxas y alguns de elles molt humidas»; van respondre en Gavella i en Boffill «que devant nosaltres se és pesat lo dalt dit bacallar, y que nou ha hagut més de dits cinquanta un quintars y vint lliures, y que y hauria moltes bales fluxas y algunes desfetes y també algunes de molt humides, com dalt està dit».²²⁶

222 VERT 1989.

223 AHG, Notaria de Torroella, Pere Calvet, *Secundum prothocollum*, 1655-56 (To 262). [1656, març, 12], s.f.

224 FUSARO 2008: 69.

225 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1686-87 (To 642). [1687, març, 3], s.f.

226 AHG, Notaria de Torroella, Pere Calvet, *Primum prothocollum*, 1654-55 (To 261). [1655, febrer, 25], s.f.

El consum animal de sal tenia molta repercussió en el bestiar de Torroella de Montgrí, per la gran quantitat de ramats que hi havia pasturant en el Montgrí i a les cases de pagès del pla del Baix Ter. El bestiar es menjava la sal fent llepades, i es dipositava sobre roques i pedres planes. La sal tenia propietats antibacterianes, protegia d'infeccions i malalties i estimulava la gana. El consum de sal augmentava durant l'hivern, durant el període de creixement dels vedells, l'embaràs i la lactància. El treballador de Peratallada Antoni Rufi havia guardat unes eugues del pagès Ramon Gich, per la qual cosa la seva vídua, Anna Maria Gich, li pagava 12 lliures per les despeses que li havia suposat: 12 quarteres de blat, 1 mallal d'oli, 1 quartà de sal i 6 botes de vi.

La sal, doncs, com a bé preuat, no es podia malbaratar, malvendre o sostreure. El consell de la universitat així ho decideix a principis de 1686: «Qualsevol persona que traurie sal de la present vila y terme tingués de pagar quatra sous per quiscuna cortera que traurie. Perçò lo dit concell a resolt que los Senyors obrés venessen la sal que feren a pensió de cortal de Ullà per no haver pagats dits quatre sous per cortera».²²⁷ L'any següent, a 2 de febrer de 1687, el consell torna a insistir-hi: «Que qualsevol persona tant habitant que gose ni se atrevesca en passar sal per al terme de la present vila per fer magatsen en altre part, sots pena de dotse sous bars per quiscuna cortera, y per quiscuna vegada que farà lo contrari y la mercaderia perduda ni etiam tampoch lo gaveller ne puga tràurer en altre part per fer magatsem sots la prop dita pena y la mercaderia perduda adquisidora la tersera part a la obra de la isglésia, la percera part al acusador y la tercera part a la justícia fahent».²²⁸

En consell de la universitat del 27 de gener de 1686 la universitat determina crear el monopoli de la sal grossa: «A resolt que se fassa gavella de sal, y que la universitat y particulars la tingan de pagar a nou rals barcelonesos al arrendador y al arrendador tinga de vendre en gros y menut fins a un diner y que al arrendador tinga de vendre sal als foresters al preu li aperexerà», i afegia «se posen dos dinés per quartà de oli del que vendran als foresters y aquells sie en obs de als gавallers del oli y los sie lícit a dits gавallers del oli de vendre sal mòlta, no emperò sal sens mòlter, que se arrenda ab altres arrendaments».²²⁹

El primer arrendament de la sal que coneixem correspon a 1689 al draper Marià Ferrer per 147 lliures, i el 1691 és al pagès Narcís Berenguer i Provençal per 130 lliures. El 1694 l'arrendador n'és el botiguer Francisco Ardèvol per 37 lliures. L'arrendador estava obligat a tenir «sal grossa y rebadora», per tal de vendre-la als habitants de Torroella «en gros y a menut» al preu de 9 reals la quartera i «las mesures tinga de tenir ben afinades».²³⁰ L'arrendador gaudia de la venda exclusiva, ningú més podia fer-ho sense el seu permís, permetent-se als estrangers la venda a 30 reals el cafís de sal. El 1689 es dictava que «attès que aya algunes persones que volan passar sal per al terme de la present vila y conciderar dit concell que és perjudici de la universitat lo passar dita sal per al terme. Perçò lo dit concell a resolt y posada una pena de deu sous barcelonesos per quiscuna cortera de sal que passaran per al terme y trenta rals de pena y la sal perduda adquisidora la sal».²³¹ Tot i això, el 1694, es permetia «a qualsevol de aportar sal y desembarcar aquella en los mars y platges del terme de la present vila y puga fer fer una crida en la present vila, que qualsevol habitant de la present vila y terme puga anar comprar sal a mar per spay de

227 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1686, gener, 27], f. 64v.

228 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1687, febrer, 2], f. 73v.

229 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1686, gener, 27], f. 64v.

230 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1693-94 (288). [1694, febrer, 14], s.f.

231 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1689, juny, 21], f. 104r.

vint y quatre hores tant solament per empriu de llurs casas sens pagar dret algú a dit arrendador y aquella persona qui comprarà sal que no la tinga de manaster per empriu de sa casa caiga per quiscuna vegada se li serà prouat a la pena alt dita e imposada».²³²

g. Les tavernes

La fleca i la taverna públiques eren monopolis atorgats per privilegi reial (Felip III) el 1602. Des de llavors, la universitat decideix dividir o separar la taverna en dos establiments més petits, que no podien ser arrendats per la mateixa persona o taverner. Els dos arrendadors o taverners havien de posar-se d'acord en les compres de vi, sense excedir-se en el nombre de botes. Puntualment (i excepcionalment), el 1646 les tavernes s'uneixen en una de sola: el fuster Francisco Sagàs i el treballador Jeroni Palau l'arrenden plegats per fer front al pagament de 260 lliures anuals. L'ofici de taverner era incompatible amb el de forner, l'exercici d'una feina prohibia l'altra.

Arrendaments de les tavernes de Torroella de Montgrí

Any	Arrendador	Preu/concepte
1596	Pere del Trill (a.) Rocamora, sastre de Torroella	?
1601	Joan Corradó, de Torroella	101 lliures
1604	Jaume Coderch, pagès de Torroella i Verges	80 lliures
1618	Joan Viader, pagès de Torroella	205 lliures
1621	Miquel Alió i Martí, mercader de Torroella	220 lliures (una taverna)
1622	Pau Maria, de Torroella Salvador Ferrer, mariner de Canet de Mar	205 lliures? (1a taverna) 208 lliures 8 sous? (2a taverna)
1627	Joan Duran, flequer de Torroella Antoni Riera, sastre de Torroella	? (1a taverna) 180 lliures (2a taverna)
1628	Pau Ferrer Maria, de Torroella Joan Duran, taverner de Torroella	205 lliures (1a taverna) 208 lliures 8 sous (2a taverna)
1630	Joan Duran, flequer de Torroella Felip Riera, pagès de Torroella	196 lliures. 14 sous (1a taverna) 170 lliures (2a taverna)
1637	Bartomeu Vilar, negociant de Torroella	51 lliures (1a taverna)
1639	Joan Escolà, negociant de Torroella	167 lliures 10 sous (1a taverna)
1642	Miquel Creus, negociant de Torroella	180 lliures (1a taverna)
1643	Joan Guilló, blanquejador d'arròs de Torroella Miquel Pagès, doctor en medicina de Torroella	155 lliures (1a taverna) 166 lliures (2a taverna)
1645	Jacint Mas, negociant de Mataró i Francisco Sagàs, negociant de Torroella Miquel Padrer i Pinya, negociant de Torroella	167 lliures 10 sous (1a taverna) 162 lliures 8 sous (2a taverna)

²³² AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1693-94 (288). [1694, febrer, 14], s.f.

1646	Francisco Sagàs, fuster i Jeroni Palau, treballador de Torroella	260 lliures (1a taverna?)
1652	Miquel Roans, negociant de Torroella Miquel Ferragut, negociant de Torroella	320 lliures (1a taverna) 320 lliures (2a taverna)
1654	Miquel Ferragut, sabater de Torroella	180 lliures 16 sous (1a taverna)
1655	Marc Antoni Colomer, de Canet de Mar	245 lliures (1a taverna)
1656	Joan Cancells, pagès de Torroella	253 lliures (1a taverna)
1662	Joan Masas, muler de Torroella Miquel Julià, pagès de Torroella	235 lliures (1a taverna) 210 lliures (2a taverna)
1663	Antoni Guilló, sastre de Llanereres Miquel Julià, pagès de Torroella	230 lliures (1a taverna) 229 lliures (2a taverna)
1665	Miquel Julià, pagès de Torroella Joan Guilló, pagès, i la seva muller Maria Lliurat, de Torroella	205 lliures (1a taverna) 190 lliures (2a taverna)
1673	Pau Sagàs, negociant de Torroella Bernat Sarrulla, hostaler de Torroella	149 lliures (1a taverna) 150 lliures (2a taverna)
1675	Josep Sagàs, adroguer de Torroella	?
1676	Joan Hugas, pagès de Torroella Jaume Porcioles, pagès de Torroella	198 lliures 13 s. 4 d. (1a taverna) 199 lliures (2a taverna)
1689	Josep Sabater, treballador de Torroella	161 lliures
1691	Lluís Roura, treballador de Torroella Miquel Perich, muler de Torroella	? (1a taverna) ? (2a taverna)

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notariais de Torroella, AHG

Els arrendaments de les tavernes inclouen un extens conjunt de clàusules. L'arrendador gaudia de l'exclusiva en la venda de «vi a menut», i qualsevol altre que ho fes hauria de pagar una multa. L'arrendador havia de vendre vi claret, vermell i blanc a la menuda i en broca, i cap altra persona no ho podia fer en nom seu, sinó només comprant el vi a la seva taverna; aquella que ho fes havia de ser denunciada i castigada. En sentit contrari, «tots los habitants de la present vila pujan vendre llur vi avian fet de llur culleta en gros, ço és, a botes, mitjas botes y cortarales, aquí ben vist li serà, sens pagar cosa alguna als comprador dels present impòsit».²³³ La compra de vi a l'engròs a particulars (amb botes, mitges botes i quarteroles) no permetia la venda al detall sense la llicència de l'arrendador. Igualment, els hostalers de Torroella havien d'anar a comprar vi a la seva taverna, i també se'ls prohibia comprar a l'engròs i vendre a la menuda. I als arrendadors de la neu se'ls permetia vendre «vi a tassadas» i comprar-lo setmanalment i alternativament als taverners, pagant-los 50 reals el mes d'agost.

El vi claret i vermell s'havia de vendre tot l'any, i el vi blanc només podia vendre's de maig a agost. La qualitat dels vins havia d'estar garantida: «dits vins blanch, claret y vermell sian bons y suficients a coneguda de dits senyors de cònsols y mostasaph o hayan de assegurar y mirar si serà bo o no, y dits arrendadors no puguen ni lo sia lícit vendre altre vi sinó aquell que per dits senyors cònsols serà afforat y mirat».²³⁴ El guany era de 10 rals la bota de vi claret, 3 rals per la bota de vi vermell i 10 rals la de blanc.

²³³ AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 18], s.f.

²³⁴ AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 18], s.f.

Els arrendadors havien de tenir «las mesures ben afinadas y natajadas y assenyaladas y ab elles lliurar lo vi ab enbut y colador tot ben net».

Durant la guerra, els preus del vi van pujar. Els allotjaments dels soldats obligaven a servir vi i disposar-ne a totes les cases. El 1643 «volan dits senyors cònsols y consell que los arrendadors del present impòsit –un d'ells era el blanquejador d'arròs Joan Guilló– puga haver de ganància onsa reals per bota de vi claret y blanc del que vendran a menut y tres reals de vi vermell»,²³⁵ alhora que l'alliberaven d'anar a la guerra i del sometent. El 1645 tornaven a pujar els preus, juntament amb els del pa: «En la present vila los flequers venen lo pa a vuyt diners barcelonesos la liura y lo vi tenen aforat an els taverners a vint y sis reals la bota y ab los deu reals per bota que donan de ganància als arrendadors de las tavernas los taverners venen lo vi a rahó trenta sis reals la bota».²³⁶

El 7 de maig de 1622, els arrendadors de les dues tavernes, Pau Maria, de Torroella, i Salvador Ferrer, mariner de Canet de Mar, van haver de signar una concòrdia, en paral·lel als contractes d'arrendament, que els havia fet signar la universitat per no fer-se la competència. Es comprometien a vendre vi menut de menys de mig quartó «en les cases ahont tindran los rams de ditas tavernes y no en altra part».²³⁷ Seguidament es van distribuir la venda del vi: en Maria vendria exclusivament a casa seva vi a mig quartó, quartons, quarteroles, mitges botes i botes senceres, mentre que en Ferrer podria tenir una altra casa diferent de la del ram on hi pugués vendre vi a mig quartons, quartons, quarteroles, mitges botes i botes en amunt. La casa de la vídua Amarossa i Maurina (que era davant de la d'en Maria) quedava exclosa de la venda. El quartó és una mesura pròpia del vi, equivalent a mig quart, que correspondria avui, més o menys, a una mica més de mig litre. Es donaven llibertat per vendre a quarteroles i més amunt. La quarterola era una mesura de capacitat indeterminada, entre cinc i vuit quartins. En Maria es comprometia a no donar «a menjar ni beure a persona alguna per via de pagas que no entren per la porta de la casa ahont tindrà lo ram y no altrament».²³⁸ Els rams col·locats a l'exterior de les portes de les cases indicaven que allà se servia vi, i per tant, que era una taverna. D'aquí en va derivar els refranys «no poseu ram on no hi haja taverna», que significa fer suposicions o imputacions infundades, i «el bon vi no necessita ram» (o «el bon vi no ha menester ram») que indica que les coses bones no necessiten publicitat.

El proveïment del vi també estava ben regulat i sistematitzat. Als arrendadors se'ls permetia vendre el vi de la seva collita, en cas que en disposessin, però havent-lo d'ensenyar i valorar els cònsols i el mostassaf «si los aparra sia sufficient y altrament nol puguen vendre». Primer de tot calia vendre vi local, produït a Torroella: «Los arrendadors del present impòsit no pugan comprar ni fora de la present vila o terme sempre ne haurà en ella per vendre de bo y suficient, a coneguda de dits senyors de cònsols y del mostesaph, axí bé sempre que algun perticular de dita vila y terme no voldrà vendre ne haurà de pendre y comprar en lo preu que los dits senyors de cònsols concertaran ab dit venedor y fent lo contrari no pugan aver ni rèbrer dits arrendadors cosa alguna de ganància del vi que compreran». Tot aquell vi importat, transportat per mar o terra, havia de donar-se a conèixer al taverner i pagar 2 sous la bota; en quedaven exclosos els veïns que en comprassin «per sa provisió y servei de la casa de aquell». El vi que arribava en vaixell, el seu patró estava obligat a pagar 1 real la bota (excepte els privilegiats religiosos). Mentrestant, el vi torroellenc que s'exportés en botes via marítima s'havia de pagar a 3 rals la bota al taverner.

235 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Secundum manuale*, 1642-43 (To 212). [1643, febrer, 11], s.f.

236 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quartum manuale*, 1644-45 (To 215)[1645, març, 5], s.f.

237 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1622 (To 192). [1622, maig, 7], s.f.

238 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1622 (To 192). [1622, maig, 7], s.f.

Els darrers anys del segle el consell de la universitat es posà fort amb l'entrada i sortida del vi amb la intenció de comercialitzar-lo; calia controlar-lo per tal que es paguessin totes les taxes o impostos. Podem anar resseguint amb deteniment les resolucions de la universitat durant les dècades de 1680 i 1690. A 6 de gener de 1680 resolvia «que los tavernés no pogan comprar vi sense llicència dels senyors cònsols, y axí mateix dit dia de sis janer 1680 lo dit conzell a resolt que se fesen dos veadors del vins que als tavarnés comprarien y se són al-legit per veadors a Agustí Batlle y a Agustí Carbonell y abonats per lo contresscrit consell axí que dits tavernés tingan de estar en allò que dits veadors faran».²³⁹ El 1682 s'hi tornava a insistir: «Ningun habitant ni forester no puga fer entrar vi dins la terme de la present vila sens llicència dels senyors cònsols y per quiscuna càrrega de vi que entreran tingan de pagar deu reals barc., acceptats los habitants de la present vila, que aquells pogan entrar ab llicència dels senyors cònsols al vi tindran de menester per manteniment de llurs casas sens pagar interès algú, y que en cas que los habitants tingan vi de sa cullita per manteniment de llurs casas y ne fan venir, tingan obligació de pagar dits deu rals per càrrega y tant lo habitant com forester tinga de obtenir llicència de dits senyors cònsols, sots pena de tres lliures bars per quiscuna vegada fasa lo contrari».²⁴⁰ El 5 de gener de 1687 es tornaven a repetir aquestes prohibicions, i encara a 1 i 11 de gener de 1688: «ninguna persona que arrendarà ningun arrendament de rayms o vins aquell o aquells no pogan vèndrer al vi de dits arrendaments sens expressa llicència dels magnífichs cònsols y axí mateix no puga vendre al vi de sa cullita sens expressa llicència del senyors cònsols».²⁴¹

La taxa del vi havia de ser important, ja que el 1692 els seus ingressos es destinaven a l'obreria: «En altre consell se avia donat llicència a tots los habitants de la present vila de comprar y vèndrer vi sens aver de pagar ningun interès y conciderar lo concell del dia present que la obra de la isglésia és pobra. Perçò lo concell del dia present a resolt que los habitants y foresters que compraran vi per vèndrer que tinga obligació de pagar un ral de ardots per bota de entrada y un sou per bota de axida, y que tots los habitants de la present vila y masias pogan fer venir vi per empriu de llurs casas sens aver de pagar interès algú a dita obra».²⁴² I durant dos anys s'insistia que els cònsols havien de gestionar la seva compra i venda: «Entenent y considerant lo gran pergudisi que hera lo comprar los tavernés lo via a patrons foresters, troban-se'n en la vila, y ha resolt la quantra esert consell que senpra que se trobe vi que sia bo y rebedor, testat y exeminat per los senyors cònsols a un per a competent que los tavernés no pogan comprar a ningun foraster fins als abitans de la present vila al perquè sia afurat per los senyors cònsols» i afegia «que ninguna persona que donarà a mengar a gent forastera, asepat los tenen tavernes, que lo vi aurà mester per sustento de sa casa lo hage de anar a comprar a las tavernas a pena de 25 lliures aplicadoras la primera part a la obra de la isglésia y la sagona al adquisador y la terses a la justísia feent».²⁴³

El vi de les vinyes de la muntanya del Montgrí no era suficient per atendre la demanda creixent. Per això l'arrendador havia de proveir-se'n, tasca que li comportava més feina. Molts dels arrendadors són negociants i comerciants, per tant, els facilita la feina els seus contactes. El 1608 el sastre Antoni Riera, havent arrendat una taverna, comprava al negociant torroellenc Tomàs Ripoll trenta-vuit botes i mitja de vi claret per 70 lliures i 3 sous. Els taverners torroellencs recorrien a la compra de vi del Maresme, que arribava fàcilment per mar a les platges de l'Estartit, i també al revés, negociants maresmencs que

239 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1680, gener, 6], f. 179v.

240 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1682, maig, 19], f. 17v.

241 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1688, gener, 1], f. 85r.

242 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1692, març, 16], f. 147r.

243 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1694, abril, 28], f. 170v.

venien a arrendar les tavernes –i altres monopolis– de Torroella. El juliol de 1596 el negociant de Canet de Mar, Montserrat Recasens, venia al sastre Pere del Trill àlies Recasens, que tenia arrendada una de les tavernes, 11 botes de vi claret, que havia de vendre a la menuda. En Recasens li obligava a portar els comptes setmanalment, i a no fiar (o quedar a deure) més d'un mes, i a pagar-li «a rahó per bota un real y real de verdres que dona la universitat a modo y menera que sian dos reals per bota lo menut».²⁴⁴

El Maresme s'havia anat especialitzat en la producció vitivinícola, que dedicava a l'exportació. El 1627 el mariner de Canet Salvador Ferrer venia al taverner Joan Duran 100 càrregues de vi, corresponents a 200 botes de vi claret bo i altres 72 botes de vi grosser, que s'havia de vendre a la menuda. La venda s'efectuava per 3 lliures 16 sous la càrrega, corresponents a 19 rals la bota de vi claret i a 15 rals la bota de vi grosser, francs de tots drets fins al Grau del Ter o port de l'Estartit, fins aquí a tot risc i perill d'en Ferrer, lloc on l'aniria a recollir en Duran. Duran faria enviar una persona de la seva confiança a Canet, que mesuraria i avaluaria el vi en el moment d'embarcar-lo a la platja. S'obligava en Duran a informar en Ferrer de les vendes setmanals. En Duran li firmava època per 70 botes i 3 quarteroles que en Ferrer ja li havia lliurat.²⁴⁵ El negociant de Mataró Jacint Mas havia arrendat una taverna, però havent arribat l'estiu no se'n podia fer càrrec, i la va subarrendar al sabater torroellenc Miquel Ferragut pels vuit mesos que quedaven: «Dit Ferragut haja de pagar de tres pars les dos del preu del present arrendament, ço és, les dos terçes últimes de dit arrendament. Ítem que dit Ferragut promet servir tots los pactes continguts en la tava de dit arrendament en què dit Mas estava obligat».²⁴⁶ Al seu torn, negociants i comerciant mataronins compraven a Torroella bestiar de pastura, blat i civada i molt d'arròs. El consell de la universitat va resoldre «que per quant la obra de la isglésia és pobre, que se li done quatre rals de moneda barc., per quiscuna càrrega de vi que's desenbarcarà a la plaja de las mars de la prasant vila, y axí mateix colsevolos foresters que conpreperan vi, tant en la present vila com en dites platjes, tinga obligació de pagar un sou de moneda barcelonesa a dita obra per quiscuna bota sota pena 3 lliures.»²⁴⁷

El 5 de maig de 1665 se signava una transacció entre els germans boters de Mataró Francesc i Jaume Baró, d'una part, i el sabater torroellenc Joan Oliver sobre la «venda d'una partida de vi que dits germans Barons han comensat de aportar y entenen enviar a dit Joan Oliver, perquè venga aquell y lo benefie».²⁴⁸ Enlloc es parlava de l'obligació de vendre'l a la taverna. Els Baró es comprometien a enviar a l'Oliver diferents càrregues de vi, que aquest darrer havia de vendre. Els guanys es repartirien a tres parts iguals. El vi es traslladaria en barca, i en cas de naufragi es repartiren les despeses.

h. La neu, el glaç i el pou de gel

Torroella no era un territori gaire (o poc) adequat i propici per a la producció i conservació de neu, glaç o gel. La universitat va estimular la construcció d'un pou per emmagatzemar neu, glaç o gel, però alguns particulars van interessar-s'hi en veure-hi un negoci creixent. El 1612 ja en tenim les primeres notícies. Miquel d'Oms, donzell de Barcelona i usufructuari dels béns de la seva muller, Marianna d'Oms i Biure, va presentar una queixa contra la senyora Paula Camós i Corts, que «se jacta y va jactant de tallar fusta

244 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, *Protocollum*, 1595-1596 (To 139). [1596, juliol, 21], s.f.

245 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1626-27 (To 198). [1627, maig, 20], s.f.

246 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quartum manuale*, 1644-45 (To 215). [1645, juliol, 20]

247 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1680, gener, 6], f. 179v.

248 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1664-65 (To 267). [1665, maig, 5], s.f.

y altres llenyas en la Devesa de dit Señor per fer y fabricar segons diu un pou de neu, lo que si u fàssia contra lo empriu que ella té en dita devesa y axí la requer que en cas que ella tinga tal intent nou fassa ni u presuma fer ni fer fer».²⁴⁹

Durant el segle XVII el consum de neu, de gel i de glaç es va disparar. Alhora que n'augmentava la demanda, es construïen més pous de glaç per emmagatzemar-lo arreu del país. El seu consum va anar més enllà dels cercles nobles o cortesans, fins a ser apropiat per tots els sectors de la població i esdevenir una autèntica «febre del gel» –en paraules d'Albert Garcia Espuche.²⁵⁰ Servia per conservar aliments, per refredar les begudes, per elaborar sorbets i gelats, i també se'n feia un ús medicinal.

Arrendament de la imposició de la neu i el glaç

Any	Arrendador	Preu/concepte
1626	Francesc Puigsech, negociant de Torroella	12 sous
1630	Joan Duran, taverner de Torroella	12 sous
1637	Bartomeu Vilar i Joan Escolà, negociants de Torroella	30 lliures
1639	Bartomeu Vilar, negociant de Torroella	75 lliures
1642	Francesc Sagàs, fuster de Torroella	90 lliures
1645	Pere Malega, sabater de Torroella	50 lliures
1646	Francesc Sagàs, fuster de Torroella	85 lliures
1662	Francesc Sagàs, fuster de Torroella	1 sou
1663	Miquel Julià i Antoni Guilló, hostalers de Torroella	100 lliures
1664	Miquel Julià, hostaler de Torroella	14 lliures 5 sous
1673	Rafel Puig, pagès del veïnat de Carreres, Darnius, i Joan Guilló, pagès de Torroella	?
1675	Jeroni Prats, treballador d'Albons	?
1677	Bernat Farrulla, treballador de Torroella	?
1683	Antoni Soler, pagès de Biert	63 lliures 3 sous 4 diners
1689	Josep de Mach i Mir, donzell de Torroella	49 lliures

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notariais de Torroella, AHG

Els arrendaments de la imposició de la neu que s'han conservat ens indiquen el seu funcionament. Començaven pel març, una època de l'any encara adequada per a la preparació de la neu. Els arrendadors es proveïen de neu durant l'hivern i la primavera, per després ser consumida durant els primers mesos d'estiu i tardor: de maig a octubre. A finals d'estiu (agost) i a la tardor, la calor en feia més difícil la conservació. Els còsols permeteren a l'«arrendador de la neu que la arrendada de vendre vi a tassadas y no en altra part y comprar lo vi de altri de hont voldran o li aparaxerà, pagant dit arrendador de dit neu a quiscun arrendador de dites tavernes sinquanta reals pet tot lo mes de agost propvinent».²⁵¹ La

249 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1611-12 (To 154). [1612, octubre, 7], s.f.

250 GARCIA ESPUCHE 1998: 247-262.

251 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 18], s.f.

neu es reservava per a ús dels habitants i particulars de Torroella, tanta com en volguessin, a l'hora que volguessin (fins a les 8 de la tarda com a màxim) «per refrescar y donar beura refrescat» i també l'arrendador podria vendre vi que «prenga de alguna de las tavernas sinó soles aygua refrescada».²⁵² La neu havia de ser «bona y neta de brutícia». L'arrendador estava obligat a vendre la neu a 4 diners la lliura (o sigui, 12 unces).

El 2 d'agost de 1626 s'aixecava acta notarial en presència del negociant Francesc Puigsech dins la casa de Josep Pont Marcó: «Attès ell dit Francesch Puigsech té en la present vila de Torroella de Montgrí y en casa de dit Josep Pont y Marcó ha hont stam ara de present la neu que's ven en dita vila, y aquella té en nom y per part de Miquel Brunet y Puig, del veynat de Carreras, parròchia de Darnius, y Sebastià Cabanas, de Vilabertran, qui aquella tenen en virtut de arrendament per la universitat de la present vila a ells o en nom d'ells a Raphael Figueres de Gerona, llur procurador, arrendada ab acte rebut en la notaria de la present vila, lo dia de VIII de febrer proppassat, y com ell dit Puigsech tinga neu per donar-ne qui ne vulla de la present vila y estiga prompta y aparellat de donar-ne a quin voldrà y lo honorable Miquel Alió Martí al present mostesaph de la present universitat y com desitge saber ell dit Puigsech saber-ho, persò requer a dit mostesaph le y digue perquè de dites coses puga donar satisfacció, altrament protesta contra dit m^o Martí com a mostesaph de tot lo ha ell lícit y permès». El mostassaf Alió va respondre «que ell lo penyora ha instància y requesta dels honorables Antich Pagès y Miquel Cortada, cònsols, qui són ara assí presents y los instan que penyòria y axò per lo que dit Puigsech no ha volguda donar neu ha un fill del dit cònsol Cortada», i en Puigsech responia «que ells ja li ha donada una lliura de neu», alhora que en Miquel Cortada replicava «que no lin han donada tanta com lin ha demanada y persò requer que sia penyorat».²⁵³

Durant i després de la guerra, els arrendaments comencen a canviar i a introduir noves clàusules, una d'elles és l'exempció d'anar a la guerra o sometent. En l'arrendament de 1675 s'introdueix una nova obligació que es dona als arrendadors: «Vos enfranquim –diuen els cònsols a l'arrendador Jeroni Prats, treballador d'Albons– de donar lo refresch los dies assenyalats donar ab dita tabba sens pagar-lin».²⁵⁴ O sigui, fins llavors, l'arrendador estava obligat a donar begudes fresques a les autoritats de la universitat i altres persones durant les festivitats. Veurem que aquest concepte es repeteix amb més detall.

L'arrendament al treballador Bernat Farrulla, l'11 d'abril de 1677, es limita entre Pasqua de Resurrecció i el 30 de novembre. Els cònsols obliguen en Farrulla a vendre i tenir a lliures i mitges lliures i 3 unces per als habitants de dita vila, i a l'arrendador de l'aiguarent, en cas que volgués refrescar l'aiguarent, a 5 lliures la lliura. En cas que no tingués neu l'arrendador hauria de pagar, com a penalització, 5 sous a cada persona que hi anés a buscar-ne. L'arrendador havia de «donar neu als qui tenen hostel de posar en la present vila per los ostes que ospedaran en llurs casas, a condició que tinga de anar a cerca vi a una de las tavernes de la present vila y no pugan donar ni vendre vi fresc a ningun habitant ni tampoc als forasters que no s'ospedaran en llurs i dita neu haja de vendre a dit hostalers al mateix preu dels habitants».²⁵⁵ L'arrendador havia de tenir «las portes ubertas per vèndrer neu, ço és, de las sinch de la matinada a fins a las vuyt de la tarda». Podia vendre vi claret, blanc «o qualsevol altre gener de vi a tassades y no altrament rescat ab neu. Y dit vi se tinga de vèndrer en la casa se vendrà dita neu y no en

252 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, març, 8], s.f.

253 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Llibre de notes, 1626 (To 702). [1626, agost, 2], s.f.

254 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1674-75 (To 272). [1675, abril, 21], s.f.

255 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1676-77 (To 275). [1677, abril, 11], s.f.

altra part». No es podia mesurar el vi a tasses si no es bevia a la mateixa casa. En Farrulla havia de donar als cònsols per Corpus, Nostra Senyora i Sant Genís 6 lliures de neu gratuïtament i dos garrafons plens de vi. Havia de pagar l'arrendament en dos parts iguals, la primera per Corpus i l'altra per Sant Genís. En les festes «de dits dies de Corpus y lo diumenge se fa el convent de Sanct Agustí tinga de donar un refresch als tamborinayres, als que ballan los jagants, tocan los tambors y pifes y aportan lo drach y assegurar lo acte donant idòneas fermansas habitants de la present vila y de jurisdicció dels oficials de aquella a coneguda de dits magnífichs cònsols». D'aquesta manera ens podem assabentar dels balls, instruments i faràndula (gegants i drac).²⁵⁶

Ball de sardanes a la plaça, essent presents els gegants. Autor Josep Esquirol. Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí.

En el cas de Torroella, l'arrendament de la imposició de la neu anava associada, consecutivament, amb el contracte d'aprovisionament de neu, cosa que ens indica la falta de neu a la vila. Bona part dels arrendaments són a negociants i comerciants, tal com altres impositcions. Els negociants s'han d'encarregar d'adquirir i comprar la neu als proveïdors. Aquests contractes ens permeten saber l'origen de la neu, els principals centres productors, situats a zones muntanyoses, però també en pous relativament propers, situats en els pobles de la plana de l'Empordà. La geografia dels grans pous de neu, gel i glaç en funcionament durant els segles XVI i XVII s'ha de situar a dos punts relativament llunyans de Torroella. Al nord, a l'extrem més oriental del Pirineus, a uns 50 quilòmetres: d'Albanyà, Sant Llorenç de la Muga i Darnius a Maçanet de Cabrenys, entre la serra d'Estela i les Salines. Al sud-oest, a les Guilleries i el Montseny, encara més lluny, a uns 70 quilòmetres de distància. Girona se situava en un punt intermedi en el comerç –i el consum– de neu. El març de 1639, el picapedrer i revededor de Girona Rafel Mont, que tenia

256 CORDOMÍ 2021: 17-33.

arrendada la imposició de la neu de la ciutat, venia al negociant de Torroella Bartomeu Vilar tota la neu i el glaç necessaris per Torroella. Es convenia el proveïment de 3 quintars al preu d'11 rals corresponent a «pendre glas dels pous de la present ciutat per mi a vos consignada setanta càrregas, comensant a córrer dit die de la vigília de Pascha primer vinent fins tot lo mes de octubre també primer vinent, de pes cada una de ditas càrregas de tres quintes pesades aquellas en los dits pous, y en cas que ho haguésseu menester tant glas, tingau obligació de pagar-me-les com si en efecte mes les prenguéssiu».²⁵⁷

El 1627 l'arrendador de la neu, Miquel Brunet i Puig, pagès de Darnius, contracta els serveis del traginer de Torroella, Francesc Fabra, per tal que li subministri tota la neu possible: li fa «aportar tota y tanta neu com tindrà menester per provisió de la present vila per lo present y corrent any».²⁵⁸ En Fabra es comprometia a portar la neu de Figueres fins a la casa on es vendria. El preu convingut era de 13 sous la càrrega de neu, a més de d'1 ducat al final de tot. En cas que en Fabra servís neu per a una altra universitat o per a particulars hauria de pagar la fatiga a en Brunet. La neu havia de ser lliurada abans de les 5 de la tarda, però en cas que en Brunet no fos a casa i en Fabra no pogués lliurar-la, li hauria de pagar el transport i l'hostal. El traginer Brunet podia ser ajudat per un altre traginer, o bé comptar amb els serveis d'un altre en cas que ell no pogués. El 1637 es va firmar una altra transacció per aconseguir neu, seguint termes similars, per a tres anys de durada. Joan Brunet i Puig, botiguer de draps de Figueres –que ha de ser un familiar directe de l'esmentat Miquel Brunet i Puig– va signar un contracte amb Bartomeu Vila, negociant de Torroella. En Brunet es comprometia, a partir del 15 de març, a servir-los tota la neu possible a 2 diners la lliura de neu, la qual només s'havia de pagar quan hi fos present en Vilar, per tal de pesar-la. Calia donar avís tres dies abans de portar-la, perquè estiguessin a punt l'un i l'altre. Per últim, «dit m^o Brunet y Puig, a més del dit, promet a dit Vilar donar-li en dita vila de Figueres, sempre que vulla, per cada any de dits tres anys, tres càrregas de neu sens paga alguna axceptats los ports, los quals dit Vilar tinga de pagar».²⁵⁹

Els contractes signats durant la guerra de Separació, sis en total, ens indiquen l'amplitud geogràfica del proveïment de neu. El febrer de 1642 els arrendadors foren Antoni Castelló, de Colomers, i Francesc Sagàs, de Torroella. En Castelló es comprometia a portar neu del seu pou de Colomers a casa d'en Sagàs, aportant la quantitat de tres quintars de neu (lliures de ports) al preu de 17 rals la càrrega. Per últim, conclouen la manera d'arreglar la falta de neu: «Si lo cas se sdevindrà no tenir jo dit Castelló prou neu y haver-ne de anar a cercar més lluny a altre part, per fer lo compliment a dit arrendador fer tot vostron temps durant dit arrendament, axí que la càrrega per ser més lluny vindrà a disminuir més que no la que tinch en mon port quant arribarà en casa de dit arrendador, prometan tant dit Castelló com Sagàs que, tant de la neu del dit son pou com de altra part, si ni haurà mitja roba més o manco dels tres quintars per càrrega que tinga de passar y donar per dits tres quintars per càrrega y lo dit Francesc Sagàs la tinga de pagar a dit rahó».²⁶⁰ Aquesta última clàusula posa de relleu una qüestió fonamental: el transport de la neu, i la pèrdua de pes que comportava el trasllat. Se solia viatjar de nit o de matinada, evitant els moments de màxima calor. El gel o la neu s'embolicaven en fardells de palla o branques, que carregava la mula a coll. Colomers només distava de Torroella 13 quilòmetres, que es podien solucionar amb unes 3 hores de viatge.

Els següents contractes van ser signats a Girona, cosa que implicava la participació d'agents comerciants

257 AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1639 (496). [1639, març, 29], s.f.

258 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1626-27 (To 198). [1627, abril, 9], s.f.

259 AHG, Notaria de Torroella, Miquel Cristòfol Metge, Manual, 1633-34 (To 202). [1634, gener, 31], s.f.

260 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, Manuale primum, 1642 (To 211). [1642, febrer, 2], s.f.

gironins, ja bé directament o com a intermediaris, amb glaç i neu de pous situats molt a prop de la ciutat. El 27 d'abril de 1645 el botiguer de draps i teles Joan Cuniller de Girona, i Nicolau Sastre, burgès de Perpinyà, habitants a Hostalric, es comprometen a lliurar 70 càrregues de glaç o neu, de 3 quintars nets cadascun, al negociant de Torroella Pere Malega. En Cuniller i en Sastre l'havien de portar a Girona, a casa del corredor d'orella Pere Coll, «y tenir aquelles apunt de lliurar des de les nou a les deu hores de la matinada»,²⁶¹ al preu de 22 reals per càrrega. El preu no variava en casos excepcionals: «En temps de plujas que las rieres fossen grosses y los caminos nos poguessen passar y també sempre que alguna bèstia de tregí se espatllàs o se morís per lo camí».²⁶² L'esmentat corredor Pere Coll va vendre, el 3 de març de 1646, al negociant torroellenc Francisco Sagàs, 60 càrregues de neu i glaç al preu de 16 sous la càrrega, que havien de servir per proveir la població de Torroella. Un tercer contracte té lloc el 20 de febrer de 1648 entre el ciutadà honrat de Girona i Barcelona Francesc Roca de la Barca i el corder torroellenc Miquel Mallol. En Roca de la Barca es comprometia a servir tot el glaç que «haurà menester per provisió de dita vila de Torrohella, tant quant durarà lo glas del pou té dit senyor Roca en dita parròquia de Sant Pons»,²⁶³ que estava situat prop de la ciutat de Girona. El 19 de març de 1649 se signava una concòrdia entre el botiguer de draps Francesc Sahonés i el traginer Samsó Puig, tots dos de Girona. En Samsó hauria de carregar neu o glaç setmanalment del pou que en Sahonés tenia a Aiguaviva i transportar-la a Torroella.

Els contractes de neu es redueixen dràsticament a la segona meitat del segle XVII: és que no se n'han conservat més (documents)?, se'n va reduir el consum?, o se'n va començar a produir a Torroella (de neu)?, o les condicions climàtiques van començar a canviar? Cal tenir-ho tot en compte. Pel març de 1670 se signa una capitulació entre l'apotecari de Torroella Josep Pagès i Josep Gich, que actuava de procurador del donzell de Girona Josep d'Armengol. Es permetia a en Pagès «pèndrer-li del pou de glas que lo dit señor don Joseph de Armengol té en lo castell de Calabuix tota la neu o glas serà menester per provisió de la present vila [de Torroella], des de Pascha de Resurrecció fins a Tots Sans propvinent, pagant dotze reals barcelonesos per càrrega, tot lo que's puga carregar».²⁶⁴ L'Armengol es comprometia a servir-li tota la neu possible, i en Pagès a anar-la a buscar amb els seus mitjans. Finalment es pactava que «en cas que faltàs la neu en dit pou dit Josep Gich la haja de fer aportar a dit pou de glas de Calabuix y de allí la hage de fer rèbrer a dit Pagès».²⁶⁵ Calabuix era un punt llunyà de l'Alt Empordà, prop de Figueres, a 25 quilòmetres de Torroella, a unes 5 hores de camí. El 7 d'abril de 1673 es signava el següent contracte, que es referia encara a un lloc més allunyat, Darnius. Rafel Puig, pagès del veïnat de Carreres de Darnius, arrendatari de la imposició de la neu torroellenca, signava una capitulació amb el pagès de Torroella Joan Guilló, per la qual li subarrendava la imposició. Es comprometia, en Puig, a proveir-li tota la neu, i en Guilló es comprometia a vendre-la a raó de 6 diners la lliura. En Puig li havia de portar la neu a casa d'en Guilló, a despeses seves, excepte «que dit Guilló haja de donar de menjar y bèurer als traginers com arribaran ab las càrregas, la qual neu en arribar se haja de pesar, y dit Guilló la haja de pagar a dit Puig o a la persona que ell ordenarà a rahó de quatre diners per lliura en continent la haurà dit Guilló rebuda, exceptadas quatre càrregas de neu las primeras que dit Guilló rebrà, las quals ne tinga obligació de pagar fins al primer die del mes de desembre provinent que finirà dit arrendament».²⁶⁶

Un altre contracte té lloc l'abril de 1677. Els cònsols capitulen amb Jaume Soler (jr.), de Biert, «de fer la

261 AHG, Notarials, Girona 3, Joan Fontdevila, *Manuale Quartum*, 1645 (619bis). [1645, abril, 27], s.f.

262 AHG, Notarials, Girona 3, Joan Fontdevila, *Manuale Quartum*, 1645 (619bis). [1645, abril, 27], s.f.

263 AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, *Llibre*, 1648 (541). [1648, febrer, 20], s.f.

264 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manual*, 1669-70 (To 269). [1670, març, 19], s.f.

265 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manual*, 1669-70 (To 269). [1670, març, 19], s.f.

266 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manual*, 1672-73 (To 271). [1673, abril, 7], s.f.

provisió del glas en la present vila y aportar aquell en la casa de Pere Oliveras del Pont Xammar a rahó de dues lliures y sis diners per càrrega de tres quintars, la hajau de anar ha cercar vos dit arrendador en dita casa de dit Oliveras a vostres gastos, si ja doncs no era que lo francès arribàs en lo riu de Fluvià, que en tal cas lo dit tracte reste extint. Ítem que en cas que dit pacte reste extint dita universitat trobarà glas en los pous de Sebarer de Agyuaviva o en lo pou de la Senyora Rocha de la Barcha o de Joan Costa, de Canet de Adri, en tal cas vos dit arrendador tinga de continuar di arrendament en la forma continguda en la sobredita tabba ab condició, emperò, que si acàs pagareu més de las ditas dues lliures y sis diners de la càrrega de tres quintars la dita unitat vos tinga de restituir».²⁶⁷ Biert (Canet d'Adri), al costat nord-oriental de la serra de Rocacorba, es trobava a 44 quilòmetres lluny, distància que es trigava més de 9 hores per arribar-hi. Aquest contracte, però, ofereix altres pous de neu i glaç alternatius davant l'amenaça de la guerra.

A partir d'aquestes dates –la dècada de 1680–, la universitat comença a legislar sobre la neu de manera sistemàtica, i comença a resoldre les qüestions durant les sessions del consell. El 19 de maig de 1682 el consell determina «que ningun habitant de la present vila que estiga subjecta a ella gose anar a cercar neu a la neu que los capellans y militars tenen posada per anar-hi beura, sots pena de tres lliures barceloneses Per quiscuna vegada».²⁶⁸ El 7 de març de 1683 s'arrenda la neu per tres anys «y qui la arrendarà sie tingut y obligat en tenir la vila provehida a quatre dinés la lliura tot lo dit temps».²⁶⁹ A principis de 1686 es compra el glaç a Vilademuls (Pla de l'Estany) i es demana que un home vagi a Girona «per vèurer si porà ajustar lo glas ab lo pou de Vilamarí, donant facultat a dita persona que prometà quaranta rals de ardots per càrrega de glas de tres quintars, ab condició que lo qui vendrà la neu o glas tinga de donar de albitrias a condició que lo qui vendrà mitja roba de glas».²⁷⁰ El 1687 i el 1688 es determina que la neu es vengui a 4 diners la lliura, i el 1689 s'abaixa el preu en funció de l'oferta: «Lo arrendament de la neu se ha de arrendar y conciderar dit concell que aquest any aya molta abundància de glas. Perçò lo dit concell a resolt que's done la neu a dos dinés la lliura y a dextat dit concell en mans dels magnífichs cònsols que ne agen al que pugan de arrendament».²⁷¹

El neguit que havia de suposar la cerca de neu o glaç degué motivar la construcció d'un pou. Durant la reunió del 19 d'abril de 1686 es planteja per primera vegada: «Lo dit concell a resolt y donada facultat anal senyor cònsol Farrer per demanar llicència per fer un pou de glas y li donen poder dit concell per promètrer de cens y entrada allò que a dit senyor cònsol Farrer li aperexerà».²⁷² El 1690 va projectar-se la construcció d'un pou de glaç, que havia de ser el segon a la vila. Del primer, que hem situat a les terres de la Devesa el 1612, no n'he sabut res més, cosa que fa sospitar que no es acabar mai, es va aturar la seva construcció (per les queixes de l'Oms) i mai va entrar en funcionament. En aquesta ocasió és la universitat que s'implica i ho decideix en reunió del consell general. El 7 de setembre de 1690, els cònsols Martí Carles, Josep Fuster i Antoni Aloy contracten al mestre de cases Jaume Montanyac per a la fabricació d'un «pou síve lo clot del pou del glaç»,²⁷³ per un preu de 85 lliures. El dia 14 de setembre els cònsols signen un segon contracte amb el pagès Agustí Badia per al transport de la sorra, la pedra, la calç i els rajols necessaris fins al pou de glaç. La pedra s'havia d'extreure de l'erm de

267 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1676-77 (To 275). [1677, abril, 11], s.f.

268 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1682, maig, 19], f. 17v.

269 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1683, març, 7], f. 26r.

270 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1686, febrer, 28], f. 64r.-v.

271 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1689, març, 20], f. 98r.

272 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1686, abril, 19], f. 65r.

273 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salví, Manual, 1689-90 (To 643). [1690, setembre, 7], s.f.

la vinya de la casa Tora, situada sobre el portal de Santa Caterina; en cas que aquesta pedra no fos de qualitat, calia proveir-se'n de la pedrera del senyor Martí Carles «per fer la volta de dit taulat».²⁷⁴ La calç s'havia d'anar a buscar al pont del Molí i al Tamariuar. Els rajols es prendrien del forn del senyor Josep de Mach. La sorra s'agafaria des del pas de Gualta fins al pont de Torroella. Segueix una segona part o subcontracte amb els mestres de cases, l'esmentat Jaume Montanyac i Joan Laferma, de Gualta, per tal d'arrencar la pedra per al pou, per un preu de 170 lliures. Tota aquesta inversió fa pensar que el pou ha de tenir unes dimensions considerables. A finals de 1692 la vídua d'Agustí Badia, Magdalena Pla, reclamava 30 lliures que «li devia la universitat per lo treball de treginar la pedra y calç y sorra per fer lo pou del glas».²⁷⁵

Tot fa pensar que el pou es va construir i va entrar en funcionament ben aviat. A partir de 1691 comença a arrendar-se la «imposició del glas». Hi ha hagut un canvi en la nomenclatura: ha deixat de dir-se la «imposició de la neu», fet que vol dir que hi ha hagut un canvi –o substitució– de la neu pel gel. Des d'aquesta data no hem localitzat cap contracte de compra de neu, cosa que fa creure que llavors el gel o glaç es fabricava a Torroella, o molt a prop. En paral·lel havia existit, fins a principis del segle XX, un topònim que es referia a un pou, situat en una finca particular del costat dret del passeig de l'Església.

L'11 de febrer de 1691 es reuneix la universitat i determina que «lo present any ha molta bundància de glaç, perçò lo dit concell a resolt de vèndrer la càrrega del glas a raó de onsa rals barcelonesos càrrega de tres quintars, és assaber, que si passa la càrrega de tres quintars y no arriba a miya roba més de tres quintars que lo comprador no tinga obligació de pagar-ne més que si la càrrega fos de tres quintars». A l'arrendador del glaç, la universitat li donaria a raó de 2 lliures 12 sous la càrrega de 3 quintars, i als forasters se'ls vendria a robes, mitges robes i fins a tres robes. L'arrendador havia «de vendre via tassades refrescat ab glas y begut en sa casa y no altrement», i se li permetia anar a comprar el vi «allí haont li aperexerà comprar».²⁷⁶ La posada en funcionament del pou va coincidir amb un hivern molt fred, que va afavorir la producció de gel, glaç o neu congelada i permetia oferir-lo a uns preus raonables. El consell de la universitat també va determinar que un dels seus membres pesés el gel.

Per una disputa amb el comte de Solterra sabem com es portava a terme la producció de gel. El 26 de març la universitat expressava que «lo senyor compte de Solterra vol privar a la universitat de pèndrer aigua del rech del molí per omplir las bassas dels glassadors per poder la universitat umplir al pou del glas, y per tenir tanbé lo senyor compte que la universitat espalle las bassas dels glassadors y concideran dit concell que dexar de pèndrer aigua la universitat del rech del molí per omplir ditas bassas y espallar aquellas serie en menos reputació y gran de la universitat. Perçò tot lo dit concell a resolt, sens discrepar ningú, que se traguen unas lletras anals senyor compte y aquí convinga per guardar lo que no se fes fer a la Agulla de Baix y dona facultat dit concell a dit magnífichs còsols de gastar al que convinga per defensa de dita causa».²⁷⁷ Aquesta petició es va fer al senyor comte Joan de Sarriera, que s'hi va avenir segons es posava de manifest en una reunió al cap d'un mes: «Lo senyor compta Solterra mareix molt encara que se considera té de ésser en menor salut del poble, no obstant això, la demás part del concell a resolt se li permite llicència per enjegar la aigua a dita agulla de Baix per

274 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1689-90 (To 643). [1690, setembre, 14], s.f.

275 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, desembre, 8], f. 142r.

276 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, febrer, 11], f. 124v.-125r.

277 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, març, 26], f. 126r.-v.

fer dit arrossos, ab pacte y condició que dit senyor compte tinga de donar la aigua del rech del molí per omplir les bassas dels glassadors del pou del glas aquella que serà menester per umplir la vila al pou».²⁷⁸ Aquestes basses es van construir per recollir l'aigua que venia del rec del Molí. A l'hivern no funcionaven, per tant, eren ideals per produir blocs de gel. És clar que, segons en Sarriera, es produïa una incompatibilitat amb el rec de l'arròs.

El 1696, al contrari que els anteriors, va ser un any més càlid, o no tan fred, cosa que va fer que no hi hagués tanta producció. A 23 de maig la universitat considerava «que era molta conveniència per la salut del poble que se tingués neu, y axí an resolt lo dalt dit consell que los senyors cònsols y los Senyors síndichs y lo senyor clavari y Miquel Ferrer que miren de trobar-ne y que don sent lliuras donat la neu a quatra dinés la lliura».²⁷⁹ I a 3 de juny «lo dalt dit consell que hera conveniència cercar persona per tenir la neu y axí lo dalt consell o dexà en mà dels senyors cònsols per què donen lo que convinga y per tenir dita neu».²⁸⁰ Per aquestes determinacions, veiem que la neu o el gel s'havien incorporat definitivament a la vida quotidiana de la vila de Torroella.

i. El pas de la barca del riu Ter

Barca sobre el riu Ter a Torroella de Montgrí. Autor L. Seculi, Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí.

278 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1691, abril, 28], f. 127v.

279 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1696, maig, 13], f. 182r.

280 AMTDM, Llibre segon de conclusions, [1696, juny, 3], f. 182v.

El pas en barca d'un costat a l'altre del Ter, de Torroella a Gualta, era una altra de les impositcions que arrendava la universitat, tal com ho feia així: «Lo dit consell ha donada facultat arrendar la dita barca a dit Massagur per temps de tres anys als dits machs. cònsols ab los pactes a ell ben vistos».²⁸¹ L'origen d'aquest monopoli va posar-se en dubte a finals del segle per part del batlle. No existia cap privilegi reial que l'atribuís a la universitat: «Los Senyors de la Ballia General de Cattalunya demanan a la universitat amostre títols com té y poceeix la barca del riu de Ter y la universitat no poder amostrear altre títol sinó que Joan Conill de Fontanilles en lo any 1430 en feu venda a la universitat, y los Senyors de la Ballia no se tingan per satisfets del acte de venda que feu dit Joan Conill a la universitat, avent feta demanda dita Ballia a la universitat, li ensenyà altres legitims títols com poceheix dita barca, y la universitat per lo present no poder-ne amostrà de altres y tenir pretenció la universitat que un t. Pere, que en aquell temps era senyor del castell de Torroella, en feu venda a dit Joan Conill y tenir preventit los senyors cònsols que lo acte de venda que feu t. Pere a las oras senyor de dit Castell de Torroella serie en la notaria de la present vila de Torroella, y per haver demanar dits senyors cònsols a Joan Salvi, notari regint aquella, cercàs dit acte que li donaries una cosa moderada de cercar aquell, y aver fet de resposta dit Joan Salvi nol volia cercar que li donàs la universitat deu dobles de cercar aquell. Perçò a resolt dit concell que atès que dit acte és de tanta conveniència a la universitat que se li donen dites deu dobles y que se lin fassa pòlissa y que lo senyor clavari en cobre àpocha».²⁸²

Aquesta feina, la del barquer, consistia a «passar lo riu de Ter de la present vila a totes les persones que en entendran en passar lo dit Riu ab la barca que la present universitat té per aquex efecte feta y fabricada».²⁸³ La distància entre un costat i l'altre era relativament curta, i la travessia era ràpida. Se situava en punt llunyà del pont i, a la seva falta (per les riuades) esdevenia un bon sistema. Per contra, les inundacions feien créixer el nivell i el cabal del riu i la velocitat de l'aigua, cosa que impedièn creuar amb normalitat. Quedava clar que la barca era propietat de la universitat, que l'havia fet fabricar i l'havia pagat. L'arrendament que fa la universitat el 1630 a Antoni Xaujordi (a.) lo Rey insisteix en aquest punt: «Lo passatge de la barca del riu Ter de dita vila, attès que si etura de pont per posar lo dit riu, y per dit efecte li donen y lliuren la barca que té dita universitat en lo dit riu ja posada, de llargària de sinch canas y de amplària de una cana y mitja».²⁸⁴

Arrendaments del pas de la barca sobre el Ter a Torroella

Any	Arrendadors	Preu/conceptes
1618	Francesc Martí, pagès de Torroella	9 lliures 6 sous
1630	Antoni Xaujordi (a.) Lo Rei	?
1656	Agustí Balla, ponter de Torroella	6 dobles d'or i 12 sous de plata
1672	Sixte i Martí Massaguer, pare i fill bracer de Torroella	?

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notarians de Torroella, AHG

281 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1672, abril, 18], f. 215r.

282 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, juliol, 8], f. 151r.

283 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-18 (186). [1618, juny, 3], s.f.

284 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1629-30 (To 199). [1630, febrer, 10], s.f.

Uns dels primers arrendaments que coneixem, de 1618, ja ens dona les característiques del seu funcionament. L'arrendador havia de proveir-se «a gastos de la vila en la vila de Palamós o en altre part a comprar ab diner de la vila una gúmena de spart y arga per obs de aquella y axí bé sia obligat en passar de franch y sens ningun interès tots los habitants de la present vila y bestiar y tot lo que dits habitants voldran passar per ells entès també los de Sobrestany y los masos y los mossos y mosses de aquells, com dit és sens ningun interès». La gúmena era una corda gruixuda, d'espart, que connectava una riba amb l'altra. El barquer o barquera l'estirava per anar d'un costat a l'altre.

Per als veïns de Torroella era gratuït, tant els habitants de la vila com dels seus masos i de Sobrestany, també pels de Gualta i Fontanilles, «sempre que vindran per fer mostra o viafós», ahora per als forasters que portessin «vituala» els dilluns. La resta de dies, el barquer hauria de fer pagar a «les demás persones y bestiers forasters» el que la universitat li indiqués. El barquer «tinga de passar tots los qui aportaran fruyta per vendre a la present vila sens exegir-ne cosa alguna d'ells ni de la cavalcadura». Els horaris convinguts per la universitat començaven a trenc d'alba, una hora abans de fer-se clar, i s'acabaven al vespre, una hora després de fer-se fosc.

Durant i després de la guerra, s'introdueixen un parell de canvis important, un d'ells és el cobrament pels trasllats. En l'arrendament de 1656 ja ve indicat: «Dit Agustí Balla –el barquer– estiga obligat a passar tots los habitants de la present vila a un diner per cap anant y altre diner tornar passar. Ítem que tinga de pagar al clavari de dita universitat sis doblas en hor y dotze sous de plata, ço és, tres doblas en hor y sis sous en plata lo primer die del mes de juny y lo restant lo die de Sanct Andreu apòstol tots propvinents. Ítem ab pacte que dita universitat y dits senyors cònsols per aquella lo haien de enfracuir com a obthentor del present lo enfranqueixen y fan exempt de tenir allotjament de soldats en sa casa y finalment ab pacte que sempre y quant per rahó de dita barca hagués alguna qüestió o debat ab los habitants de dita vila o algú d'ells que això ne sien conexedors dits senyors cònsols».²⁸⁵

La barca pateix un desgast continuat i s'ha de reparar en repetides ocasions. El 1658 el consell es planteja fer-ho: «Attenent que la barca que avuy se passa lo riu de Ter és molt dolenta y se corra gran parill en pasar-la en negar-si gent com bestiers. Perçò lo dit consell ha donada facultat als dits magnífichs cònsols perquè pugan donar preu fet una barca a Augustí Batlla o altra persona qui voldrà enpendrar-la fer bona y rebedora a coneguda de dits cònsols, donant-la francha de arrendament per spay de tres anys y que pugan fer dits cònsols qualsevols actes ab obligació dels béns de la universitat».²⁸⁶ El 1678 el comte Joan de Sarriera i de Gurb va acudir al mestre d'aixa i calafat de Palafrugell, Felip Esteve, per fer-la arreglar: «La barca de la resclosa de dit senyor comte de Solterra, és ha saber, tant per las mans, com també per un home que he tingut llogat ajudant-me, y axí mateix per fusta, claus, estopa, alquitrà, pega, la vida mia y de dit home que me ajudave junt amb los ports de dita fusta y altra cosas són estades necessàries per dita barca».²⁸⁷

285 AHG, Notaria de Torroella, Pere Calvet, Secundum prothocollum, 1655-56 (To 262). [1656, febrer, 22], s.f.

286 AMTDM, Llibre primer de conclusions, [1658, gener, 29], f. 108r.

287 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1686-87 (To 642). [1687, juliol, 13], s.f.

La Barca d'en Vilanova (a.) Bonic travessant el riu Ter pel pas de Gualta amb tres passatgers i una bicicleta. Autor desconegut.
Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí.

j. La pesca i la peixateria

La universitat de Torroella distingia la pesca segons el seu origen, la del mar, o pesca salada, que anomenava «pescateria», i la del riu Ter, o pesca dolça, que anomenava «pesca de les Sabogues». Creant aquesta distinció podia portar a terme dos monopolis distints, alhora que disposar de dos ingressos. Però sobre la pesca hi requeien uns quants impostos, diferents delmes i vintens.

Al mateix temps esclataven conflictes amb els pescadors de les poblacions veïnes, de l'Escala i Begur, al nord i al sud respectivament, que envaïen el mar i les platges de Torroella, a l'Estartit. No se'ls estava permès pescar fora de les aigües respectives, i menys desembarcar a les platges d'altres poblacions carregats de peix ni vendre'l. Calia pagar l'impost del delme de pesca corresponent de cada universitat. Quan no s'havia fet això, es requisava l'embarcació i, després de pagar la multa, es retornava. S'havien requisat dues cames de sardinals propietat dels pescadors de Begur Sebastià i Baudili Caner «per haver pescat *pro mare termini presentis villa* [de Torroella]»,²⁸⁸ que el batlle Sebastià Sàbat retornava. A Antoni Coll li havien pres la barca per «pescar sens llicència del arrendador del delme de dita vila».²⁸⁹ El batlle Joan Cortada lliurava al muler Jaume Bonet de Begur una barca amb els seus aparells per «pescar sens llicència del arrendador del delme del peix del terme de dita vila y sens pagar lo dit delme».²⁹⁰ El pescador begurenc Joan Toni també signava la seva restitució per pescar sense llicència (1607). Havia

288 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, Protocollum, 1601-02 (To 162). [1602, juny, 14], s.f.

289 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, Manuale, 1601-07 (To 166). [1607, agost, 9], s.f.

290 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, Manuale, 1601-07 (To 166). [1607, setembre, 1], s.f.

estat denunciat pel pescador de Torroella Agustí Vila, que tenia arrendat el delme de peix. El batlle, a 11 d'agost de 1607, prevenia a en Vila «que per los oficials de la present vila seria estades preses dos barcades de sardinals ab ses barces y aparells de pescar, la una de les quals seria de t. Carreras y l'altre de Monserrat Barriller, del castell de Bagur, los quals moltes voltes han pescat en dites mars, terme de dita vila, y han pres peix y no han pagat lo delme a ell dit arrendador y persò són jucidits en les penes de aquí publicades com de tot consta».²⁹¹

El desembre de 1619 Joan i Salvi Geli, pare i fill pescadors de Begur, havien estat empresonats a Torroella «al efecte de vendre peix en ella», i al·legaven que així ho podien «en virtut de privilegis reals a dita universitat concedit lo dia present y altres subsegüent fins a quinse dies comptadors del dia de la festa de Sant Andreu pròxim passador en avant sien guiats y assegurats quasevol persones anants, estants y venints en dita vila per éssers firas de aquella. Persò, fent fe y ocular hostentensió a dit senyor jutge de dits privilegis, lo primer d'ells concedit per lo rey en Jaume, dat en Barcelona a tres de les nones del mes de agost de l'any MCCCIV; ab lo qual se concedien dites fires lo primer diumenje de maig per vuyt dies contínuos ab dits guiatjes y salvetats, y lo altre concedit per lo rey en Joan, dats en Tortosa a dotse del mes de dezembre del any MCCCCLXXXIII, ab lo qual se mudare dites fires per lo dit dia de Sant Andreu y quise dies contínuos ab los matexos guiatjes y salvetats, com ab lo alt chalendat primer estava dit»,²⁹² demanaven poder ser alliberats i així va ser.

· El peix fresc o la pesca dolça del riu Ter: sabogues i llissals

La pesca dolça en el riu Ter es concentrava, principalment, a la seva desembocadura, entre la resclosa del senyor Antic Sarriera i Pons fins a la boca o grau del riu. Aquest espai limitava amb el de la pesca de poble de Pals, segons que posaren de manifest en l'última reunió de 1675: «Ab acte rebut en poder de Miquel Ranart, per autoritat real notari públich de Gerona y scriva de la lloctinència de la batllia general de Cathalunya en la stació de Gerona, als 10 de janer 1547, lo magnífich Onofra Lladó, lloctinent del noble senyor magnífich Batlle General de Cathalunya, sens perjudici de altri concedí licència als honors. Antoni Moret, pagès altre dels jurats del castell de Pals y terme de Pals, y a Pera Mató, síndich de dit castell y terme en dit acte presents, y en nom y per part de dita universitat de dit castell y terme receptors y a dita universitat y singulars persones, presents y sdevenidors, perpètuament que pugan y vulgan y dita universitat y singulars de aquella pugan pescar peix de qualsevol gènere que sie en qualsevols rius, rieres y rechs discurrents y existents en dit terme y castell de Pals, y axí mateix en les platjes o bassa dits los gorchs del grau, situats en lo terme de Torroella de Montgrí, afrontant a solixent ab lo mar, a migdia ab lo cap dels Pals, a sol ponent en honor del vernigar de dit castell de Pals parts y part ab la fonallera del terme de Torroella de Montgrí y a tramuntana ab la Davesa del magnífich Andreu de Biura, cavaller».²⁹³

Segons podem comprovar en els contractes d'arrendament, es referia al dret de «lo pesquer de las sabogas y llissal y altre que se pesca ab solta en lo riu Ter».²⁹⁴ Els peixos que es podien pescar al riu, especialment al tram final, on l'aigua dolça i la salada ja es barregen, eren la saboga (*Alosa fallax*), molt semblant a la

291 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, Manuale, 1601-07 (To 166). [1607, agost, 11], s.f.

292 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Tertium manuale, 1619 (To 188). [1616, desembre, 6], s.f.

293 AMTDM, Llibre primer de conclusions, [1675, desembre, 31], f. 242v.

294 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1626-27 (To 198). [1627, abril, 25], s.f.

sardina però de mida més gran, i la llissa o llissal (*Mugil cephalus*), de més grans dimensions. La carn d'aquests peixos era molt apreciada pel seu gust delicat, fàcil de cuinar. Els arrendaments duraven un any i començaven pel març, data a considerar, ja que pel mes d'abril les sabogues entraven al riu, i durant el maig i juny es reproduïen posant els ous a la sorra durant la nit.

La tècnica de la pesca que estava permesa era amb solt –o solta, canya– i l'«armalladós» –malles o xarxes petites. Es prohibia la pesca de «ninguna manera de peix ab xèrxia sense llicència y voluntat dels arrendadors de dita pasquera, ni batre las sabogas des dels Pals posaran dits arrendadors fins al pas de la Devesa, pugan bàtrer y pèndrer las sabogas com se acostuma».²⁹⁵ En canvi, només es podia pescar amb canya i ham des del pas de la Devesa fins al mar.

Els arrendadors són, freqüentment, pescadors de la vila i dels voltants: Joan de Motet i Antoni Leuvingut eren pescadors de Torroella (1627); Joan F. Colofor, pescador de Palamós (1630); Glaudi i Onofre Suau, pare i fill, pescadors i a Joan Cansell, treballador, tots de Torroella (1637); Glaudi i Onofre Suau i Joan Vinyes, pescadors de Torroella (1642); Joan Miquel i Miquel Ferragut, pescadors de Torroella, i Jaume Marçal, Joan Salamó i Jaume Bota, pescadors de Palamós (1647); l'apotecari Josep Pagès (1665). A Rafel Molinas, pescador de l'Escala (1668), li permeteren «fer una barraca de la llenya del comú en lo puesto li aparexerà convenient sens poder-se'n aportar ningun gènere de llenya».²⁹⁶ Van seguir altres arrendaments: al pescador de Palamós Antoni Simon (1679) i als pagesos Domènec Casals i Baudili Gich i al manyà Tomàs Clèrigas, tots de Torroella (1692). El preu convingut girava entorn de les 6 lliures, en aquestes primeres dècades, mentre que s'anà apujant fins assolir les 55 lliures (el 1647 i 1665) i 60 lliures (1668). Amb les noves guerres a final de segle i el perill de feinejar a la mar, els preus tornen a enfonsar-se: 21 lliures el 1679 i 23 lliures el 1692. Els arrendaments són de dos o tres anys, i els pagaments es fraccionaven en tres pagues iguals al llarg de l'any.

Aquests diners anaven destinats a l'obra i administració de la capella de Santa Caterina. És per això que tant la universitat com l'administració de Santa Caterina es dedicaven a arrendar aquest monopoli. A la segona meitat del segle XVIII és l'administració caterinenca qui porta directament la gestió d'aquests arrendaments. El 1679, els administradors Josep Cors i Joan Oliver arrenden per tres anys al pescador palamosí Antoni Simon el dret a la pesca en el Ter. El 1692 els nous administradors, Antoni Fita, Gener Batlle i Joan Solés, signaven un nou contracte d'arrendament de «lo peix que pescarà en dit riu de Ter y bassa puga vèndrer allí ahont li aparaxerà sens ser aforat ni pagar ninguns drets».²⁹⁷

Tot fa pensar que hi havia un segon espai on es practicava la pesca dolça. Era una mena de piscina artificial anomenada «la peschera del rech de Ecuramors», una mena d'embassament del rec del Ter que arribava fins a les basses dels Gorrancs. Es deia ser de fra Ramon Llaunas i Bassas durant la dècada de 1640, però eren els cònsols de la universitat qui l'arrendaven. El 1647 s'arrenda al treballador Joan Ros per a cinc anys, per un preu de tres quarteres de blat, i amb l'obligació de tenir-ho tot net i escurat, evitant que l'aigua del rec no arribés a les terres.

295 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, abril, 25], s.f.

296 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1667-68 (To 764). [1668, febrer, 26], s.f.

297 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1691-92 (To 287). [1692, setembre, 8], s.f.

· El peix fresc o la pesca salada del mar

El monopoli o «imposició del peix fresch» o «lo dret del peix» era una de les importants de la vila. Aquesta imposició afectava «tota y qualsevol persona qui carregarà o comprarà peix de qualsevol gènere y spècia que sia en las mars y platyas de la present vila y terme, sia tinguda y obligada aportar o fer aportar a vendre lo dit pex en la pescateria o taula que la universitat o lo arrendador de dit impòsit per dit efecte dedicarà y dedicada tindrà».²⁹⁸ La pesca, doncs, no era lliure, sinó sotmesa a impostos. En una reunió de la universitat –a 11 de febrer de 1691– es determina que «los foresters que vindran a pescar en las mars del terme de la present vila que sian franchs de aver de pagar als quatre dinés per masura ni barrils» i que «los pescadors habitants de la present vila que sols tingan obligació de pagar quatra dinés per masura».²⁹⁹

Arrendament de la pesca salada a Torroella

Any	Arrendador	Preu
1601	Jaume Julià, negociant de Torroella	65 lliures
1607	Antic Pagès, pagès de Torroella	75 lliures
1621	Miquel Sunyer, sastre de Torroella	39 lliures
1627	Joan Planes, sastre. i Montserrat Fexas, sabater de Torroella	39 lliures
1630	Antoni Leuvingut, pescador de Torroella. Es rearrenda a Montserrat Sagàs, fuster de Torroella	49 lliures
1637	Joan Escolà, negociant. i Antoni Leuvingut, pescador de Torroella	63 lliures
1639	Genís Ferriol, escrivent de Torroella	86 lliures 14 sous
1642	Nicolau Sorrell, sabater de Torroella	70 lliures
1643	Miquel Sunyer, sastre de Torroella	72 lliures 10 sous
1645	Francesc Mas i Saró, pescador de Torroella	89 lliures
1648	Antoni Castelló, apotecari i Josep Oliver, cirurgià de Torroella	150 lliures
1652	Pere Colom, cirurgià de Torroella	200 lliures
1654	Miquel Julià, pagès de Torroella	43 lliures
1655	Miquel Julià, pagès de Torroella	85 lliures
1656	Antoni Castelló, apotecari de Torroella.	100 lliures
1663	Nicolau Sorrell, sabater de Torroella	74 lliures
1665	Joan Mir, cirurgià de Torroella	67 lliures
1673	Joan Guilló, pagès de Torroella	82 lliures
1676	Nicolau Dayder, muler de Torroella	71 lliures 10 sous
1682	Agustí Sorrell, muler de Torroella	104 lliures
1689	Pere Ferrer, muler de Torroella	164 lliures 10 sous
1691	Miquel Perich, muler de Torroella	?

Font: Elaboració pròpia a partir dels protocols notarians de Torroella, AHG

²⁹⁸ AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 26], s.f.

²⁹⁹ AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, febrer, 11], f. 125r.

L'arrendament de la imposició de la pesca salada es feia, com les demés impositons, a través de l'encant que oferia el corredor públic des del primer de Quaresma fins a Carnestoltes. Els pescadors, directament o a través de traginers i negociants, estaven obligats a portar el peix que pescaven directament a la peixateria, prohibint-ne la venda al detall anant per les cases o als particulars. El peix, per tal de ser venut en condicions higièniques i sanitàries, havia de ser revisat pel mostassaf, pels cònsols o pel clavari. El peix fresc «no serà granat, que de aquell lo venedor sia obligat en pagar al dit arrendador un sou per quintar, però si serà granat comprenent-hi los varats, hajan de pagar un reals per quintar». Els clergues de Torroella tenien el peix de franc.

Del peix que arribava a la peixateria, tant per al peixater com per als cònsols, clavari i mostassaf, aquests tenien dret a fer-ne tria i quedar-se el que volguessin un cop descarregat, «y que ningú atravesacha de sa pròpia autoritat ni ab llicència del venedor pendre peix algú del cove, samal o altre ahina hont estarà ni menos de la balança que noy sie lo degut pes». El peix que es venia a peixateria havia de ser fresc, mentre que estava prohibida la venda del peix salat, amb poca o molta sal, fins que no haguessin passat dos dies de la saladura. Els pescadors que volguessin destinar el peix pescat a la saladura, o sigui, «per vendre y de fer vendre tonells o barrils alguns de peix salat», havien de pagar al peixater 4 diners per barril, un sac per tonell i l'arregada a 8 diners el miler. En cas que algun habitant de la vila vengués peix salat, n'hauria de passar comptes al peixater i pagar-li 1 sou per lliura.

El peixater havia de tenir en compte les «moltes miserables persones que en tot temps no tenen possibilitat de comprar en dita carnisseria una lliura ni mitja lliura, ni menos una terça de sardina, provehint, perçò, a las tals persones del remey convenient ha ordenat y volen los dits senyors cònsols y consell que la persona o persones que aportarian lo tal peix en dita pescateria y ans de més que serà afforat haja descandallan y fer scandal de dit peix de la lliura mitja lliura y terç a quants pexos vendran lo diner y de aqueixa manera vendre'n a menut quiscun voldrà».

El pagament del monopoli quedava fixat i estipulat d'antuvi, amb diners o espècie: «Volen los senyors cònsols y consell que lo arrendador o arrendadors del present impòsit voldran rebre lo dit dret de pex ab pex y no ab diner, estiga a llur ben plàcid rebre aquell ab diner conforme alt està dit ab lo precedents capitols. Y si voldran dit dret de pex ab pex los pescadors los tinga de pagar a dit arrendador o arrendador ab esta forma, ço és, de vint y un pex de pex de vintiun quintes un quintar, y si és sardina de vint y una mesura una mesura de vint y un barril un barril y açò sots pena de sinquanta sous aplicadors com alt està dit».

- El delme del peix o delme del rei

El delme del peix també era anomenat «delme del rei», per tant, sembla que ve d'un privilegi reial. Aquest delme consistia en el pagament del 10% de la pesca al batlle general com a representant del rei a Torroella. Així doncs, el batlle arrendava aquest impost al millor postor, que, alhora, havia de fer pagar als pescadors aquest impost. Hem documentat que aquests arrendadors van tenir moltíssimes dificultats per cobrar aquest impost. Ens han arribat les queixes que transmetien al batlle general, que esdevenien denúncies, amb penalitzacions (monetàries), confiscació de les barques i xarxes i, fins i tot, empresonaments, que es van desgranant intermitentment al llarg del segle.

El 1603 feia saber «com a oficial de la ballia general que, com en las mars de la present vila se aja pescat lo

any proppassat per moltes personas de la present vila y altres pars sens haver pagat a ell dit [Agustí] Vilar [pescador de Torroella] com a arrendador del delma del pex de la present vila, delma del pex comprès lo dit any proppassat en ditas mars de la present vila conforme a la denunciació de aquí feta comte y com encara vuy los mencionats a dita demostració nol ayan pagat ni satisfet, persò requer a dit senyor balle com a comissari de dita ballia general en virtud de instruccions a ell dades per lo balle general penyore y exequite les personas a dit denunciacion mencionades per les penes en què són susdits persones pescar a dita mars y no haver pagat delmes, axò fins haurà sia pagar en son dies y que per les penes sias també exequatats».³⁰⁰ Poc després, l'arrendador Antic Pagès encomanava al corredor Nicolau Pagès que pregones per la vila el pagament d'aquest impost: «No sia persona alguna estrangera que gose pescar ni corellar ab qualsevol manera de xèrxia ni ahines en les mars del terme de dita vila sens llicència del dit arrendador, sots pena de vint y sinch lliures barceloneses per quiscú y quiscuna vegada serà fet lo contrari y la barcha y xèrxia y además perdudes adquisidoras dita pena la terça part a l'acusador l'altre a la justícia fahent y la restant al arrendador, y axí bé que los pescadors y altres habitants d'esta vila que ans de tràurer lo peix de las barchas tinga de cridar al dir arrendador y pagar-li son delme, sots pena de son adquisidor com alt és dit, limitador dita pena a àrbitre de dits magnífichs arrendadors».³⁰¹ Aquest pregó ens indica com es feia el pagament del delme, quan arribava el sardinal ple de peix a la platja, i les argúcies dels pescadors per evitar-ho.

Potser aquestes dificultats de cobrament feien que l'arrendador ho subarrendés per a períodes més curts. El 1627 el negociant Tomàs Ripoll el subarrendava a l'apotecari Joan Pagès Garbí i a Joan Milastany, per un preu de 38 lliures anuals i per durada de tres anys. El 1646 era el doctor en medicina que ho subarrendava a l'adroguer Josep Sagàs per tres anys i mig i 36 lliures anuals. El 1681 el passamaner de Barcelona Jeroni Torrent, a través del seu procurador, el canonge d'Ullà Narcís Ardèvol, ho arrendava per un any al muler Josep Sanis per un any i 50 lliures 5 sous. El 1691 eren els cònsols de la universitat que, si primer ho havien arrendat al botiguer de la Bisbal d'Empordà Domènec Puig, ara ho rearrendaven a Nicolau Dayder, muler i treballador de Torroella.

· El quart del peix de l'obra parroquial de Sant Genís

L'últim quart de segle (des de la dècada de 1680) es crea un nou impost que va destinat a l'obreria parroquial de Sant Genís. El 1681 els obrers l'arrenden al muler Josep Lanis «lo quart del peix de la obra» per un any i per 33 lliures 5 sous. El 1681 s'arrenda al treballador Jeroni Costa per 29 lliures 10 sous. El 1687 l'arrenda al treballador Miquel Sàbat per 40 lliures 10 sous. El 1691 l'arrendaven al pescador de Torroella Josep Planes.

El quart del peix de l'obra afectava «el peix que's pescarà en las mars y platges de la present vila de Torroella de Montgrí en las festes, ço és, vespre entrant y vespre exint, conforme la llicència que donan los senyors obrers de la obra de Sanct Genís de la present vila per temps de un any».³⁰² Per tant, només afectava el peix pescat en els dies festius, havent de pagar un quintar dels quatre pescats, una mesura de sardines d'aquelles quatre, i un peix d'aquells quatre. L'arrendador podia vendre el peix sense haver de pagar cap dret a la universitat.

300 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, Manual, 1602-03 (To 164). [1603, febrer, 7], s.f.

301 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Llibre de cúria, 1602-08 (To 756). [1607, març, 5], s.f.

302 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salví, Manual, 1686-87 (To 642). [1687, juny, 1], s.f.

6. Les propietats de la universitat

a. La torre Ponsa

La torre Ponsa era propietat de la universitat de Torroella, que es dedicava a arrendar-la. El 1620 la va adquirir mitjançant subhasta a la família Vilarig i de Biure, emparentada amb els Pons durant el segle XVI. El 1629 es va tornar a posar a la venda, i la universitat la torna a comprar per un preu total de 320 lliures. En el moment d'aquesta venda la torre es descriu en estat ruïnós i deshabitada.³⁰³ En els arrendaments previs, per exemple un de l'any 1603 que fa el donzell Miquel d'Homs i Biure, hi trobem dos treballadors francesos residint al mas, i una heretat amb patis, corrals –un dels quals es reserva el senyor Homs per a les vaques–, i un conjunt de terres i possessions, entre les quals hi ha el dret de collir olives a la torre i mas Daroles, situat a la vila.

El 20 de gener de 1644, a través del corredor públic, la varen posar en arrendament, conjuntament amb les terres de la Devesa. L'administrador s'havia de portar el seu bestiar, havia de pagar dos sous per quartera i podia tallar llenya per vendre –sense perjudicar el bosc. El 1647 els còsols van convenir construir un corral amb els mestres de cases Nicolau Montells i Pere Salens «devant la casa i allí ahont hera antes, adobant y fent las parets de part de migdia y sol ixent, fent los pilars seran necessaris tenint de part de mig dia las parets de alçada doze palms y de part de tremontana dou o onse si seran menester, posant-hi las bigas y cayrats, encanyissant y cobrint de teules tot a son punt, y de la part de tremuntana y demás a torn, ab teulat, a teula plana rebetent dit corral tant las parets novas com vellas».³⁰⁴ El preu convingut foren 100 lliures. El 1652 la universitat hi fa construir un pou, pel preu de 20 lliures. El 1652 es diu en consell «se venen la civada és a casa la universitat ab pacte emperò que los dinés provehidors d'ella tingan de servir per ops del pou de la torra Ponsa y no altrament».³⁰⁵

El 1648 es prengueren nota de les quarteres relatives al cobrament dels terços de la torre Ponsa, tal com ha pogut estudiar Arnau Barquer. Eren un total de 40 quarteres de civada i 37 quarteres i 7 quartants de forment. Arriba a la conclusió que la torre disposaria d'una superfície ingent de 26 ha., unes 118 vessanes.³⁰⁶

El 1681 els còsols arrenden la torre per 5 anys a Miquel Retglar i a Josep Tor, al que obliguen a «arrabassar quinse vessanes de terra contíguas a la heretat, ço és, sinch vessanas lo primer any y les restant dins sich anys, y si ne dexen de arrebassar ne agen de pagar una cortera de ters per vessana y que durant dit arrendament dits masovers agen de pagar la tersera part de la cesuras a la universitat, y axí mateix agen de donar quiscun any a la universitat un anyell de pes de dotse lliures carnisseras».³⁰⁷

303 RAMIÓ *et alii*. 2010: 47.

304 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, Manual, 1646-47 (To 217). [1647, setembre, 16], s.f.

305 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1652, octubre, 28], f. 97r.

306 BARQUER 2019: 269.

307 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1681, juliol, 13].

b. La Devesa: pastures, conreus (d'arròs) i una casa de pagès

La Devesa o «Devesa Reial» era un terreny situat a la part baixa de plana i a tocar de mar, al sud del Ter vell, avui partida, a banda i banda, pel Ter nou, on encara es conserven els topònims de les Deveses Deçà i les Deveses Dellà. Una zona àmplia i fèrtil, aproximadament d'unes 500 vessanes, que incloïa zones de prats i boscos per a pastures i fer llenya, i una part agrícola destinada al cultiu de cereal, que per la seva proximitat al riu i a les canalitzacions també admetia la plantació d'arròs.³⁰⁸

La propietat era de la família noble dels Biure i d'Oms, que en disposaven des de 1433 com a regal del rei Alfons el Magnànim per haver participat a les guerres de Sardenya. El donzell de Barcelona, Miquel d'Oms, senyor de la casa de Biure, hi vol sembrar arròs vermell a la zona de la Devesa coneguda com la Madriguera de Dalt (1607-1608). El 1628 Miquel de Biure i d'Oms reclama a la universitat el dret de pastures, i acudeix al notari per registrar-ne la causa: «Attès que per sentència dada en Barcelona lo dia de vint y set del mes de juliol 1589 a relació del magnífich mr. Miquel de Tamarit, en quiscun dret y de la real audiència doctor, que no fos lícit ni permès als homes de Torroella que no poguessen pasturar llur bastiar sinó per las terras incultas de la Devesa Real de la present vila de hont ell dit señor Miquel de Biura y d'Oms és senyor y pocessor, pagant emperò tres sous per bèstia y no altrament requerint-li a dit señor procurador que li concedesca fer y publicar las crides com de dita sentència y altras privilegis a sos predecessors concedits està més llargament contingut y specificat altrament protesta contra d'ella de tots danys y interessos y altres coses a ell lícites y permeses de present».³⁰⁹ El procurador reial, Antic Pagès, va respondre «que a ell no li ha constatat ni consta de la terra y thenor de dita sentència de la qual a dita requesta se fa menció, ni tampoch de duas pretesas crides de las quals també a dita requera se fa menció, y en cas conste de duas crides ni li consta aquellas estigan en observància, y axí se offer sempre y quant li constarà la seva y thenor de dita sentència y de ditas crides de com aquellas estaven observarà se offeresca en lo que serà tingut y obligat y en lo que serà de justícia y axí denegades totes y sengles cosas a dita requesta contengudas dona la present per còngrua y suficient resposta requerint al peu de dita requesta ésser insertada y de la una sens l'altra no ésser donada còpia auctèntica y fefahent».

Fins llavors, diferents pagesos joves han arrendat, total o parcialment, la Devesa, on s'hi cultiva blat i arròs. Viuen i s'estan a la casa de pagès que hi ha allà construïda. El senyor Alexis de Sentmenat i de Requesens, habitant a Barcelona, senyor del castell de Sant Jordi (de fet, una casa fortificada situada en el carrer Major de Torroella, prop del portal de mar), usufructuari dels béns de la senyora Marianna de Biure i d'Oms, primer arrenda el molí de Pals i el dret d'aigua per regar els arrossars, que inclou el dret de regar l'arròs de la Devesa (1636), i l'any següent, arrendava la Devesa als pagesos Pere i Josep Pla, pare i fill, havent de treballar les terres «a ús y costum de bon pagès», sembrant-hi blat i arròs.

El punt d'inflexió es dona el 1642. Miquel de Margarit i Biure, governador general de Catalunya en temps de la guerra de Separació, decideix vendre's la Devesa, que compra la universitat junt amb la torre Ponsa. La universitat de Torroella determina que «attès se diu que la Devesa del Señor de Sant Jordi que té en lo terme de la present vila se ven per excecusió de cort y veure que convé que la universitat de la present

308 BASSA 2016.

309 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1627-28 (To 640). [1628, juny, 21], s.f.

vila compre aquella determinen se fassa lo present sindicat».³¹⁰ Per afrontar la despesa, la universitat ven un censal a Pere Màrtir Xaragay, ciutadà honrat Barcelona i habitant a Torroella. Xaragay era, o havia estat, el procurador d'Alexis de Sentmenat. Seguidament, els jurats «determinan que qualsevol persona qui gaudirà de privilegi militar qui habitarà en la present vila y firmaran en lo present sindicat que ell y los seus qui habitaran dins la parròchia pugan gaudir de la Devesa de tot lo que los demás habitants de dita vila gaudiran y axí fan participant a dit m^o Xaragay y als seus per quant ferma ara de present».³¹¹

Uns anys després –el 1648– en Margarit pretén recuperar la propietat amb mesures legals, per això va haver-se una solució: «A la Reial Audiència se aporta lite y causa contra dita universitat a instància del molt Il·lustre don Josep de Biurar y de Margarit, governador de Cathalunya, pretenint lo dit governador lo terme y heretat de la Devesa, la qual és de dita universitat, y com la causa sie de tant gran consideració y pes y requireix se tracte lo fet de aquella per poch número de personas y no en consell y per moltes altres causas lo ànimo de dit consell movents. Per tant, han determinat y feta conclusió de anomenar una junta de personas per tractat los negocis de dita causa».³¹²

A partir de llavors l'accés i l'arrendament a la Devesa es fa públic i obert a tothom. La universitat «convé que per fer rechs, motas y fer arrancar terras y adobar la casa de la Devesa y conservar la dita devesa, anomenar persones queu fassen fer. Perçò elegexen en general administradors per dites cosas a dits Josep Augustí Tor Bagur, Joan Pagès, Pere Pla, Thomàs Fortià y Augustí Frou y Ramadas als quals se'ls dona tot lo poder llargament que per dites cosas és menester».³¹³ El seu estat de conservació, però, no era òptim, i calia fer-hi treballs de reparació i manteniment importants. El 1644 es publiquen les «advertències del que té de fer lo administrador de la Devesa y Torra Ponsa».³¹⁴ Aquestes feines consisteixen en recollir els grans que es colliran i rebran de terços, havent de realitzar-ho i assistir-hi personalment en el moment de la batuda, per evitar fraus. Aquests grans només podien ser venuts amb el permís dels cònsols, els quals n'havien de prendre registre en un llibre de comptabilitat.

L'administrador i els cònsols havien de visitar la Devesa dos cops la setmana (dimarts i dissabte), amb la intenció de controlar l'estat dels cultius, dels bucs i ruscs d'abelles. L'administrador gaudiria del privilegi d'acompanyar els cònsols en els oficis i les processons, i seure en banc privilegiat dins l'església junt als obrers. Havia de pagar, puntualment, els censals i portar els comptes dels treballs que hi realitzés. L'administrador cobraria, per a realitzar totes aquestes feines, 30 lliures anuals i dues carretades de llenya de franc.

L'administrador havia de tallar llenya per vendre als vilatans a raó de 4 reals la carretada, amb la intenció que «lo bosch se concèrvia millor».³¹⁵ La preocupació pel manteniment es posa en evidència durant la guerra de Separació: la Devesa és una reserva. Davant la manca de fusta i llenya, i de les prohibicions de collir-ne o tallar-ne al Montgrí, torroellencs i torroellenques acudien a buscar llenya a la Devesa. La universitat va haver d'emetre diferents bans amenaçadors. El primer correspon a 1 de maig de 1648: «Desta hora al devant públicament ni amagadament no sie ninguna persona qui gose ni presumesch

310 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, juliol, 4], s.f.

311 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, juliol, 4], s.f.

312 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, gener, 26], f. 6v.-7r.

313 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Manuale primum*, 1642 (To 211). [1642, novembre, 2], s.f.

314 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, gener, 20], s.f.

315 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Tertium manuale*, 1643-44 (To 213). [1644, gener, 20], s.f.

ha aportar-se'n ningun gènere de llenya del terme de la Devesa, bosch y terras de aquella, sots pena de 3 lliures. exigidoras la tercera part al acusador, la tercera part a la obra y la restant tercera part al official executant y de estar lo qui aportarà dita llenya trenta dias a la prasó y altres majors penas a àlbitre del senyor Procurador, revocant qualsevols llicèncias y facultats donadas per los cònsols y consell de dita universitat, tant en escrits com altrament a qualsevols personas, tant lo qui amenen terras com los demás y per lo dalt dit se ha enviat a cercar lo senyor Montserrat Vidal, procurador real, qui en continent ha concedit dit bant y que fos feta crida pública».³¹⁶ El segon advertiment es dona l'any següent: «Lo matex consell dit dia ha determinat que per quant lo bosch de la Devesa se va desvestant, no obstant que la universitat té allí una persona que té compte en aquella, al qual guanya sis liuras quiscun mes y no basta lo prosehidor de la llenya per pagar aquella, que perçò se lleve dit home y que ninguna persona puga anar a cercar llenya sots pena de tres lliuras y estar lo tragins a qui la aportarà, tant ab carreta com altrament, trenta dias a la presó y que los dinés té m^o Antoni Molló, procehits de la llenya s'esmersen ab calcs ab pòliça».³¹⁷ El 1656 encara continuava aguditzada la problemàtica: «La Devesa de la universitat se va devastant y aruinant a causa de la llenya sen an aportada los abitants de dita vila, de hont ha suceit que la sorra se escampa per dita Devesa y també alguns que posan foch en los boschs de aquella. Perçò dit consell a resolt, per evitar dits danys, se posse bant de 60 lliures y trenta dias de presó per qui se'n aportarà llenya y cremarà lo bosch y que perçò se fassan las cridas acostumadas».³¹⁸

A partir de llavors trobem arrendaments totals o parcials de la Devesa. Una part de la Devesa és destina al cultiu de l'arròs, amb l'aigua que venia del rec del molí de Pals. Els cònsols ho fan registrar davant del notari Francesc Metge: «Qualsevol persona qui vulla o entena en fer lo regadiu lo present any mil sis cents quaranta sinch se té de fer per regar los arrossos se tenen de fer per regar las terras de la Devesa de la present vila de Torroella de Montgrí, diga y qui dir hi voldrà qui los magnífichs cònsuls de dita vila al qui menos per vessana de arròs ho empendrà a fer ne faran atté ab los pactes següents».³¹⁹ El 1646 els cònsols arrenden 28 vessanes de terra en els Salats de la Devesa per cultivar-hi blat, «allà hont tenien lo arròs Josep Sana fins a la cresta mitgera»³²⁰ a Baudili Maruny, Antoni Planes i Guillem Bunyol. La disponibilitat d'aigua feia canviar el cultiu, de secà a regadiu i a la inversa. El 1662 i el 1664 se signen dues capitulacions entre la universitat i el pagès Francesc Carles: «Lo present any los dits senyors cònsols en nom de dita universitat volen se fassa arròs en las terras de la Devesa y en la partió dita los Remeys y pèndrer la aygua per regar dits arrossos de la que casica del molí de Pals y cerca lo rech dit lo rech del Raig y passar dita aygua part par la Fonellera de dit Carlas y sobre del rech de Massort ab caxa fins que sie al dit Remey».³²¹ L'any següent, els cònsols arrenden als bracers Jeroni Rocamora, Antoni Rigall i Joan Velador el Prat d'en Birolet de la Devesa, on «hi tingau de fer arròs y llaurar aquella per fer arròs. Ítem que los demás anys la tingau de cultivar a ús y costum de bon pagès y sembrar-la lo any vinent després del arròs, de blat y lo any després següent retorn del que requerirà y després a ús y costum de bon pagès que dels dits splets hajau de pagar ters a dita universitat y que no pugeu partir sens avisar a la persona que la dita universitat per dit efecte tindrà anomenada. Ítem que pugeu tenir un parell de bous y un parell de vacas que los pugeu fer pasturar per totes las terres de dita devesa, exceptat las del joher»³²² i altres dues vessanes, a la part dels Salins, s'arrendaven al pagès Joan Vobis.

316 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, maig, 1], f. 15r.-v.

317 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1649, gener, 24], f. 25r.

318 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1656, gener, 9], f. 163r.

319 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quartum manuale*, 1644-45 (To 215). [1645, març, 26], s.f.

320 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, *Quintum manuale*, 1645-46 (To 216). [1646, gener, 1], s.f.

321 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manuale primum*, 1661-62 (To 264). [1662, febrer, 11], s.f.

322 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manual*, 1664-65 (To 267). [1665, setembre, 20], s.f.

El 1644 els còsols arrenden a Baudili Marunys, Antoni Planes i Guillem Bunyol «la Closa de les Eugues» de la Devesa, destinada al cultiu, on hi poden fer una barraca. El 1645 trobem que habitava la Casa Petita de la Devesa el pagès Joan Ferrer, on tenia una euga, cinc vaques, dues vaques braves, quatre bous i 42 vessanes de guaret. El 1647 els còsols arrenden la Devesa al pagès Josep Camps, havent «de cultivar los dos remeys, las alegrías, vernedas, camp del Forn y caseta, la Farrera, Muxina, Arrabassadas y las fexas³²³ a ús i bon costum de bon pagès». Aquests topònims ens donen pistes de les característiques morfològiques d'aquest terreny, del seu relleu, la flora i les construccions.

L'arrendament que els còsols fan al pagès Miquel Serra el 1652, durant cinc anys, de tota la Devesa, ens dona les claus per entendre el seu funcionament. En Serra estava obligat a cultivar, segons la fórmula habitual, de «bon pagès», havent de donar tres llaurons –jornals de llaura– quan fos necessari i pagar el terç dels esplets (excepte de les faves).³²⁴ Havia de batre les garbes a l'era de la casa de la Devesa, i pagar el terç del blat i de tots els grans. Podia tenir fins a cinquanta bèsties pròpies –vaques i eugues– per pasturar o treballar, i dos porcs per a consum propi. Se li permetia el cultiu d'arròs amb permís de la universitat, i el cultiu de dues vessanes de farratge. La palla l'havia de disposar en pallers, i després fer-la servir per fems. Podia vendre els guarets. Podia collir la llenya i tallar oms i freixes per construir carretes i arades, tot pel seu ús. El gra de blat (bo) per sembrar li proporcionaria la mateixa universitat, la qual també encarregaria als moters arreglar les motes fetes malbé. L'últim punt feia referència a la caseta de la Devesa, que quedava reservada a la universitat. A finals de 1652, en el primer any d'aquest arrendament, la universitat determinava alguns canvis: «Lo arrendament de la Devesa acaba lo any vinent y aquest any se té de sembrar y tenen de dexar los arrendadors 450 vessanas, y per no tenir qüestió entre dit arrendador y dita universitat, se ha resolt que la universitat y posen dos personas per part posadors y axí per part de la universitat anomenar als sors. còsols Capellà y Merla perquè per part de la universitat miren a lo que conté lo acte».³²⁵

El 1661 els còsols arrenden, durant tres anys, al pagès Miquel Peya i Casals la casa i l'heretat de la Devesa. El següent arrendament, el 1664, al mateix Miquel Peya i a Domènec Casals, indica que és la Casa Major de la Devesa, per distingir-la de la caseta o casa petita. La universitat els enfranqueix de talles, carruatges i allotjaments de soldats. Els pactes són pràcticament idèntics als dels contractes anteriors. La Devesa s'ha de cultivar de manera total, extensiva, fins al punt que cada vessana que es deixi de sembrar haurà de pagar a la universitat una quartera de blat, i «sempre y quant en las ditas pessas de terra alt especificades hi haia algun tros de terra sens arreballar que lo tingau de arreballar».³²⁶ A més de les vaques i de les eugues per pasturar, hi podia tenir altres 200 caps de bestiar de llana –ovelles o cabres–, i prohibia que «ningun habitant ni foraster pugeu fer pastura llur bestiar menut en las terras de dita devesa m. la universitat puga donar llicència a ninguna persona». Tot fa pensar que hi hagués un espai tancat, conegut com la Closa dels Bous, destinat a la pastura d'aquests animals. La universitat es reserva la caseta o una cambra dins la casa gran per posar-hi els grans, i quan «la universitat farà recórrer las teulades de dita devesa o alguns adops en la casa de aquella que dits Casals haian de fer la vida als mestres y anar sercar la fusta y teula se hauran menester per lo corral».

És a partir d'aquests anys, dels arrendaments de la segona meitat del segle, que aquests dos edificis, les

323 AHG, Notaria de Torroella, Josep Massaguer, Manual, 1646-47 (To 217). [1647, setembre, 29], s.f.

324 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1651-52 (To 210). [1652, juny, 16], s.f.

325 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1652, octubre, 28], f. 97r.

326 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1663-64 (To 266). [1664, juny, 3], s.f.

dues cases, prenen importància. Una i altra compaginen funcions d'habitatge (per a l'arrendador), corral, estable, graner i magatzem (per a la universitat), amb una gran era al seu davant. Per tant, són cases de pagès en tots els sentits. El seu mal estat fa que s'hagin de reparar i refer, o construir-ne una de bell nou. Així doncs, a 1 de juny de 1670 es reuneix la universitat per parlar de la Devesa: «Considerant que la causa que's trau tant poch fruits de la heretat de la Devesa per no aver-hi casa ahont pugan abitar los johers. Perçò se ha resolt que's fabriqàs una casa en la closa dels Bous, y per lo dit affecta an nominats los dits magnífichs cònsols clavari lo senyor Joseph Pagès, procurador real, los Senyors Francesch Quintana y Joan ohuir perquè los dits la pugan donar a preu fet y de la millor manera los aperexerà donant-los plens poder per ditas».³²⁷

El 21 de desembre de 1670 el procurador reial, Josep Pagès, els cònsols, Josep Mir, Genís Ferrer i Josep Cors, i el clavari Francesc Metge, contracten els serveis dels mestres de cases de Torroella Antoni Camps, Pere Cart i Joan Boxet, per tal de construir una nova casa de la Devesa, que està situada dins la closa dels Bous. La universitat demana un preu fet de 530 lliures als mestres de cases per un habitatge, «la qual casa hajan de fabricar de pedra y cals a dos sostres y fer en ella totas las obres tocants a mestre de cases fins que sie perfeccionada y coberta».³²⁸ El 25 de gener de l'any següent ja s'efectuen els primers pagaments: un de 132 lliures 2 sous i un altre de 60 lliures.

Aquesta casa havia de tenir unes característiques concretes. Les tres habitacions s'havien de repartir a partir de dues parets mitgeres. Les mesures eren les següents: 70 pams de front (a la façana principal), 80 pams de llarg i 40 pams d'alt. Contindria dos vessants: un davant la façana principal, o porta forana, i l'altra a la façana posterior. Les parets tindrien un gruix de tres pams fins al primer pis, i a partir d'aquí fins a la teulada dos pams i mig. Cada cambra faria tres canes de llum. Els fonaments es construirien amb vuit canes d'estacada de vern per cantonada. La porta principal i la finestra sobre d'ella havien de ser «tot de pedra picada calsinal, com és la de la casa que és ja feta en la Devesa, ab sas claus que travessen la paret, y la llinda de dita porta principal hajan també de fer de a mateix pedra picada ab tres pessas y un revolt de part de dintre de dita llinda com la obra demana». L'estable s'havia de suportar a través d'un arc, i havien de contenir quatre rexats de pedra picada, semblants a la porta i finestra principals, així com els abeuradors, aigüera i pedrissos. L'escala s'havia de començar amb tres escalons de pedra picada. A la cuina hi havia d'haver un forn, una llar i una xemeneia. La pedra per les parets es prendria de «lo Pinell», mentre que la de la porta, finestra, retxats i escalons s'agafaria de la muntanya del Montgrí. Les parets s'havien de rebatre per dins i fora. La porta principal havia d'estar assegurada amb una esparra, una barra de ferro que s'encasta dins la paret i bloqueja la porta. Les portes i finestres s'havien de construir amb els revolts de pedra picada. Les barbacanes es fabricarien amb quatre restos i andanes.

El 27 de gener de 1671 els cònsols contracten els pagesos Domingo Casals i Domingo Serra Casals, avi i net, el transport de la pedra, tant la picada com la per picar, i la sorra fins al peu de l'obra, per un preu de 220 lliures.³²⁹ Els Casals es comprometien a abastir tanta pedra com sorra com els mestres de cases necessitessin, sense plànyer-los, havent de construir, si calgués, ponts i carreteres per traginar-ho. Ben poc després del començament de la construcció va haver de modificar-se el contracte. El 25 d'octubre d'aquell mateix any (1671), un cop enllestides les obres de la planta baixa, se signava una capitulació entre uns comissaris elegits per la universitat –Josep Pagès, Francesc Metge, Genís Ferrer i Josep

327 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1670, juny, 1], f. 201r.

328 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1669-70 (To 269). [1670, desembre, 21], s.f.

329 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1670-71 (To 270). [1671, gener, 27], s.f.

Marquès– i els mestres de cases. Es va canviar l'alçada: «Los a aparegut a dits senyors comissaris que ab trenta sis palms de alsada té la deguda proporció. És perçò pactat que los dits mestres no estigan obligats ni hajan de fabricar dita casa de més alsada, sinó de dits trenta sis palms».³³⁰ Ara el corral hauria de tenir les parets més primes, només de dos pams i mig. D'aquesta manera també s'abaratien els costos.

A finals d'any, a mitjan desembre de 1671, la nova casa ja està a punt per ser habitada. El 13 de desembre els cònsols arrenden al pagès Baptista Balla la Closa dels Bous: «Hajau de reduir dita pessa de terra a cultura y pagar lo primer any quant y lo derrer any ters del esplet y hajau lo dit segon any de fer retorn y hajau de bàtrer a la hera de la casa nova y pagar també ters del gra de la palla. Ítem que pugeu fer pasturar vostres bous per qualsevols pasturas de la Devesa, sols ne sien las reservadas als johers y los fems fareu hajar de posar en dita pessa de terra lo dit any de retorn y conduir la palla en dita era de la casa nova».³³¹ Un nou contracte d'arrendament, el 24 de setembre de 1676, al pagès Jeroni Ramon, es referia exclusivament a la «Casa Nova de la Devesa»: «Hajau de cultivar bé y decentment a ús y costum de bon pagès las terras són assenyaldes per dita heretat que són las següents: primo la Closa és davant y entorn de la Casa nova (que harau de acabar de arreballar). Ítem la fexa Parera. Ítem la fexa de sexanta vessanas dels Salats, junt a la Alegria y hajau de pagar ters de tot gra de aresta y de tot lo que se acostuma pagar ters en la Devesa, excepto que del que arreballareu hajau de pagar lo primer any lo quart y los demás lo ters. Ítem siau obligat a fer quiscun any entorn de las motes del Remei petit vint y sinch albres o saules. Ítem hajau de pagar quiscun any per recórrer rechs o altres gastos per conservació de ditas terras aparaxerà convenient als senyors cònsols sinc lliures barceloneses Ítem que pugua pendre a mijá ni altre partit de ningun militar ni altre persona exempta, sots pena de sinquanta lliures barceloneses per quiscuna vegada».³³²

Els arrendaments posteriors (que s'han conservat) mostren el rendiment ple i total de la casa nova, ara dita «Casa Major», com a casa de pagès, un edifici pairal amb les seves terres al voltant. El 22 de juny de 1681 els cònsols arrenden la Casa Major a la vídua Caterina Llandes: «Feren acte de arrendament de la Casa Gran de la Devesa a Catherina Llandes, vídua, per temps de sinch anys que comensaran a córrer per Nadal pròxim vinent, donant dita Llandes a la universitat de adjuntori quiscun any 40 lliures barc. y tres anyells quiscun any, de pes quiscú de dotse lliures carnisseres, y se obliga dita Llandes que fets que la universitat tinga los rechs y rasas de la Devesa que per tot allí haont affrontaran las terras que amenaarà dita Landes anals rechs y rasas dita Landes los tinga de tenir condrets tot lo temps de dit arrendament y dexar-los lo últim any fets de la manera los hi entregará la vila».³³³ La Casa Major comprenia la Closa de les Eugues, els Salats, la Moixina, el camp del Forn, l'Alegria, el Remei Gran i altres vessanes, camps i trossos de terra escampats pel preu de 40 lliures anuals. Caterina Landes havia de cultivar totes les terres a ús i costum de bon pagès, arreballar terres ermes, plantar arròs, fer contínua residència, pagar el terç de gra d'aresta (blat, sègol, ordi, civada, mill i arròs «a tall de era»), pagar tres ovelles (per Pasqua), plantar cent plançons de saüc, tenir arreglats rechs i rases, fer ús de fems i de palla, i deixar pasturar bestiar a mitges. Per últim, els «senyors cònsols se reservan poder de compartir las terras de la Devesa als demás arrendataris».³³⁴

330 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1670-71 (To 270). [1671, octubre, 25], s.f.

331 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1670-71 (To 270). [1671, desembre, 13], s.f.

332 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1675-76 (To 273). [1676, setembre, 24], s.f.

333 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1681, juny, 22], f. 2v.

334 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, *Tertium manuale*, 1681 (279). [1681, juny, 22], s.f.

El 1680 la universitat es planteja l'ampliació de les zones de pastura de la Devesa. A 28 de gener resol·lia el consell «que per quant se a de arrencar lo herm de la Devesa, ha ont los bous de la arada costumant de pesturar, y considerar que lo arrenda dit herm podrie ésser també dany y comprofit a la universitat. Perçò lo dit consell ha resolt y alegidas tres persones que són lo magnífich Bernat Capellà, Faliu Rocha y Portas y Agustí Carbonell perquè ells mirasen allò que serie més convenient per la universitat y per los masovers».³³⁵ Uns mesos continua el debat: «per la facultat que lo consell de 25 janer los donàs que anasen a la Devesa per mirar si serie de conveniència que als masovers dexasen lo herm Gran que pasturan als bous sense arrencar o si serie de conveniència que se arrencàs y axí dits senyors an ben vist y mirat dit herm junt ab los magnífichs Josep Oliver y Agustí Badia, cònsols y lo senyor Josep Marquès y Corts y Falip Samsó y axí són estats de sentit dits Senyors que dit herm Gran reste sense arrencar per pasturar als bous y que se arranque un altre herm patit de la Alegria, y que axí com la vila avia de fer arrencar als jonchs de dit herm a sos gastos que ara als masovers los tinga de arrencar a sos gastos propis y també són estats de sentit dits senyors que se dexà la terra de la alegria la que és més salancosa sense coltivar y axí lo dit concell ab la relació que los an feta deits senyors estat desentir que se dexe de arrencar dit herm Gran y que se arranque lo herm patit de la Alegria, fent arrencar als masovers als jonchs a sos gastos propis y també és estat de sentit lo dit consell que as dexe de cultivar part de la Alegria de allí haont ay ha més salanca, axí que encara que és veritat que dits masovers avien promès ab lo acte de arrendament a ells fet per los magnífichs cònsols que arrencassen dit herm, lo dit consell los en absol per la relació los en an feta los dits senyors».³³⁶

Durant l'arrendament de Caterina Llandes va haver-hi una intrusió. A 4 de gener de 1682 «lo dit concell a resolt que la partió que demanava al senyor don Salvador de Tamarit y Taffaror de la Devesa que se transferís un any y que se retornés la Devesa y després del retorn hi farien arròs, y per ser cosa que la universitat avie fet acte de arrendament anals masovers de las heretats de la Devesa que dos anys següents li farie arròs a la Devesa los masovers no an volgut se transferís dita anyada de arròs, sinó que se ni fes com la vila los ho avie promès que altrement diuen dits masovers que la vila los rompés lo acte de arrendament los avie fet la vila, y axí la demás part del concell a resolt que no se transferís la anyada del arròs sinó que se assignés en lo acte que la universitat avie fet a dits masovers».³³⁷

A 1 de gener de 1687 la universitat determinava un canvi: «La demás part del concell a resolt que atès que al masover de la casa nova de la Devesa està en dita casa sens llicència dels senyors cònsols y Rafel Púbol aver offer a la universitat que donarie cent lliures barceloneses de adjutori per sinch anys, a resolt dit concell que no obstant la promesa a feta dir Púbol a la universitat que's done la fadiga anal masover que avuy ay està, y després dit Púbol aya ofertas cinquanta lliures més que al tot són cent cinquanta lliures que li fésem lo acte, y dit concell a resolt que se li fes lo acte ab condició que donàs fermansas y que sempre que no done fermansas a resolt dit concell que's fassa lo acte an al masover que avuy ay està per les cent lliures».³³⁸ El 1691 els cònsols arrenden la Casa Major al pagès Joan Puig, i la Casa Petita al pagès de Verges Joan Berres.

A l'última dècada del segle trobem arrendaments de petites parcel·les, drets o impostos de la Devesa. La universitat arrenda les cossures (o el dret de mesurar) de la tercera part del gra de la universitat, el 1695,

335 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1680, gener, 28], f. 182v.

336 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1680, març, 19], f. 183r.

337 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1682, gener, 4], f. 10v.

338 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1687, gener, 1], f. 71v.-72v.

a l'adroguer Sebastià Cortey. Jovers, masovers i pagesos de la Devesa havien de pagar a l'arrendador la tercera part de les cossures.³³⁹ El que xoca més, però, és la gran transformació que va patir la Devesa per l'acció del mar i del riu, del vent, la sorra, i per la desforestació provocada per l'acció antròpica, cosa que suposava una regressió molt gran del bosc. El 4 de març de 1692 la universitat deixava una terra per a ús comunal dels torroellencs i torroellenques, situada entre el pas i el bosc de la Devesa, «ab pacte que a les personas que as dexarà la terra que tingan obligació de plantar abras y saulas y fer bosch quantra de ditas timpas y tanbé plantar dins de Ter allà que concerteran ab dits magnífichs cònsols, y axí mateix dona facultat dit concell a dit magnífichs cònsols de fer plantar bosch anals arenals dins del bosch de la Devesa de allí ahont convindrà y gastar allò que convinga de fer plantar dit bosch».³⁴⁰ A 19 de març la universitat amplia l'espai: «La devesa necessita de plantar molt bosch per defensar que la sorra no done dany a les terres ni se'n pugua aportar als blats. Perçò a resolt dit consell de assenyalar una persona que's cuide de dita Devesa y assenyalat a Miquel Ballia, ferrer de la present vila, perquè's cuide de tenir compte a dita Devesa y pugua gastar al que convinga per defensa de ella y a promès dit concell donar a dit Ballia quiscun anys de sos treball 50 lliures. barcl.».³⁴¹ Els masos que seguien el litoral, prop de la Devesa, patien de la mateixa problemàtica. Per aquesta raó també se'ls deixava fer el mateix: «Lo senyor Martí Carles demanà a la universitat li permetia llicència de poder plantar bosch en dret del mas del camp grans del mas Reus, a dit senyor per defensar la sorra, a resolt dit concell que's demane y sempre que la universitat o pugua fer o farà ab pacte que no sie en perjudici de la universitat ni particulars».³⁴²

Vista del litoral de l'Estartit i dels Salats, zona inundable per l'aigua del mar i del Ter. Autor Valentí Fargnoli. Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí.

339 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, Manual, 1694-95 (289). [1695, juliol, 15], s.f.

340 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, març, 4], f. 125r.-v.

341 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, març, 19], f. 148r.

342 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, març, 26], f. 126v.

7. L'escola i l'estudi de minyons

Les primeres referències documentals a l'existència a una escola o estudi de minyons les tenim gràcies al topònim del carrer de l'Estudi, present des de principis de segle, i que en substituïa un altre, el carrer de la Polleria. Per les afrontacions de les cases i residents aquest carrer havia de ser un dels carrers actuals perpendiculars al carrer d'Ullà: el carrer Teatre o el carrer Batlle i Planas. Si bé durant un temps els topònims van coexistir, el de carrer de l'Estudi va acabar imposant-se. L'edifici de l'escola o estudi, l'espai on anirien els infants a aprendre de lletra, tindria prou entitat com donar lloc al carrer. Hem de imaginar un edifici de planta baixa, amb una sala o espai gran, habilitat amb taules, cadires o bancs, on els nens i nenes estudiaven i, potser, amb una taula per al mestre i una pissarra.

El 1628 ja situem per primera i última vegada un mestre d'escola: Bernat Lavall, que es presentava davant del notari com a procurador de Caterina Begur, muller d'Agustí Tor Bagur, juntament a Miquela Cabruja, vídua de Miquel Cabruja i Pere Lavall, mestre de cases de la Bisbal d'Empordà, el qual podria ben bé ser el seu germà. Mai més no en sentirem a parlar. El segon mestre del que tenim notícies és Bernat Ullastres. El 1633 reconeix al pastor d'ovelles Guillem Mateu i a la seva muller Elisabet el pagament de 4 lliures 18 sous corresponents a una condemna del jutge. Aquest Bernat Ullastres el trobem definit durant la dècada següent com a prevere beneficiat de l'església parroquial de Sant Genís. L'11 de juliol de 1647 signa el seu testament, on demana ser enterrat davant la porta de l'església, on s'acostuma a enterrar els altres preveres. Tan solament l'existència d'aquests dos mestres al llarg de tres dècades ve a indicar la precarietat de l'escola, potser per motius econòmics, i la irregularitat i falta de continuïtat dels cursos.

Els llibres d'actes ens aporten una mica més de llum. Hi veiem que la universitat hi té una implicació directa, i tot fa suposar que l'estudi o escola és una creació seva, de la comunitat torroellenca, amb la intenció d'instruir la mainada del poble. El 25 d'agost de 1648 el consell resolvia «que per quant al mestre del estudi sols se li dona y és acostumat de donar trenta liuras, y com se fossen assentats los edictes per diumenje prop passat y no hage ningun studiant a oposar-se que se tornen fer edicte y donen a dit mestre cinquanta liuras presehint oposicions y licions com se acostuma».³⁴³ La falta d'estudiants per exercir de mestre venia ocasionat, en bona part, pels baixos ingressos. Apujant el sou es pretenia aconseguir un candidat després de fer-ne les crides oportunes. Els estudiants eren aquells que volien esdevenir capellans i exercir una carrera eclesiàstica, l'única que, de moment, podia formar-se al seminari diocesà.

A 3 d'octubre de 1657 els cònsols es congratulaven haver «trobat mestre per lo estudi de la present vila y sols falta cercar comoditat qui fes la vida a dit mestre. Perçò lo dit consell ha resolt que's donen deu lliures de ajuda de cost per fer la vida a dit mestre ultra de las trenta lliuras de salari y que lo senyor clavari pach aquells sempre se conserte».³⁴⁴ Així doncs, la universitat va augmentant els incentius per atraure mestres. El procediment d'accés, tal com s'indica, era el de l'oposició. Aquest goig va durar ben poc. A 19 d'octubre de 1659 la universitat es queixava que «la vila sens mestra per lo estudi y los minyons se perdan y se han fets edictas donant 30 lliures de plata de salari. Perçò lo dit consell ho ha posat en mà

³⁴³ AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1648, agost, 25], f. 25r.-v.

³⁴⁴ AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1657, octubre, 3], f. 101v.

dels magnífics cònsols de conduir mestra y li assenyalen lo salari los aparexerà y que fassan edicta per las parts acostumadas».³⁴⁵

Les següents notícies, registrades pel consell de la universitat, ens mostren l'estil en la contractació dels opositors, alhora que la seva intermitència i discontinuïtat. El canvi de mestres és molt ràpid, segurament temporal per a ells, ja que recercaven una feina més ben remunerada. A 20 de novembre de 1664 «comensà a servir de mestra del estudi Josep Metge, clergue de la present vila, se li dóna de salari setanta y sinch lliuras moneda corrent de ardits, 75 lliures».³⁴⁶ La següent contractació té lloc l'1 de setembre de 1680: «Fou la oposació del estudi y se opusaren Narcís Bellapart y Hyerònim Sastre de Pals, se donà lo estudi a més vots a Narcís Bellapart y comensà a tenir estudis a 9 setembre de dit any».³⁴⁷ La tercera contractació té lloc el 9 de setembre de 1685: «Se feu la oposició del estudi y se donà a Francesc Rigall, fill de la present vila, y tingué tots los vots de sa part sens discrepar-ne ningú, la universitat li dona cinquanta lliures barceloneses l'any, pagadoras ab tres iguals tersa y comensa a tenir lo estudi a 12 setembre 1685».³⁴⁸ L'última informació té lloc sis anys després, a 10 d'agost de 1691: «Atès que lo senyor mestre del estudi és malalt y considerar dit concell que nos pot estar sense mestre. Perçò lo dit concell a resolt que se pose lo mestrat en edicte ab condició que hi age de aver dos mestres, ço és, la un per ensenyar gramàtica y lo altre per ensenyar als minyons patits de llagir, scriure y de comptes, y dona facultat dit concell a dits senyors cònsols de donar 35 lliures anal mestre de escola, ço és, 25 lliures. la universitat y deu lliuras del rosari y anal mestre de gramàtica se li donen las 50 lliures barceloneses que se li acostuman donar».³⁴⁹

345 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1659, octubre, 19], f. 123r.

346 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1664, novembre, 20], f. 155r.

347 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1680, setembre, 1], f. 188r.

348 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1685, setembre, 9], f. 5r.

349 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1691, agost, 10], f. 130v.

8. L'hospital de Pobres

L'hospital de Pobres de Torroella té l'origen amb la crisi baixmedieval. Es té constància que un clergue de Barcelona era el beneficiat de la capella de l'Hospital de Torroella, i que encara funcionava vint-i-cinc anys després.³⁵⁰ Es donava com a data fundacional d'aquesta institució l'any 1584, segons explicava l'alcalde Salvador Monescal al bisbe Tomàs de Lorenzana, quan es diu que l'hospital té dos llits.

Al llarg del segle XVII l'edifici de l'hospital, amb la seva capella, va prenent forma. A 5 de febrer de 1596 se signa un contracte entre el mercader Pere Tor Begur, procurador i col·lector de l'hospital, i el picapedrer de Torroella Jaume Costa per un «preu fet anal dit mestre Costa así present a fer lo portal que se ha de fer en lo enfront del hospital conforme la trassa per lo dit m^o Pere Tor Bagur an al dit mestre Costa donada»,³⁵¹ convenint un preu de 65 lliures, a pagar en tres pagues iguals. Estem parlant d'una porta interior. El portal havia de ser rodó, «ab lo revolt y rera cantera tot de pedra picada».³⁵² Aquest document és important perquè ens situa, per primera vegada, l'existència d'una administració que vetlla i gestiona la institució i que al capdavant hi trobem un mercader, Pere Tor Bagur, casat amb Anna Ferrer. La seva filla rep una dot de 1.200 lliures a l'hora de signar els capítols matrimonials amb un altre mercader, Joan Carles (1601). En aquests anys trobem les elits comercials vinculades a l'hospital.

Les visites pastorals de principis de segle (dels anys 1600, 1602, 1606 i 1608) ofereixen la visió d'un hospital més aviat petit, amb pocs recursos, però prou decent. L'hospital té només dos llits, i encara mal parats («*debiliter ornatos*»). La capella i el seu altar estan ben ornats, amb un capellà que hi diu misses. El 1606 «mana dit senyor visitador als administradors de dit hospital que, dins quatra mesos, fassan un cubre altar de cuiro per lo altar y fassan encastar la ara sota pena de entredit personal».³⁵³ Aquests guadamassils servien per tapar els altars mentre no s'utilitzessin perquè no s'omplissin de pols. La visita de 1608 ens diu que ja hi ha instaurada una confraria, que pot ser una obreria, pabordia o administració, i mana «als pabordres de dita capella que fassan una pica de aygua beneita en dita capella, attès que la que y és trencada, y assò dins tres mesos, a pena de 3 lliures. Ítem mana al administrador de dit hospital que dins un mes adobe y límpie un pati que y ha al entrant de les claustres del hospital, y fassa fer y posar una creu en lo mig de aquell, sota pena de 3 lliures y de exc^o major. Ítem ab la present se dona llicència y facultat al sacristà de la isglésia de la present vila que sempre y quant dit pati o tros de terra estarà límpio y net puga beneir aquella y beneyt soterrar en ell los pobres de dit hospital».³⁵⁴ Aquesta visita ens dona una idea més completa de l'espai: de l'existència d'un pati prou ample i gros com per destinar-lo a cementiri per als pobres difunts de l'hospital, sense perjudicar l'atribució que té la parròquia de Sant Genís respecte dels enterraments, i d'un claustre.

Les deixes testamentàries semblen el motor econòmic de la institució, que fa que avanci amb penes i treballs. En tenim un seguit d'elles a principis de segle. El fuster Julià Hostench deixava a l'hospital de Pobres de Torroella i al de Roses tots els diners «que lo Rey Nostre Senyor me deu per rahó de la servitud

350 MARQUÈS i REVENTÓS 1996: 113.

351 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, *Protocollum*, 1595-96 (To 139). [1596, febrer, 5], s.f. i VEGA 2011.

352 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, *Protocollum*, 1595-96 (To 139). [1596, febrer, 5], s.f.

353 ADG, Visites pastorals, 1606 (P-78). [1606, novembre, 11], f. 154v.

354 ADG, Visites pastorals, 1608 (P-80). [1608, octubre, 26], f. 255r.

he feta en les fortaleses respectives de dita vila de Roses y de les Medes de dita vila de Torroella, en tot lo temps que só estat son soldat y dit llegat fas a dits respectiva hospitals per igual parts y porcions entrells, y dites quantitats de diners donadores y pagadores».³⁵⁵ Un altre fuster, Joan Lafaja, deixa com a usufructuària la seva muller Antiga, «que sia salvada, emperò, la tina que ne tinch en ma casa, la qual vull que sia compresa ab los béns immobles, a totes les seves y dels seus plenàries voluntats de dits mos bés mobbles», i un cop difunta, converteix en hereu universal l'hospital, que ha de vendre totes les seves pertinences «i que tot lo que procehirà de dits mos béns mobbles y de dita tina los dits administradors de dit hospital ho gasten y despenen per lo manteniment y govern dels pobres de dit hospital y no en obres ni altres coses de aquell».³⁵⁶ A la mort d'Antiga, els obrers de l'hospital –Antic Pagès, Antoni Sanan, Josep Frígol Mir i Antoni Tarascó– es queixen als marmessors del testament de Joan Lafaja, que són el prevere Jaume Montserrat Pagès i Antoni Pagès: «Com lo q^o mestre Joan Lafatje ab son testament per ell fet y ordenat en poder de m^o Antoni Ballia, notari, aja dexat heretera après morta sa muller, al hospital dels pobres de Torroella dels béns immobles seus y de la tina y com dita Fatjes sia morta y axí té lloc la successió en favor del hospital y per dit efecte volan pendre possessió de dits béns y, entre altres coses, de la casa fou de dit Fatjes y nols és possible pretenir dits manumissors la clau de dita porta. Persò los requeren los donen la clau de la porta de dita casa, altrament en cas de recusació protestem contra de ells y quiscú d'ells per les coses lícites y permeses de protestar»;³⁵⁷ finalment, un dels Pagès «diu que ell té la clau de la porta», de manera que es va presentar davant les portes de la casa amb el notari i altres testimonis per fer el lliurament. Al cap d'uns anys (1619), els obrers venen la casa al notari Antoni Ballia per 110 lliures. La casa és al carrer de l'Hospital, i disposa d'un pati. Aquest és un exemple de les dificultats que tingueren els obrers de l'hospital per cobrar o rebre els llegats testamentaris. Altres els hagueren de resoldre davant la justícia, com el que emprengueren el 1633 contra els esposos Llorenç de Girona.³⁵⁸

A la visita pastoral de 1608 es manava «a m^o Alió, sots pena de entredit personal, que de assí a Nadal pròxim vinent done y pague a dit hospital o administrador de aquells les quaranta lliures que dexà de caritat Sa Magestat a dit hospital y fent-se lo contrari mane al rector li serve entredit y si persevera en est entredit un mes mana a dit rector a pena de 5 lliures. Aplicadores a dit hospital lo publique per excomunicat».³⁵⁹ El 1609 el bracer francès Joan Glat deixava 3 lliures a l'hospital, i el 1610 era un altre bracer francès, Antoni, que deixava altres diners per a celebrar dues misses de rèquiem per la seva ànima. Un altre bracer, Miquel Pujol, fa una petita deixa a l'hospital, i nomena a l'hospital el seu marmessor (1614). El pagès Joan Merla deixa escrit «que de los mos béns procehirà y resulte ho distribuesca la mitat, és a saber, al hospital dels pobres de Jesuchrist de dita vila en les coses als administradors y preceptor de dit hospital ben vistes y l'altre mitat en dita parroquial església en mises trentenaris y altres coses pies a ell ben vistes per les ànimes mies de mos infants».³⁶⁰

El ferrer francès Joan de Billera deixava dit en testament, el 1619, que els administradors de l'hospital poguessin prendre amb total llibertat els seus béns per tal de destinar-los a la seva ànima i a la de la seva muller. El pastor francès Joan La Llana deixava 10 lliures a l'hospital perquè es compressin flassades dels colors que es volguessin per als llits dels malalts (1619). Igualment, el pagès Guillem Badia indicava que els seus béns fossin venuts i repartits entre l'hospital, l'església parroquial i la seva muller Anna (1621). El

355 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1605-06 (To 148) [1606, juliol, 24], s.f.

356 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Manual, 1606-07 (To 149) [1607, desembre, 12], s.f.

357 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-18 (To 186). [1618, agost, 28], s.f.

358 ADG, Processos moderns, núm. 5802, 1633.

359 ADG, Visites pastorals, 1608 (P-80). [1608, octubre, 26], 255v.

360 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, Esborrany, 1614-15 (To 637). [1615, gener, 30], s.f.

fuster francès Marçal Cugulo feia donació a l'hospital, que recollia l'hospitaler Joan Nospra, d'«una capa de pastors que jo ara tinch de sobre del llit, la qual vull li sia donada»³⁶¹ (1626). La vídua de Miquel Serra deixava «al ospital un ducat y vull me han pastats tres cortans y mig de blat que me deu Joan Serra y aquell ha distribuït entre los preveres de dita isglésia per lo novenal y capdany»³⁶² (1628).

Aquestes deixes que es va donant amb comptagotes es veien perjudicades, per exemple, per la competència que generaven els aplegadors oficials de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, autoritzats a moure's per tot el territori. A Torroella va arribar l'aplegador barceloní Joan Antoni, i es queixava que «com la dia de air, hora de toc de oració, que comptàvem XVIII del present y corrent mes de setembre, donà com de fet dona lo cartell del hospital a ell dit m^o Monserrat Phalip perquè aquell publicà lo dia de vuy en la isglésia parrochial de la present vila a missa matinal y major, y dit m^o Phalip digués que ell estava malalt, però que'l faria publicar, y com aquell no aja publicat en dita isglésia ni de fet publicar de la qual cosa dit hospital ne patisca ab les almoynas per no ésser-se publicat lo dit cartell».³⁶³ Felip estava convalescent, amb febre, i havia encomanat la tasca al prevere Miquel Pi.

Al voltant de la segona dècada es constitueix formalment l'obreria de l'hospital, que assumeix la universitat de Torroella i que té lloc anualment a principis de cada any, quan l'elegeixen la resta de càrrecs de la universitat i de la parròquia. A 11 de febrer de 1618 van ser escollits els obrers, protectors, governadors i administradors de l'església parroquial de Sant Genís i de l'hospital de Pobres de la vila els cònsols Antic Pagès, Antoni Sanas, Josep Frígols i el clavari Antoni Tarés. Aquests noms hem vist que ja havien sortit anteriorment, per tant, alguns d'aquests càrrecs són reelegits i perpetuats, i són els tres cònsols els que sempre actuen plegats. La visita pastoral de 1625 insistia a tots els obrers de la capella de Sant Antoni i de l'hospital passessin comptes de la seva administració, «ne donen als hobrers, bassinés y pabordres nous en presència del sacristà de dita isglésia dins un mes y després dins altre mes paguen lo que seran tornadors tant ells com qualsevols altres persones que dèguian a dita hobra, bassins y confraries lo que deuran sots pena de entredit personal».³⁶⁴ El 1639 s'escollien Pere Serra, Miquel Creu i Tomàs Fortià. El 1654 són administradors el pagès Josep Mir, el negociant Agustí Tixador i el cirurgià Joan Oliver. Decideixen, emprant l'encant públic i el corredor Jeroni Palau, vendre un immoble que han rebut, al pagès Pere Pla per 250 lliures: «Qualsevol persona qui vulle o entén en comprar tota aquella casa situada dins los murs de la present vila de Torroella de Montgrí, y en la travessia que passa del carrer dels Bous a la plaça en lo carrer de Ullà, la qual afronta a solixent en honors de Pere Serra, pagès, a migdia en lo dit carrer, a ponent en honor de Francescha Ballia, vídua dexada de Antoni Ballia, q^o notari, y a tramuntana ab Miquel Creus, mitgensant carrer, tots de la present vila».³⁶⁵

La visita de 1634 ens indica, per primera vegada, com era la capella de la Mare de Déu de la Mercè, annexa a l'hospital. Devia ser de mitjanes o reduïdes dimensions, la mateixa que avui es conserva, d'una sola nau, coberta amb volta de canó amb llunetes, amb l'altar major dedicat a Sant Marc, i amb altres quatre altars distribuïts a banda i banda de la nau: de la Mare de Déu del Carme, de Sant Ramon, de Santa Llúcia i de Sant Josep (amb un benefici). El 1654 es dona una indulgència papal a tot aquell que la visités.³⁶⁶ Uns anys més tard (1679) la capella estava proveïda dels elements justos per celebrar la santa

361 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Llibre de notes, 1626 (To 702). [1626, març, 25], s.f.

362 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Manual, 1627-28 (To 640) [1628, amig, 19], s.f.

363 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Llibre de notes, 1626 (To 702). [1626, setembre, 29], s.f.

364 ADG, Visites pastorals, 1625 (P-88) [1625], f. 16r.

365 AHG, Notaria de Torroella, Andreu Sàbat, *Octavum manuale*, 1653-54 (To 235) [1654, novembre, 15], s.f.

366 ADG, Registre de Lletres, Registre 1654-58, [1654, juliol, 3], f. 68v.

missa: d'un calze de plata i patena, dues casulles, una alba, dos corporals, dos pal·lis (un de domàs carmesí i l'altre dolent) i una bossa per als corporals.

Uns altres elements que surten a la llum, prou destacats, són els treballadors de l'hospital, o sigui, metges o doctors en medicina, i si es donava el cas, cirurgians i hospitalers, aquella gent que atenia als malalts. També ens interessa saber quin tipus de malalt hi anava a parar. Els cònsols Antoni Carbonell i Joan Ferrer, i els administradors de l'hospital Josep Agustí Tor Baguer, Pere Màrtir Xaragay, Josep Merla i Pere Serra, per consell general el 20 de gener de 1636, i amb una durada de cinc anys, van nomenar el doctor en medicina Narcís Figueres perquè fos el metge de l'hospital, amb la missió d'«*habeatis visitare omne infirmos qui egrataverint in dicto hospitali eos visitando et alia mercede*»,³⁶⁷ per la qual cosa cobraria 10 lliures. Aquesta informació és clau per entendre el funcionament de l'hospital. Precisament Narcís Figueres és un dels metges més ben documentats de la vila, amb una dilatada experiència. Era originari de Girona i s'havia casat amb la torroellenca Jerònima. Ja exercia des de 1607. Ells vivien en una casa mitgera del carrer Major (en la cantonada d'en Mercader), però el 1612 la vídua Antiga Mira els venia la seva casa situada a la plaça Pública, i el 1617 es casava la seva filla Anna amb l'apotecari de Girona Gerald Vinyes. Un altre fill seu, Agustí, es feia cirurgià i encara una altra filla, Teresa, es casa amb el cirurgià de Figueres Francesc Prats. La quarta filla, Francisca, s'havia casat amb el notari Antoni Ballia. Anys després se li demana una opinió mèdica: «Jo fa relació a VM. que la señora Anna Feriola y Guàrdias, muller qui és de mosèn Joan Fariol, apotecari de la present vila de Torroella de Montgrí, no pot passar-se per camí, és impedida per ser parida de pochs dies y víurer reclosa y éser lo temps en matèrie dias inagual y cosa ni de aquí a Gerona ésser larch, y per rahó de les costes mal y anant ella ab la criatura tant petite és contígue succeir-la alguna desgràcia ab lo estat que està y tal podria ésser que perlaría deserida y a li diu que és de poder posar en camí».³⁶⁸

Amb la mort del doctor Narcís Figueras, la vila va quedar desatesa. La universitat va voler posar-hi remei el 1658: «Attenent que en la present vila de alguns anys noy ha doctor en medicina qui visite los malalts de aquella axí que se moran molts sens remeys y que per part del doctor Heroni Trias de la vila de Figueras se ha proposat en dit consell que si la universitat li donava vint doblas quiscun any ell ser staria en dita vila y visitaria los malalts y auria pagant-li lo acostumat y visitaria los malalts y auria en lo ospital de aquella sens intarès algú. Perçò lo dit consell, considerant que després dels remeys divinos són los humans, ha resolt que se li donen a dit doctor Trias las ditas vint doblas quiscun any y que aquellas li pague Joan Serralta, receptor de las carniserias».³⁶⁹ El metge i els administradors de l'hospital acudien als adroguers i apotecaris de la vila per aconseguir les medecines i remeis necessaris per atendre els pacients. Així, el 1664 es pagaven 25 lliures a l'apotecari Antoni Castells, i el 1670, l'adroguer Pere Jutglar els subministrava les medecines per valor de 30 lliures.

Alguns testaments fets durant la guerra i després d'ella, registrats dins l'hospital mateix, ens permeten saber qui són els malalts. La guerra havia endurit les condicions de vida. El mercader Miquel Alió deixava a l'hospital 5 lliures (1647). El francès Pere Duch Bassa feina donació de quatre llençols a l'hospital (1648). Àngela Masó, vídua del bracer francès Joan Font, feia escriure a peu del llit de l'hospital el seu testament (1656). Igual el bracer francès, convalescent a l'hospital, demanava ser enterrat al cementiri del mateix hospital (1656). Vídues i molts bracers i treballadors francesos, gent sense recursos i pobres de

367 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Secundum manuale*, 1637 (To 204). [1637, gener, 29], s.f.

368 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, *Quartum manuale*, 1638-39 (To 206). [1639, abril, 1], s.f.

369 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1658, abril, 29], f. 109v.

solemnitat, són els principals usuaris de l'hospital, on van a passar els últims dies o hores, per poder ser atesos en medicina, alimentació i consol. Els arrendadors de les fleques de la universitat i, al seu torn, els flequers, estaven obligats a proveir de pa a «los pobres del hospital ho ahont més necessitat y aurà».³⁷⁰

El francès Lluís Bohigas dictava el seu testament mentre «jach en un llit del hospital dels pobres de la vila de Torroella de Montgrí».³⁷¹ Rafela Arimany, vídua del sastre Joan Arimany, constituïa els administradors de l'hospital com a marmessors, i deixava a la institució els seus minsos béns, i en especial deixa, «vull que la palla o imatge de Christ tinch sobre lo llit reste en lo hospital per ajudar a ben morir als agonitzats de dit hospital»³⁷² (1664). Rafela Natera, vídua del pastor Guillem Domènech, deixava a l'hospital la meitat del cànem en floca que tenia a casa seva (1669). El carreter francès Joan Comas convertia en hereu universal dels seus béns a l'hospital, excepte «una scopeta que tinch»,³⁷³ que lliurava a la Mare de Déu de Montserrat.

Façana i porta principal de l'hospital de Pobres. Autor Xavier Solà.

Durant la guerra l'hospital va ser tocat, tot i que no va ser destruït. La portalada de l'hospital, situada a la façana principal, porta inscrita la data de 1661, moment en què es transformà tot l'edifici. És una porta adintel·lada, amb un entaulament i frontó triangular partit, on hi ha l'escut de la vila i un relleu amb la finestra al pis superior. Segurament també és el moment en què es fa el claustre del pati, de planta quadrada, on es degueren construir les dependències al voltant. La visita pastoral del 4 i 5 de març de

370 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, *Protocollum*, 1600-01 (To 161). [1601, febrer, 6], s.f.

371 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1663-64 (To 266). [1664, març], s.f.

372 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1663-64 (To 266). [1664, setembre, 20], s.f.

373 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, Manual, 1667-68 (To 764). [1668, febrer, 6], s.f.

1663 ens diu que la casa, la cambra i la capella de l'hospital es trobaven en bon estat malgrat la guerra que havia passat. Van caldre algunes obres de reparació i millora. Els administradors, el pagès Josep Mir i el cirurgià Josep Oliver, havien pagat al fuster Salvador Marull 12 lliures 6 sous «per lo preu fet o mans de fuster de fer las portes de dit Hospital»,³⁷⁴ i al manyà Joan Serrat 26 lliures 10 sous «per ferramenta presa de ma botiga per obs de dit hospital».³⁷⁵ El 16 de març de 1671 els administradors de l'hospital, el cirurgià Josep Oliver, el notari Antoni Calvet i el manyà Joan Serrat, contracten al fuster Agustí Prats perquè els fabriqués «lo sostre de la entrada de la casa del dit Hospital, y per dit sostre bestraurà de sos béns trenta cayrats de pi de alsada bons y obrats tres quarts y mitg, y mitg palm de gruix ab tots los quatre cayres vius, y de gruix hajan de tenir mitg palm, los quals cayrats haja de buxellar com està la istància del senyor Francesch Quintana que du lo menjador qui va a la cuyna ab lo mateix art y mollura y en enllistonar dit sostre ab la matexa molluna dels cayrats».³⁷⁶ El preu convingut van ser 57 lliures 10 sous. Segurament per pagar aquestes obres va caldre comprar un censal.³⁷⁷ I a la visita pastoral de 1687, el visitador dona una ullada als comptes de l'hospital i troba a faltar «quantitats considerables», que obliga a satisfer.

Façana de l'hospital de Pobres. Autor desconegut. Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí.

374 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manuale primum*, 1661-62 (To 264) [1662, setembre, 19], s.f.

375 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manual*, 1663-64 (To 266). [1664, agost, 11], s.f.

376 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Calvet, *Manual*, 1670-71 (To 270). [1671, març, 16], s.f.

377 ADG, Registre de Lletres, Registre 1670-71, [1671, març, 6], f. 179.

Els últims testaments, en el darrer quart del segle, continuen desenvolupant petites deixes en metàl·lic i alguns objectes de poc valor, però útils. El ciutadà honrat Francesc Quintana deixava 20 lliures a l'hospital –i altres 20 a l'obreria (1683). El sagristà de Sant Genís Jeroni Llaguna deixava «dos cadiras de las més fortas que's trobaran en ma casa per consuelo dels malalts»³⁷⁸ (1684). Maria Portas, vídua del mercader Miquel Bagur Portas, donava dotze llençols (1685).

No pas tothom acudia a l'hospital per arreglar les seves necessitats primeres i bàsiques, i havia de buscar-se la vida on es podia. Els últims anys del segle, després de més de cinquanta anys de guerres gairebé ininterrompudes, moltes famílies torroellenques es veieren abocades a la misèria. Diferents testimonis ens mostren les grans dificultats amb les que havien de fer front per sobreviure. Veiem que hi havia estipulats uns sistemes o solucions parcials. L'una és l'ajuda demanada a la universitat, conscient i coneixedora dels problemes dels veïns. La universitat explicava el cas de Pere Martí de Sant Jordi, que havia «donat una súplica anal concell que atès que se troba atuhit y no té altre cosa que poder-se sustentar sinó de la renda que té a la universitat. Perçò lo dit concell a resolt que de les pensions atressadas que la universitat deu a dit Martí que se li done allò que as puga, attès ell y sa família no tenen altre cosa per poder-se alimentar».³⁷⁹ La segona acció portada a terme és l'arreglo de les espigolalles, una pràctica ben estesa que la universitat reconeixia i permetia. La dependència a la terra és per a molts torroellencs una evidència. El 1690 el consell es queixava «que los militars no duptan de fer anar llurs bestiar per sos rostolls y no obstant la pena inposada per lo senyor procurador real de esta vila y conceder dit concell és en detrehiment de la pobre gent. Perçò lo dit concell a resolt estar de evicció en al senyor procurador si acàs penyora als militars, és a saber, tant solament del que consta ab lo privilegi que al Rey Nostre Senyor (que Deu Guarde) a donat a la universitat que los militars estiga subjecte a la justícia ordinària quantes en los bants y penas».³⁸⁰ Després de la sega, a l'estiu, era costum que les dones espigolessin: el «procurador real a fet publicar unas cridas que ningú puga espigolar y conciderar lo dit concell lo detrehiment és dels pobres dexar de espigolar. Perçò ha resolt dit concell que vaya una persona a Gerona a parlar ab lo senyor don Francisco Sotomayor, jutge del Real concell, [...] perquè permeta llicència a les espigoladors de poder espigolar».³⁸¹

378 AHG, Notaria de Torroella, Joan Salvi, (*Sextum manuale*, 1683-84 (To 282). [1684, març, 28], s.f.

379 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1687, setembre, 29], f. 82v.-83r.

380 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1690, maig, 15], f. 116v.

381 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1690, juny, 18], f. 117r.

9. Les aigües públiques: fonts, pous, clavegueres i ponts

El proveïment d'aigua potable i la construcció d'un sistema d'aigües residuals per als habitants de la vila de Torroella es va convertir en una de les màximes prioritats per a la universitat. Les obres de construcció d'una i altra infraestructures van paral·leles, per tant, a la necessitat d'higiene i salubritat i a la necessitat d'arreglar els recursos hídrics per una demanda creixent. Grans ciutats, però també viles mitjanes i petites, es doten d'aquests serveis per millorar les condicions de vida dels seus habitants.

El 1595 la universitat signa una contracte amb el carreter Antoni Mateu, el sastre Joan Prats i el mestre de cases Baldiri Llemeig per tal «de fer las clavegueras qui van del cantó d'en Falip fins al codro del monestir y las del cantó d'en Fuster, juntar-les del cantó del ort d'en Falip, juntada ab l'altre d'espay».³⁸² El forat havia de ser de tres pams d'alt i un pam i mig de gruix, amb cobertes de lloses de quatre pams «bones y sufficiens y ben juntades». Els cònsols manen que les noves clavegueres «hagen de pendre de las clavagueras velles del cantó de casa d'en Falip y aportar-les fins al cantó del quodro davant Sant Agustí y de aquí en avant les fajan així tot dret a la muralla o allà ha ont los senyors de cònsols ordènian, y qui las enpendrà fer haja de fero totes de una carrer y altre». Per tant, aquest contracte suposa una ampliació (i renovació) de la vella xarxa de clavegueres de la vila.

La suau pendent de la vila facilitava que l'aigua de la pluja i de les clavegueres no s'embassés i anés baixant carrers i clavegueres avall, fins a desguassar al riu. En el segle XVII, va continuar mantenint-se l'espai, carrer o vall entre cases i murs, i mai les cases van apropiar-se dels murs per alçar-se –com en altres poblacions. Tot plegat servia per evitar la transmissió de malalties, estancament d'aigües (i malària) o la barreja d'aigües potables i netes amb aigües brutes o residuals (i còlera). Al carnisser se li prohibia tirar la porqueria en aquest espai de circulació.

Ja existien pous i fonts públiques ubicats a diferents punts del poble, emprats des d'antic. Des del 1368 s'esmenta una mina d'aigua sota el palau lo Mirador, que recollia les aigües que baixaven pels torrents naturals del Montgrí. Seguidament es canalitzava a través d'una galeria subterrània artificial, que conduïa a diferents pous i fonts. El 1596 els cònsols Carles Capellà, Antoni Tarascó i Josep Quintana van contractar la fàbrica d'un brocal per a la font del Firal al mestre de cases Bernat Puget, per un preu de 5 lliures: «Un col de pedra picada boxerdad de dins y de fora de la emplària de la bocha de la font que és en lo firal dins la present vila de Torroella de Montgrí en lo loch dit la Mota, lo qual col sia de alçària de quatre palms y que de dalt tinga un palm de ample y un borell al entorn».³⁸³ Havia de completar la feina fent un rengle de carreus ben treballats d'un pam i un quart d'alçada a tot l'entorn de la font. Aquesta era coneguda, altrament, com la plaça de la Font. En aquestes fonts públiques d'aigua potable, destinades al consum domèstic, no hi estaven permeses aquelles activitats que embrutessin les aigües, per exemple, sota la supervisió del mostassaf: «Rentar ninguna manera de roba ni carn a tres canes del broch de la font» i «volcar tossinos, orinar ni fer altres brutedats a tres canes prop de la font».³⁸⁴

382 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, *Protocollum*, 1595-96 (To 139). [1595, març, 20], s.f.

383 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, *Protocollum*, 1595-96 (To 139). [1596, març, 11], s.f.

384 AHG, Notaria de Torroella, Antoni Ballia, *Manual*, 1606-07 (To 149). [1607, octubre, 7], s.f.

A principis del segle XVII es construeixen una sèrie de pous (almenys quatre) dins i fora la vila. Els dos primers corresponen al 24 de novembre de 1602, del que tenim el contracte. Els cònsols, el clavari i els altres membres actius de la universitat (fins a vint-i-cinc homes), el sagristà Joan Pere pagès i el donzell Jeroni Miquel Mir van signar una concòrdia amb Gaspar Planas, «designador de aygua» de Barcelona, pels que cobrarà 120 lliures. En Planas era un saurí que, a través d'unes varetes, descobria i localitzava l'existència d'aigües subterrànies. L'un ha de ser a la vinya del pagès de Llätzer Mauri, que havia estat de Miquel Tor Pastell, i l'altre en el lloc «dit lo Pou Demont». Cada pou tindria una amplària de 12 pams, i la fondària que fos necessària, fins tres o quatre canes, fins a donar «aygua tant quanta ne gastarà que cobria a mija teula de les teulas de las teuladas, conforme se acostuma de las teules usades en la present vila vulgarment dit mija teula de aygua carregan y ell promet fer cisterna».³⁸⁵ L'aigua que sortís dels pous, doncs, podia embassar-se en una cisterna. Un cop fet el pou, l'aigua s'havia de canalitzar fins a la terra de Joan Bataller o a l'església de Sant Genís, havent de pagar aquestes feines la universitat i a fer-li la vida. El pagament es dividiria en dues parts: «la una quant la aygua se veurà dintre de dits pous ferà especificarà que entre dits dos pous las deus de aquells donaran aygua per dita mija teul-la, y la restant paga aportada dita aygua a casa de terra y fer los valls y promet y vist que dits dos pous donaran aygua per dita mija teula y no abans y fer lo predit a ses voluntats». Finalment es discuteix com s'havia de fer el pagament segons l'aigua que sortís en funció de la seva fondària. En Planas tenia un termini d'un any i mig per dur a terme tots els treballs, si no havia de restituir els diners del primer pagament.

Un d'aquests pous portava l'aigua fins a una font propera a l'església, que se'n va dir «Font de l'Església», en el carrer Nou. La universitat en va fer construir dos més: el 1607 al carrer del Mar, i el 1611 al carrer dels Bous. Un altre pou, associat a una font, és el que s'esmenta a mitjan segle en el carrer –o carreró– «de lo Pou Vilar», on hi havia la font de Dalt.

Una altra font molt ben documentada és la que hi havia a la plaça major, que abastia d'aigua els veïns del centre de la vila. No en sabem la construcció, però sí el seu trasllat o desmantellament. El 27 de desembre de 1654 la universitat situava «en la plaça pública de dita vila y ha una font molt gran, la qual ocupa molta part de dita plaça. Perçò an determinat y donen facultat a Joan Guilló y Antoni Castelló qui confronten ab dita font que pugan desfer aquells y fer altre font patita en la capella de Sant Antoni, dins dita capella, y que traga la aygua a la placeta fahent en ella un abaurador y que pugan pendre la pedre tindran menester per dita obra y també per lo preu té de fer Pera Pagès y Farrés a la sua casa o volta de aquella de dita font, la altre emperò pedra y lo arch sie de dita universitat y que dita universitat no tinga de gastar cosa».³⁸⁶ La modificació no es portaria a terme gaire temps després. A 15 de febrer de 1671 es deia «que seria de molta conveniència per lo bé públich que la font que's en la plassa pública s'espatlàs se posàs en St. Antoni perquè isquen a la plica ab los abeuradors que hi ha personas quiu enpendran donant-los la pedra. Perçò lo consell ha resolt que se spatlle la font però a gastos dels dits y que la pedra són del ospital que y que la y tingan de aportar a llurs gastos y fer la dita font a Sant Antoni y las llanbordas».³⁸⁷ Encara a 26 d'agost es deia que era «de conveniència per lo bé públic que se scura la font de plaça y que allí ahont los canons seran ronputs los se muden. Perçò lo dit consell ha resolt que se escura ab dasena y lo qui no y axirà se dona facultat al senyor cònsol Fortià per què y puga llogar a gastos del qui noy voldrà anar».³⁸⁸

385 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Guilló, *Protocollum*, 1601-02 (To 162). [1602, novembre, 24], s.f.

386 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1654, desembre, 27], f. 145r.-v.

387 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1671, febrer, 15], f. 208v.

388 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1671, agost, 26], f. 209r.

Pous de la vila, construïts el 1607 i 1611 segons les inscripcions. Fotografia de l'esquerra. Autor desconegut. Arxiu Miquel Graells, Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí. Fotografia de la dreta. Autor Xavier Solà.

La riuada de 1599 a la ciutat de Girona, que va provocar l'enderroc d'un tros ben llarg de muralla, la caiguda de dues cases i la mort de més de vint persones, hauria d'haver repercutit a Torroella, però no en tenim gaires dades. Aquell mateix estiu (juliol) els cònsols es van adreçar al rei Felip III per demanar-li la remissió dels deutes de la universitat per les grans despeses que havien d'afrontar aquests darrers temps, entre els quals hi havia les obres de construcció del pont i l'acondicionament dels entorns: «En la fàbrica del pont que tenen sobre lo riu anomenat Ter que passa junt al portal de dita vila y en fer motes en les parts que dit riu de Ter dóna dany, que alguns anys hi ha quels costa lo fer de ditas motas sinch centes lliures y en reedificar molts trossos de muralles, que de pura vellura estos años passats són cayguts».³⁸⁹

El 1601 s'esmenta l'existència d'un pont en bones condicions sobre el riu Ter, on en un dels seus caps hi ha situat un dels molins propietat d'Antic Sarriera i de Pons i de la seva filla Francisca Clara Sarriera. Una resclosa dins el riu conduïa l'aigua al molí. És en aquests anys que els Sarriera fan construir un corral al costat del seu molí, aprofitant les parets dels edificis existents. Aquest pont, i segurament el molí, van quedar greument perjudicats pel diluvi de 1617, conegut com «l'aiguat del diluvi» o el «magne diluvi».³⁹⁰ Les pluges van començar a 29 de setembre, i van estar plovent trenta-dos dies seguits sense parar, continuant amb una forta tempesta marítima.

389 AMTDM, *Llibre de Privilegis*, [1599, juliol, 13], f. 101r.

390 ROMA 2017 i BARRIENDOS 2007.

A Torroella aquest aiguat degué enderrocar el pont o se'n va emportar bona part. No disposem de testimonis de les destrosses ocorregudes, com en altres llocs, però així es desprèn del contracte de reconstrucció del pont del 24 i 25 de juny de 1618, només mig any després dels fets. Quan les aigües tornaren a lloc, i potser baixaren al seu nivell més baix, va ser el moment de recuperar-lo. Els cònsols van contractar el fuster Miquel Mir «per fer lo pont de fusta sobre les piles del pont de pedra del riu de Ter de la present vila de Torroella de Montgrí en lo mes de novembre proppassat per la gran sobrevinguda de l'aygua del dit riu dirruhit y enderrocant», podent-se «valer de tota la pedra que resultarà de dit enderroc, y axí bé que puga pendre y valer-se de tota y qualsevol fusta que lo riu de Ter ha dexada en lo terme de dita vila y la que és en dit riu prop de dit pont, salvo la que és en lo arenal de la mar, salvada emperò la fusta de pi, y assò per a fer qualsevol bastides necessàries per a la fàbrica de dit pont y no altrament».³⁹¹

El contracte ens dona algunes pistes de com havia estat l'antic pont i, sobretot, de com havia de ser el nou, amb unes dimensions similars a l'anterior. Es dona a entendre que mentre van resistir els basaments, l'aigua es va emportar bona part dels arcs, i els que van quedar drets «haja de enderrocar totes les arcades que vuy són en dit pont y les piles de aquelles fins allí ahont los dits senyors de cònsols, al temps que comensaran de fer dit enderroc, li designaran y assenyalaran, exceptada emperò la primera arcada de dit pont qui està juncta ab lo molí, la qual de ninguna manera se aja de tocar».³⁹² Seguidament es mana reforçar les bases «de molt bon morter y ab pedra y calç», per tal de poder suportar les quatre bigues de roure, d'un pam i mig cada una, que s'havien de col·locar entre una i altra. D'aquesta manera es creava el tauler, una estructura horitzontal prou sòlida per a poder circular còmodament. En cas que no es trobessin bigues tan llargues, caldria construir permòdols de roure a les piles. Les baranes també s'havien de fer amb fusta de roure, amb cabirons de quatre dits de gruix i sis pams d'alçada. Al costat sud s'havia de construir una paret amb pedra i calç, tot donant-li «biac per fer la davallada de dit pont de tal menera que lo bestiar carregat puga còmodament y sens perill algú muntar y baxar».³⁹³ Es va convenir un preu de 1.200 lliures (a pagar en tres moments), fixant un termini de quatre mesos (i tenir-lo acabat l'octubre).

Les obres del pont sabem que es van dur a terme pels pagaments de les èpoques, per l'endeutament que això va significar a mitjà termini, i per altres obres que s'hi van afegir o que serviren per arreglar alguns desperfectes. El 1619 la universitat deia haver-se de gastar 12.000 lliures (!) per la fabricació del pont de fusta sobre el Ter, que estava en ruïnes per la inundació de les aigües del riu.

Immediatament d'haver-se acabat el pont, Joan Sarriera i de Gurb porta a terme una sèrie d'obres en el seu molí, a la resclosa i en alguna de les piles del pont que toca al molí. Pel març de 1621 els mestres de cases Baudili Llampuig i Antoni Joan realitzen un tram de «pedra picada de carreu per nos fets per la fila fahedora *in pontum rivi Teris*»,³⁹⁴ pel que el senyor Joan Sarriera i de Gurb els paga 15 lliures. Pel juliol signa un contracte amb els picapedrers i mestres de cases de Girona Francesc Saló i Joan Juanes per «trençar trescentes sinquanta carretades de pedra grossa de resclosa» procedents de la pedrera de la muntanya del Montgrí. Les pedres havien de ser llargues, i no rodones, «bones per posar en la resclosa que dit senyor té en dita vila», i «per paredar per la pila del pont que és davant dels molins y la punta de

391 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-18 (To 186). [1618, juny, 24-25.], s.f.

392 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-18 (To 186). [1618, juny, 24-25.], s.f.

393 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, Manual, 1617-18 (To 186). [1618, juny, 24-25.], s.f.

394 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Quintum manuale*, 1621 (To 190). [1621, març, 28], s.f.

diamant que devant d'ella se haurà de fer».³⁹⁵ Convenen un preu d'1 sou per cada carretada de pedra grossa, 7 diners per la carretada de pedra d'esquerda i 3 lliures per cada cana de carreu. Saló i Juanes degueren començar a treballar immediatament després de la signatura del contracte, ja que les èpoques per la feina ens ho indiquen: una de 70 lliures per 1.500 carretades de pedra i una altra de 27 lliures 14 sous «del picar de carreus».³⁹⁶ Però molt pocs dies després, a 11 d'agost, davant la impossibilitat de residir a la vila, tal com se'ls obligava, van haver de subcontractar la fabricació de la resclosa al picapedrer de Torroella Joan March, seguint els mateixos pactes i condicions que ells havien signat amb el senyor Sarriera.

El mateix Joan Sarriera, a finals d'any, va presentar una queixa pels mals serveis del mestre de cases de Girona Francisco Vilossella, per «una pila en lo pont del riu Ter, terme de dita vila, en la resclosa de dit riu, cercha dels molins fariners de dit senyor don Joan o de dona Francisca, sa muller, la qual tenia de fer y acabar axí y ab lo modo que està contingut ab lo dit acte, y per lo que aquella no ha feta segons dit acte y en particular lo fonament d'ella no ésser estat fondo y fort segons se era obligat, y no haver portada dita feyna juncta paredat lo pilar de sota lo pont ensems ab la dita pila nova y axí no haver acabada aquella, és vingut lo riu de Ter a aquella se'n ha aportada. Persò requer a dit Vilossella que torne fer dita pila y feyna axí y ab lo modo que ab dit acte té promès en lo estiu pròximament, atès que ara no és temps convenient per ésser entrada de hivern. Y en particular li notifica y ara en continent que replegue y reculla los carreus y pedres eren en dita pila y posats en ell que són per allí que allí se obligaran y serà més gasto y assò fàssia y complexca axí y ab lo modo que al dit acte té promès y també com ab altre acte de concòrdia rebut en poder de dit Fàgrega, notari, a setse de agost proppassat, dit Vilossella aja promès que a gastos seus fortificarà la gola de la resclosa, en la qual lo any proppassat de 1620 se feu la encavellada, de manera que pugua ab seguretat aprimar dita resclosa per a poder posar les caxes y fonaments de la dita pila y punta de diamant, conforme ab lo primer acte està concordat, axí y de tal manera que pugua fer bé y ab tota seguretat y altres coses en dit acte contengudes. E com no aja fortificada dita gola antes aprimant aquella per a fer dits fonaments sien per devall de dita gola o resclosa exit molts rexorts de aygua que han impedit que dita caxa y fonament de dita pila no són poguts assentar ni fer com dia obra requeria».³⁹⁷ Segons aquestes informacions, una altra riuada es va emportar la base o pila que en Vilossella havia construït.

Després de presentar aquesta queixa el 17 d'octubre, Joan Sarriera firma un contracte amb l'esmentat picapedrer de Torroella Joan March, ara sense intermediaris pel mig. És un contracte molt similar al que havia signat amb en Galí i Juanes, i subarrendat a ell: 1.500 carretades de pedra «de ariou», a saber: 700 de pedra de resclosa (que hauria de tenir pel Nadal, al preu d'1 sou la carretada) i altres 800 de pedra d'esquerda (del gener al maig de 1622, i a 8 diners cada carretada), d'un pes de 10 a 12 quintars.³⁹⁸ Amb aquest nou contracte pretén arreglar les feines que no li haurien sortit prou bé amb en Vilossella.

395 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Quintum manuale*, 1621 (To 190). [1621, juliol, 27], s.f.

396 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Quintum manuale*, 1621 (To 190). [1621, juliol, 27], s.f.

397 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Quintum manuale*, 1621 (To 190) [1621, octubre, 14], s.f.

398 AHG, Notaria de Torroella, Nicolau Sàbat, *Quintum manuale*, 1621 (To 190). [1621, octubre, 17], s.f.

Vista de Torroella del Montgrí des del pont del Ter, 1911-1936. Autor Valentí Fargnoli. Ajuntament de Girona. CRDI.

Vista de Torroella del Montgrí des del pont del Ter, 1911-1936. Autor Valentí Fargnoli.
Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí.

Altres aiguats, molt greus i quasi seguits, van tenir lloc el 1623, 1625 i 1626. A Torroella queda demostrat quan els mercaders Josep Quintana i Agustí Tor Begur i el notari Bernat Guilló contracten els mestres de cases Joan March i Joan Martí per fer «de nou eo tornar redificar los dos trossos de paret se són enderrocats en la paret qui és en lo cap dit la Tria que lo senyor don Leandro de Margarit té y posseeix en lo terme de la present y en lo lloch dit lo camí de Ter y serca y no molt lluny del cap de la paret del riu de

Ter y també en un codro de terra que és de la pubilla Tora cerca, y al costat de dit camp de dit senyor don Leandro de Margarit, la qual paret affronta ab lo camí que de la present vila en lo pont y molins de la present vila».³⁹⁹ Un mur que només se l'havia pogut endur l'aigua.

Un d'aquests aiguats es va emportar el pont sobre el riu Ter. A principi de 1634 se'n planteja la construcció d'un de nou. Del pont vell, després reedificat, apenes en van quedar les restes visibles de les bases d'alguns pilars. El 19 de febrer la universitat, reunida en consell general format pel cònsol Joan Vaquer, el clavari Joan Pagès, i els jurats Nicolau Carles, Pere Mauri, Joan Ferrer, Antoni Sanan, Llätzer Vilaret Pastell, Joan Guich, Rafel Vergonyós, Bartomeu Vilar, Joan Serra, Jeroni Alfonso Salvany, Antoni Tarascó, Josep Merla, Baudili Marcell, Jaume Mitjanas, Montserrat Capella, Joan Catell, Joan Dujau, Miquel Alió, Martí Joan Metge, Joan Quintana, Miquel Martí Creus i Agustí Fuster, decideix escollir set persones, que havien de formar part d'una comissió, per «donar a fer y redificar lo pont a les persones que los aparexaràs y per los present ne voldran».⁴⁰⁰ Els escollits foren els còsols Francesc Metge i Joan Vaquer, el clavari Joan Pagès i els preveres Montserrat Molló, Joan Quintana, Nicolau Carles i Antoni Sanan.

A 6 de març aquesta comissió signava el contracte de construcció del pont amb els mestres de cases Miquel Sala i Pere Lavall, de la Bisbal d'Empordà, i Lluís Mas, de Torroella. El contracte és molt detallat i precís a l'hora de descriure el material, la tècnica, les mides, les formes i els pagaments. El pont havia d'incloure tres pilars (o piles) i nou voltes (o arcs). En un dels extrems s'havien de construir dos pilars dins el llit del riu, amb uns fonaments de 4 canes de llargada i 7 canes i 3 pams d'ample, i del nivell de l'aigua en amunt 2 canes d'ample i 5 de llargada. El tercer pilar, en el costat de la pila, sobre la «rabassa que vuy és conforme les altres dos de la grupada».⁴⁰¹ Els pilars vells s'hagueren de desmuntar, i el material d'enderroc es podia reutilitzar. Els cantons dels arcs s'havien de fer amb pedra picada, i la resta de la volta amb morter de calç i pedra de Gualta. Les baranes serien de dos pams d'ample i cinc d'alçada. Els mestres de cases s'havien de comprometre a fer les piles fins a quatre canes d'alçada com mínim, fins al mes de setembre de l'any següent (1635).

La universitat pagaria 100 lliures d'entrada el primer dia, altres 200 lliures el 15 d'abril, 300 lliures el dia que estigués feta la primera pila, 300 més per la segona i 200 per la tercera. Per comprar l'enfustament de les bastides del primer arc 300 lliures, 400 lliures per trencar i picar la pedra, 200 per començar a fer les voltes, 300 a mig fer, 300 havent-se acabades i 200 lliures per a les baranes. En total, la universitat prometia pagar-los 4.000 lliures. Per pagar aquestes quantitats la universitat va haver de reunir-se i buscar una solució: «Per a què la fàbrica del pont del riu de Ter de la present vila de Torrohella de Mongrí se puga prosseguir y continuar, la qual al present per defecte de diner està sospesa que, perçò, Rafel Guilló, corder y ara balle de dita vila, en poder y mà del qual està vuy en dia casi tots los diners o los demás de la botiga passada del blat de dita universitat done y pague y donar y pagar haja y sie tingut y obliga realment y de fet tota y tant postposada y cessant dos centas lliuras, ço és, al mestre que la obra y fàbrica del pont tenen empessa de fer. Cent y sinquantas lliuras que per lo que tenen en ella treballats los són degudes. A Pere Gres, altrament dit Malcap, mestre de cases de dita vila, quoranta lliures per cals té fet per ordre de la universitat per la fàbrica del dit pont y aquella per ell se té de lliurar y a Francesch Fort, pagès del mas o casa dita de la Avallana, les restants deu lliures li són degudes axí bé per cals té feta y lliurada per dita obra del pont de la solució de les quals dites dos centas lliuras haja y ha tingut y obliga dit Rafel Guilló cobrar

399 AHG, Notaria de Torroella, Antic Rich, Llibre de notes, 1626 (To 702). [1626, octubre, 6], s.f.

400 AHG, Notaria de Torroella, Miquel Cristòfol Metge, Manual, 1633-34 (To 202). [1634, febrer, 19], s.f.

401 AHG, Notaria de Torroella, Miquel Cristòfol Metge, Manual, 1633-34 (To 202). [1634, març, 6], s.f.

dels predits a gasto de dita universitat àpoga o apogàs de releuda y aquella per ell pagades y sant fetes y no altrament ell llevarà la dita universitat eo lo concell general en nom de aquella air com ara per llavors y llavors per ara ab lo present acte relleve indemne a dit Rafel Guilló y Lluys y quitar dels censal que la dita universitat fa y presta, los quals ell com a botiguer predit té obligat de quitar dos centas lliuras de propietat y dos cens sous de anual pensió, y de pagar las ànnes pensions y porratas de aquelles que's deuran y axiran del dia que hauran feta la paga de ditas dos centas lliuras en avant, y altrament y en tal cas, les ditas dos centas lliuras de propietat dels dits censals resten del dit dia en avant a càrrech de lluhir y quitar y les ànnes pensions y porrtas de aquelles pagar a dita universitat».⁴⁰² Aquest és un primer cas de creació de censal. El mateix dia (4 de juny), el pagès Pere Pagès, que tenia arrendada la imposició del vintè de la universitat, per la necessitat que tenia de pagar 200 lliures als mestres de cases, signava un altre censal amb els cònsols per satisfer-los aquests diners. A aquests dos censals va caldre afegir-n'hi un altre de 700 lliures, que els va manllevar el doctor Pere Guitart de la Bisbal el 15 de novembre de 1635. I un quart censal el signaven els mateixos cònsols Joaquim Quintana i Pere Martí Xaragay a Antoni Marullis d'Olot, d'un preu de 300 lliures. I encara sabem que se'n feren altres dos, un de 400 lliures per part del pubill Güell de Ruplà i un altre de 240 lliures que prestà la confraria de Nostra Senyora de la Seu de Girona.

Diferents èpoques el 1634, el 1635 i el 1636 ens indiquen la realització de les obres. El 1634 s'efectuaven el següents pagaments: 45 lliures (11 de juny), 171 lliures (31 d'agost) i 42 lliures 16 sous 4 diners (8 d'octubre). El 1635 es pagaven 17 lliures 5 sous a Joan Vaquer per jornals (20 de novembre), entre molts altres. Es van proveir grans quantitats de calç del forn i d'una bassa de la muralla on l'havien amarat. A Joan March se li pagava un dobló per arreglar el pont prop del corral de don Leandro. A 3 de maig de 1636 la universitat es reunia en la seva pràctica totalitat per deliberar sobre el pagament del pont: «Sabent y atenent que la dita universitat hara de present té menester grans sumes de diners per pagar la fàbrica del pont del riu de Ter, que hara de present està fabricant, y per no tenir lo dit diner vuy en dia la obra està parada, lo que és gran dany als habitants de la present vila per tenir les demás terres d'ella lo dit riu de Ter y no poder anar-les cultivar quant voldrien per no tenir pas llibero a causa de la aygua ab abundància passa de contínuo en dit riu de Ter, y també per subvenir altres càrrecs y deutes de dita universitat. Perçò, de grat y certa sciència, llur tots conformes y unànimes ab tenor del present donan llicència, facultat y plen poder als dits magnífichs Montserrat Capella y Nicholau Araschó, cònsols lo any present, de poder imposar y arrendar per temps de dos anys comensadors lo primer del mes de juliol pròxim vinent, un vintè sobre de totes les coses que los aparexerà a les persona y personas y ab los pactes, condicions y salvetats que ben vist los serà, procurant en tot mirar lo bé de dita universitat, ab pacte que ab la tabba faran de dits vintè y posen lo ítem següent que sempre y quant la universitat manllevarà alguns censals per obs de la fàbrica de dit pont, menlevat que sia encara que la tersa del preu del dit arrendat no sia axida, vaja y corre a compte del qui arrendarà lo dit vintè, y finit lo arrendament que tingan de lluir a sos gastos los dits censals seran menlevats y aportar les luicions als cònsols de la dita universitat, y que quiscú dels obligats en los dits censals se manllevaran, pasat lo dit termini de luir dits censals, se pujan fer desobligat de dits censals y de les creacions se faran de dits censals dins quinsa dias després seran menlevats los dits cònsols, y qui voldrà dels obligats en dits censals les tingan de intimar als arrenadors dels dits vintè perquè los sia notori y donant-los per dites coses y quiscuna de ella tala y tant potestat com serà necessari».⁴⁰³ Així doncs, van imposar aquest vintè perquè gaudien d'un privilegi reial (de Felip III) per prosseguir amb la construcció del pont. El 28 de maig arrendaven aquest vintè al pagès Pere Martí Xaragay, per dos anys i dues col·lectes. Tots els propietaris i habitants de la vila, parròquia i terme de Torroella foren «vinguts y obligats en pagar

402 AHG, Notaria de Torroella, Miquel Cristòfol Metge, Manual, 1633-34 (To 202). [1634, juny, 4], s.f.

403 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1635-36 (To 203). [1636, maig, 3], s.f.

al arrendador o arrendadors de dit vintè de tot lo que colliran y rebran conforme se pagar lo delme, ço és, de forment, mestall, sègol, ordi, civada, arròs, mill, panís, spelta y de tot i qualsevol manera de gran, ço és, de vint i una corteras una cortesa de vint i un cortà un cortà, i de vint i un copó y assò pagaran a la hera après de haver pagat lo delme, primícia y tascha allí ahont ni haurà». ⁴⁰⁴ També s'hi van incloure totes les fibres vegetals tèxtils (lli i cànem) i raïm. Els propietaris i arrendataris del bestiar menut, tant privilegiats com estrangers, també l'haurien de pagar, i en el cas que ja s'hagués esquilat, es comptaria la llana a part. La pesca també hi era inclosa, de 21 mesures: 1 mesura, de 21 quintars: 1 quintar, de 21 peixos: 1 peix i de 21 barrils: 1 barril. El preu de l'arrendament del vintè era de 1.700 lliures totals, destinades a pagar els censals.

D'aquesta manera es van poder reemprendre les obres. Ja a 1 de juny els síndics Joan Quintana i Antoni Molló pagaven 33 lliures d'una partida de calç al mestre de cases Pere Gres. A 16 de juny van rebre 31 lliures 13 sous 4 diners «del preu *ad reedificandum pontem rivii Tiveris per syndicos dicte ville traditum* a preu fet Michaeli Sala, Pere Lavall», ⁴⁰⁵ i poc després el síndic Joan Quintana els hi pagava 66 lliures 13 sous i 4 diners i una tercera paga consistia en 56 lliures 13 sous 4 diners. Una quarta paga era a 27 d'agost: en Sala, en Lavall i en Mas rebien 21 lliures de la reedificació. El testament del mestre de cases francès Elies Blasó (de 29 de juliol de 1636) ens indica que també ell va participar-hi. En el document surten indicats els deutes referents al pont. Lluís Mas li devia 11 lliures pels jornals que havia treballat en la reconstrucció del pont, i Miquel Sala 18 sous.

A finals de 1644 i molt a principis de l'any 1645 va haver-hi una altra inundació. Ja a 14 de gener el mercader Antoni Martí es queixava que una de les terres que tenia arrendades del prevere Bernat Martí havia quedat complement negada i devastada per les aigües del Ter. Joan Perareda, botiguer de teles i draps de Girona, que havia arrendat els molins de Gualta al moliner Agustí Riera, també se'n queixava: «Per causa del ayguat haurà quinse dies és passat, haze enderrocada y espatllada la resclosa és perquè entre aygua a dits molins. Perçò li requer digue quants dies ha dexat dit molí fariner de molre o a lo menos ha deixat de molrra la mola grossa és en dit molí». Riera deia que «és veritat que lo ayguat poch dies ha vingué ha enderrocada y espatllada molt la dita resclosa de Gualta ab tant que apenas entra aygua per lo rech de dit molí y ha deu dies no ha molt amb la mola grossa, sinó ab la mola xicha, y a bassadas y no mol lo dia vuy corteras, y si no se adoba dita resclosa dins breus dies no enterà aygua per dit rech». En Perareda va replicar «que los dinés ell dit Riera farà molent a bassadas ab dita mola xicha los pose en lo carro és en dit molí que se acostuma de posar los dinés de molrre, perquè fins y a tant a dita resclosa ha adobada y vage aygua per lo dit rech del molí que's puga molre ab dita mola grossa lo arrendament no corra per compta» ⁴⁰⁶ d'ell. El primer perjudicat n'era el propi moliner, que no podia moldre ni regar: «Attès que per los ayguats són passats lo rech dels dits molins se és roblert, y que la aygua passa per dit rech no és bastanta per môdrer havent de servir per regar los arrosos per aquels respecte no li és possible fer môrler dit molí, perçò he llevat acte de les diligèncias y de que dit molí no pot molre per falta de aygua». ⁴⁰⁷

Durant les pluges de la primavera de 1649 el riu va créixer, i la universitat va preveure l'ampliació o llargada de pont: «per quant se tenen de fer algunas arcadas més al pont per poder passar quant lo riu de Ter ve gros, que per mirar lo convenient de las arcadas se tenen de fer del cost de aquellas y informa-se de tot y que fassen relació en consell se comet als dits magcs. cònsols m^o Bagur, m^o Alió Martí, Josep Sanan,

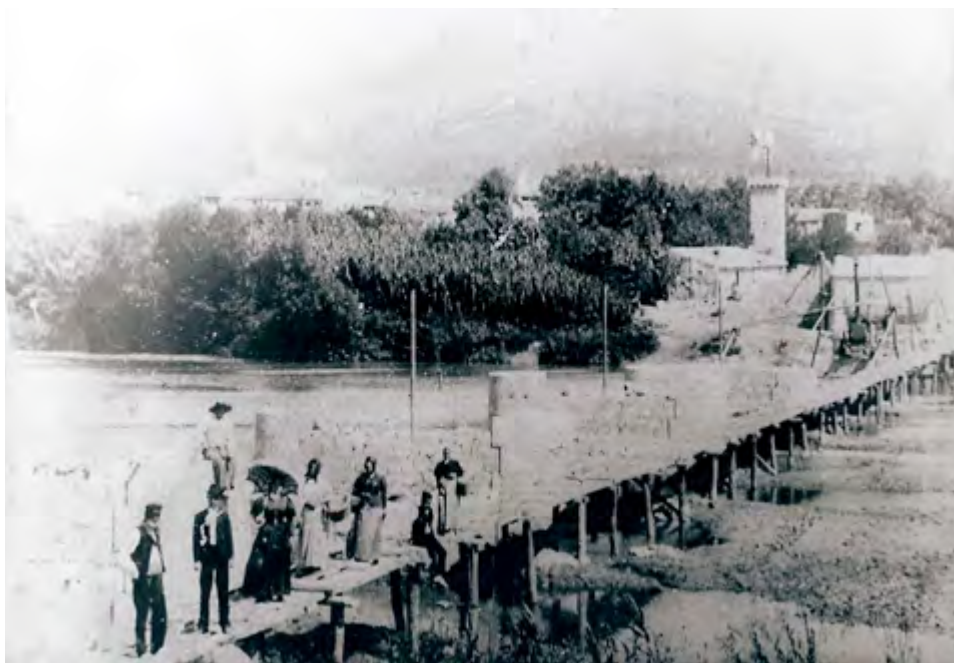
404 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1635-36 (To 203). [1636, maig, 28], s.f.

405 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1635-36 (To 203). [1636, juny, 16], s.f.

406 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Protocol, 1647 (To 207). [1647, març, 1], s.f.

407 AHG, Notaria de Torroella, Francesc Metge, Manual, 1651-52 (To 210). [1648. juliol 29], s.f.

Miquel Cortada, Antoni Trascó, Montserrat Sagàs, Barnat Sagàs y Joan Ugas, Tomàs Fortià».⁴⁰⁸ Fins que hi va haver un altre aiguat, el març de 1654, acompanyat d'un fort temporal. El mariner de Mataró Martí Flaquer explica que a dijous 19 de març, «en la plaja del terme de la present vila de Torroella de Montgrí, una barca y per avasar-la a la mar li fonch forçat posar tot lo càrrech a terra y lo dit die que dita barca fou a la mar fonch també forçat an al patró y demás mariners de dita barca de anar-se'n a la vela ab dita barca a la Escala per a salvar aquella per efecte que's mogué un gran un grandíssim temporal en aquella ocasió ab que'ls fou forçat de dexar anar la amarra y cap per llevar-se dita barca de la dita plaja y posar-se a salvament y lo dit patró vist que la barca se lin ere anada posà ab molta diligència tots los pals de la barca ab una pila en lo lloch més alt de la dita plaja, fahent una tenda sobre allí per què la mercaderia nos mullàs, y per salvar la mercaderia quey havia en aquella, com és arròs, blat, farina, oli y botas per a nolietjar y aportar a Barcelona, y va venir a les hores com està dit tant grandíssim temporal que tot ho ha perdut lo dit patró axí tot lo orneix de sa barca, no obstant las diligèncias havie fetes dit patró, lo que diem nosaltres axí per haver-ho nosaltres vists y ésser present en lo dit grau de Ter quan succehí dit cas».⁴⁰⁹ La versió d'un mariner de Sant Feliu de Guíxols, Antoni Bas, patró de la barca dita *Nostra Senyora del Roser*, que tenia enclavada al grau del Ter, és semblant. Explicava que a 21 de març, «essent ja vingut dit riu de Ter molt gros y caudalós, y tornant dit riu ab gran impetut de aygua y ab un gran temporal del mar y terra plujós que a les hores se mogué, se perdé dita barca y lo càrrech d'ella carregada de bacallar, lo que diem nosaltres ésser axí per quant érem en dita barca y vehent que noy abastaren dotze caps quey teníam a terra y que no obstant axò anave a través, saltàrem de dita barca en terra y en lo mateix punt se perdé dita barca, ço és, que se enfondà en dit riu, que va venir a espay de un credo com no'ns negàrem tots y nos ne pujàrem a un pujalit per haver aygua a una part y altre que no sabíem ahont girar-nos, y axò és la veritat».⁴¹⁰

Palanca sobre el riu, que s'aguanta sobre les bases del pont de pedra. 1895. Autor desconegut. Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània, Torroella de Montgrí.

408 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1649, maig, 1], f. 36v.

409 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Saragay, *Secundum prothocollum*, 1653-54 (To 260). [1654, març, 23], s.f.

410 AHG, Notaria de Torroella, Bernat Saragay, *Secundum prothocollum*, 1653-54 (To 260) [1654, març, 21], s.f.

Aquest aiguat va afectar, altra volta, la resclosa del molí de Gualta. El molí prenia l'aigua d'un rec procedent del riu Daró Vell, que tenia a escassos metres. Francesc Quintana requeria a «Josep Cortias, moliner del molí fariner de Gualta, personalment trobat en la notaria de dita vila, diga quants dies ha que lo rech del molí de la aygua de dit rech de Gualta que'n molt dit molí y ha aygua en dit rech per molrra la mola grossa del dit molí de Gualta». Cortias va respondre «que a serca de tres mesos se ha treballat contínuos per adobar la resclosa era espallada per causa del ayguat fonch al principi de janer prop passat, y per haver scurat lo dit rech que dit ayguat lo havia part roblet, y tant per haver adobada dita resclosa com també per haver revingut, se ha sinch o sis dies que per dit rech qui mol dit molí de Gualta de la aygua entra per dit rech de la reclosa de Gualta y ha prou aygua per molrra de contínua dita mola grossa de aygua, y axí que pot comptar-se lo molrra dita mola grossa des del primer del present mes de abril en avant».⁴¹¹ El molí i la resclosa van tornar a rebre l'any següent, el 1656, en unes dates similars: «A deset del mes de janer proppassat vingué un gran ayguat en lo riu Ter, lo qual ayguat robí una gran partida del rech de dit molí de Gualta, y en moltas parts de dita resclosa de dit molí hi feu moltas golas, y després al cap de alguns deus dias se posaren a scurar dit rech que costà més de cent lliuras de scurar-lo, y després de ésser escurat no pogué entrar aygua per dit rech se posaren a tornar adobar las golas eren en dita resclosa y estanyar-la fins a vint y sis del corrent mes, y després de dit die desetet fins lo die present no ha molt dit molí per compte de dits arrendadors per no haver-hi aygua al rech y comensarà a mòlrrer dit molí lo die de demà que comptàrem lo primer de abril comensant a còrrer per compte dels arrendadors».⁴¹²

Per tots aquests testimonis registrats, constatem que les inundacions i els aiguats tenen lloc a finals de la tardor i principis d'hivern. Un darrer exemple, en aquest segle, té lloc a l'estiu de 1658. Des del bisbat es donava permís de treballar els diumenges d'agost i setembre per tal de netejar els fossats de la Devesa de Torroella, amb la intenció de prevenir noves inundacions i evitar les que havien ocorregut anteriorment.⁴¹³ A 1 de setembre de 1662, en una reunió de la universitat, «lo dit consell ha resolt y donada llicència al senyor cònsol Quintana per fer-se'n aportar la pedra voldrà dels anderrochs del pont».⁴¹⁴ I encara a 20 de gener de 1692, en una altra reunió es discutia sobre la construcció d'un pont nou: «Atès que al pont del portal de Mar té poch àmbit per passar la aigua y se ve a roblir de la inmundícia que aporta la aigua. Perçò a resolt dit concell y donat facultat a dits magnífichs còsols que espàllian al pont quey has y en fassen fer altre y que gasten al que convinga per fer aquell».

411 AHG, Notaria de Torroella, Pere Calvet, *Primum prothocollum*, 1654-55 (To 261). [1655, abril, 7], s.f.

412 AHG, Notaria de Torroella, Pere Calvet, *Primum prothocollum*, 1654-55 (To 261). [1656, març, 30], s.f.

413 ADG, Registre de Lletres, Registre 1658-60, [1658, agost-setembre], f. 62v.

414 AMTDM, *Llibre primer de conclusions*, [1662, setembre, 1], f. 141r.

415 AMTDM, *Llibre segon de conclusions*, [1692, gener, 20], f. 147r.

10. Bibliografia

ALCOBERRO, A. (2006). «En temps dels Àustria (1479-1714)», a SAURÍ, M. C. i SOLER, S. (dir.). *Història del Baix Empordà* [Història de les comarques gironines, vol. IV], Girona, Diputació de Girona, p. 299-368.

AUDIVERT, Marcel·lí (1983). *Torroella de Montgrí. Una vila singular*. Barcelona: Marcel·lí Audivert Editor.

BARQUER I CERDÀ, Arnau (2019). «*Visch de mon treball y seguint los amos*». *Francesos i treballadors a la Catalunya de mas (Bisbat de Girona, segles XVI-XVII)*. Girona, Tesi doctoral inèdita, Universitat de Girona.

BARRIENDOS, M. (2007). «“Lo any del diluvi” a Catalunya. La reconstrucció i els efectes de les inundacions del novembre de 1617». Dins: «*Per bruixa i metzinera*». *La cacera de bruixes a Catalunya*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya-Generalitat de Catalunya, p. 82-91.

BASSA, Jaume (2016). «Les Deveses de Torroella». *Emporion. Revista digital*, n. 117, setembre.

BATLLE, Carme (1976). «El monasterio de San Miguel de las Medas y las órdenes militares». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 23, p. 333-352.

BOFILL, Miquel *et alii*. (1998). *La guia de Torroella de Montgrí i l'Estartit*. Torroella: Can Quintana Museu de la Mediterrània i Ajuntament de Torroella de Montgrí.

CORDOMÍ, Xavier (2021). *Montgrí. Una historia de gegants*. Torroella de Montgrí: Museu de la Mediterrània i Amics dels gegants i capgrossos de Torroella.

DANTÍ, Jaume (coord.) (2005). *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor.

DANTÍ, J. (coord.) (2011). *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor.

DANTÍ, J. (coord.) (2015). *L'articulació del territori a la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor.

GARCÍA ESPUCHE, Albert (1998). *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Barcelona: Alianza Editorial.

GARCIA ESPUCHE, Albert (ed.) (2010). *Drogues, dolços i tabac*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

GIFRE, Pere (1993). «Universitats, fiscalitat de guerra i privilegiats. A propòsit d'algunes universitats empordaneses durant la Guerra de Secessió», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 13, p. 561-572.

GIFRE, P. (1996). «Universitats endeutades i fiscalitat comunitària. Les universitats del comtat d'Empúries, 1659-1705», *Recerques*, núm. 33, p. 53-75.

GIFRE, P. (2008). «Temps de crisi i de transformació productives (1580-1680)», a SERRA, E. (coord.). *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna. III*, Barcelona, Universitats dels Països Catalans i Fundació Catalana per a la Recerca i Innovació, p. 31-53.

GIFRE, P. (2012). *Els senyors útils i propietaris de mas. La formació històrica d'un grup social pagès (vegueria de Girona, 1486-1730)*. Barcelona, Fundació Noguera.

GIFRE, P. (2015). «Producció agrícola i formació del paisatge agrari. Les grans etapes de l'ocupació del sòl empordanès (1486-1879)», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, vol. 46, p. 99-133.

GIFRE, P. (2016a). «La pràctica del conreu de l'arròs a l'Empordà, segle XVIII (abans de la reglamentació de 1767)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 28, p. 47-64.

GIFRE, P. (2016b). «La vinya al Montgrí. El protagonisme dels «treballadors» i pescadors (1599-1750)», a AA.

DD. Un mar de vinyes. *El conreu de la vinya i el vi a Empúries, l'Escala i el Montgrí*. Girona: Ajuntament de l'Escala, Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries, Museu de l'Anxova i la Sal i Museu de la Mediterrània, p. 47-57.

MARQUÈS, J. M. i REVENTÓS, Jacint (1996). *Història dels hospitals de Catalunya. Els hospitals de les comarques gironines*, Barcelona, Editorial Hacer.

MOLAS, Pere (1989). «Notes sobre la petita noblesa del Baix Empordà a l'Edat Moderna», *Estudis del Baix Empordà*, núm. 8, p. 149-154.

MOLAS, P. (2003). *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*. Vic: Eumo Editorial.

NADAL, Joaquim (1979). *Dos segles d'obscuritat. Els segles XVI i XVII*, Barcelona, Editorial Dopesa.

NEGRE, P. (1982). «Llinatges torroellencs», *Llibre de la Festa Major. Torroella de Montgrí*.

OLIVARES, Jordi (2000). *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictivitats socials i litigació a la Reial Audiència (1591-1662)*. Lleida, Pagès Editors.

PELLA I FORGAS J. (1883). *Historia del Ampurdan*. Barcelona, Tasso i Serra.

PUJOL, Marcel (2013). *La pesca a la mar de Torroella de Montgrí i l'Estartit a l'edat moderna (1550-1840)*. Torroella: Beques de Recerca Joan Torró i Cabratosa - Ciències Socials.

RAMIÓ, Eva et alii. (2010). *Els masos del Montgrí*. Torroella de Montgrí: Can Quintana-Museu de la Mediterrània.

ROMA, Francesc (2017). «El magne diluvi de 1617 en les seves fonts», *Ausa*, XXVIII, núm. 179, p. 213-231.

ROVIRAS, Antoni. «El fons Josep Vert i Planas. Un tresor per al coneixement de la comarca del Baix Empordà». *Estudis del Baix Empordà*, vol. 31, 2012, p. 253-284.

ROVIRAS, Antoni i TORRENT, Enric (2003). *Torroella i l'Estartit*. Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona.

SALES, Núria (1989). *Història de Catalunya. Volum IV. Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII*, Barcelona, Edicions 62.

SERRA, Eva (1997). «Catalunya després de 1652: recompenses, censura i repressió», *Pedralbes*, núm. 17, p. 191-216.

SIMON, Antoni (2005). «1652. Entre la clemència i el càstig. Teoria i pràctica d'una repressió, a AA.DD., *Segon Congrés Recerques. Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions III*. Lleida, Associació Recerques/Pagès, p. 27-44.

TORRAS RIBÉ, Josep M. (1983). *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808*, Barcelona, Curial.

VEGA, Salvador (2011). «Notícia sobre un portal de l'Hospital de Torroella (1596)», *Llibre de la Festa Major. Torroella de Montgrí*, p. 85-94.

VERT, J. (1989). «El conjunt del Baix Ter i les salines en el segles XVII i XVIII». *Llibre de la Festa Major. Torroella de Montgrí*, p. 85-98.

VIDAL, Jordi (1984). *Guerra dels Segadors i crisi social*. Barcelona: Edicions 62.

11. Annex

A continuació podeu trobar l'índex del treball complet guanyador dels XIII premis de recerca Joan Torró i Cabratosa, en modalitat de ciències socials, i que es va presentar sota el títol *El segle del Barroc a Torroella de Montgrí (1599-1694). Una vila de pagesos i artesans, mercaders i mariners, clergues i cònsols*. Tot el treball d'investigació es pot trobar al Centre de Documentació del Museu de la Mediterrània de Torroella de Montgrí.

I. EL TERME, LA VILA I LA PARRÒQUIA

1. El govern del municipi: la universitat, els càrrecs administratius i els monopolis

a. El «consell dels trenta» i el consolat: reunions, insaculació i funcionament

b. Els oficis i càrrecs administratius de la universitat

-Els batlles i les batllies

-El clavari, l'oïdor de comptes i el secretari

-El corredor públic (d'orella i de coll)

-Els dipositaris i els estimadors

-El mostassaf

c. Els privilegis de la universitat: el *Llibre de privilegis* de 1603

d. La hisenda municipal: guerres, impostos i endeutament crònic

e. Les imposicions i els monopolis

-La botiga del blat, els forns i les fleques

· La botiga del blat (o forment)

· Els forns (particulars) de destret

· Les fleques

-Les carnisseries: carns grosses i menudes, pells i greix

-El carregatge i el descarregatge

-La mercaderia: compres i vendes

-La botiga de l'aiguardent, avellanes, pólvora, plom, candeles, tabac, torrons i neules

-La gabella: oli, sal i pesca salada

-Les tavernes

-La neu, el glaç i el pou de gel

-El pas de la barca del riu Ter

-La pesca i la peixateria

· El peix fresc o la pesca dolça del riu Ter: sabogues i llissals

· El peix fresc o la pesca salada del mar

· El delme del peix o delme del rei

· El quart del peix de l'obra parroquial de Sant Genís

f. Les propietats de la universitat

-La torre Ponsa

-La Devesa: pastures, conreus (d'arròs) i una casa de pagès

g. L'escola i l'estudi de minyons

h. L'hospital de Pobres

2. La vila de Torroella

a. Els espais públics

- Les muralles i els portals
- Les aigües públiques i les privades: fonts, pous i clavegueres

b. Els espais privats

- Les cases torroellenques: obres de renovació i reparació
- Les cases del pagès Joan Hugas
- Parets mitgeres, teulades, finestres i portes
- Cambres, habitacions, sales i alguns mobles
- Premses de vi i oli, tines, cubs, cellers i botes
- Cuines, xemeneies i atuells
- Horts, hortalisses i fruita
- Tallers, botigues i obradors
- Pallisses, eres, corrals i estables

3. L'Estartit: el naixement del port i de la vila

4. L'aigua en el Baix Ter

- a. Rius, rieres, recs, canals, palafanguers i moters
- b. Aiguats, inundacions i ponts

5. La parròquia: clergues, parroquians, esglésies i capelles

a. L'església parroquial de Sant Genís, la comunitat de preveres, l'obreria i les confraries

- Els preveres de Sant Genís, un microcosmos en moviment
- El capellà i el sagristà
- La doma i el domer o setmaner
- El diaca o diaconil i els sotsdiaca
- El beneficiat mongil, monjo i campaner
- El mestre de capella, l'orgue, el cant i la música
- Els protectors
- Els arxivers
- El bosser i l'animer
- Els beneficis i beneficiats simples i residents
- L'obreria parroquial de Sant Genís
- Les confraries i administracions religioses
- Festes, celebracions i processons: preeminències i rivalitats parroquials

b. El temple gòtic, els retaules i les devocions de la Contrareforma

- Acabament i benedicció de l'edifici
- Retaules, pintures i escultures barroques
- La Mare de Déu de Copacabana i el mecenatge del mercader Pere Vicens Pagès
- L'altar del Roser i la capella del Roser fora murs
- Relíquies, orfebreria, or i plata

c. El convent de Sant Agustí

d. La capella de Sant Antoni, de la plaça pública

e. L'ermita de Santa Caterina, patrona de Torroella

f. La capella de Santa Maria del Mar

II. LA POBLACIÓ, ELS GRUPS SOCIALS I LES ACTIVITATS ECONÒMIQUES

1. Població, poblament i immigració francesa
 - a. La immigració francesa
2. Artesans i menestrals
3. Donzelles pobres, minyones i criades
4. Noblesa rural i ciutadans honrats
 - a. Els ciutadans honrats
 - b. Els Almar, cavallers i donzells
 - c. Els Mir i Mach, cavallers
 - d. Els Pons, cavallers de la Bisbal, habitants de Torroella
- e. La família Sarriera i els comtes de Solterra: propietats, drets i notaria
5. La Muntanya Reial del Montgrí: erms, agricultura, ramaderia i pastures
 - a. Les pedreres i els boscos
 - b. La vinya i l'olivera
 - c. Els ramats i les pastures al Montgrí i a la plana
6. Els masos: agricultura i ramaderia
7. L'arròs: eclosió i expansió d'un nou producte agrícola
 - a. Arròs blanc i vermell: consum, compra, venda i alimentació
 - b. Entre el conreu d'arròs i les malalties: enriquiment o mort
 - c. El conreu: concòrdies i contractes
 - d. Els treballs: inundació, sembra, sega i batuda
 - e. Els recs dels molins
 - f. Els molins
 - Molins blanquejadors d'arròs i de cereals, dins i fora la vila
 - Els molins i rescloses de Pals i Gualta
 - Els molins de Torroella i la resclosa del Ter
8. La pesca des de l'Estartit: barques, sardinals i peix salat
9. El comerç des de Torroella i l'Estartit: la vila i el port
 - a. El comerç terrestre: transportistes, traginers i carreters
- b. El comerç marítim: negociants, mariners i tempestes després de 1640
10. El corall: de la pesca a les joies

III. PIRATES, BANDOLERS, SOLDATS, GUERRES I PESTES

1. Pirateig i fortificació de la costa
 - a. Pirates, torres de defensa i masos fortificats
 - b. Masos fortificats i amb torre

- c. La torra Ponsa
- d. La família Ferran i la seva torre
- 2. Bandolerisme modern, armes i la presó dels Cors
- 3. Les Illes Medes i la seva fortalesa
- 4. Temps de guerres, pestes i confrontacions: exèrcits hispànics, catalans i francesos
 - a. Fins a la guerra dels Trenta Anys (1618-1648)
 - b. Guerres dels Segadors i de Separació (1640-1652)
 - c. La pesta bubònica, 1648-1655
 - d. Després del tractat dels Pirineus, 1659
 - e. La guerra d'Holanda, 1673-1678
 - f. La guerra dels Nou Anys, 1689-1697

IV. APÈNDIX DOCUMENTAL

V. BIBLIOGRAFIA

La conservació dels boscos de gorgònies de les Illes Medes i del Montgrí davant el canvi climàtic: validació científica de la tècnica de poda de les branques mortes com a eina de gestió

Gerard Mas Jiménez¹, Rafel Coma Bau² i Eduard Serrano Gras²

¹ BIOSFERA Associació Educació Ambiental, L'Hospitalet de Llobregat, Catalunya.

² Centre d'Estudis Avançats de Blanes–Consell Superior d'Investigacions Científiques (CEAB–CSIC), Blanes, Catalunya.

Índex

RESUM	155
1. PRESENTACIÓ DEL PROJECTE PODAGORG	157
2. INTRODUCCIÓ	160
2.1. La gestió dels ecosistemes marins davant el canvi global	160
2.2. El mar Mediterrani	161
2.3. Els boscos mediterranis de gorgònies	162
2.4. Episodis de mortalitat en massa en les poblacions de gorgònies	164
3. MATERIALS I MÈTODES	168
3.1. Àrea d'estudi	168
3.2. Temperatura de l'aigua de mar	169
3.3. Disseny experimental per a avaluar l'acció de restauració de poda de gorgònies	170
3.4. Seguiment de l'acció de restauració de poda de les gorgònies	172
3.5. Avaluació econòmica de l'acció de restauració de la poda de gorgònies	174
3.6. Anàlisi estadística	174
4. RESULTATS	176
4.1. Temperatura de l'aigua del mar	176
4.2. Demografia de <i>P. clavata</i> en les parcel·les fixes de seguiment	177
4.3. Efectes de la poda sobre els paràmetres demogràfics de <i>P. clavata</i>	178
4.3.1. La taxa de mortalitat de <i>P. clavata</i>	178
4.3.2. La mortalitat parcial i l'estructura de talles de les colònies de <i>P. clavata</i>	179
4.3.3. Les taxes de creixement i de mortalitat parcial de <i>P. clavata</i>	185
4.4. Demografia d' <i>E. singularis</i> en les parcel·les fixes de seguiment	187
4.5. Efectes de la poda sobre els paràmetres demogràfics d' <i>E. singularis</i>	188
4.5.1. La taxa de mortalitat d' <i>E. singularis</i>	188
4.5.2. La mortalitat parcial i l'estructura de talles de les colònies d' <i>E. singularis</i>	190
4.5.3. Les taxes de creixement i de mortalitat parcial d' <i>E. singularis</i>	195
4.6. Avaluació econòmica de l'acció de restauració de la poda de gorgònies	197
5. DISCUSSIÓ	199
5.1. Efectes de la poda sobre la mortalitat parcial de les gorgònies	199
5.2. Efectes de la poda sobre la taxa de mortalitat de les gorgònies	200
5.3. Efectes de la poda sobre la taxa de creixement de les gorgònies	200
5.4. Efectes de la poda sobre la taxa de mortalitat parcial de les gorgònies	201
6. CONCLUSIONS	203
AGRAÏMENTS	205

REFERÈNCIES	206
ANNEX 1. Fotografies del tractament de poda amb <i>Paramuricea clavata</i>	214
ANNEX 2. Fotografies de <i>Paramuricea clavata</i> del tractament de control	227
ANNEX 3. Fotografies del tractament de poda amb <i>Eunicella singularis</i>	237
ANNEX 4. Fotografies d' <i>Eunicella singularis</i> del tractament de control	252
ANNEX 5. Demografia de les gorgònies en les parcel·les fixes de seguiment	264
ANNEX 6. Efecte de la poda sobre la taxa de mortalitat de les gorgònies en funció del tipus de mortalitat: mort de tot el teixit viu i despreniment de les colònies	267

Resum

Els boscos d'animals marins han patit una pèrdua sense precedents d'espècies enginyeres que formen hàbitats a causa dels episodis de mortalitat massiva de les últimes dècades, vinculats a l'escalfament del mar. Si bé la conservació marina s'ha centrat històricament en la protecció passiva de l'hàbitat, la demanda i l'interès per a la restauració activa ha anat creixent i s'ha centrant en la millora de la capacitat de recuperació (és a dir, la resiliència) i d'adaptació de les espècies clau dels ecosistemes en un món canviant. En aquest estudi, hem explorat una nova tècnica de restauració activa dels boscos de gorgònies, la poda de les branques apicals mortes, utilitzant les gorgònies vermella *Paramuricea clavata* i blanca *Eunicella singularis* com a models, com a eina per a la gestió orientada a afavorir la seva resiliència davant els impactes antropogènics. L'experiment per validar científicament els possibles beneficis de la poda de les gorgònies s'ha realitzat al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter, a la Mediterrània nord-occidental, durant els anys 2019 a 2022. L'efectivitat de la tècnica de poda s'ha avaluat mitjançant l'ús de parcel·les fixes, les quals han permès monitorar individualment les colònies i estudiar l'evolució de les gorgònies podades l'any 2019, en comparació amb les gorgònies de control, al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi. Els paràmetres demogràfics d'ambdues espècies varen mostrar patrons similars entre les colònies de les parcel·les de control i les del tractament de poda, la qual cosa indica que la poda no ha causat efectes nocius sobre la dinàmica poblacional de les gorgònies.

En el cas de *P. clavata*, la tècnica de poda i la neteja d'epífits de branques basals mortes es va aplicar a 306 colònies, i 592 colònies van servir de control experimental. La mitjana de la mortalitat parcial (MP) de les colònies podades va disminuir del 32 al 13 % amb la poda, mantenint-se estable durant els anys 2019 a 2022; mentre que a les colònies control va augmentar del 9 al 13 %. La poda va duplicar la proporció de colònies sanes (<10 % de MP) i va disminuir 9 vegades la proporció de colònies molt afectades (>10-99 %). La incidència de MP va mantenir valors inferiors als d'abans de la poda i als de les colònies de control al llarg de l'estudi. En el cas d' *E. singularis*, es varen podar 277 colònies i 314 colònies van servir de control. La MP de les colònies podades va disminuir del 20 al 2 % amb la poda, i va augmentar al 16 % l'any 2022, mentre que a les colònies de control va augmentar del 15 al 24 %. La poda va duplicar la proporció de colònies sanes i va disminuir 9 vegades la proporció de colònies molt afectades, uns valors que van incrementar al llarg de l'estudi, de manera similar a les colònies de control. Tot i això, la incidència de MP en les colònies podades va mantenir valors inferiors als d'abans de la poda i als de les colònies de control al llarg de l'estudi. Les diferències en l'efectivitat de la poda observades entre ambdues espècies s'atribueixen als recurrents episodis de mortalitat deguts a l'escalfament del mar que s'han observat en *E. singularis*, els quals han minvat els beneficis associats a la poda, però aquests episodis no han ocorregut en *P. clavata*.

En ambdues espècies, la taxa de mortalitat va incrementar en funció del grau d'incidència de MP, de manera que les colònies molt afectades presentaren un valor 3-6 vegades superior al de les colònies sanes. A més a més, la taxa de creixement de les colònies sanes de *P. clavata* va ser el doble que la de les colònies afectades (>10-50 %), i negativa a les colònies molt afectades. Aquests resultats indiquen que l'actuació de la poda va representar una millora de la supervivència, el creixement i de l'estat de conservació de les colònies podades, en comparació amb les colònies de control. El principal resultat de l'actuació de poda ha estat la disminució de la MP de les gorgònies. No obstant, aquest resultat està vinculat a la millora d'altres paràmetres demogràfics, com ara l'esforç reproductor, cosa

que indicaria possibles beneficis complementaris no avaluats en el present estudi. La poda va tenir un cost per gorgònia de 1,82 € en *P. clavata* i de 1,09 € en *E. singularis*, per tant, suposa una eina de gestió econòmicament factible. Els resultats de la tècnica de restauració activa de la poda posen de manifest la viabilitat de la seva implementació en boscos de gorgònies afectats, amb beneficis prometedors per a la població que millorarien el seu estat de conservació especialment si, en paral·lel, es treballés en l'atenuació de l'escalfament de l'aigua del mar.

1. Presentació del projecte PODAGORG

Aquesta memòria reuneix els resultats del grup de treball format per Gerard Mas Jiménez, tècnic científic a BIOSFERA Associació d'Educació Ambiental; Eduard Serrano Gras, investigador post-doctoral Juan de la Cierva al Centre d'Estudis Avançats de Blanes–Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CEAB–CSIC); i Rafel Coma Bau, científic titular al CEAB–CSIC. Els objectius del treball es troben vinculats al Premi de recerca Joan Torró i Cabratosa (edició número XIII, any 2022), en l'àmbit de medi ambient, del projecte «La conservació dels boscos de gorgònies a la reserva marina de les Illes Medes davant el canvi climàtic: validació científica de la tècnica de poda de les branques mortes com a eina de gestió». Aquest Premi rep el suport del Museu de la Mediterrània i del Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. A més, ens ha permès continuar les investigacions iniciades l'any 2019 dins el projecte «PODAGORG. Conservación de los bosques de gorgonias frente al cambio climático: la poda de las ramas muertas como herramienta de gestión», finançat per la Fundación Biodiversidad–Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico, Gobierno de España.

La gorgònia vermella *Paramuricea clavata* (Risso, 1826) i la gorgònia blanca *Eunicella singularis* (Esper, 1791) són les espècies analitzades en el present estudi. Es tracta d'espècies estructurals amb un paper clau en l'ecosistema del coral·ligen del mar Mediterrani (Ballesteros, 2006). Actualment, les poblacions de gorgònies es troben en regressió degut principalment als episodis de mortalitat en massa que han tingut lloc de manera recurrent durant les últimes dues dècades a la Mediterrània occidental, lligats al canvi climàtic i al consegüent escalfament de l'aigua de mar (Coma et al., 2009; Garrabou et al., 2009, 2022). Les anomalies tèrmiques de l'aigua de mar associades al període estival semblen ser la causa principal de la mortalitat tardorena a les poblacions de gorgònies (Coma et al., 2009). El premi Joan Torró i Cabratosa ens ha permès donar continuïtat, durant l'any 2022, al seguiment de les poblacions de gorgònies que varen ser sotmeses a la tècnica de poda de branques apicals mortes l'any 2019 dins del projecte PODAGORG, un estudi encaminat a validar científicament aquesta innovadora tècnica de restauració activa per a la conservació de les poblacions de gorgònies (Fig. 1).

Segons el coneixement científic actual, la disminució de la mortalitat parcial (MP) de les gorgònies amb la poda podria millorar la viabilitat de les seves poblacions gràcies a la reducció de la MP de les colònies, un fet també associat a l'increment de la seva fecunditat, de manera que s'afavoreix la supervivència de les colònies i el reclutament de noves gorgònies (Linares et al., 2005; Linares i Doak, 2010). Els possibles beneficis de la tècnica de poda de branques mortes de les gorgònies, en termes de regeneració de branques i creixement, varen ser documentats en una prova pilot realitzada a les illes Chafarinas (mar d'Alborán) amb la gorgònia *Ellisella paraplexauroides*, però degut al número limitat de colònies utilitzades en l'experiment i a l'absència d'un control experimental, es considera insuficient per a la seva validació científica com a eina per a la gestió (Sánchez-Tocino et al., 2017). Per tant, un cop siguin validats científicament els possibles beneficis de la poda de branques mortes de gorgònies, la implementació d'aquesta eina de restauració activa per part de l'administració competent en l'àmbit marí podria contribuir a incrementar la resiliència d'aquestes poblacions tan preuades que afavoreixen l'elevada diversitat de les comunitats on es desenvolupen (Verdura et al., 2019; Slattery i Lesser, 2021).

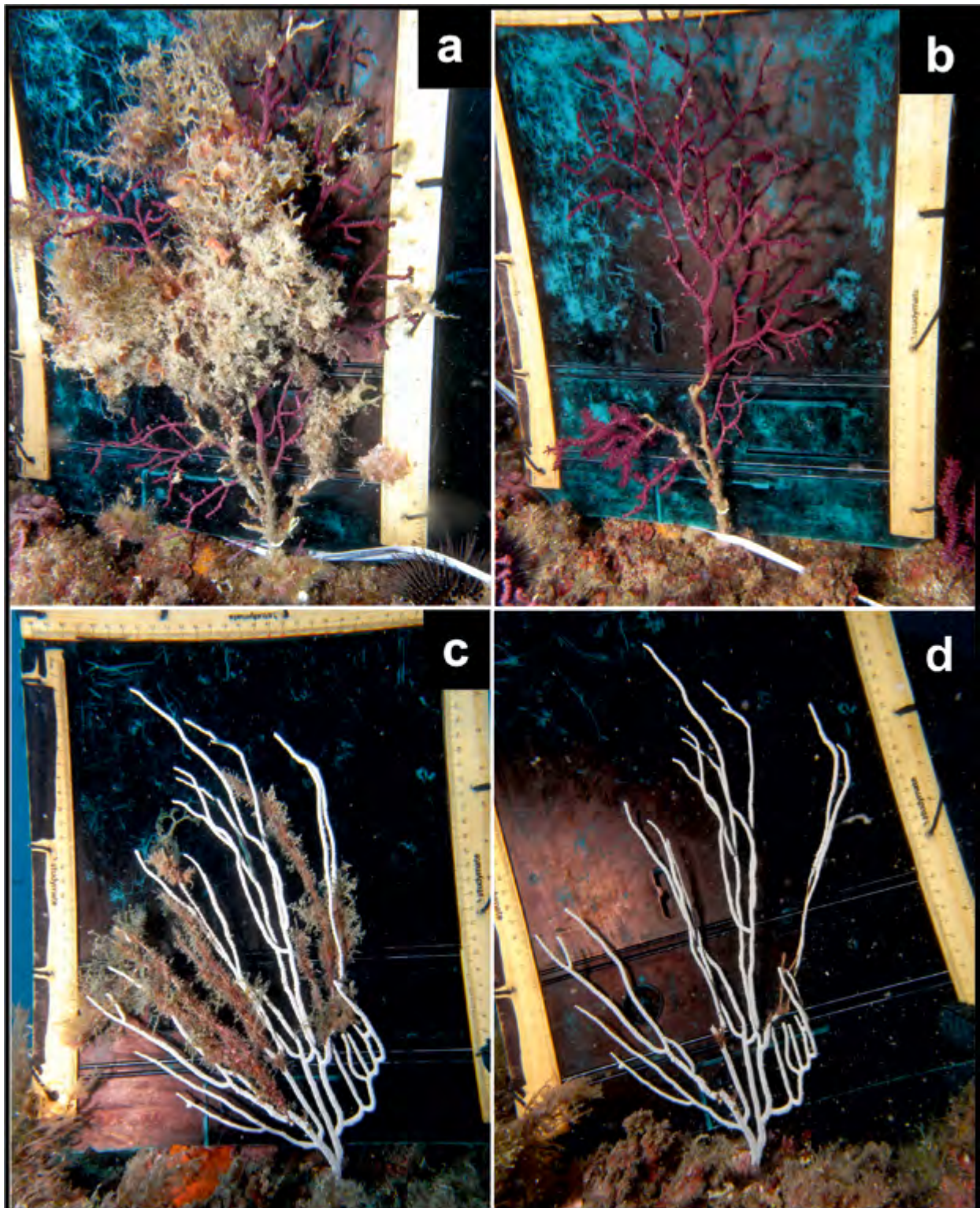

Fig. 1. Fotografies de l'actuació de restauració activa dels boscos de gorgònies mitjançant la poda de les branques mortes apicals al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter (Mediterrània nord-occidental). Fotografies de la mateixa colònia de gorgònia vermella *Paramuricea clavata* realitzades abans (a) i després (b) de l'actuació de poda. Fotografies de la mateixa colònia de gorgònia blanca *Eunicella singularis* realitzades abans (c) i després (d) de l'actuació de poda.

L'objectiu principal del projecte PODAGORG, i del present premi Joan Torró i Cabratosa, és validar científicament els possibles beneficis associats a la tècnica de restauració de la poda de branques mortes de les espècies de gorgònies *P. clavata* i *E. singularis*, per tal d'adquirir els coneixements i concretar els criteris necessaris per a la implementació d'aquesta eina de restauració activa per part de l'administració competent. Els beneficis esperats de la tècnica de poda serien incrementar la resiliència dels boscos de gorgònies i contribuir a la seva conservació. A fi de complir l'objectiu principal d'aquest estudi, s'ha realitzat un experiment científic dins del Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter, el qual ha finalitzat aquest any 2022.

Des d'un punt de vista conservador, la tècnica de poda tant sols s'hauria d'aplicar quan la MP es troba localitzada a la zona apical de les gorgònies, de manera que l'actuació de poda no representi una pèrdua de teixit viu i que tingui el mínim impacte en l'estructura tridimensional de les gorgònies. En el Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter, durant els anys 2019 i 2021, també es va avaluar l'estat de conservació dels boscos de gorgònies, i els resultats dels paràmetres demogràfics (percentatge d'afectació i zona de la mortalitat: apical i/o basal) es varen plasmar en dos informes científicotècnics (Serrano et al., 2019, 2021). Un cop els possibles beneficis de la tècnica de poda de branques mortes siguin validats científicament, els organismes públics competents, com ara els gestors de les reserves marines, podran valorar aplicar aquesta tècnica per a la conservació dels boscos de gorgònies, de gran importància ecològica, i incrementar així la seva resiliència davant possibles nous episodis de mortalitat en massa en el marc del canvi climàtic.

2. Introducció

2.1. La gestió dels ecosistemes marins davant el canvi global

El canvi global originat pels impactes directes i indirectes de l'activitat humana en els ecosistemes marins ha causat les grans perturbacions ecològiques esdevingudes els darrers temps (Cerrano et al., 2005; Coma et al., 2009; IPCC, 2018). La freqüència, l'escala i la intensitat dels impactes antropogènics estan augmentant i, en conseqüència, donen lloc a un empobriment de la biodiversitat i a una pèrdua dels serveis dels ecosistemes (Hughes et al., 2017; IPCC, 2018; Smale et al., 2019). La disminució de la qualitat de l'aigua, la sobrepesca, les espècies invasores i les malalties estan implicades en la disminució de l'estat de conservació dels ecosistemes marins, però el canvi climàtic s'ha convertit en l'amenaça principal a mitjà i llarg termini. L'actual tendència de l'escalfament global ha resultat en un ampli espectre de respostes per part dels ecosistemes marins, com ara canvis en la productivitat, en la fisiologia i en les distribucions geogràfiques de les espècies, així com en la composició de les comunitats i modificacions en els patrons de migració (Coma et al., 2009; Garrabou et al., 2009; Clemente et al., 2011; Girard et al., 2012; IPCC, 2018; Sangil et al., 2012; Serrano et al., 2013; Verdura et al., 2019). Les onades de calor marines provocades pel canvi climàtic durant les últimes dècades han provocat una pèrdua mundial sense precedents d'espècies que formen i donen estructura als hàbitats marins (és a dir, els invertebrats, les plantes i les algues marines), amb un efecte dramàtic en l'estructura, la funció i els serveis dels ecosistemes (Coma et al., 2009; Smale et al., 2019; Rossi et al., 2022). El canvi climàtic està causant episodis de mortalitats massives i la regressió de moltes espècies de boscos d'animals marins formadores d'hàbitats, com ara els coralls formadors d'esculls, les gorgònies i les esponges (Hughes et al., 2017; Rossi et al., 2022).

Es preveu que la temperatura global més la intensitat i la freqüència d'esdeveniments meteorològics extrems augmentin encara més durant les pròximes dècades, fins i tot en un escenari d'emissions de carboni zero (IPCC, 2018), disminuint el període de temps entre esdeveniments de mortalitat massiva i, per tant, la capacitat natural dels ecosistemes per a recuperar-se (Calvo et al., 2011; Rivetti et al., 2014; Gouezo et al., 2019; Garrabou et al., 2022). En aquest escenari, la freqüència i la intensitat d'aquests esdeveniments pot causar una pèrdua de biodiversitat i, progressivament, de les funcions importants que fan els ecosistemes; així, aquestes espècies enginyeres han vist com la seva capacitat de recuperació natural ha anat disminuint en ser reiteradament afectades per episodis de mortalitat (Gouezo et al., 2019). Diversos estudis han demostrat que un dels principals factors que causa les mortalitats en massa i pertorba la dinàmica de les comunitats bentòniques està relacionat amb l'escalfament global, no tant a causa del progressiu increment de la temperatura de l'aigua del mar, sinó a causa dels esdeveniments climàtics extrems (Cerrano et al., 2008; Coma et al., 2009; IPCC 2018). Aquests esdeveniments han modificat les comunitats bentòniques dels fons marins, afectant-ne la distribució, la fisiologia i la fenologia.

Si bé la gestió de la conservació marina s'ha centrat històricament en la protecció passiva dels hàbitats (és a dir, la creació i preservació d'àrees marines protegides), el progressiu reconeixement del paper rellevant de les espècies estructurals (p. ex., Verdura et al., 2019; Slattery i Lesser, 2021) ha portat a un interès creixent de la demanda i l'interès per la restauració activa d'espècies que formen hàbitat en

les últimes dècades, centrant-se en la millora de la seva resiliència i de la seva capacitat d'adaptació a unes condicions canviants (Rinkevich, 2005, 2019; Montero-Serra et al., 2018; Boström-Einarsson et al., 2020; Grorud-Colvert et al., 2021; Frascchetti et al., 2022). Si són eficaces, les accions de restauració a escala local podrien contribuir a superar la bretxa temporal entre els esforços globals per mitigar el canvi climàtic i els retards substancials previstos perquè comencin a tenir efecte les accions de gestió passiva. Atès que és probable que els boscos d'animals marins pateixin una reducció de la diversitat genètica a gran escala a causa dels impactes del canvi climàtic, preservar la diversitat genètica de les espècies enginyeres mitjançant la restauració activa pot contribuir a «guanyar temps» i capacitat d'adaptació per a la seva recuperació després de l'atenuació o eliminació dels factors estressants (IPCC, 2018; Rinkevich, 2019). La gestió de la restauració activa en els ecosistemes marins per part dels organismes competents requereix una valoració del seu cost-efectivitat, que aporti una anàlisi exhaustiva dels costos-beneficis per a la correcta planificació de les actuacions de conservació (Edwards et al., 2010).

2.2. El mar Mediterrani

El Mediterrani és un mar de clima temperat que es troba entre les regions més afectades pel canvi climàtic d'arreu del món, on l'augment de la freqüència i la intensitat de les onades de calor durant els darrers vint, vint-i-cinc anys ha provocat esdeveniments greus de mortalitat en les comunitats del coral·ligen, uns esculls biogènics que es desenvolupen en zones on la baixa irradiància no permet la dominància de les algues, i que alberguen el 10 % de la biodiversitat d'espècies mediterrànies (Ballesteros 2006; Coll et al., 2010; Garrabou et al., 2022). Aquests esdeveniments de mortalitat en massa documentats comprenen la regressió d'espècies enginyeres, moltes de les quals són organismes filtradors suspensívors (Coma i Ribes, 2003; Garrabou et al., 2019, 2022). La seva àmplia complexitat estructural contribueix a la biodiversitat dels ecosistemes, a més de tenir un paper molt important en l'acoblament bentopelàgic (Ballesteros, 2006; Coma et al., 2000, 2009).

Les gorgònies (Cnidaria, Octocorallia) són espècies enginyeres que formen hàbitat, i representen un dels components més conspicus i alhora amenaçats de les comunitats del coral·ligen, tal i com succeeix en altres mars temperats i tropicals d'arreu del món. Així doncs, les gorgònies a la mar Mediterrània es troben en regressió principalment a causa dels episodis de mortalitat recurrents provocats pel canvi climàtic, amb mortalitats que poden assolir fins al 80 % de les colònies, fet que dona lloc a comunitats d'organismes que són deficients en trets funcionals clau i amb probables conseqüències per al funcionament i els serveis dels ecosistemes (Coma et al., 2009; Verdura et al., 2019; Chimienti et al., 2021; Gómez-Gras et al., 2021; Garrabou et al., 2022).

Al mar Mediterrani, les anomalies tèrmiques durant el període estival comporten una prolongació del temps en què persisteix la termoclina estacional, de manera que la major exposició dels organismes bentònics a les elevades temperatures presents a la capa superficial de la columna d'aigua (per sobre de la termoclina) ha provocat múltiples episodis de mortalitat en massa a les comunitats del coral·ligen a finals d'estiu i principis de la tardor (Coma et al., 2009; Garrabou et al., 2009). Els episodis de mortalitat es deuen bàsicament a la interacció de dos factors, la prolongació de l'estratificació (temperatura més elevada i durant més temps de l'habitual) i l'esgotament dels recursos tròfics (és a dir, el plàncton, que és l'aliment principal dels organismes suspensívors com ara les gorgònies, a la capa d'aigua superior a la termoclina), a causa de l'impediment de ser renovats per la massa d'aigua profunda rica en nutrients (Coma

i Ribes, 2003; Coma et al., 2009). Durant els períodes estivals, moltes espècies suspensívores adopten l'estratègia de reduir la seva activitat vital (estivació) per així bregar contra l'estrès fisiològic associat al període estival (Coma et al., 2000; Coma i Ribes, 2003; Rossi et al., 2006). Aquests esdeveniments de mortalitat en massa han afectat un ampli espectre d'espècies a grans àrees geogràfiques, incloent gran part de la Mediterrània nord-occidental, encara que han afectat de forma desigual en l'àmbit local i regional (Bavestrello et al., 1994; Linares et al., 2005; Coma et al., 2006, 2009; Garrabou et al., 2009, 2022; Pilczynska et al., 2016).

2.3. Els boscos mediterranis de gorgònies

El coral·ligen és una de les comunitats marines més emblemàtiques de la Mediterrània, que es desenvolupa sobre substrats durs d'origen biogènic formats gràcies a l'acumulació d'algues calcàries incrustants, que creixen en zones amb escassa il·luminació i forts corrents (Ballesteros, 2006). El coral·ligen es caracteritza per presentar una baixa taxa de renovació, amb espècies de creixement lent i vida llarga, i amb una dinàmica poblacional lenta. La comunitat del coral·ligen es pot trobar en major esplendor a la zona circalitoral, encara que també es pot desenvolupar a la zona infralitoral, on habita superfícies petites amb poca lluminositat, com ara les parets verticals, canals profunds o sortints. L'estructura tridimensional de la comunitat del coral·ligen permet el desenvolupament de múltiples comunitats d'algues a les parts superiors de l'estructura biogènica, juntament amb la meiofauna (mol·luscs, crustacis, etc.) i filtradors suspensívors (esponges, tunicats, gorgònies, etc.), amb una elevada biodiversitat de més de 1.600 espècies diferents descrites (Ballesteros, 2006). L'alta complexitat d'aquestes comunitats encara es fa més visible amb l'aparició de la fauna epibiont que se serveix de les estructures de les gorgònies, entre d'altres, per a donar lloc a multitud de relacions tròfiques a la comunitat (mutualisme, comensalisme i parasitisme; Ballesteros, 2006).

Les gorgònies (Cnidaria, Anthozoa, Octocorallia, Gorgonacea) són de les espècies més conspicues de les comunitats rocoses del coral·ligen a la Mediterrània, i juguen un paper ecològic molt important com a espècies clau i enginyeres, ja que proporcionen hàbitats i refugi per moltes altres espècies, tant vàgils com sèssils, gràcies a les seves colònies erectes de morfologia arborescent (Ballesteros, 2006; Ponti et al., 2016). Les gorgònies creen una estructura tridimensional que proporciona més complexitat a la comunitat, a més d'augmentar la biomassa i la biodiversitat d'aquest ecosistema (Coma et al., 1998a; Ballesteros, 2006; Verdura et al., 2019). L'ecologia i la fisiologia de les gorgònies estan fortament lligades a les condicions ambientals, com ara la temperatura de l'aigua, la velocitat de la corrent, la llum, i la quantitat i la qualitat de l'aliment disponible (Gili i Coma, 1998; Gori et al., 2012a). Les espècies més abundants a les nostres contrades són la gorgònia vermella *P. clavata* i la gorgònia blanca *E. singularis*, les quals formen boscos frondosos, per exemple, al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter (Fig. 2). Les colònies de les gorgònies es sustenten per un eix de consistència dura, format per l'agrupació d'espícules de gorgonina, el qual és embolicat pel teixit viu de la gorgònia que conté els pòlips, de consistència tova (colènquima).

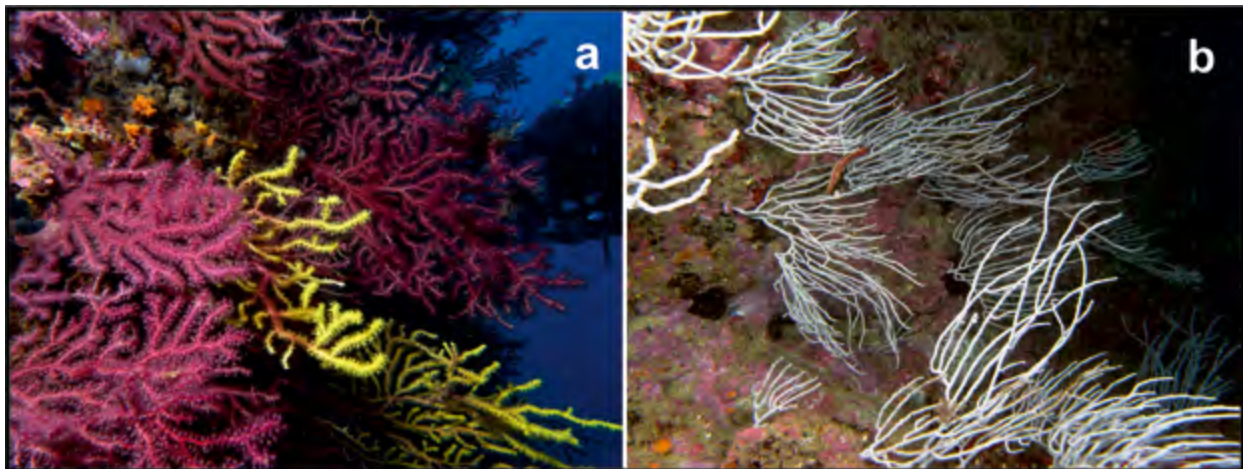

Fig. 2. Fotografies de les poblacions de gorgònies al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter (Mediterrània nord-occidental). a Gorgònia vermella *Paramuricea clavata*, i **b** Gorgònia blanca *Eunicella singularis*.

La contribució de les gorgònies als ecosistemes bentònics es fa més rellevant en ser un canal de transferència d'energia i matèria des del medi pelàgic al medi bentònic, gràcies a la seva alimentació heteròtrofa per captura de l'aliment disponible a la columna d'aigua. Les gorgònies s'alimenten heterotròficament d'un gran ventall de recursos tròfics, com ara el zooplàncton, nanoplàncton, picoplàncton i la matèria orgànica particulada. A més, algunes espècies de gorgònies contenen algues zooxantel·les simbiòntes que els proporcionen la capacitat d'alimentar-se també autotròficament (és a dir, a través de la fotosíntesi de les zooxantel·les; Coma et al., 1994, 2015; Ribes et al., 1999; Gori et al., 2012a). Les gorgònies es caracteritzen per presentar un creixement modular que es basa en la producció asexual de nous mòduls energèticament autosuficients, els pòlips, formant colònies arborescents que poden assolir >100 cm d'alçada en algunes espècies. Aquest creixement asexual, combinat amb el fet que el superàvit d'energia atribuïble al creixement i a la reproducció creix proporcionalment amb la biomassa de la colònia, fa que el creixement sigui teòricament il·limitat (Coma et al., 1998b). Nombrosos factors determinen el creixement de les gorgònies, com per exemple l'espècie, l'edat, la localitat i la variació intraanual i interanual de les condicions ambientals, entre d'altres (Weinberg i Weinberg, 1979). Les gorgònies són organismes de creixement lent, amb una taxa anual de creixement que varia entre les diferents espècies: per exemple entre 1 i 3 cm any⁻¹ per a *P. clavata*, 2 cm any⁻¹ per a *E. singularis* i 1 cm any⁻¹ per a *Eunicella cavolinii* (Weinbauer i Velimirov, 1995; Weinberg i Weinberg, 1979; Coma et al., 1998a). Les gorgònies tenen una dinàmica poblacional lenta, caracteritzada per un creixement lent, una limitada capacitat de dispersió per reproducció sexual, un infreqüent reclutament i una elevada mortalitat dels reclutes, i una maduresa sexual tardana; unes característiques que fan de les gorgònies un grup molt vulnerable als impactes de les mortalitats en massa lligades al canvi climàtic, amb les possibles conseqüències que poden derivar-se per al conjunt de la comunitat on es desenvolupen aquestes espècies clau (Coma et al., 2004; Linares et al., 2005, 2007, 2008; Verdura et al., 2019).

La gorgònia vermella *P. clavata* (Risso, 1826) és un dels components més representatius i emblemàtics de la comunitat del coral·ligen, i una espècie endèmica de la Mediterrània (Ballesteros, 2006). Aquesta espècie és una gorgònia esciòfila que viu majoritàriament en superfícies verticals i desploms, amb una forma arborescent de branques gruixudes i irregularment ramificades que formen un ventall que es disposa perpendicular a la corrent dominant, per així afavorir la seva capacitat de capturar el plàncton (Gori et al., 2011). Aquestes gorgònies són comunes als fons rocosos del nord-oest Mediterrani, on creen boscos densos que es distribueixen a taques en el coral·ligen. La seva distribució batimètrica oscil·la entre els ~10 m fins als 80 m de profunditat, amb una densitat més elevada a la franja dels 30-40 m (Gili et al.,

1989; Coma et al., 2004; Linares et al., 2007; Gori et al., 2011). La baixa irradiància, l'alta turbulència de l'aigua, rica en plàncton, i el substrat rocós són probablement els factors més importants que determinen la seva distribució (Weinberg 1991; Gori et al., 2011). El seu patró de coloració és variable, amb colònies exclusivament d'un color vermell-púrpura i d'altres que mostren també un color groc. És una espècie que es reproduïx sexualment alliberant els gàmetes a la columna d'aigua, amb fecundació externa, que inverteix molts recursos energètics en la reproducció cada any (Coma et al., 1998a). És una espècie dioica amb una proporció de sexes que generalment no varia significativament de l'1:1 (Coma et al., 1995a, b). El reclutament de noves colònies és força reduït i el seu creixement modular asexual és molt lent, d'entre 1 i 3 cm en alçada a l'any. La gorgònia vermella és una espècie de vida longeva que pot superar els 150 cm d'alçada i viure més de 100 anys aproximadament. A més, forma boscos amb una elevada densitat, de més de 50 colònies per metre quadrat, fet que crea microhàbitats d'elevada biodiversitat i forma uns paisatges de gran valor paisatgístic i turístic, que atrauen bussejadors d'arreu del món (Weinberg 1991; Coma et al., 2004).

Entre les gorgònies mediterrànies, la gorgònia blanca *E. singularis* (Esper, 1794) és una de les espècies més comunes i abundants (Gori et al., 2011a). Aquesta espècie, alhora que la majoria de les gorgònies, té una vida longeva que pot arribar a més de 50 anys. Tot i que la seva distribució geogràfica també inclou el Mediterrani oriental, les poblacions hi són escasses i poc desenvolupades. Les colònies tenen una morfologia en forma de canelobre, amb llargues branques primàries que creixen en paral·lel i amb relativament poques ramificacions laterals (Gori et al., 2012a). Té un creixement modular asexual, que permet a la colònia créixer en biomassa de forma teòricament il·limitada. El seu patró de coloració pot variar des d'un color gris blanquinós fins a un color blanc brillant (Gori et al., 2012a). *E. singularis* és l'única espècie de gorgònia de la Mediterrània amb capacitat d'alimentar-se de manera dual: heterotròficament i autotròfica (Ribes et al., 1999; Coma et al., 2009, 2015; Gori et al., 2012b). Les zooxantel·les simbiotes d'aquesta espècie són algues dinoflagel·lades del gènere *Symbiodinium*, les quals transfereixen la major part del carboni fotosintetitzat a la gorgònia (Ezzat et al., 2013). La distribució batimètrica d'*E. singularis* inclou la franja compresa entre els 5-10 aprox. i els 70 m de profunditat, amb poblacions més abundants entre els 10 i els 25 m de profunditat (Gori et al., 2011b). Aquesta espècie presenta un ampli rang de tolerància als factors abiòtics, i és comú en substrats rocósos horitzontals amb fons coberts de sediments i també inclinats, en indrets amb fortes corrents (Linares et al., 2008a). Les característiques biològiques i ecològiques de l'espècie varien amb la profunditat, distingint les poblacions someres (10-25 m de profunditat) de les profundes (50-67 m de profunditat; Gori et al., 2011b, 2012a). Aquests dos tipus de poblacions presenten característiques diferencials, com ara l'emmagatzematge d'energia, la presència de zooxantel·les simbiotes i el cicle reproductiu, entre d'altres. Durant l'estiu, l'estratificació de la columna d'aigua amb la termoclina fa que la concentració de zooplàncton a les aigües someres es torni molt escassa, de manera que les gorgònies de les poblacions someres aconseguen suplir l'escassetat de zooplàncton gràcies a l'activitat simbiote de les zooxantel·les (Cocito et al., 2013; Coma et al., 2015).

2.4. Episodis de mortalitat en massa en les poblacions de gorgònies

Durant les dues darreres dècades, els esdeveniments de mortalitat en massa han afectat les poblacions de gorgònies mediterrànies durant el període postestival, destacant els episodis dels anys 1999, 2003,

2009, 2011, 2018 i 2022 (Garrabou et al., 2009, 2022; Huete-Stauffer et al., 2011; Gambi i Barbier 2012; Rubio-Portillo et al., 2015; De La Linde-Rubio et al., 2018; Turicchia et al., 2018; Cerrano et al., 2000; Perez et al., 2000; Serrano et al., 2019, 2021, dades no publicades dels autors; Fig. 3). El canvi climàtic causa la prolongació en el temps de les condicions estivals, caracteritzades per la persistència de la termoclina per sota de la distribució de les poblacions de gorgònies situades a menys profunditat, tant de *P. clavata* com d'*E. singularis*. Així doncs, les poblacions de gorgònies situades en els límits superiors de la seva distribució batimètrica són les més afectades pels episodis de mortalitat, perquè estan exposades durant més temps a les condicions de poc aliment i temperatura elevada presents per sobre de la termoclina (Coma et al., 2009; Calvo et al., 2011).

Degut a la seva capacitat d'alimentar-se autotròficament, els episodis de mortalitat a la gorgònia *E. singularis* també tenen part de la seva explicació en l'afectació de la fisiologia de les zooxantel·les simbiotes. Així doncs, les altes temperatures i la irradiació solar provoquen una disminució de l'activitat fotosintètica (deguda a la degradació o expulsió de les zooxantel·les simbiotes) que comporta la pèrdua de la capacitat de pal·liar l'escassetat d'aliment durant l'estiu (a causa de l'estratificació i, per tant, la nul·la aportació de nutrients i plàncton de les capes profundes cap a les aigües més superficials situades per sobre de la termoclina estacional; Coma i Ribes, 2003). La reducció de les taxes de fotosíntesi causa una disminució de l'energia disponible i dona lloc a més radicals lliures als quals els sistemes de defensa antioxidant no poden fer front, i que acaben danyant els teixits vius de les gorgònies, fins i tot en produeixen la necrosi i es desprenen dels eixos de les colònies (Baker et al., 2008; Ferrier-Pagès et al., 2009; Ezzat et al., 2013).

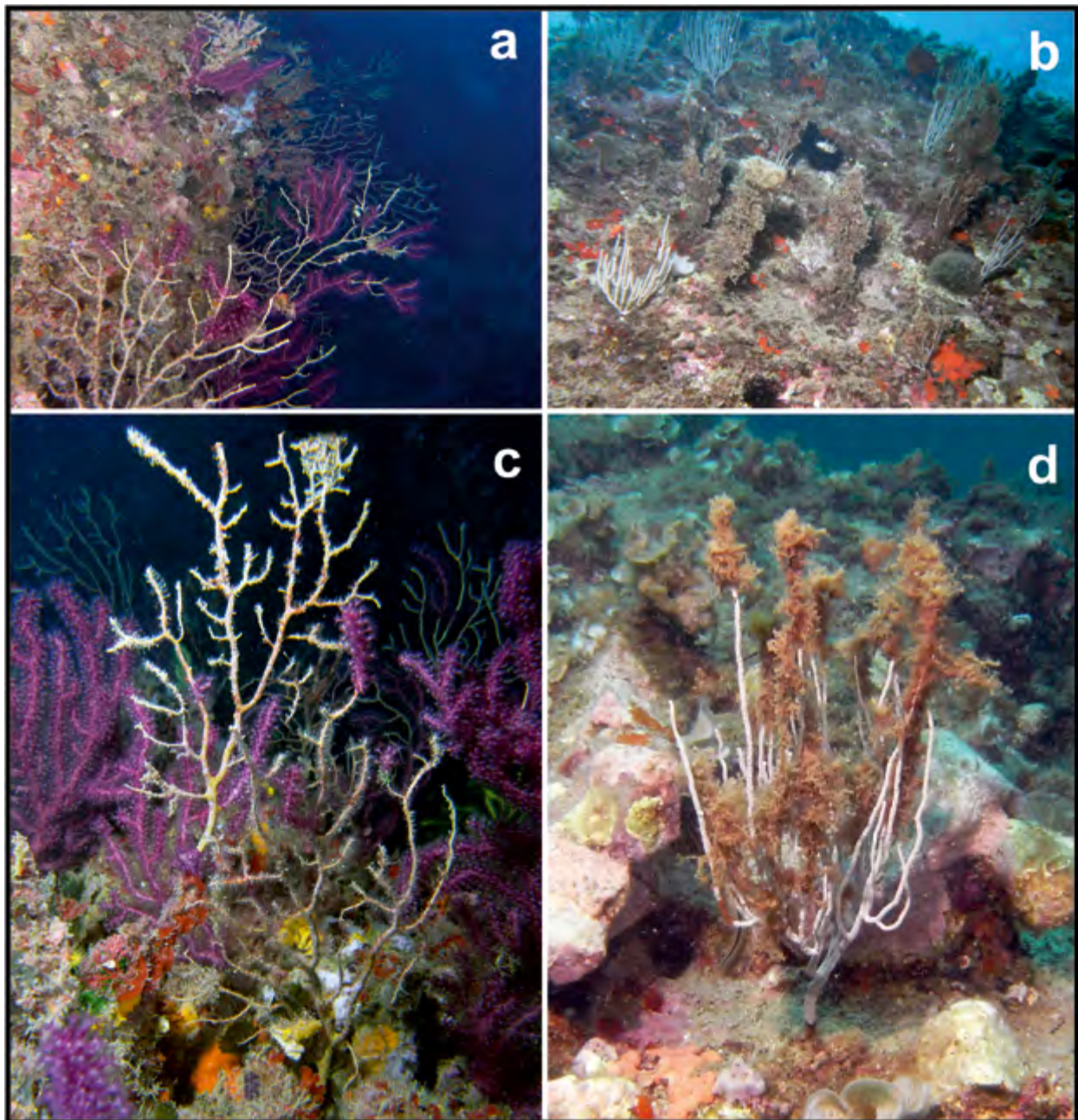

Fig. 3. Fotografies de les poblacions de gorgònies afectades per episodis de mortalitat al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter (Mediterrània nord-occidental). a, c Gorgònia vermella *Paramuricea clavata*. b, d Gorgònia blanca *Eunicella singularis*.

També s'ha observat que les tempestes extremes, com ara el temporal de Sant Esteve de l'any 2008, causen disminucions rellevants de la densitat de les poblacions de gorgònies (Coma et al., 2012). A més, les activitats humanes, com l'efecte de l'impacte de les aletes dels bussejadors i les arts de pesca abandonades, disminueixen la densitat i la viabilitat de les poblacions de gorgònies (Bavestrello et al., 1997; Coma et al., 2004; Linares et al., 2010). A causa de l'estructura modular de les gorgònies, aquestes poden viure tot i tenir alguna part de la colònia morta, cosa que s'anomena mortalitat parcial o MP (Coma et al., 1998b). La MP sol estimar-se visualment com el percentatge de les branques mortes de la colònia

respecte al total de branques de la colònia (Linares et al., 2005; Serrano et al., 2019). La MP es pot categoritzar segons la seva antiguitat: recent o antiga (Harmelin i Marinopoulos, 1994). Així doncs, la MP recent es defineix com el percentatge de la superfície de la colònia desproveïda de teixit viu (colènquima), en què només s'observa l'eix de la colònia denudat, sense recobriment per organismes epibionts. En canvi, la MP antiga es defineix com el percentatge de la superfície morta de la colònia en què l'eix ha estat recobert per organismes epífits, procés que requereix menys d'1-2 mesos (Linares et al., 2005). Els organismes epífits més freqüents, agrupats en grans grups taxonòmics, són les algues filamentoses, hidraris, briozous, algues calcàries, poliquets, porífers, antozous i ascídies. També és interessant la successió ecològica d'aquests grups taxonòmics al llarg del temps (Linares et al., 2005). Durant la tardor del 2018, l'elevada temperatura de les capes superficials de l'aigua del mar va perllongar les condicions estivals i causà un esdeveniment de mortalitat en massa a les gorgònies de la Costa Brava, incloent el Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter (Catalunya; Hereu et al., 2018, dades no publicades dels autors).

En aquest context, el projecte PODAGORG va considerar estudiar els efectes d'aquesta anomalia tèrmica que va comportar un episodi de mortalitat en massa de la gorgònia blanca *E. singularis* al Parc Natural, i també una certa afectació a diverses localitats someres de la gorgònia vermella *P. clavata* (Serrano et al., 2019, 2021; Hereu et al., 2021). L'objectiu del present treball va ser posar en pràctica i validar científicament una tècnica innovadora de gestió per a la conservació dels boscos de gorgònies formats per *P. clavata* o *E. singularis*: la poda de branques mortes apicals de les colònies. Segons el coneixement científic actual, la disminució de la MP de les colònies amb la poda podria millorar la viabilitat de les poblacions de gorgònies a través de disminuir la taxa de mortalitat, així com incrementar el seu creixement, la fecunditat i el reclutament (Linares et al., 2005; Linares i Doak, 2010; Hereu et al., 2021). En efecte, les gorgònies amb una elevada incidència de MP (>50 % de la superfície afectada) mostren una taxa de mortalitat més gran a llarg termini, en comparació amb les gorgònies sanes o amb menor incidència de MP (Linares et al., 2005). Un estudi pilot previ sobre els beneficis de la tècnica de poda a la gorgònia *Ellisella paraplexauroides*, realitzat a les illes Chafarinas (mar d'Alborán), va mostrar possibles efectes positius de l'ús de la tècnica de poda, tot i que aquest experiment es va fer amb un nombre de colònies limitat i sense un control experimental, uns factors que limiten la seva validació científica (Sánchez-Tocino et al., 2017).

Així doncs, l'objectiu principal del present treball és validar científicament els possibles beneficis de la tècnica de poda per a la conservació dels boscos de gorgònies, a través de l'estudi de les diferències en els paràmetres demogràfics de les gorgònies podades i les de control (com ara la incidència de MP i les taxes anuals de mortalitat i creixement). El seguiment individualitzat de les colònies al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi (agost 2019-juliol 2022) s'ha realitzat utilitzant parcel·les fixes de seguiment. Per tal d'avaluar els possibles beneficis de la tècnica de poda de branques mortes com a eina de restauració per a la millora de l'estat de conservació dels boscos de gorgònies, es varen utilitzar les gorgònies *P. clavata* i *E. singularis* del Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter com a models. Un cop avaluats científicament els possibles beneficis de la tècnica de poda de les branques mortes de gorgònies, l'objectiu final del present estudi és aportar una nova eina de restauració activa dels boscos de gorgònies, per tal que els gestors i els organismes públics competents en l'àmbit marí puguin valorar-ne la seva implementació en funció de l'estat de conservació dels boscos de gorgònies. La monitorització de les poblacions de gorgònies s'ha realitzat mitjançant censos visuals, emprant metodologies que en cap cas han causat deteriorament als fons estudiats.

3. Materials i mètodes

3.1. Àrea d'estudi

Durant les campanyes científiques realitzades al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter, entre l'agost del 2019 i el juliol del 2022, es varen monitoritzar les poblacions de gorgònies a la Reserva natural integral de l'arxipèlag de les Illes Medes i a la Reserva natural parcial de la zona costanera del Montgrí (Fig. 4). L'àrea marina protegida de les Illes Medes ha estat seleccionada per la seva antiguitat (uns 40 anys) i pel seu elevat grau de protecció, així com perquè gaudeix d'una sèrie temporal de llarga duració de la temperatura de l'aigua del mar (des dels anys vuitanta) i les poblacions d'ambdues gorgònies objecte d'estudi (*P. clavata* i *E. singularis*) han estat monitoritzades científicament durant les darreres dècades. A més a més, les poblacions de la gorgònia vermella *P. clavata* no han patit episodis severos de mortalitat perquè durant les darreres dècades no s'han assolit temperatures extremes durant el període estival, de manera que la MP de les colònies és moderada (és a dir, una mitjana de >20 % de la superfície de les colònies mostra signes de mortalitat; Coma et al., 2009; Serrano et al., 2019, 2021; Hereu et al., 2021).

En canvi, les poblacions de la gorgònia blanca *E. singularis* de la costa del Montgrí sí que presenten un grau d'incidència de mortalitat més sever (és a dir, una mitjana de >40 % de la superfície de les colònies mostra signes de mortalitat), degut a dos episodis de mortalitat rellevants ocorreguts a finals de l'estiu-tardor dels anys 2011 i 2018 (dades no publicades dels autors). La temperatura de l'aigua del mar va assolir rècords durant l'estiu-tardor d'aquest darrer any 2022, segons la sèrie temporal registrada per Josep Pascual des de fa més de 50 anys (des dels setanta, aproximadament), causant un episodi de mortalitat en massa d'ambdues espècies de gorgònies (dades no publicades dels autors). La quantificació dels efectes d'aquest episodi de mortalitat, incloent els possibles beneficis de la tècnica de poda de branques mortes de gorgònies davant d'un episodi de mortalitat en massa, no formen part del present capítol de llibre, i es determinaran en futurs treballs.

Les poblacions de *P. clavata* es varen estudiar a dues localitats situades a la cara nord de les Illes Medes: a El Salpatxot, entre els 12 i els 15 m de profunditat (42°02'58"N, 3°13'15"E), i a la Pedra de Déu, entre els 17 i els 22 m (42°03'00"N-3°13'28"E; Fig. 4). En ambdues localitats, la gorgònia vermella té una distribució a taques dins de les comunitats de coral·ligen amb baixa irradiància, on forma poblacions abundants. La gorgònia vermella és una espècie formadora d'hàbitat tridimensional que domina les parets verticals exposades a les corrents marines de la cara nord de l'arxipèlag i els substrats horitzontals en les zones més profundes, entre aproximadament els 10 i més de 40 m de profunditat. Les poblacions d'*E. singularis* es varen estudiar en una única localitat a la costa del Montgrí: a la cara nord de l'illa de la Pedrosa, entre els 11 i els 14 m de profunditat (42°04'26"N-3°12'20"E; Fig. 4). La gorgònia blanca és també una espècie enginyera que es distribueix a taques dins de les comunitats esciòfiles i del coral·ligen, on la irradiància és baixa, amb poblacions abundants que dominen les parets verticals exposades a les corrents, entre aproximadament els 8 i els 15-25 m de profunditat.

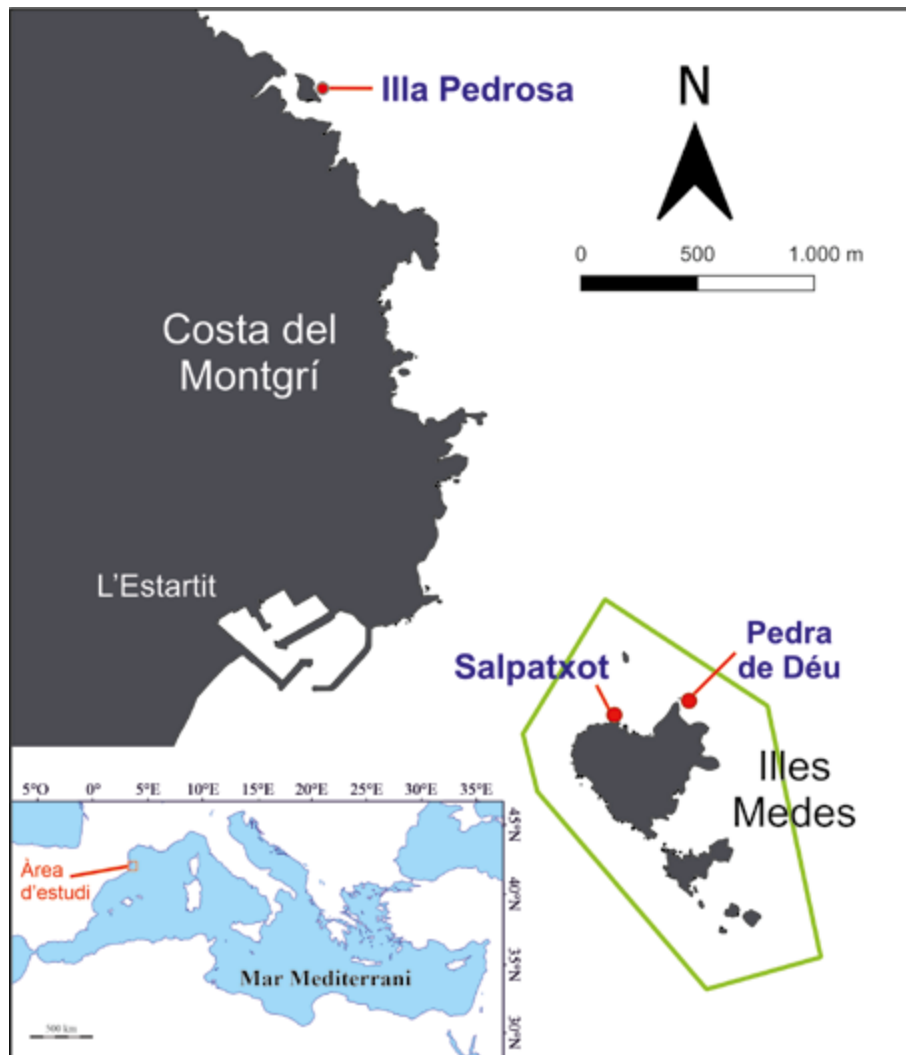

Fig. 4. Mapa de la zona d'estudi al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter (Mediterrània nord-occidental). Es detallen les 2 localitats d'estudi de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* (Salpatxot i Pedra de Déu) a la Reserva Natural de les Illes Medes i la localitat d'estudi de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* (illa de la Pedrosa) a la costa del Montgrí.

3.2. Temperatura de l'aigua del mar

La temperatura de l'aigua de mar al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter es va registrar amb una periodicitat d'una hora al llarg de tres anys i mig d'estudi (gener 2019–juliol 2022) utilitzant sensors de temperatura d'alta resolució (HOBO UA-002-64, amb una precisió de $\pm 0,21$ °C). En concret, els sensors de temperatura es varen ubicar a la cara nord-est de la Pedra de Déu (a 10, 15, 20, 25, 30 i 35 m de profunditat) durant el període comprès entre setembre 2019 i juliol 2022; i a l'illa Pedrosa (a 13 m de profunditat) de gener 2019 a maig 2022 (Fig. 4). El règim de la temperatura de l'aigua del mar (les mitjanes anuals i mensuals) es va determinar a partir de la temperatura diària mitjana. Al llarg del període d'estudi, l'exposició de les gorgònies a condicions de temperatura calenta, en termes de la seva duració i intensitat, es varen analitzar utilitzant el nombre de dies anuals acumulats en què la temperatura va ser de ≥ 20 °C fins a ≥ 25 °C, com a indicadors del grau d'exposició a llindars de temperatura càlids i subletals (Coma et al., 2009; Crisci et al., 2011).

3.3. Disseny experimental per a avaluar l'acció de restauració de poda de gorgònies

Amb l'objectiu de validar científicament l'efectivitat de la tècnica de poda de branques mortes com a eina de gestió de les poblacions de les gorgònies vermella (*P. clavata*) i blanca (*E. singularis*), es va realitzar un experiment científic mitjançant l'ús de parcel·les fixes de seguiment, que es varen instal·lar durant els mesos d'agost–setembre de l'any 2019. En concret, es varen instal·lar 6 parcel·les fixes a la població de *P. clavata* de la cara nord-est de la Pedra de Déu (entre els 17 i els 22 m de profunditat) i 2 parcel·les fixes a la cara nord del Salpatxot (a 13 m), mentre que es varen instal·lar 8 parcel·les fixes a la població d'*E. singularis* de la cara nord de l'illa Pedrosa (entre 11 i 14 m; Fig. 4). Per tal de reduir la variabilitat en l'estructura de les poblacions de les gorgònies estudiades, totes les parcel·les fixes (a les tres localitats d'estudi d'ambdues espècies) es varen instal·lar a l'atzar en parets de roca semi-verticals (amb 70-90° d'inclinació per *P. clavata*, i 45-80° d'inclinació per *E. singularis*) orientades al nord i dominades per comunitats esciòfiles d'algues calcàries incrustants. En cadascuna de les localitats d'estudi, les parcel·les fixes es varen instal·lar aparellades a cada profunditat (a 13, 18, 19 i 20 m per *P. clavata*; i a 11, 12, 13 i 14 m per *E. singularis*), de manera que la meitat de les parcel·les es varen utilitzar com a «control experimental» i l'altra meitat com a «tractament de poda».

La mida de les parcel·les fixes per a l'estudi de la gorgònia vermella va ser de ~2,5 m de longitud (en horitzontal) i 1 m d'amplada (en vertical), amb una àrea total per parcel·la d'entre 2,7 i 5,1 m² (Annex 5). La mida aproximada de cada parcel·la fixa per a l'estudi de la gorgònia blanca va ser de 5 m de longitud i d'1 m d'amplada, amb una àrea total per parcel·la d'entre 5,4 i 10,3 m² (Annex 5). L'àrea total mostrejada en les parcel·les de *P. clavata* va ser de 14,5 m² pel tractament de control i de 15,4 m² pel tractament de poda; mentre que en les parcel·les d'*E. singularis* va ser de 25,5 m² pel control i de 31,7 m² pel tractament de poda (Annex 5). Cadascuna de les parcel·les de *P. clavata* estava formada per 10 quadres de ~0,5 x 0,5 m, amb una àrea de ~0,25 m² per quadre, mentre que les parcel·les d'*E. singularis* estaven formades per 20 quadres de ~0,6 x 0,6 m (àrea de ~0,36 m² per quadre). Les cantonades de les parcel·les, així com les cantonades dels quadres que componen cada parcel·la, varen ser marcades amb cargols de PVC fixats al substrat rocós, aprofitant forats naturals, amb massilla epòxid de dos components d'ús subaquàtic (IVEGOR®). A cada data de seguiment, els quadres de cadascuna de les parcel·les es varen delimitar disposant una cinta elàstica de color blanc al voltant dels claus, fet que va permetre la identificació precisa i el mapatge de totes les colònies presents a cada quadre, de manera que s'ha pogut realitzar un seguiment individualitzat del destí demogràfic de cadascuna de les colònies de les parcel·les al llarg del temps.

Les parcel·les fixes de seguiment es varen monitoritzar durant un període aproximat de 3 anys (del 2019 al 2022, amb 4 dates anuals de seguiment) amb intervals entre dates de seguiment que varen oscil·lar entre els 274 i els 417 dies (setembre 2019–juliol 2020–juny 2021–juliol 2022). Durant el primer seguiment, totes les gorgònies es varen ubicar en un mapa dels quadres de cada parcel·la, utilitzant fulles de polivinil. Aquests mapes de les parcel·les es varen utilitzar per facilitar la reidentificació individualitzada de cada colònia en les dates de seguiment posteriors. Durant el primer seguiment fet l'any 2019, les colònies presents en les parcel·les fixes del tractament de poda (tant en les 4 parcel·les de *P. clavata* com en les 4 d'*E. singularis*) varen ser examinades dues vegades: abans i després de l'acció de restauració de la poda de branques mortes (Fig. 5). Per a cadascuna de les colònies, es va mesurar l'alçada màxima (mesurant amb un regle la distància entre la base de la colònia i la punta de la branca més llarga) i visualment

es va estimar el grau d'incidència de MP de la colònia en increments del 5 % (és a dir, el percentatge de la superfície de la colònia afectada per MP). La mortalitat recent (és a dir, les zones de l'esquelet denudades, sense la presència d'epífits, indicant que la pèrdua del teixit viu és recent, aproximadament d'1 a 2 mesos) va ser diferenciada de la mortalitat antiga (és a dir, les branques desproveïdes de teixits vius han estat recobertes per organismes epífits que han crescut damunt de les branques, com ara les algues filamentososes i calcàries, o bé els invertebrats sèssils, un procés que requereix de >1-2 mesos). Per tal de no perdre teixit viu de les gorgònies, l'acció de restauració de la poda només es va aplicar de manera conservadora, és a dir, en aquelles gorgònies vives que mostraren branques mortes a les parts apicals de la colònia. En aquest sentit, també es va distingir la zona de la colònia on es localitzava la MP, diferenciant entre la MP apical (és a dir, aquella proporció de MP que es podria podar sense perdre teixit viu) *versus* la de les parts basals de la colònia (és a dir, aquella proporció que si es podés implicaria la pèrdua de teixit viu).

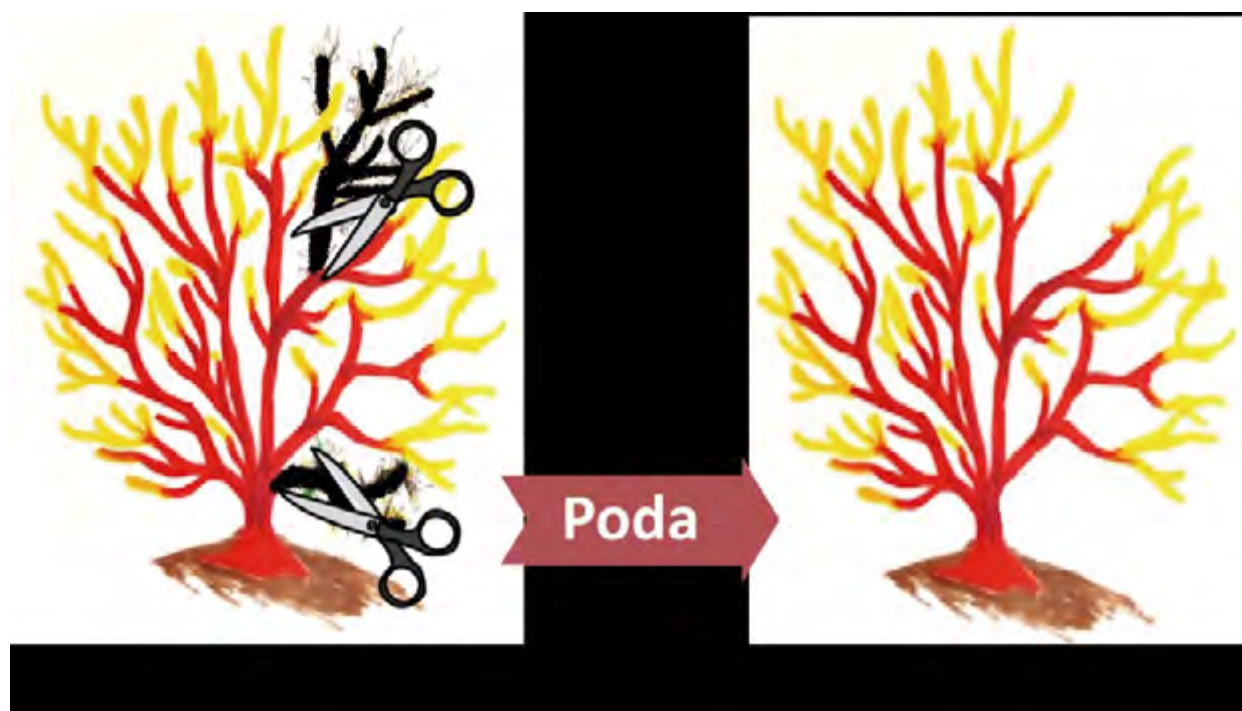
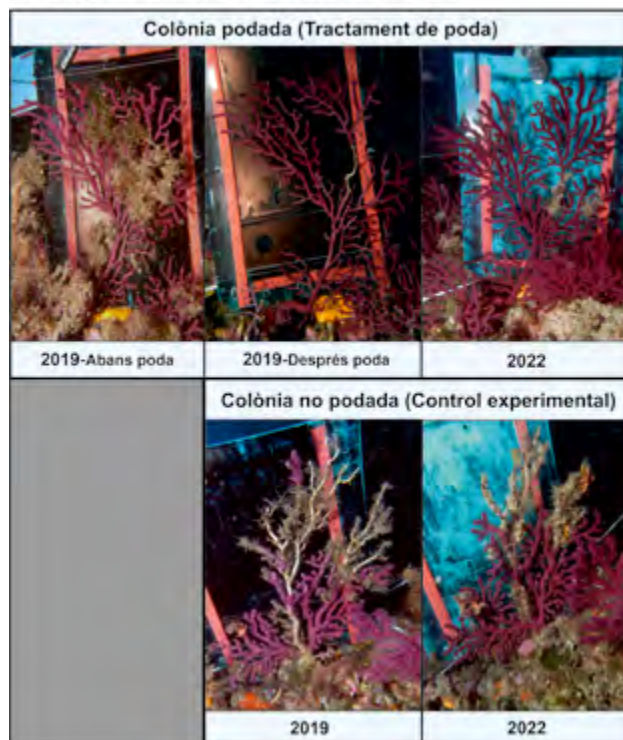

Fig. 5. Esquema de l'acció de restauració activa de la poda de branques apicals mortes en una colònia de gorgònia vermella *Paramuricea clavata*. A l'esquema es pot observar com l'actuació de poda disminueix el percentatge de MP de la colònia, des d'un 10 % aproximat abans de la poda fins a un 0 % després de la poda.

a Gorgònia vermella *Paramuricea clavata*

b Gorgònia blanca *Eunicella singularis*

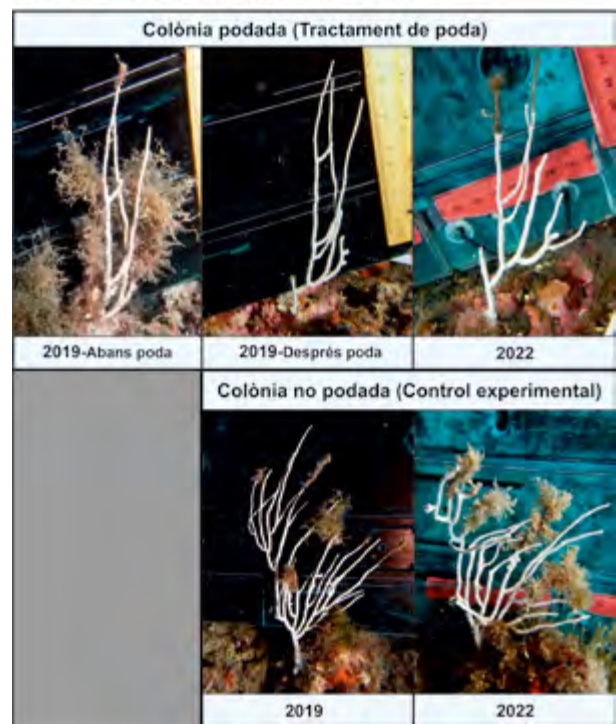

Fig. 6. Fotografies de l'actuació de poda de les branques mortes apicals, on es distingeix entre les colònies podades i les de control, al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter (Mediterrània nord-occidental). Fotografies de les mateixes colònies de gorgònies realitzades els anys 2019 (abans i després de la poda en les colònies del tractament de poda) i 2022, corresponents a l'inici i al final dels 3 anys aproximats d'estudi. **a** La gorgònia vermella *Paramuricea clavata*. **b** La gorgònia blanca *Eunicella singularis*.

La tècnica de poda va consistir en tallar les branques apicals mortes de les gorgònies vives amb unes tisores de jardineria d'acer inoxidable, sense perdre teixit viu i tenint cura de no sacsejar la part basal de les gorgònies, fet que podria causar el seu despreniment del substrat (Fig. 2, 5 i 6; Annexes 1 i 3). Així doncs, no es varen podar aquelles gorgònies que no tenien mortalitat parcial, ni tampoc aquelles colònies que presentaven únicament MP a les parts basals. Per tal d'afavorir la regeneració de les gorgònies, com a mesura de restauració activa complementària a la poda, també es varen netejar les parts basals dels esquelets de les colònies recobertes per epífits, les quals no podien ser podades sense perdre teixit viu. Aquesta actuació complementària de neteja dels epífits pretén facilitar que el teixit viu de la gorgònia pugui recobrir els esquelets denudats, tant a les parts basals de la colònia no podades com a les ferides dels àpexs de les branques podades, un procés que es veu limitat per la presència d'epífits damunt de les branques (Henry i Hart, 2005).

3.4. Seguiment de l'acció de restauració de poda de les gorgònies

A nivell de parcel·la, tant per *P. clavata* com per *E. singularis*, es va calcular el percentatge de colònies vives al llarg de les 4 dates anuals de seguiment de l'estudi (2019-2022), i el número de colònies vives es va estandarditzar segons l'àrea de cada parcel·la per tal de calcular la densitat de colònies vives per

a cada data de seguiment (els quadrats de cada parcel·la es varen utilitzar com a rèpliques). La taxa anual de mortalitat es va calcular identificant les colònies que havien mort (és a dir, aquelles colònies en què tot el teixit viu s'havia mort i només s'observava l'esquelet de la gorgònia, o bé aquelles que s'havien perdut degut al despreniment del punt d'ancoratge amb el substrat) pels tres intervals anuals de seguiment (2019–2020 fins 2021–2022). La taxa anual de reclutament es va calcular en base a la primera observació de colònies petites (és a dir, reclutes de <5 cm d'alçada) que varen reclutar entre els anys d'estudi, corresponents a les tres cohorts successives mostrejades (2020, 2021 i 2022). Les taxes anuals de mortalitat i de reclutament es varen estandarditzar segons l'àrea mostrejada i pel número de dies de cada interval de seguiment (N colònies m^{-2} any $^{-1}$), i també es varen calcular dividint les colònies mortes/reclutades durant l'interval (entre una data de seguiment i la següent) pel nombre total de colònies a la data de seguiment inicial i pel número de dies de l'interval (% colònies any $^{-1}$).

A nivell de colònia, els efectes de l'acció de restauració de la poda de branques mortes de gorgònies sobre els paràmetres demogràfics (mortalitat i estructura de mides), tant de *P. clavata* com d'*E. singularis*, es varen estudiar a través de comparar les colònies podades amb les colònies control. Les dades de les colònies de les parcel·les fixes es varen agrupar per cadascun dels tractaments experimentals, per tal de garantir el màxim possible l'acompliment de l'esforç mínim de mostreig en les estimacions resultants (és a dir, una mida de mostra de >50 colònies, amb la variància estabilitzada aproximadament en el 15 % de la mitjana; Coma et al., 2006; Linares et al., 2008b). Les colònies podades de les parcel·les de poda es varen utilitzar com a tractament de poda, mentre que les colònies de les parcel·les de control, i les colònies de les parcel·les de poda que no es van podar, es varen utilitzar com a tractament de control. Per a cada interval de seguiment (2019–2020 a 2021–2022), es va calcular la taxa anual de mortalitat de les colònies (% colònies any $^{-1}$) distingint entre les colònies podades i les control, i distingint entre la mortalitat de colònies a causa de la mort de tot el teixit viu i del despreniment. La taxa anual de mortalitat es va comparar entre diferents graus d'incidència de MP (colònies sanes: 0-10 %, afectades: >10-50 % i molt afectades: >50-99 % amb *P. clavata*; i colònies sanes: 0-10 % i afectades: >10-99 % amb *E. singularis*) i entre diferents classes de talla de les colònies: 0-10, >10-20, >20-30 i >30 cm d'alçada amb *P. clavata*; i 0-5, >5-10, >10-15, >15-20 i >20 cm amb *E. singularis*.

Per a cada data de seguiment (2019-2022), utilitzant només les colònies que es varen mantenir vives durant tot el període d'estudi de ~3 anys i distingint entre les colònies control i les podades, es va calcular la MP mitjana de les colònies per a cada data de seguiment, comparant-les entre els diferents graus d'incidència de MP, i també es va calcular la proporció de MP basal/apical i recent/antiga. També es va calcular l'alçada mitjana i els percentils 10è i 90è de la talla de la colònia (talla-P10 i talla-P90, respectivament), i els coeficients de simetria de les distribucions de l'alçada de les colònies: l'asimetria (g_1) i la curtosi (g_2). Els valors de g_1 i g_2 es van considerar significatius si el valor absolut del coeficient $g_1 SE^{-1}$ o $g_2 SE^{-1} > 2$ (Sokal i Rohlf 1995). Per tal de visualitzar l'estructura general de les distribucions de freqüència de la talla de les colònies, per ambdues espècies es varen realitzar histogrames amb les diferents categories de classes de talla detallades anteriorment. Les taxes anuals de creixement i de MP per a cada interval de seguiment es varen calcular en base a la variació en l'alçada i en el percentatge de MP de les colònies, respectivament, entre dates de seguiment. La taxa anual de creixement per a cada interval de seguiment es va calcular dividint la variació en l'alçada de la colònia d'una data de seguiment a la següent pel nombre de dies de l'interval (cm any $^{-1}$). La taxa anual de MP per a cada interval de seguiment es va calcular dividint el percentatge de MP de la colònia d'una data de seguiment a la següent pel nombre de dies de l'interval (% any $^{-1}$).

3.5. Avaluació econòmica de l'acció de restauració de la poda de gorgònies

El cost econòmic de l'acció de restauració de la poda de les colònies de les gorgònies *P. clavata* i *E. singularis* es va avaluar tenint en compte els costos operatius (és a dir, els equips, consumibles i la logística) i els salaris del personal necessari per implementar el projecte (Edwards et al., 2010). Els costos diaris estimats es van desglossar en: (1) l'amortització dels equips de busseig, les recàrregues d'aire de les ampolles de busseig amb aire enriquit d'oxigen al 32 % (Nitrox) i les tisoires, (2) l'amortització de l'embarcació de suport, el combustible i l'amarratge i (3) els sous del personal científic (3 persones) calculats segons el salari base dels tècnics d'investigació establert pel govern espanyol l'any 2022. El temps de dedicació dels treballadors/es es va expressar en termes d'hores-persona només incloent el temps invertit en l'acció de restauració; és a dir, la preparació dels equips de busseig i la realització d'un total de 2 immersions per persona i dia, alternant un patró de l'embarcació i dos bussejadors, amb un total de 3 immersions per dia i 2 bussejadors per immersió. Per ambdues espècies, també es va calcular el cost monetari de la poda d'una única gorgònia. L'estudi científic previ de les característiques demogràfiques de les poblacions de *P. clavata* i *E. singularis*, i el seguiment posterior a l'acció de restauració (p. ex., al cap d'1 any) a l'àrea d'actuació no es van comptabilitzar perquè no contribueixen directament a l'èxit de la restauració, encara que en última instància podria contribuir a una millor comprensió dels processos de recuperació dels boscos de gorgònies i, per tant, a una millor gestió adaptativa del projecte de restauració.

3.6. Anàlisi estadística

Per tal d'avaluar els possibles beneficis de l'acció de poda de branques mortes en la dinàmica poblacional de les gorgònies *P. clavata* i *E. singularis*, es varen realitzar diferents anàlisis estadístics, en ambdues espècies per separat. Es va utilitzar un test estadístic de Chi quadrat (χ^2) per a examinar la variabilitat interanual dels llistats de temperatura de l'aigua del mar, i dels percentatges de colònies en cadascun dels diferents graus d'incidència de MP entre les colònies de control i les podades. Es va utilitzar un test ANOVA de mesures repetides (ANOVA MR) d'1 factor per a testar les diferències interanuals entre les parcel·les control i les de poda en el percentatge de colònies vives, la densitat de colònies vives i les taxes anuals de reclutament i mortalitat, combinades amb la prova de Tukey per a la comparació post-hoc. Es va utilitzar un test ANOVA d'1 factor per a examinar les diferències entre les colònies control i les podades en la taxa de mortalitat (el valor total, i distingint entre la deguda a la mort de tot el teixit viu i al despreniment). Es va utilitzar un test ANOVA de 2 factors per a examinar les diferències interanuals entre les colònies control i les podades en la taxa de mortalitat (el valor total, i distingint entre la deguda a la mort de tot el teixit viu i al despreniment) entre els diferents graus d'incidència de MP i entre les diferents classes de talla de les colònies. Es va utilitzar un test ANOVA MR de 2 factors per a examinar les diferències interanuals entre les colònies control i les podades en la MP, entre els graus d'incidència de MP, entre les diferents classes de talla i en les taxes anuals de creixement i de mortalitat parcial, combinades amb la prova de Tukey per a la comparació post-hoc. Es va utilitzar un test ANOVA MR de 3 factors per a examinar les diferències interanuals entre les colònies control i les podades en la MP, i la seva interacció en funció dels diferents graus d'incidència de MP i les diferents classes de talla. Es va utilitzar una correlació de Pearson per a examinar la relació entre les

taxes anuals de creixement i de MP de les colònies. L'estructura de les classes de talla de les colònies es va analitzar mitjançant els coeficients estadístics de l'asimetria i la curtosi (Sokal i Rohlf 1995). L'anàlisi estadístic de les dades s'ha fet amb el programa STATISTICA StatSoft. Inc. 7.0, i les dades són la mitjana \pm l'error estàndard.

4. Resultats

4.1. Temperatura de l'aigua del mar

La mitjana anual de la temperatura de l'aigua de mar a la Pedra de Déu (Illes Medes) durant els anys 2020 i 2021 va variar entre 17,2 i 17,4 °C a 10-15 m de profunditat, 16,3-16,8 °C a 20-25 m i entre 15,6 i 16,1 °C a 30-35 m (Fig. 7a). Al llarg del període d'estudi (setembre 2019–juliol 2022), el règim tèrmic es va caracteritzar per una marcada estacionalitat, amb una mitjana mensual mínima durant l'hivern que es va mantenir similar al llarg del gradient de profunditat (12,8-12,9 °C entre els 10 i els 35 m de profunditat al març del 2022), i una màxima que es va observar a l'agost-setembre dels anys 2020 i 2021, variant entre 22,7 i 23,3 °C a 10-15 m, 21,4 °C a 20 m, 19,4-20,2 °C a 25-30 m i de 19,1 °C a 35 m. La temperatura mitjana màxima diària va oscil·lar entre 24,1-24,4 °C a 10-25 m i va ser 23,3 °C a 30-35 m. El nombre de dies en què la temperatura va ser ≥ 20 °C va variar entre 100 i 120 dies a 10-15 m, 49-88 dies a 20-25 m i entre 23 i 55 dies a 30-35 m (Fig. 7b). El nombre de dies en què la temperatura va ser ≥ 23 °C va variar entre 23 i 59 dies a 10-15 m, entre 10-19 dies a 20-25 m i entre 0 i 9 dies a 30-35 m; mentre que va ser ≥ 24 °C entre 10 i 21 dies a 10-15 m, i entre 0 i 4 dies a 20-35 m de profunditat.

La mitjana anual de la temperatura del mar a l'illa Pedrosa (costa del Montgrí) a 13 m de profunditat durant els anys 2019-2021 va ser de 17,2 °C (Fig. 7c). Al llarg del període d'estudi (gener 2019–maig 2022), el règim tèrmic es va caracteritzar per una marcada estacionalitat amb mitjanes mensuals que van oscil·lar entre 12,9 °C al febrer del 2019 i 23,0 °C a l'agost del mateix any. La temperatura mitjana diària mínima va ser registrada al febrer del 2019 (12,0 °C) i la màxima al juliol del 2019 (24,9 °C). El nombre de dies en què la temperatura va ser ≥ 22 °C va oscil·lar entre 56 dies al 2020 i 81 dies al 2021, mentre que els dies que la temperatura va ser ≥ 23 °C varen ser els mateixos en els anys 2019 i 2021 (44 dies), i 34 dies l'any 2020; mentre que la temperatura va ser ≥ 24 °C durant 13 dies els anys 2020 i 2021, i 24 dies l'any 2019 (Fig. 7d).

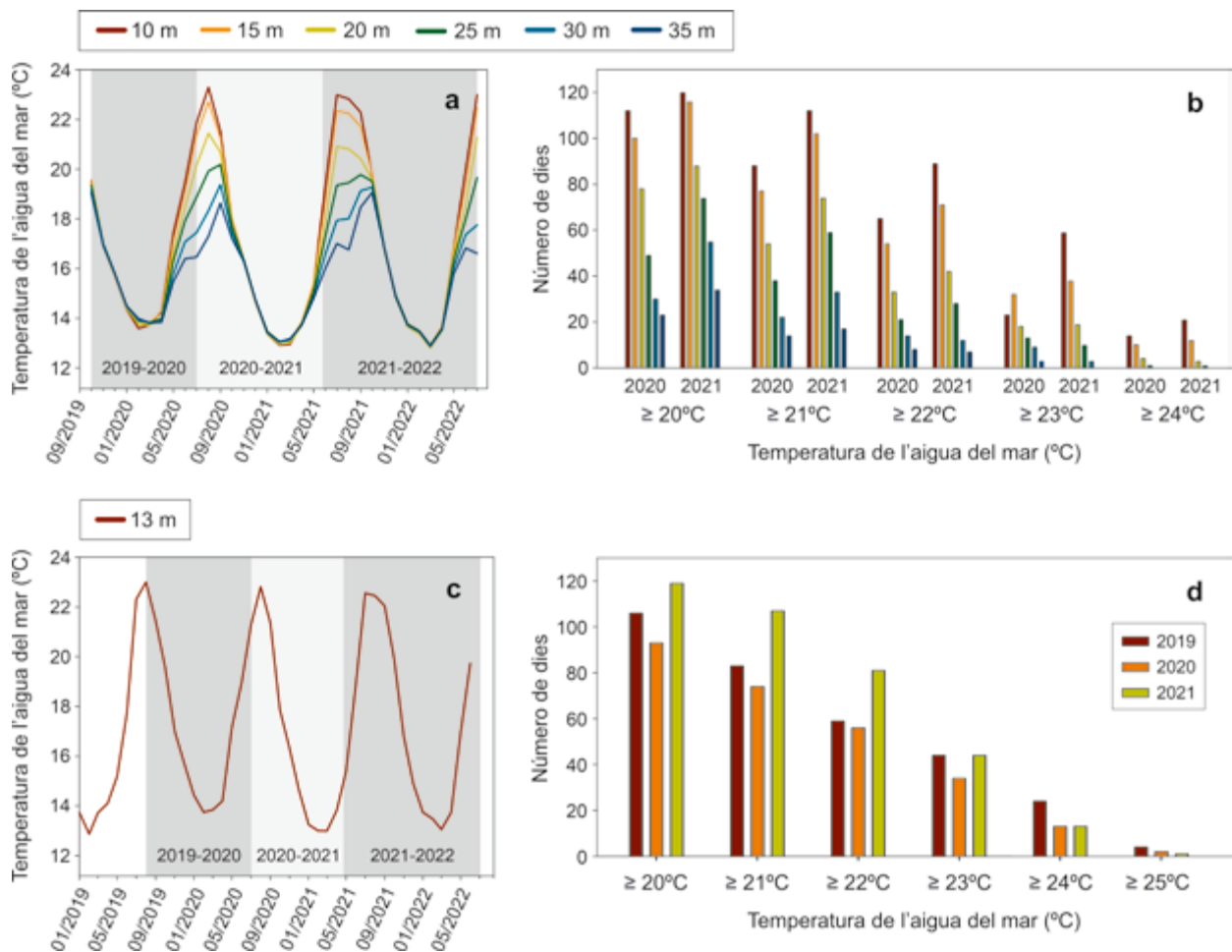

Fig. 7. Temperatura de l'aigua de mar al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter (Mediterrani nord-occidental). **a** Temperatura mitjana mensual a la Pedra de Déu (Illes Medes) a 10, 15, 20, 25, 30 i 35 m de profunditat al llarg del període d'estudi (setembre 2019–juliol 2022). **b** Nombre de dies acumulats en què la temperatura va ser de ≥ 20 fins a ≥ 24 °C durant els anys 2020 i 2021 a la Pedra de Déu. **c** Temperatura mitjana mensual a l'illa Pedrosa (costa del Montgrí) a 13 m de profunditat durant el període d'estudi (gener 2019–maig 2022). **d** Nombre de dies acumulats en què la temperatura va ser de ≥ 20 fins a ≥ 25 °C durant els anys 2019 a 2021 a l'illa Pedrosa. Les bandes verticals en color gris de les figures a i c indiquen els 3 intervals anuals d'estudi.

4.2. Demografia de *P. clavata* en les parcel·les fixes de seguiment

A la primera data de seguiment (setembre de 2019), es varen identificar 1.146 colònies de la gorgònia vermella *P. clavata* entre les 8 parcel·les fixes de seguiment: 587 colònies en les parcel·les de control i 559 colònies en les parcel·les de poda (Annex 5). El nombre de colònies vives va ser de 1.057, mentre que 89 colònies estaven mortes (és a dir, havia mort tot el teixit viu). Un total de 177 colònies noves varen ser identificades durant les 3 dates de seguiment posteriors, corresponents als reclutes de les cohorts dels anys 2020, 2021 i 2022 (79 colònies en les parcel·les de control i 98 colònies en les parcel·les de poda), amb una mida que va oscil·lar entre els 0,2 i els 5 cm d'alçada ($2,0 \pm 0,1$ cm). Al llarg de l'estudi, un total de 199 de les colònies mostrejades al setembre 2019 varen morir, a causa de la mort de tot el teixit viu de la colònia o bé per despreniment (93 colònies en les parcel·les de control i 106 colònies en les parcel·les

de poda), amb una mida que va oscil·lar entre els 0,2 i els 59 cm d'alçada ($14,3 \pm 0,9$ cm). A nivell de parcel·la, les mitjanes del percentatge de colònies vives, de les taxes de reclutament i mortalitat, i de la densitat de colònies vives no varen mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les de poda al llarg de l'estudi (2019 a 2022; Annex 5). Les similituds observades en la dinàmica poblacional entre les parcel·les de control i les de poda suggereixen que la poda de branques mortes de les colònies no va tenir cap perjudici sobre els paràmetres demogràfics de les poblacions de gorgònies.

4.3. Efectes de la poda sobre els paràmetres demogràfics de *P. clavata*

Per tal d'avaluar els possibles beneficis de la tècnica de poda de branques mortes de la gorgònia vermella *P. clavata*, es varen estudiar les diferències en els paràmetres demogràfics al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi a nivell de colònia, comparant les colònies de control amb les podades. A la primera data de seguiment (setembre 2019), es varen podar 368 colònies dins de les parcel·les de poda (és a dir, aquelles amb MP a les parts apicals de la colònia, el 69 % del total de 530 colònies vives) que varen constituir el tractament de poda. Gràcies a la similitud observada en els paràmetres demogràfics entre les parcel·les d'ambdós tractaments (Annex 5), les 162 colònies no podades de les parcel·les de poda (és a dir, aquelles sense MP o degut a què la MP només era present a les parts basals de la colònia) es varen agrupar amb les 527 colònies vives de les parcel·les de control, amb un total de 689 colònies que varen constituir el control experimental (no podades). El nombre de colònies que es varen mantenir vives durant l'estudi varen ser 306 de les podades i 592 de les control (el 83 i el 86 % de les colònies presents a la primera data de seguiment, respectivament), i són les que es varen utilitzar per avaluar les diferències en els paràmetres demogràfics de les colònies entre el tractament de poda i el de control experimental.

4.3.1. La taxa de mortalitat de *P. clavata*

Durant els 3 intervals anuals de seguiment (2019-2020 a 2021-2022), la mitjana de la taxa anual de mortalitat de *P. clavata* no va variar significativament entre les colònies podades i les de control ($6,6 \pm 1,2$ i $5,5 \pm 1,3$ % colònies any⁻¹, respectivament; ANOVA d'1 factor, $F_{1,4} = 0,36$, $p > 0,05$), però hi va haver diferències entre els intervals estudiats, amb un valor a l'interval del 2019-2020 ($8,6 \pm 0,5$ % colònies any⁻¹) que va ser el doble que als intervals 2020-2021 i 2021-2022 ($4,7 \pm 0,4$ i $4,9 \pm 0,7$ % colònies any⁻¹, respectivament; ANOVA de 2 factors, $F_{2,3} = 15,94$, $p < 0,05$). La taxa anual de mortalitat no va mostrar diferències significatives entre les colònies de control i les podades segons els diferents graus d'incidència de MP (ANOVA de 2 factors, $F_{2,12} = 1,00$, $p > 0,05$; Fig. 8a), ni tampoc entre les diferents classes de talla de les colònies (ANOVA de 2 factors, $F_{1,16} = 0,55$, $p > 0,05$; Fig. 8b).

La taxa anual de mortalitat de les colònies de control i les podades va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb un valor a les colònies molt afectades ($24,8 \pm 2,4$ % colònies any⁻¹) que va ser 3 vegades superior al de les colònies afectades ($7,5 \pm 1,9$ % colònies any⁻¹) i 6 vegades superior al de les colònies sanes ($3,6 \pm 0,6$ % colònies any⁻¹; ANOVA de 2 factors, $F_{2,12} = 43,54$, $p < 0,0001$; Fig. 8a). La taxa de mortalitat no va variar significativament entre les diferents classes de talla, amb valors

que van oscil·lar entre el $5,1 \pm 0,9$ i $8,2 \pm 1,1$ % colònies any⁻¹ (ANOVA de 2 factors, $F_{3,16} = 0,72$, $p > 0,05$; Fig. 8b). En distingir les dues causes de mortalitat, la taxa de mortalitat a causa de la mort de tot el teixit viu i per despreniment de les colònies, no varen variar significament entre les colònies podades i les de control, ni en funció dels diferents graus d'incidència de MP ni tampoc en funció de les diferents classes de talla de les colònies (Fig. 8a, b; Annex 6).

4.3.2. La mortalitat parcial i l'estructura de talles de les colònies de *P. clavata*

A la primera data de seguiment (setembre 2019), abans de l'acció de restauració de la poda, la MP mitjana de les colònies de *P. clavata* va ser 3 vegades superior en les colònies podades que en les de control (32 ± 2 i 9 ± 1 %, respectivament; RM ANOVA, $F_{4,3584} = 211,25$, $p < 0,0001$; Fig. 9a). A les colònies podades, l'acció de restauració de la poda va reduir la MP de les colònies en un 58 % (13 ± 1 %), un valor encara superior al de les colònies de control ($p < 0,05$, Fig. 9a). La MP de les colònies podades va disminuir encara més l'any 2020 (10 ± 1 %; $p < 0,0001$), un valor similar al de les colònies de control pel mateix any (8 ± 1 ; $p > 0,05$). En canvi, la MP de les colònies control va augmentar del $8-9 \pm 1$ % els anys 2019-2020 al 13 ± 1 % l'any 2022 ($p < 0,0001$; Fig. 9a). No hi va haver diferències significatives entre les colònies control i les podades des del 2020 fins al final de l'estudi el 2022 ($p > 0,05$), ambdues assolint valors del 13 ± 1 % l'any 2022.

La proporció mitjana de colònies sanes i de colònies molt afectades a les colònies control no va variar significativament durant el període d'estudi (2019-2022; χ^2 , $p > 0,05$), amb valors que varen oscil·lar entre el 72 i el 80 %, i el 4 i el 10 %, respectivament (Fig. 9b). En canvi, l'acció de restauració de la poda feta el 2019 va augmentar la proporció mitjana de colònies sanes a les colònies podades, del 36 % abans de la poda al 66 % després de la poda (χ^2 , $p < 0,0001$), un valor que va augmentar encara més el 2020 (74 %; χ^2 , $p < 0,05$) i es va mantenir estable durant els anys 2021 i 2022 en valors del 69-73 % (χ^2 , $p > 0,05$). A més a més, la proporció de colònies molt afectades va disminuir del 27 al 3 % amb la poda l'any 2019, i es va mantenir estable durant els anys 2020 a 2022 en valors del 4-7 % (χ^2 , $p > 0,05$; Fig. 9b). L'acció de restauració de la poda l'any 2019 va reduir de manera similar la MP entre les classes de talla de les colònies podades, en un 47-67 %. Durant el període d'estudi (2019-2022), no hi va haver diferències significatives en la MP entre les colònies de control i les podades en funció de les classes de talla de la colònia (ANOVA de 3 factors, $F_{12,4450} = 0,75$, $p > 0,05$; Fig. 9c).

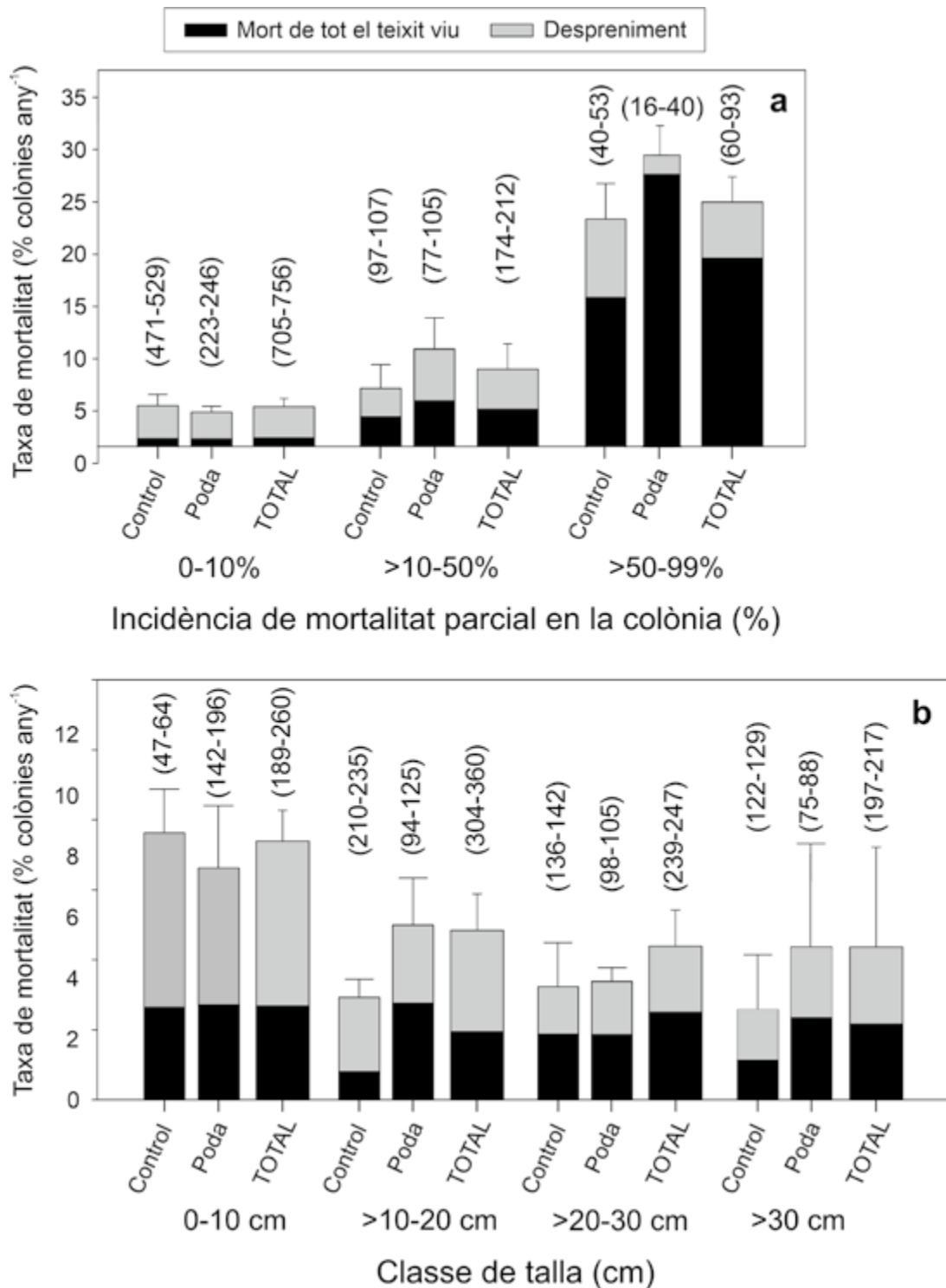

Fig. 8. Taxa de mortalitat de les colònies de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). La mitjana \pm error estàndard dels 3 intervals de seguiment (2019-2020 a 2021-2022) es donen pel total de colònies, i distingint entre les colònies de control i les podades. També es distingeixen les dues causes de mortalitat: la taxa de mortalitat deguda a la mort de tot el teixit viu i la deguda al despreniment de la colònia. Variació de la taxa de mortalitat **a** amb els 3 graus d'incidència de mortalitat parcial i **b** amb les 5 classes de talla de les colònies. El rang del nombre de colònies dels 3 intervals de seguiment es mostra entre parèntesis damunt de cada barra vertical.

La mitjana de la proporció de MP situada a les parts apicals/basals de les colònies de control es va mantenir estable durant tot el període d'estudi (2019-2022), amb la MP apical (és a dir, aquella que es podia podar sense perdre teixit viu) que va oscil·lar entre el 54 i el 62 % de la MP total, i la MP basal que va oscil·lar entre el 38 i el 46 % (Fig. 10a). En canvi, l'acció de restauració de la poda feta l'any 2019 va reduir la proporció de MP apical a les colònies podades del 69 al 0 %, assolint valors estables del 19-35 % durant els anys 2020 a 2022 (Fig. 10a).

La MP antiga es va caracteritzar per parts dels esquelets de la colònia recoberts per algues filamentoses i invertebrats sèssils, com ara briozous, hidrozoous i esponges. La proporció mitjana de MP antiga a les colònies de control es va mantenir estable durant el període d'estudi (2019-2022), oscil·lant entre el 92 i el 98 % de la MP total, i la MP recent (és a dir, l'esquelet denudat amb poca o nul·la colonització per organismes epífits) també es va mantenir estable amb valors del 2-8 % (Fig. 10b). En canvi, la poda i la neteja d'epífits fetes l'any 2019 van reduir la proporció de MP antiga a les colònies podades del 98 al 0 %, assolint valors estables del 96-100 % durant els anys 2020 a 2022. Abans de la poda, la proporció de MP recent a les colònies podades era del 2 %, però va assolir el 100 % després de netejar els epífits de les branques basals mortes no podades i, de manera similar a les colònies control, també es va mantenir estable durant els anys 2020 a 2022 amb valors del 0-4 %. Així doncs, tant les colònies de control com les podades varen mostrar valors baixos de la proporció de MP recent al llarg de l'estudi, que es corresponen a valors de <1 % de la superfície de les colònies (Fig. 10b). En general, aquests resultats indiquen que no s'han produït episodis severos de mortalitat de *P. clavata* durant el període d'estudi.

Durant el període d'estudi (2019-2022), la talla mitjana i la talla-P90 de les colònies de control varen augmentar de 19 a 21 cm d'alçada i de 36 a 39 cm, respectivament (Fig. 11). En les colònies podades, l'acció de restauració de la poda feta l'any 2019 va reduir la talla mitjana i la talla-P90 de 24 a 22 cm i de 41 a 40 cm, respectivament; però varen augmentar a 25 i 45 cm l'any 2022. De manera similar, la talla-P10 de les colònies de control va augmentar de 5 a 8 cm, mentre que la poda va reduir la talla-P10 de les colònies podades de 9 a 7 cm, però va augmentar a 9 cm el 2022. La mitjana del percentatge de les colònies de control de >20 cm d'alçada va augmentar del 39 % el 2019 al 46 % el 2022, mentre que a les colònies podades va disminuir del 56 al 49 % amb la poda l'any 2019 i va augmentar fins al 59 % l'any 2022.

Durant el període d'estudi, les distribucions de freqüència de la talla de les colònies de control i de les podades varen ser unimodals i amb forma de campana, que mostraven coeficients d'asimetria i curtosi significativament positius (amb relativament menys colònies a les classes de talla més grans i una preponderància de les colònies més petites, i amb un pic més alt que en una distribució normal; Fig. 11). Això indica que l'estructura de talles de les colònies control i de les podades no ha sofert canvis rellevants a escala poblacional durant els 3 anys aproximats d'estudi (Meesters et al., 2001).

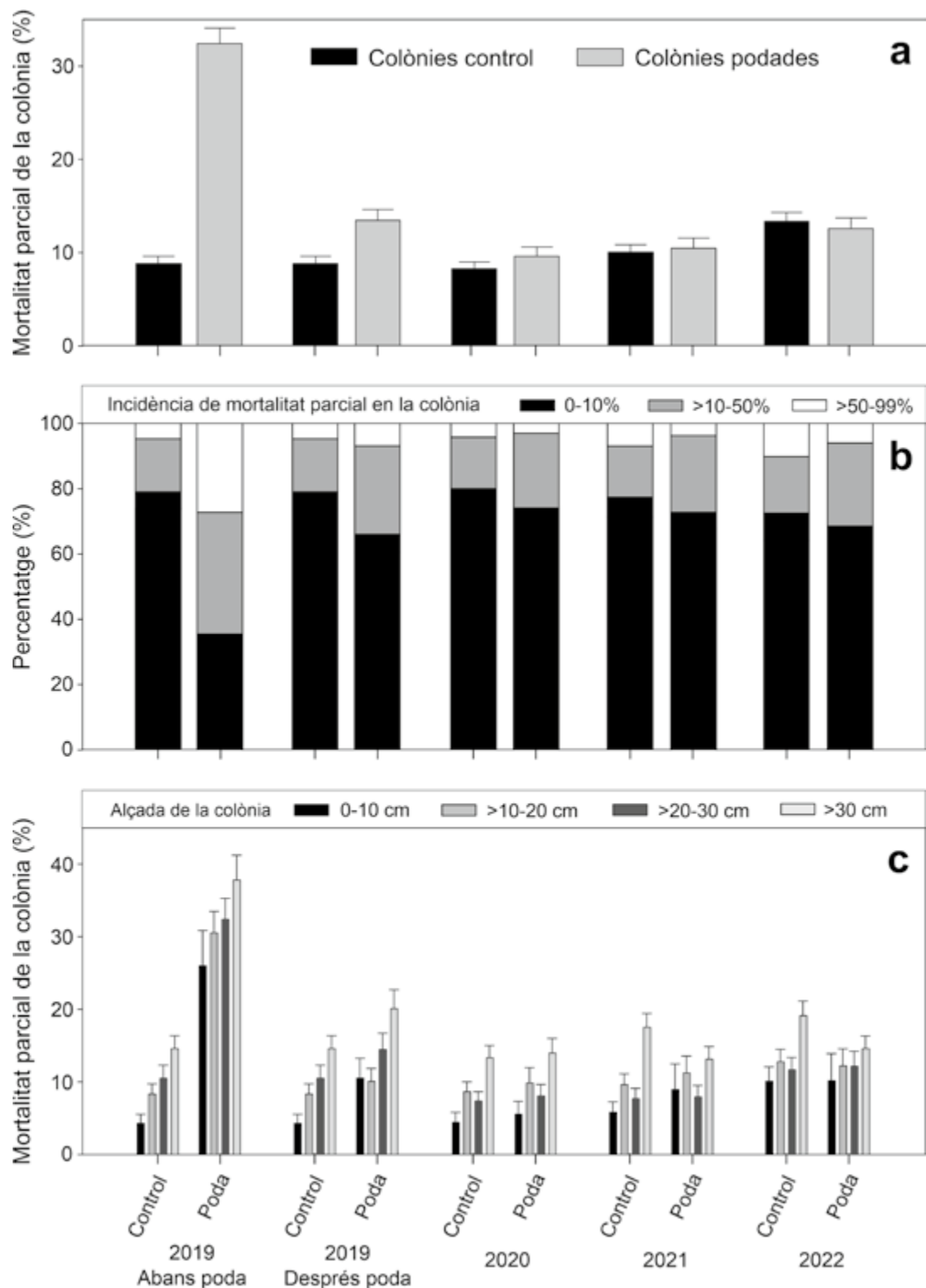

Fig. 9. Mortalitat parcial de les colònies de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* al llarg del període d'estudi de l'acció de restauració de poda (2019-2022). Les dades distingeixen entre les colònies de control i les podades que es varen mantenir vives al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi (n = 592 i 306 colònies, respectivament). **a** Percentatge de la superfície de les colònies amb mortalitat parcial (%). Proporció de mortalitat parcial **b** en cadascun dels 3 graus d'incidència de mortalitat parcial basats en la superfície afectada de les colònies, i **c** en cadascuna de les 4 classes de talla de les colònies. Els valors d'**a** i **c** són la mitjana \pm l'error estàndard.

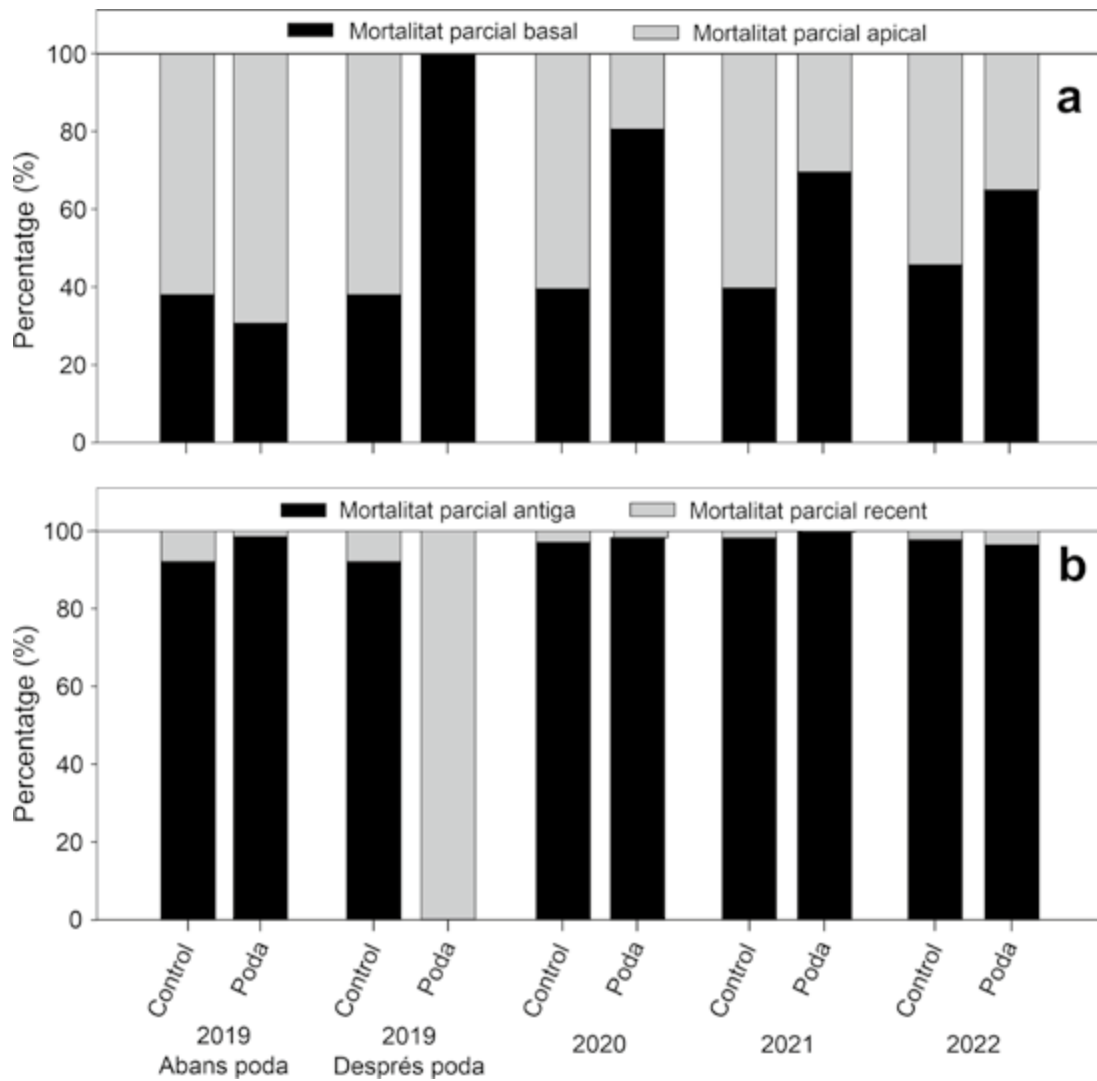

Fig. 10. Localització i tipus de mortalitat parcial de les colònies de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). Les dades distingeixen entre les colònies de control i les podades que es varen mantenir vives al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi (n = 592 i 306 colònies, respectivament). Proporció de la mortalitat parcial, respecte el percentatge de mortalitat parcial total, **a** localitzada a la part basal o apical de les colònies, i **b** amb mortalitat antiga o recent.

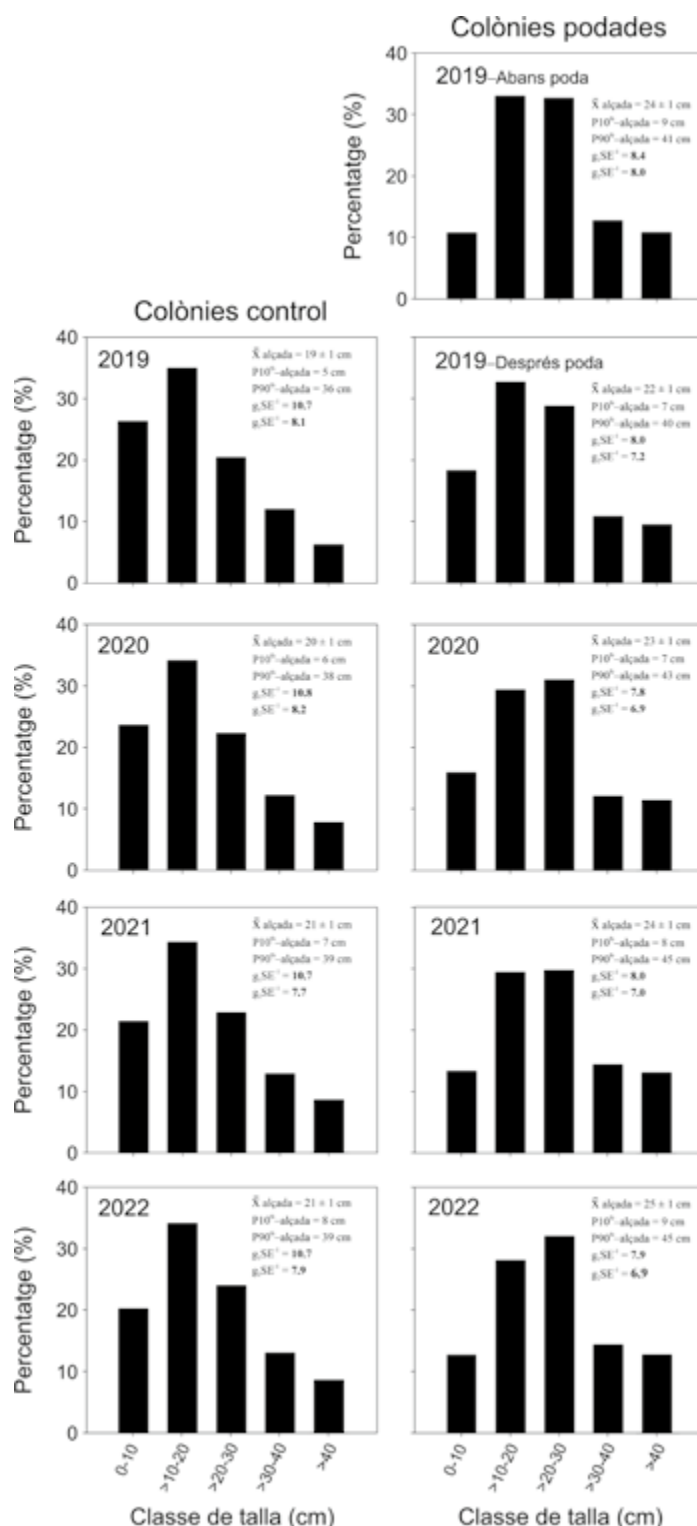

Fig. 11. Distribució de freqüències de l'estructura de talles de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). El percentatge de cadascuna de les 5 classes de talla estudiades (alçada en cm) distingeix entre les colònies de control i les podades que es varen mantenir vives al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi (n = 592 i 306 colònies, respectivament). \bar{X} alçada: alçada mitjana ± l'error estàndard. Talla-P10: percentil 10è de la talla de les colònies. Talla-P90: percentil 90è de la talla de les colònies; g_1SE^1 : coeficient d'asimetria, i g_2SE^2 : coeficient de curtosi de la distribució de les classes de talla. Els valors estadísticament significatius dels coeficients de simetria (Sokal i Rohlf, 1995) s'han destacat en negra. Els valors són la mitjana ± l'error estàndard.

4.3.3. Les taxes de creixement i de mortalitat parcial de *P. clavata*

Durant el període d'estudi (2019-2022), la mitjana de la taxa anual de creixement de les colònies de *P. clavata* va ser significativament més alta en les colònies podades que en les colònies de control ($1,0 \pm 0,3$ i $0,8 \pm 0,3$ cm d'alçada any⁻¹, respectivament; ANOVA MR, $F_{1,896} = 7,64$, $p < 0,01$). La taxa de creixement va disminuir paulatinament al llarg dels 3 intervals de seguiment, des del 2019-2020 al 2021-2022 ($1,4$, $0,9$ i $0,3$ cm any⁻¹, respectivament; ANOVA MR, $F_{2,1792} = 76,14$, $p < 0,0001$). El percentatge de colònies que varen mostrar una taxa de creixement positiva o zero va ser similar entre les colònies podades i les colònies de control (91 i 88 %, respectivament). No hi va haver diferències significatives en la taxa de creixement entre les colònies de control i les podades que van mostrar una taxa de creixement positiva o zero ($1,3 \pm 0,3$ i $1,4 \pm 0,4$ cm any⁻¹, respectivament), ni tampoc per a les colònies que van mostrar una taxa de creixement negativa ($-2,8 \pm 0,3$ i $-3,5 \pm 1,3$ cm any⁻¹, respectivament; ANOVA de 2 factors, $F_{1,8} = 0,37$, $p > 0,05$).

La taxa de creixement de les colònies de control i les podades va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb un valor a les colònies sanes ($1,1 \pm 0,4$ cm any⁻¹) que va ser el doble que el de les colònies afectades ($0,5 \pm 0,4$ cm any⁻¹), mentre que les colònies molt afectades van mostrar un creixement negatiu ($-0,6 \pm 0,5$ cm any⁻¹; ANOVA MR, $F_{2,892} = 54,80$, $p < 0,0001$; Fig. 12a). Hi va haver diferències significatives en la taxa de creixement en funció dels diferents graus d'incidència de MP entre les colònies de control i les podades, amb un valor a les colònies podades afectades ($1,0 \pm 0,3$ cm any⁻¹) que va ser 5 vegades més alt que el de les colònies de control ($0,2 \pm 0,5$ cm any⁻¹); mentre que les colònies molt afectades van mostrar un valor de gairebé zero en les colònies podades ($0,0 \pm 0,3$ cm any⁻¹) i un valor negatiu a les colònies de control ($-1,1 \pm 0,7$ cm any⁻¹; ANOVA MR, $F_{2,892} = 8,46$, $p < 0,001$; Fig. 12a). En canvi, la taxa de creixement no va variar significativament en funció de les diferents classes de talla de les colònies entre les colònies de control i les podades (ANOVA MR, $F_{3,890} = 0,26$, $p > 0,05$; Fig. 12b).

Durant el període d'estudi (2019-2022), el percentatge de colònies que varen mostrar una taxa anual de MP negativa o zero va ser similar entre les colònies podades i les colònies de control (74 i 72 %, respectivament). La mitjana de la taxa de MP va ser significativament més alta en les colònies de control que en les podades ($1,4 \pm 1,1$ i $-0,8 \pm 2,2$ % any⁻¹, respectivament; ANOVA MR, $F_{1,896} = 26,70$, $p < 0,0001$), amb valors inferiors a les colònies podades durant els 3 intervals de seguiment (un 14 % inferior l'interval 2019-2020, un 51 % l'interval 2020-2021 i un 37 % l'interval 2021-2022). La taxa de MP va incrementar paulatinament al llarg dels 3 intervals de seguiment, des de negativa a l'interval 2019-2020 ($-2,2$ % any⁻¹) fins a positiva als intervals 2020-2021 i 2021-2022 ($1,6$ i $2,5$ % any⁻¹, respectivament; ANOVA MR, $F_{2,1792} = 72,28$, $p < 0,0001$). La taxa de MP de les colònies de control i les podades va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb un valor positiu a les colònies sanes (1 ± 1 % any⁻¹) i valors negatius a les colònies afectades i molt afectades ($-0,1 \pm 4$ % any⁻¹ i -6 ± 6 % any⁻¹, respectivament; ANOVA MR, $F_{2,892} = 46,83$, $p < 0,0001$; Fig. 12c). Al llarg dels 3 intervals de seguiment, la taxa de MP no va variar significativament entre les colònies de control i les podades sanes. En canvi, al primer interval de seguiment, la taxa de MP de les colònies de control afectades i molt afectades (-3 ± 1 i -13 ± 4 % any⁻¹, respectivament) varen ser entre 2 i 3 vegades superiors a les de les podades (-12 ± 2 i -23 ± 5 % any⁻¹, respectivament), mentre que als altres 2 intervals varen mostrar valors similars (ANOVA MR, $F_{4,1784} = 4,08$, $p < 0,01$; Fig. 12c). De manera similar a la taxa de creixement, la taxa de MP al llarg dels 3 intervals anuals de seguiment no va variar significativament en funció de les diferents classes de talla de les colònies entre les colònies de control i podades (ANOVA MR, $F_{6,1780} = 1,26$, $p > 0,05$; Fig. 12d). Hi va haver una

correlació negativa entre les taxes de creixement (y) i de MP (x) de les colònies, amb un patró similar a les colònies de control ($r^2 = 0,04$, $p < 0,0001$, $y = 0,783 - 0,040 \cdot x$, $n = 592$) i a les podades ($r^2 = 0,06$, $p < 0,0001$, $y = 0,960 - 0,053 \cdot x$, $n = 306$), que indica un efecte negatiu de la incidència de MP sobre el creixement en alçada de les colònies, el qual s'accentuà en les colònies podades (Fig. 13).

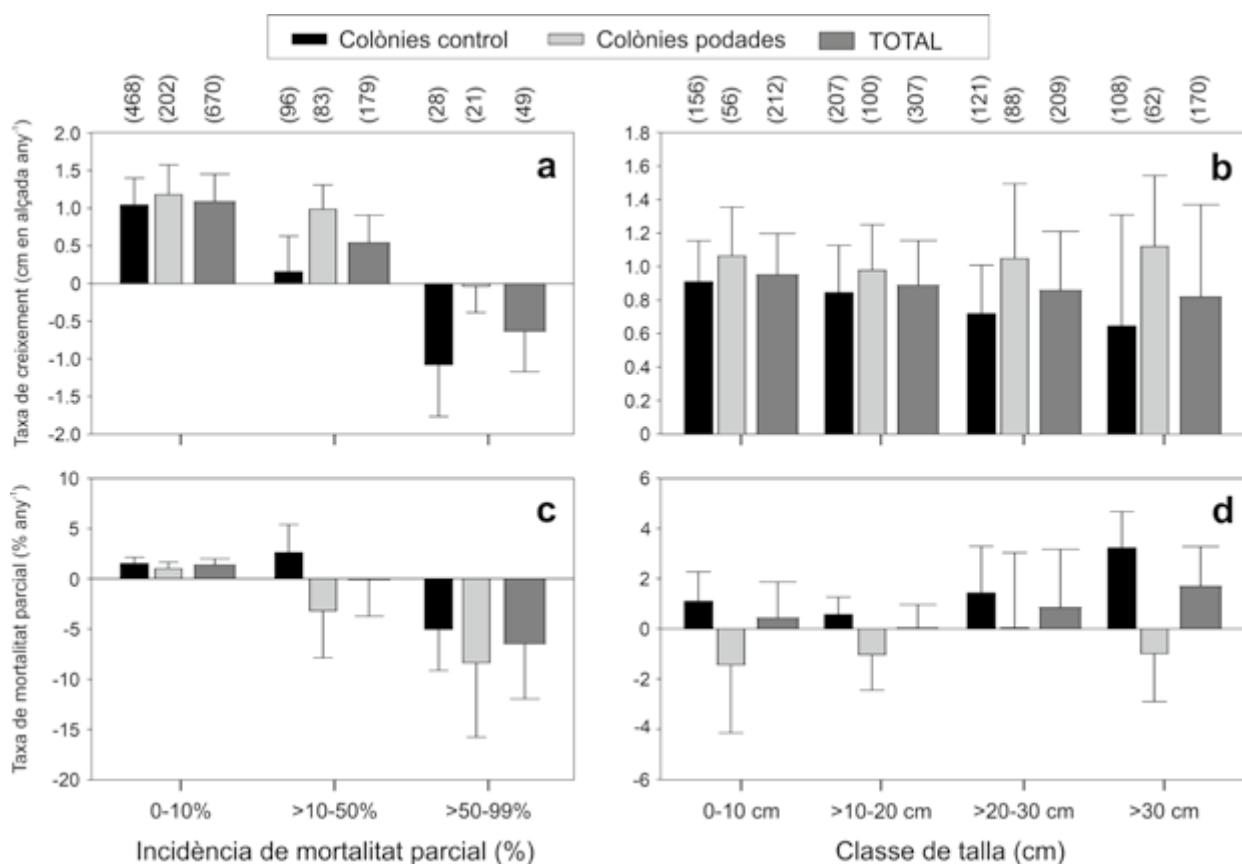

Fig. 12. Taxes de creixement i de mortalitat parcial de les colònies de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). La mitjana \pm error estàndard dels 3 intervals de seguiment (2019-2020 a 2021-2022) es dona pel total de colònies que es varen mantenir vives al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi, i es distingeixen les colònies de control i les colònies podades ($n = 592$ i 306 colònies, respectivament). Variació de la taxa anual de creixement **a** amb els 3 graus d'incidència de mortalitat parcial de les colònies i **b** amb les 4 classes de talla de les colònies. Variació de la taxa anual de mortalitat parcial **c** amb la incidència de mortalitat parcial i **d** amb les classes de talla de les colònies. El rang del nombre de colònies dels 3 intervals de seguiment es mostra entre parèntesi damunt de cada barra vertical.

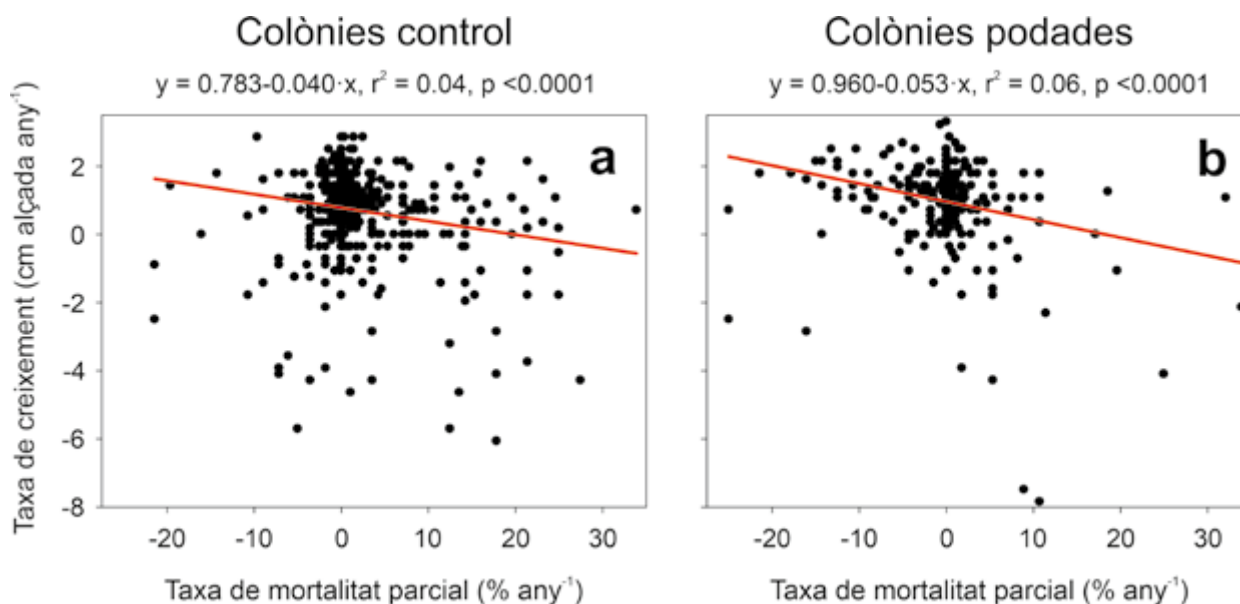

Fig. 13. Correlació de Pearson entre les taxes de creixement i de mortalitat parcial de les colònies de *Paramuricea clavata* al llarg del període d'estudi de l'acció de restauració de poda (2019-2022). Les dades es corresponen a les colònies que es varen mantenir vives durant els 3 anys aproximats d'estudi, diferenciant entre **a** les colònies control (n = 592) i **b** les colònies podades (n = 306).

4.4. Demografia d'*E. singularis* en les parcel·les fixes de seguiment

A la primera data de seguiment (setembre de 2019), es varen identificar 815 colònies entre les 8 parcel·les fixes de seguiment: 325 colònies en les parcel·les de control i 490 colònies en les parcel·les de poda (Annex 5). El nombre de colònies vives va ser de 591, mentre que 224 colònies estaven mortes. Un total de 378 colònies noves varen ser identificades durant les 3 dates de seguiment posteriors, corresponents als reclutes de les cohorts dels anys 2020, 2021 i 2022 (103 colònies en les parcel·les de control i 275 colònies en les parcel·les de poda), amb una mida que va oscil·lar entre els 0,2 i els 4 cm d'alçada ($1,3 \pm 0,0$ cm). Al llarg de l'estudi, un total de 439 de les colònies mostrejades al setembre 2019 varen morir, a causa de la mort de tot el teixit viu de la colònia o bé per despreniment (145 colònies en les parcel·les de control i 294 colònies en les parcel·les de poda), amb una mida que va oscil·lar entre els 0,2 i els 47 cm d'alçada ($5,2 \pm 0,3$ cm). A nivell de parcel·la, les mitjanes del percentatge de colònies vives i de la taxa de mortalitat no varen mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les de poda al llarg de l'estudi (2019 a 2022), mentre que la taxa de reclutament va ser el doble a les parcel·les de poda que a les de control, i la densitat de colònies vives va ser un 38 % superior a les parcel·les de poda que a les de control (Annex 5). Les similituds observades en la dinàmica poblacional entre les parcel·les de control i les de poda suggereixen que la poda de branques mortes de les colònies no va tenir cap perjudici sobre els paràmetres demogràfics de les poblacions de gorgònies.

4.5. Efectes de la poda sobre els paràmetres demogràfics d'*E. singularis*

Per tal d'avaluar els possibles beneficis de la tècnica de poda de branques mortes de la gorgònia blanca *E. singularis*, es varen estudiar les diferències en els paràmetres demogràfics al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi a nivell de colònia, comparant les colònies de control amb les podades. A la primera data de seguiment (setembre 2019), es varen podar 277 colònies dins de les parcel·les de poda (és a dir, aquelles amb MP a les parts apicals de la colònia, el 72 % del total de 387 colònies vives), que varen constituir el tractament de poda. Gràcies a la similitud observada en els paràmetres demogràfics entre les parcel·les d'ambdós tractaments (Annex 5), les 110 colònies no podades de les parcel·les de poda (és a dir, aquelles sense MP o degut a què la MP només era present a les parts basals de la colònia) es varen agrupar amb les 204 colònies vives de les parcel·les de control, amb un total de 314 colònies que varen constituir el control experimental. El nombre de colònies que es varen mantenir vives durant l'estudi va ser 195 de les podades i 171 de les control (el 70 i el 54 % de les colònies presents a la primera data de seguiment, respectivament), i són les que es varen utilitzar per avaluar les diferències en els paràmetres demogràfics de les colònies entre el tractament de poda i el de control experimental.

4.5.1. La taxa de mortalitat d'*E. singularis*

Durant els 3 intervals anuals de seguiment (2019-2020 a 2021-2022), la mitjana de la taxa anual de mortalitat d'*E. singularis* no va variar significativament entre les colònies podades i les colònies de control ($11,7 \pm 4,2$ i $19,8 \pm 4,6$ % colònies any⁻¹, respectivament; ANOVA d'1 factor, $F_{1,4} = 1,65$, $p > 0,05$), però hi va haver diferències entre els intervals estudiats, amb un valor a l'interval del 2019-2020 ($24,1 \pm 4,3$ % any⁻¹) que va ser el doble que als intervals 2020-2021 i 2021-2022 ($13,4 \pm 3,7$ i $9,8 \pm 4,1$ % colònies any⁻¹, respectivament; ANOVA de 2 factors, $F_{2,3} = 17,16$, $p < 0,05$). La taxa anual de mortalitat no va mostrar diferències significatives entre les colònies control i les podades segons els diferents graus d'incidència de MP (ANOVA de 2 factors, $F_{2,12} = 3,43$, $p > 0,05$; Fig. 14a), ni tampoc entre les diferents classes de talla de les colònies (ANOVA de 2 factors, $F_{4,20} = 1,16$, $p > 0,05$; Fig. 14b).

La taxa anual de mortalitat de les colònies de control i les podades va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb un valor a les colònies molt afectades ($49,0 \pm 0,2$ % any⁻¹) que va ser 3,5 vegades superior al de les colònies afectades ($14,0 \pm 0,0$ % any⁻¹) i al de les colònies sanes ($13,5 \pm 0,0$ % any⁻¹; ANOVA de 2 factors, $F_{2,12} = 14,94$, $p < 0,001$; Fig. 14a). La taxa de mortalitat va variar significativament entre les diferents classes de talla, amb un valor a les colònies de mida més petita (0-5 cm d'alçada: $35,7 \pm 3,4$ % any⁻¹) que va ser al menys 2 vegades superior als de les colònies de mida més gran (>5-10 a >20 cm, amb valors entre $8,5 \pm 4,4$ i $17,7 \pm 3,4$ % any⁻¹; ANOVA de 2 factors, $F_{4,20} = 9,31$, $p < 0,001$; Fig. 14b). En distingir les dues causes de mortalitat, la taxa de mortalitat a causa de la mort de tot el teixit viu i per despreniment de les colònies, no varen variar significament entre les colònies podades i les colònies de control, ni en funció dels diferents graus d'incidència de MP ni tampoc en funció de les diferents classes de talla de les colònies (Fig. 14a, b; Annex 6).

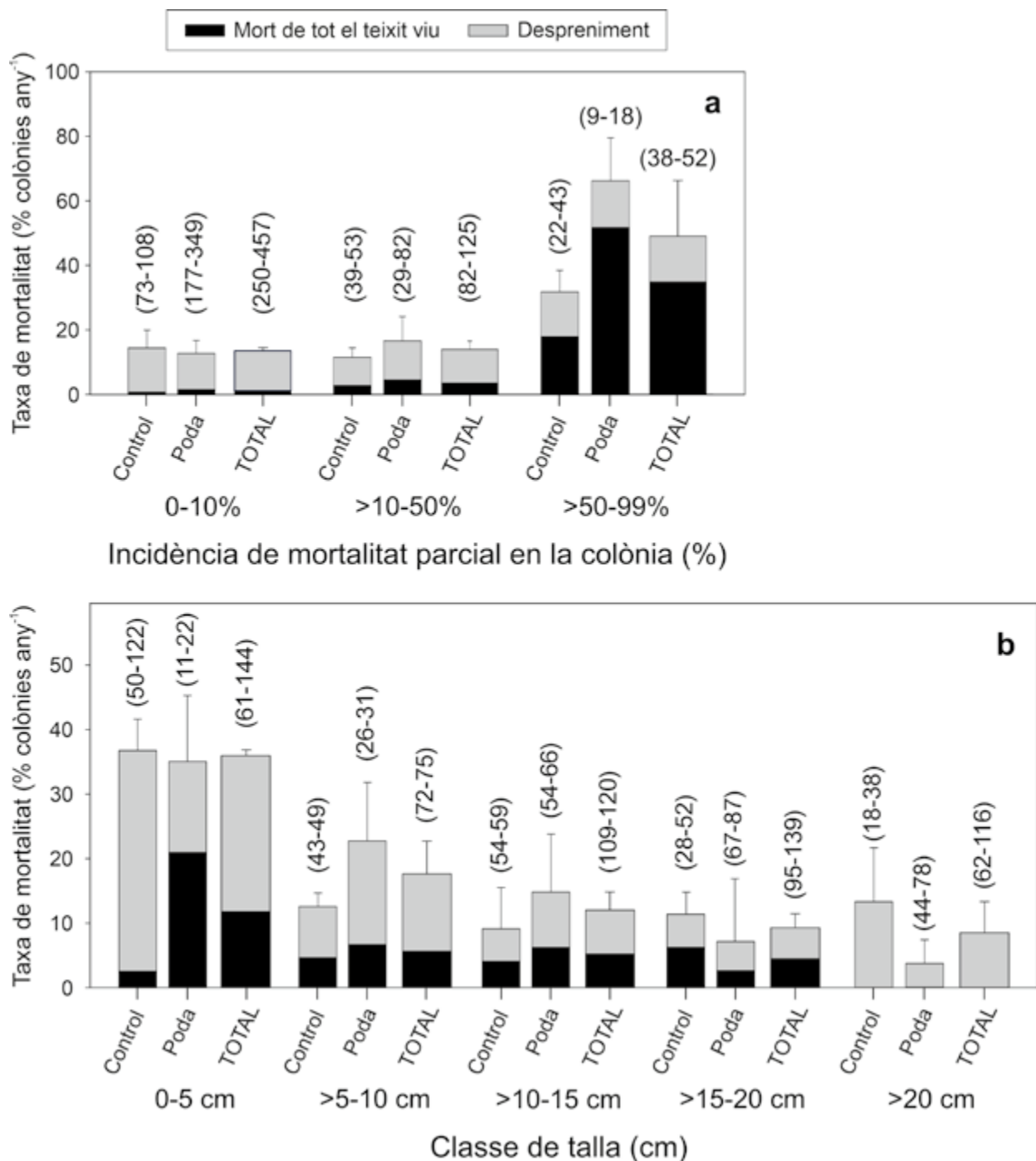

Fig. 14. Taxa de mortalitat de les colònies de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). La mitjana \pm error estàndard dels 3 intervals de seguiment (2019-2020 a 2021-2022) es dona pel total de colònies, i es distingeixen les colònies de control i les podades. També es distingeixen les dues causes de mortalitat: la taxa de mortalitat deguda a la mort de tot el teixit viu i la deguda al despreniment de la colònia. Variació de la taxa de mortalitat **a** amb els 3 graus d'incidència de mortalitat parcial i **b** amb les 5 classes de talla de les colònies. El rang del nombre de colònies dels 3 intervals de seguiment es mostra entre parèntesis damunt de cada barra vertical.

4.5.2. La mortalitat parcial i l'estructura de talles de les colònies d'*E. singularis*

La MP mitjana de les colònies d'*E. singularis* va mostrar diferències significatives entre les colònies de control i les podades al llarg de les 4 dates de seguiment (ANOVA MR, $F_{4,680} = 42,7$, $p < 0,0001$; Fig. 15a). La MP de les colònies de control va mostrar diferències significatives al llarg del període d'estudi, amb valors similars durant els anys 2019 a 2021 (15 ± 2 , 16 ± 2 i 18 ± 2 %, respectivament) que van mostrar un increment acumulat del 57 % l'any 2022 (24 ± 2 %; $p < 0,0001$; Fig. 15a). En les colònies podades, l'acció de poda feta el 2019 va reduir significativament la MP de les colònies en un 89 % (del 20 ± 1 % al 2 ± 0 %; $p < 0,0001$). De manera similar a les colònies de control, la MP de les colònies podades l'any 2019 (2 ± 0 %) també va incrementar significativament al llarg de l'estudi, amb valors del 8 ± 1 % l'any 2020 ($p < 0,0001$) i del 14 ± 1 % l'any 2021 ($p < 0,0001$), però es va mantenir estable l'any 2022 (16 ± 1 %, $p > 0,05$). La MP a l'any 2022 de les colònies podades (16 ± 1 %) va ser un 17 % inferior a la d'abans de l'acció de poda (20 ± 1 %, $p < 0,0001$). A la primera data de seguiment (setembre 2019), abans de l'acció de restauració de la poda, la MP mitjana de les colònies no va mostrar diferències significatives entre les colònies de control i les podades (15 ± 2 % i 20 ± 1 %, respectivament; $p > 0,05$; Fig. 15a). La MP de les colònies de control va ser significativament superior a la de les colònies podades (és a dir, després de la poda feta el 2019) al llarg de les 4 dates de seguiment, amb un valor 7 vegades superior l'any 2019 ($p < 0,0001$), un 91 % superior l'any 2020 ($p < 0,001$), un 78 % superior l'any 2021 ($p < 0,01$) i un 68 % superior l'any 2022 ($p < 0,0001$; Fig. 15a).

En les colònies de control, la proporció mitjana de colònies sanes va variar al llarg del període d'estudi (2019-2022), disminuint del 68% el 2019 fins al 55 % l'any 2022 (χ^2 , $p < 0,05$); mentre que les colònies afectades i les molt afectades van incrementar del 21 al 29 % i del 10 al 16 %, respectivament (χ^2 , $p < 0,05$; Fig. 15b). En les colònies podades, l'acció de poda feta el 2019 va incrementar la proporció de colònies sanes, del 52 % abans de la poda fins al 94 % després de la poda; mentre que les colònies afectades i les molt afectades varen disminuir del 39 al 6 % i del 9 a l'1 %, respectivament (χ^2 , $p < 0,0001$). De manera similar a les colònies de control, la proporció de colònies sanes després de la poda (94 %) també va disminuir progressivament al llarg del període d'estudi fins assolir un valor del 59 % al 2022, mentre que les colònies afectades i molt afectades van incrementar del 6 % el 2019 fins al 33 % l'any 2022, i de l'1 al 8 %, respectivament (χ^2 , $p < 0,0001$). A l'any 2019, abans de l'acció de poda, la proporció dels diferents graus d'incidència de MP de les colònies podades va mostrar diferències significatives a la de les colònies de control, amb una proporció de colònies sanes (52 %) inferior al de les colònies control (68 %), i un percentatge de colònies afectades superior (39 i 21 %, respectivament; χ^2 , $p < 0,001$; Fig. 15b). Al llarg dels anys posteriors (2020 a 2022), el percentatge de colònies sanes i afectades de les colònies podades va assolir valors similars als de les colònies de control (χ^2 , $p < 0,05$; Fig. 15b). La MP no va mostrar diferències significatives entre les colònies control i les podades (és a dir, després de la poda feta el 2019) segons les classes de talla al llarg de les 4 dates de seguiment (ANOVA de 3 factors, $F_{16,1780} = 0,72$, $p > 0,05$; Fig. 15c). L'acció de restauració de la poda feta el 2019 va reduir significativament la MP en totes les classes de talla de les colònies ($p < 0,0001$), amb una reducció que va oscil·lar entre el 72 i el 100 % (88 ± 5 ; Fig. 15c).

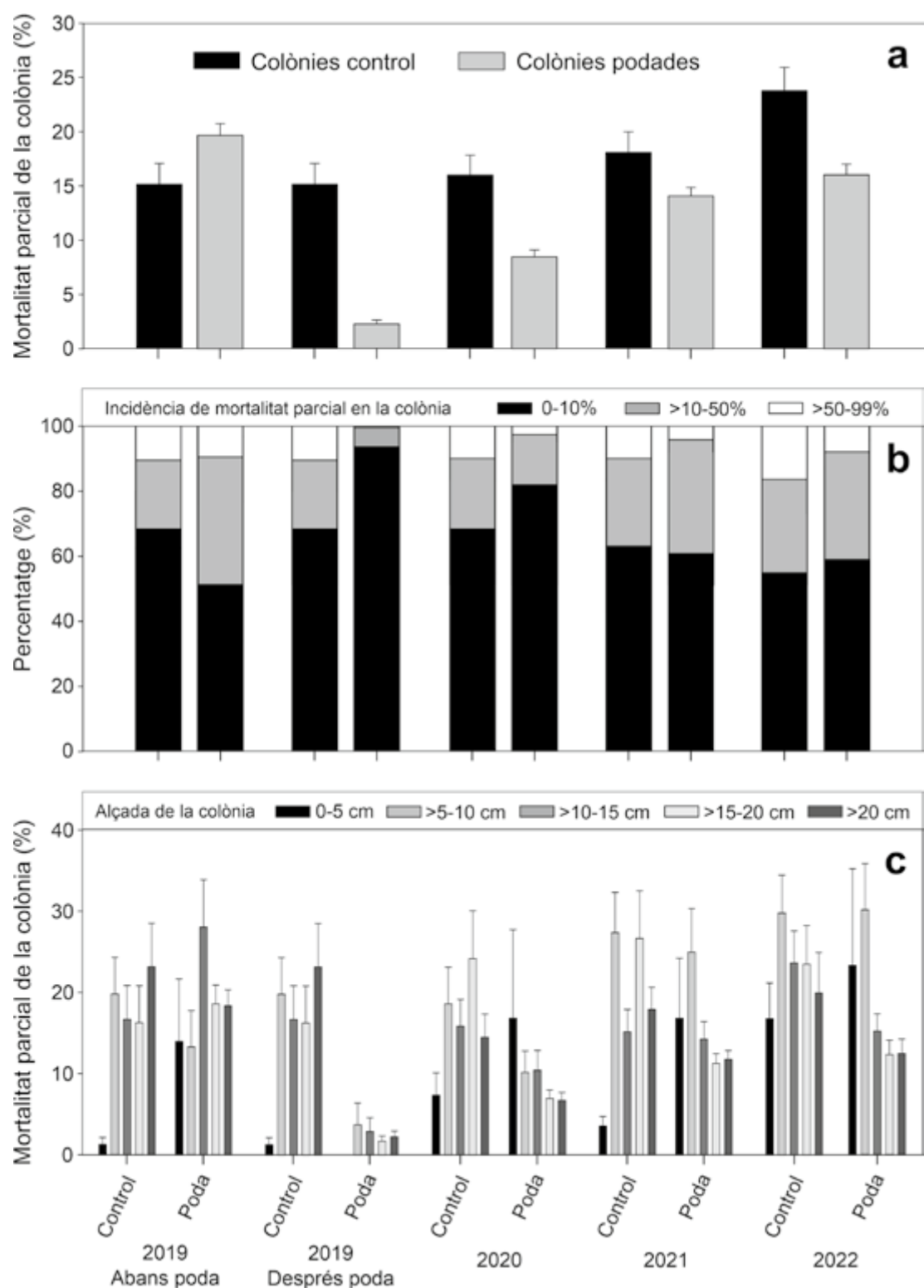

Fig. 15. Mortalitat parcial de les colònies de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). Les dades distingeixen les colònies de control i les podades que es varen mantenir vives al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi (n = 195 i 171 colònies, respectivament). **a** Percentatge de la superfície de les colònies amb mortalitat parcial (%). Proporció de mortalitat parcial **b** en cadascun dels 3 graus d'incidència de mortalitat parcial basats en la superfície afectada de les colònies, i **c** en cadascuna de les 5 classes de talla de les colònies. Els valors d'**a** i **c** són la mitjana \pm l'error estàndard.

La mitjana de la proporció de MP situada a les parts apicals o basals de les colònies de control es va mantenir estable durant tot el període d'estudi (2019-2022), amb la MP apical que va oscil·lar entre el 74 i el 91 % de la MP total, i la MP basal que va oscil·lar entre el 9 i el 26 % (Fig. 16a). En canvi, l'acció de restauració de la poda feta l'any 2019 va reduir la proporció de MP apical a les colònies podades del 91 al 0 %, un valor que va incrementar l'any 2020 (76 %) i es va mantenir estable durant els anys 2021 i 2022 (81 i 72 %, respectivament; Fig. 16a).

La proporció mitjana de MP antiga a les colònies de control va presentar valors similars durant les dates de seguiment dels anys 2019, 2021 i 2022 (oscil·lant entre el 94 i el 99 % de la MP total), mentre que l'any 2020 va ser del 83 % i, per tant, un valor de MP recent del 17 % (Fig. 16b). En canvi, la poda i la neteja d'epibionts fetes l'any 2019 va reduir la proporció de MP antiga a les colònies podades del 87 al 0 %, un valor que va incrementar fins el 66 % l'any 2020 (i, per tant, un valor de MP recent del 34 %), i els anys 2021 i 2022 va ser del 99 i el 94 %, respectivament. Així doncs, tant les colònies de control com les podades varen mostrar valors elevats de la proporció de MP recent l'any 2020 (és a dir, el 17 % i el 34 %, respectivament), en comparació amb la resta d'anys estudiats, que es corresponen a valors similars de MP (3 i 4 % de la superfície afectada, en colònies de control i podades, respectivament; Fig. 15a, 16b). Els valors de MP recent observats durant les 4 dates de seguiment, especialment l'any 2020, indiquen que s'han produït episodis recurrents de mortalitat a les poblacions d'*E. singularis*, els quals han afectat de manera similar les colònies de control i les podades.

A la primera data de seguiment (2019), la talla mitjana de les colònies va ser un 46 % superior en les colònies podades (abans de la poda) en comparació a la de les colònies de control (19 i 13 cm d'alçada, respectivament; Fig. 17). Al llarg de les quatre dates de seguiment (2019-2022), la talla mitjana i la talla-P90 de les colònies de control va disminuir de 13 a 11 cm i de 23 a 17 cm, respectivament (Fig. 17). L'acció de restauració de poda feta l'any 2019 va reduir lleugerament la talla mitjana de les colònies podades (de 19 a 18 cm), mentre que la talla-P90 de les colònies podades es va mantenir estable en 26 cm. De manera similar a les colònies control, la talla mitjana i la talla-P90 de les colònies podades va disminuir progressivament al llarg del període d'estudi, assolint valors de 15 cm i 21 cm, respectivament, l'any 2022. La talla-P10 de les colònies de control va augmentar de 3 a 4 cm, mentre que l'acció de restauració de poda va reduir la talla-P10 de les colònies podades de 12 a 11 cm, la qual va disminuir fins a 8 cm el 2022. La mitjana del percentatge de colònies de >15 cm d'alçada de les colònies de control i podades l'any 2019 (37 i 71 %, respectivament) va disminuir al llarg de l'estudi, amb valors del 21 i 46 %, respectivament, l'any 2022 (Fig. 17).

Durant el període d'estudi, les distribucions de freqüència de la talla de les colònies de control i de les podades varen ser unimodals i amb forma de campana. La distribució de classes de talla de les colònies de control varen mostrar una distribució normal durant els anys 2019 i 2020, mentre que els anys 2021 i 2022 varen presentar valors significatius d'asimetria positiva (Fig. 17), cosa que indica una menor abundància relativa de colònies grans i una preponderància de colònies petites de <10 cm d'alçada (Meesters et al., 2001). En canvi, la distribució de classes de talla de les colònies podades va mostrar una distribució normal durant els anys 2019 a 2021, mentre que l'any 2022 va presentar valors significatius de curtosi positiva, la qual cosa indica un pic més pronunciat que en una distribució normal que es correspon a una major abundància de colònies d'entre 10 i 20 cm d'alçada.

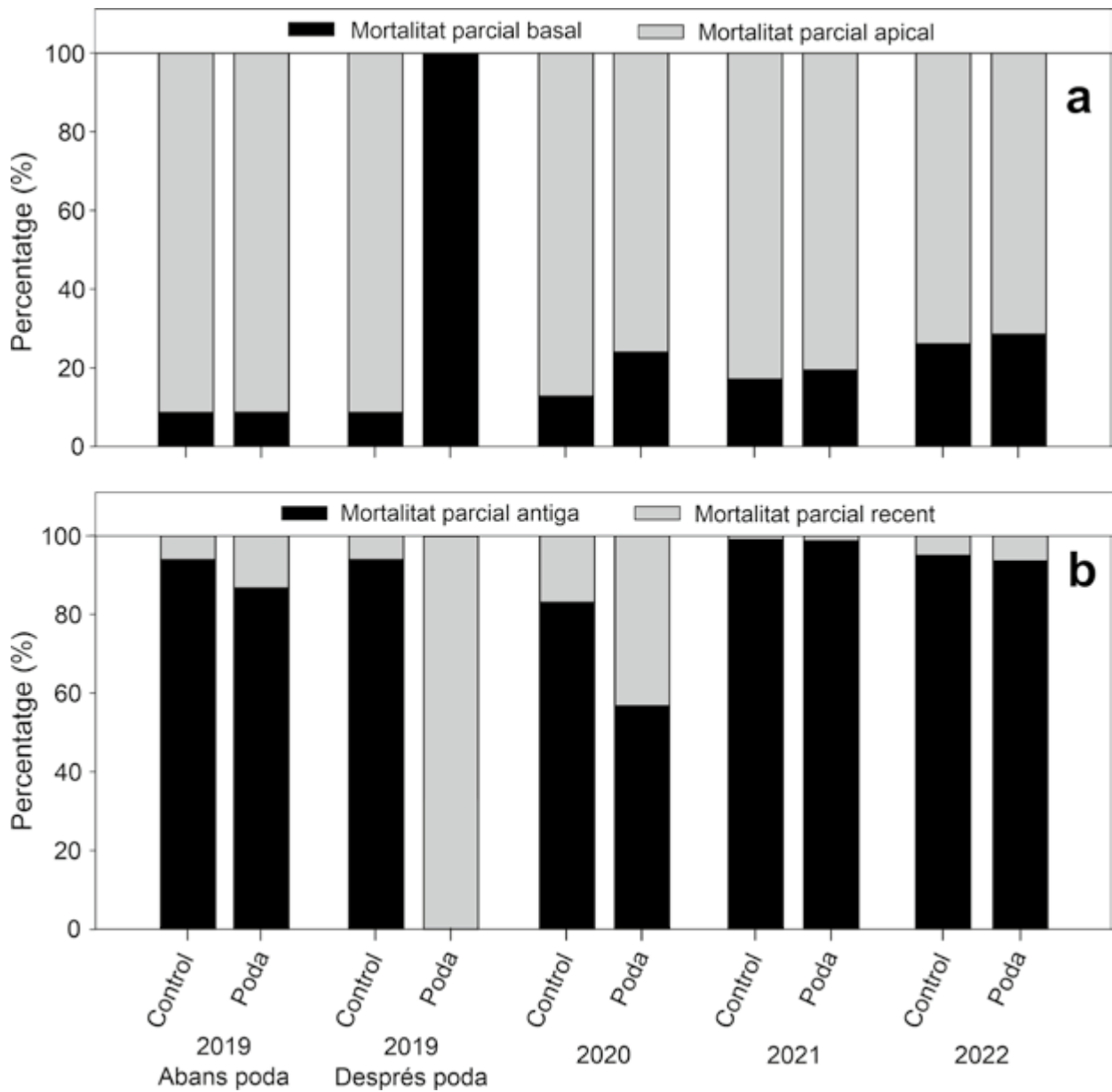

Fig. 16. Localització i tipus de mortalitat parcial de les colònies de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). Les dades distingeixen les colònies de control i les podades que es varen mantenir vives al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi (n = 195 i 171 colònies, respectivament). Proporció de la mortalitat parcial, respecte el percentatge de mortalitat parcial total, **a** localitzada a la part basal o apical de les colònies, i **b** amb mortalitat antiga o recent.

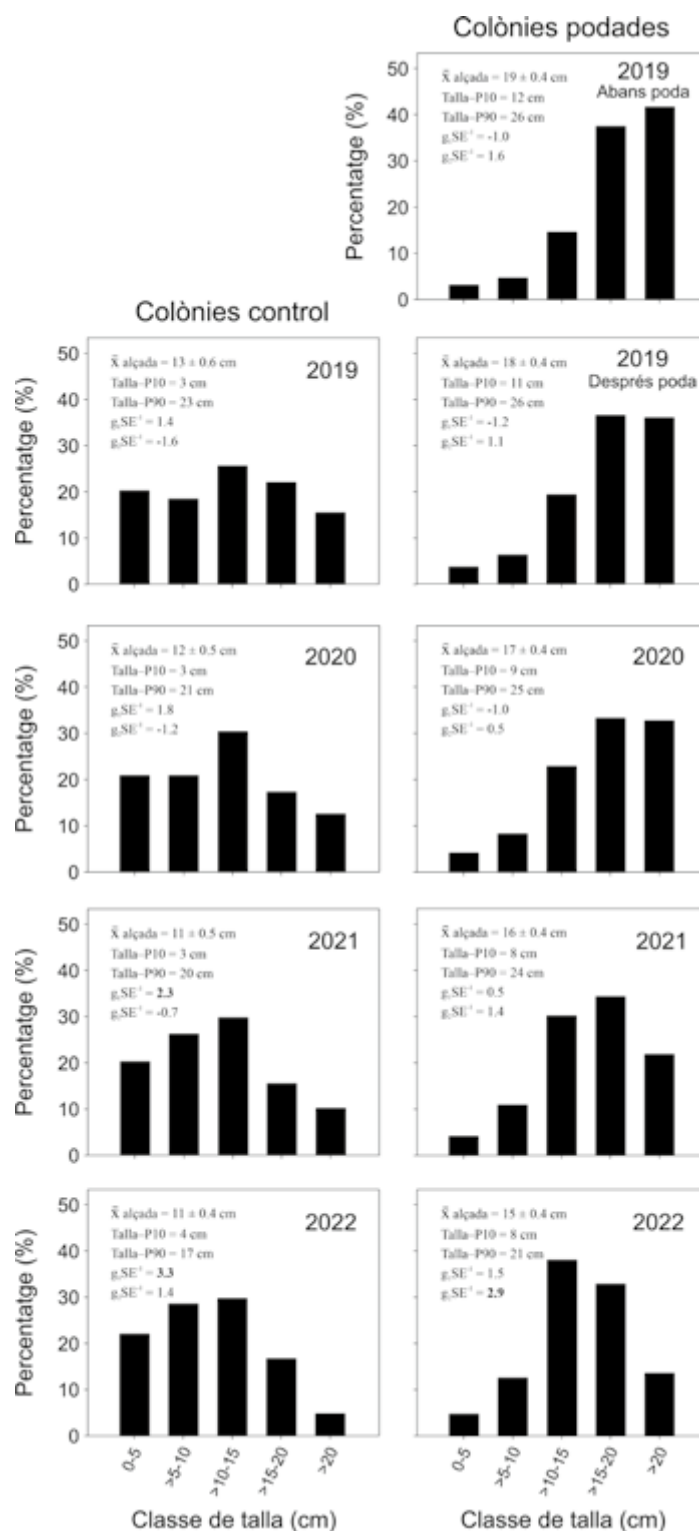

Fig. 17. Distribució de freqüències de l'estructura de talles de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). El percentatge de cadascuna de les 5 classes de talla estudiades (alçada en cm) distingeix les colònies de control i les podades que es varen mantenir vives al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi (n = 195 i 171 colònies, respectivament). \bar{x} alçada: alçada mitjana ± l'error estàndard. Talla-P10: percentil 10è de la talla de les colònies. Talla-P90: percentil 90è de la talla de les colònies; g_1SE : coeficient d'asimetria, i g_2SE : coeficient de curtosi de la distribució de les classes de talla. Els valors estadísticament significatius dels coeficients de simetria (Sokal i Rohlf, 1995) s'han destacat en negreta. Els valors són la mitjana ± l'error estàndard.

4.5.3. Les taxes de creixement i de mortalitat parcial d'*E. singularis*

Durant el període d'estudi (2019-2022), la mitjana de la taxa anual de creixement de les colònies d'*E. singularis* va ser significativament més baixa en les colònies podades que en les colònies de control ($-1,1 \pm 0,2$ i $-0,8 \pm 0,1$ cm d'alçada any⁻¹, respectivament; ANOVA MR, $F_{1,362} = 8,11$, $p < 0,01$). El percentatge de colònies que van mostrar una taxa de creixement positiva o zero va ser similar entre les colònies control i les podades (47 i 42 %, respectivament). No hi va haver diferències significatives en la taxa de creixement entre les colònies control i les podades que van mostrar una taxa de creixement positiva o zero ($0,5 \pm 0,0$ i $0,5 \pm 0,1$ cm any⁻¹, respectivament), ni tampoc per a les colònies que van mostrar una taxa de creixement negativa ($-1,8 \pm 0,2$ i $-2,4 \pm 0,2$ cm any⁻¹, respectivament; ANOVA de 2 factors, $F_{1,8} = 3,92$, $p > 0,05$).

La taxa de creixement no va mostrar diferències significatives entre les colònies de control i les podades segons els diferents graus d'incidència de MP (ANOVA MR, $F_{1,362} = 0,04$, $p > 0,05$; Fig. 18a). La taxa de creixement de les colònies de control i les podades va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb un valor a les colònies afectades ($-1,3 \pm 0,3$ cm any⁻¹) que va ser 2 vegades inferior al de les colònies sanes ($-0,9 \pm 0,1$ cm any⁻¹; ANOVA MR, $F_{1,362} = 12,83$, $p < 0,001$; Fig. 18a). La taxa anual de creixement no va mostrar diferències significatives entre les colònies de control i les podades segons les diferents classes de talla (ANOVA RM, $F_{4,356} = 0,70$, $p > 0,05$; Fig. 18b). La taxa de creixement de les colònies de control i les podades també va variar significativament entre les diferents classes de talla, amb un valor positiu a les colònies més petites (0-5 cm d'alçada: $0,3 \pm 0,1$ cm any⁻¹) que va disminuir gradualment amb l'increment de l'alçada de les colònies, des de $-0,2 \pm 0,1$ cm any⁻¹ a les colònies de >5-10 cm fins a $-1,8 \pm 0,3$ cm any⁻¹ a les colònies de >20 cm (ANOVA RM, $F_{4,356} = 30,23$, $p < 0,0001$; Fig. 18b).

Durant el període d'estudi (2019-2022), el percentatge de colònies que van mostrar una taxa anual de MP negativa o zero va ser un 60 % superior en les colònies de control que en les podades (53 i 33 %, respectivament). La mitjana de la taxa de MP va ser significativament més alta en les colònies podades que en les de control ($5,2 \pm 1,7$ i $2,7 \pm 1,1$ % any⁻¹, respectivament; ANOVA MR, $F_{1,362} = 15,57$, $p < 0,001$). No hi va haver diferències significatives en la taxa de MP entre les colònies de control i podades que van mostrar una taxa de creixement negativa o zero ($-5,5 \pm 1,3$ i $-3,4 \pm 0,8$ % any⁻¹, respectivament), ni per a les colònies que van mostrar una taxa de MP positiva ($12,0 \pm 1,0$ i $9,6 \pm 1,1$ % any⁻¹, respectivament; ANOVA de 2 factors, $F_{1,8} = 4,52$, $p > 0,05$). La taxa de MP va mostrar diferències significatives entre les colònies de control i les podades segons els diferents graus d'incidència de MP (ANOVA MR, $F_{1,362} = 8,33$, $p < 0,01$), amb un valor a les colònies sanes similar entre les colònies de control ($3,9 \pm 0,6$ % any⁻¹) i les podades ($5,1 \pm 1,7$ % any⁻¹) però diferent a les colònies afectades ($0,2 \pm 3,5$ i $7,9 \pm 1,6$ % any⁻¹, respectivament; Fig. 18c). La taxa de MP no va mostrar diferències significatives entre les colònies de control i les podades segons les diferents classes de talla (ANOVA MR, $F_{4,356} = 1,98$, $p > 0,05$), i la taxa de MP tampoc va mostrar diferències significatives entre les diferents classes de talla, amb valors que varen oscil·lar entre el $1,5 \pm 1,8$ % any⁻¹ en les colònies de >20 cm d'alçada i el $9,0 \pm 2,8$ % any⁻¹ en les de >5-10 cm (ANOVA MR, $F_{4,356} = 2,31$, $p > 0,05$; Fig. 18d). La correlació entre les taxes de creixement i de MP de les colònies no va ser significativa, ni a les colònies de control ($p > 0,05$, $n = 171$) ni a les podades ($p > 0,05$, $n = 195$; Fig. 19).

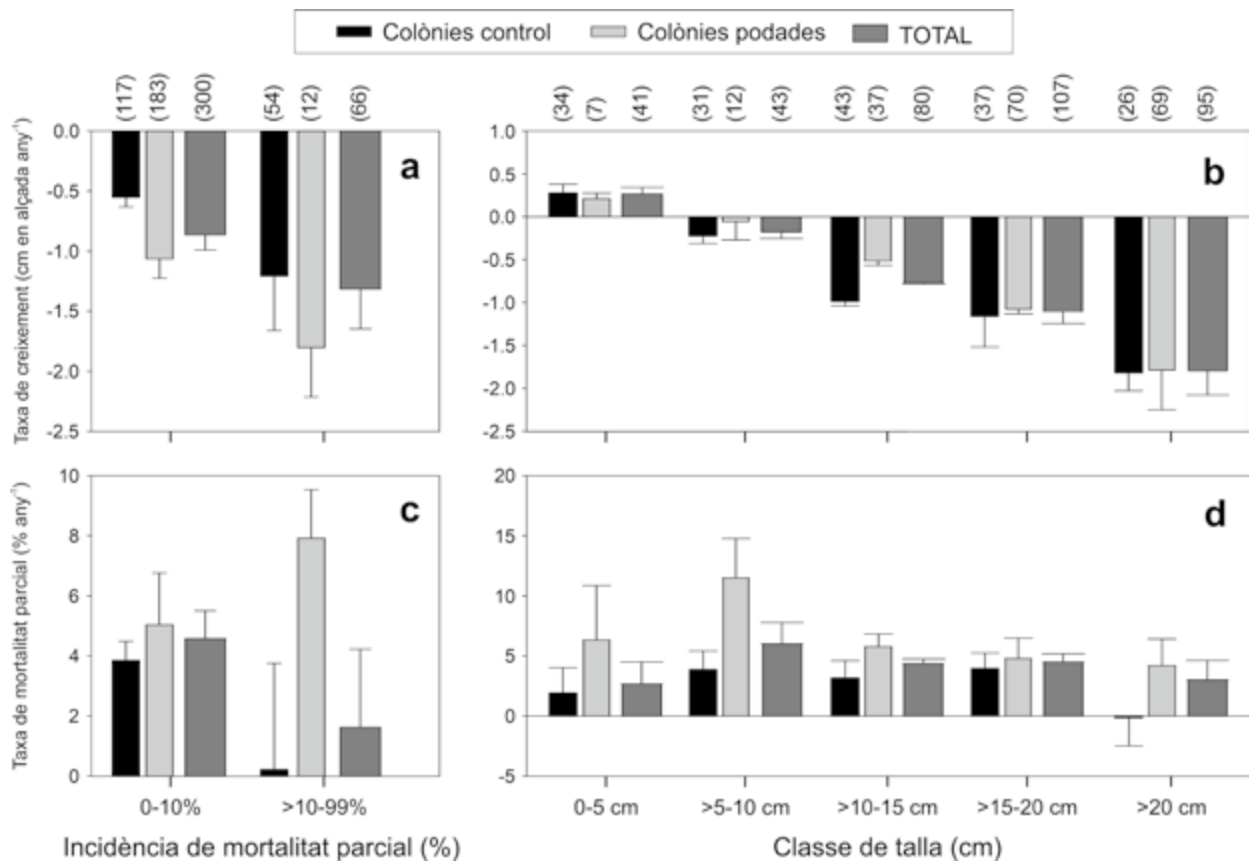

Fig. 18. Taxes de creixement i de mortalitat parcial de les colònies de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* al llarg del període d'estudi de l'actuació de restauració de poda (2019-2022). La mitjana \pm error estàndard dels 3 intervals de seguiment (2019-2020 a 2021-2022) es dona pel total de colònies que es varen mantenir vives al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi, i distingeix les colònies de control de les colònies podades ($n = 195$ i 171 colònies, respectivament). Variació de la taxa anual de creixement **a** amb els dos graus d'incidència de mortalitat parcial de les colònies i **b** amb les cinc classes de talla de les colònies. Variació de la taxa anual de mortalitat parcial **c** amb la incidència de mortalitat parcial i **d** amb les classes de talla de les colònies. El rang del nombre de colònies dels 3 intervals de seguiment es mostra entre parèntesi damunt de cada barra vertical.

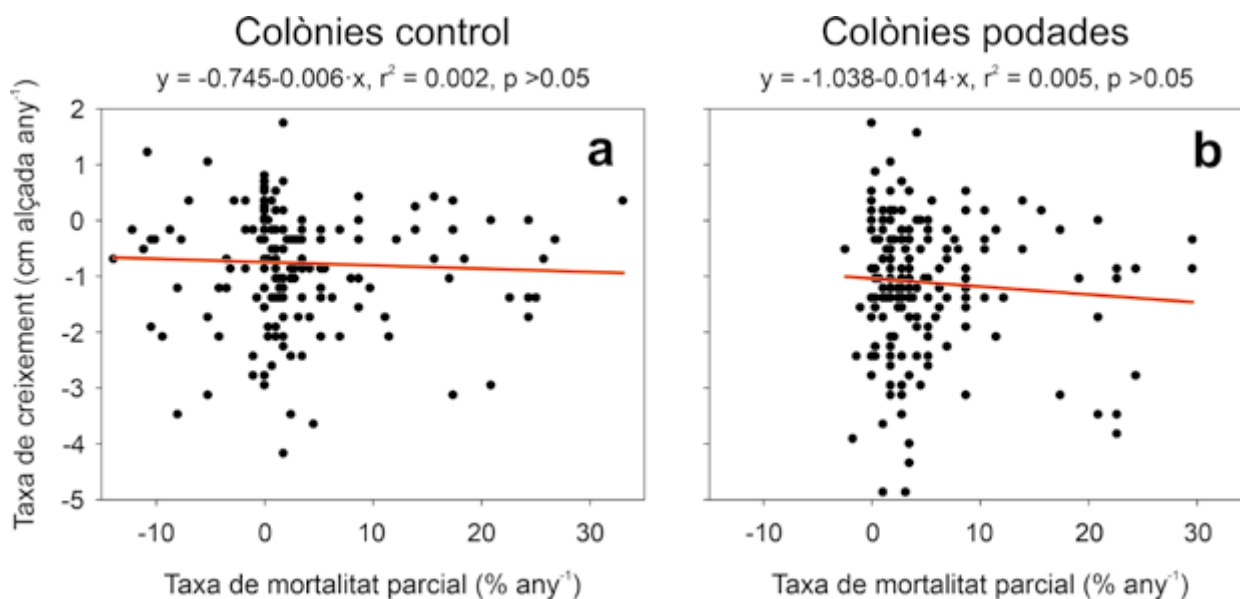

Fig. 19. Correlació de Pearson entre les taxes de creixement i de mortalitat parcial de les colònies d'*Eunicella singularis* al llarg del període d'estudi de l'acció de restauració de poda (2019-2022). Les dades es corresponen a les colònies que es varen mantenir vives durant els 3 anys aproximats d'estudi, i diferencien entre **a**, les colònies de control (n = 195), i **b**, les colònies podades (n = 171).

4.6. Avaluació econòmica de l'acció de restauració de la poda de gorgònies

S'ha calculat un cost diari total de 545 € per a restaurar amb poda 300 gorgònies de *P. clavata* o 480 gorgònies d'*E. singularis* (Taula 1). El cost diari estimat inclou un equip de tres científics i científiques que realitzen un total de dues immersions per persona i dia (s'alterna un patró de l'embarcació i dos bussejadors, amb un total de tres immersions per dia i dos bussejadors per immersió). Per a cada immersió d'un bussejador, s'estima la poda de 50 gorgònies de *P. clavata* (aproximadament 50 minuts d'immersió a 15-20 m de profunditat) i de 80 gorgònies d'*E. singularis* (aproximadament 70 minuts d'immersió a 10-15 m de profunditat). El temps aproximat per a podar una gorgònia depèn del grau d'incidència de mortalitat que presenti la colònia i s'estima, de mitjana, en un minut. El cost salarial per científic es calcula sobre 7,5 hores de treball per dia, amb un cost de 95 € dia⁻¹, segons les taules salarials aprovades pel govern espanyol l'any 2022. El temps de dedicació inclou la preparació dels equips de busseig, la càrrega del material a l'embarcació, el desplaçament del port base a la localitat de busseig, les tres immersions de l'equip científic, la tornada al port base i el desplaçament a un centre de busseig per a les recàrregues d'aire. El cost estandarditzat de podar una sola gorgònia s'estima en 1,82 € per *P. clavata* i en 1,09 € per *E. singularis*. Els costos més elevats de l'acció de restauració de la poda de branques mortes de gorgònies estan relacionats amb els sous de l'equip científic, que representen el 52 % del cost total; mentre que el cost d'amortització de la barca, el combustible i l'amarratge representa el 28 % del cost total. El 20 % del cost total restant es correspon a l'amortització dels tres equips de busseig i les tises, i a les recàrregues de les ampolles de busseig amb aire enriquit d'oxigen al 32 % (Nitrox; Taula 1).

Taula 1. Resum dels costos econòmics diaris estimats de l'acció de restauració de la poda de branques mortes apicals de les gorgònies. Els costos diaris es corresponen a la poda de 300 colònies de *Paramuricea clavata* o de 480 colònies d'*Eunicella singularis*. El cost diari inclou els salaris d'un equip científic de tres persones realitzant un total de dues immersions per persona i dia (alternen un patró de l'embarcació i dos bussejadors, amb un total de tres immersions per dia i dos bussejadors per immersió; 7,5 hores laborals per dia). Per cada immersió d'un bussejador, s'estima la poda de 50 gorgònies de *P. clavata* i de 80 gorgònies d'*E. singularis* (aproximadament 50 minuts de temps d'immersió a 15-20 m de profunditat per *P. clavata*, i aproximadament 70 minuts d'immersió a 10-15 m de profunditat per *E. singularis*). Els costos econòmics també s'han calculat per a la poda d'una única gorgònia, per ambdues espècies estudiades.

Concepte	Total (€/dia)	<i>P. clavata</i>	<i>E. singularis</i>	% del cost total
		Total (€/colònia)	Total (€/colònia)	
Amortització dels equips d'immersió (3 equips complets)	20,00	0,07	0,04	4
Càrrega d'ampolles amb aire enriquit Nitrox (6 unitats)	90,00	0,30	0,18	16
Salaris d'un equip 3 persones (7,5 hores laborals per dia)	285,00	0,95	0,57	52
Amortització de la barca de suport, combustible i amarratge	150,00	0,50	0,30	28
Cost total de la restauració	545,00	1,82	1,09	100

5. Discussió

5.1. Efectes de la poda sobre la mortalitat parcial de les gorgònies

L'acció de restauració activa de la poda de branques apicals mortes realitzada l'any 2019 va reduir la MP de les colònies de la gorgònia vermella *P. clavata* en un 58 % (d'un 32 a un 13 %) i de la gorgònia blanca *E. singularis* en un 89 % (d'un 20 % a un 2 %). Les diferències observades entre ambdues espècies en el percentatge de disminució de la MP amb la poda són degudes a les diferències en la proporció de MP localitzada a les parts apicals/basals de les colònies, de manera que la proporció de MP apical (és a dir, aquella que es podia podar sense perdre teixit viu) a *P. clavata* (69 % del total de MP) va ser inferior a la d'*E. singularis* (91 %). Els episodis de mortalitat en les gorgònies presenten patrons diferents en la localització de la MP apical o basal, a escala espacial i temporal, sense ser un paràmetre específic de l'espècie (Linares et al., 2005; dades no publicades dels autors).

La reducció de la MP assolida amb la poda (d'un 32 a un 13 %) en *P. clavata* va disminuir encara més l'any 2020 (10 %), probablement degut a la neteja d'epífits realitzada conjuntament amb la poda l'any 2019, la qual va facilitar el creixement de teixit viu per damunt dels esquelets denudats (Bavestrello et al., 1998; Cerrano et al., 2005; Henry i Hart, 2005; Casoli et al., 2022). La MP a les colònies podades es va mantenir estable, assolint un valor del 13 % l'any 2022, el qual va ser un 61 % inferior al de l'any 2019 abans de l'acció de restauració de la poda (32 %), mentre que en les colònies de control va incrementar del 9 al 13 % al llarg dels anys d'estudi. En canvi, la MP a *E. singularis* va augmentar al llarg de l'estudi, tant en les colònies podades (del 2 % després de la poda l'any 2019 al 16 % el 2022) com en les de control (del 15 al 24%). Tot i això, el valor de les colònies podades (16 %) l'any 2022 continuava essent un 17 % inferior al d'abans de l'acció de restauració de la poda (20 %), i també un 32 % inferior al de les colònies de control l'any 2022 (24 %). Aquests resultats indiquen que l'acció de restauració de la poda de branques apicals mortes i la neteja d'epífits de les branques basals han contribuït a millorar l'estat de conservació de *P. clavata* i d'*E. singularis*, de manera sostinguda al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi. Els beneficis de la poda en termes de la reducció de la MP obtinguts en aquest estudi concorden amb una prova pilot de la tècnica de poda que es va dur a terme amb la gorgònia *Elisella plexauroides* a les illes Chafarinas (mar d'Alborán) on, segons les fotografies de l'estudi, es pot observar que la poda també va disminuir la MP de l'espècie i va mantenir valors baixos durant un any, tot i que el nombre limitat de colònies i l'absència d'un control experimental en aquest estudi limita la validació científica de la tècnica de poda (Sánchez-Tocino et al., 2017).

Com a resum, la implementació de la tècnica de poda de branques mortes apicals i la neteja d'epífits de les branques basals, en comparació amb el control experimental, han mostrat els següents beneficis en les poblacions estudiades de les gorgònies *P. clavata* i *E. singularis*: 1) la disminució de manera instantània de la MP de les colònies amb la poda, en >60 %; 2) la reducció de la MP a mitjà termini (és a dir, al cap d'un any) gràcies a la neteja d'epífits de les branques basals i a la capacitat del teixit viu de recobrir les branques denudades; i 3) l'augment de la proporció de colònies sanes i la disminució de la proporció de colònies afectades. A més a més, la reducció de la MP a les colònies

podades va ser sostinguda, on es varen mantenir valors inferiors als d'abans de la poda i als de les colònies de control al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi, per tant, va millorar el seu estat de salut i conservació.

5.2. Efectes de la poda sobre la taxa de mortalitat de les gorgònies

Els resultats obtinguts varen mostrar com la taxa de mortalitat augmenta amb l'increment de la MP de les colònies, de manera que les colònies molt afectades varen tenir una taxa de mortalitat entre tres i sis vegades superior a la de les colònies sanes. Aquests resultats concorden amb estudis anteriors on es mostra que la supervivència de les colònies afectades és menor a la de les colònies sanes (Henry i Hart, 2005; Linares et al., 2005; Linares i Doak, 2010). L'increment de la taxa de mortalitat amb el grau d'incidència de MP de les colònies podria ser degut a la competència amb els epibionts pels recursos tròfics (la captura de plàncton i la llum), i per recobrir amb teixit viu les parts denudades de l'esquelet, així com per un deteriorament del sistema immunològic o bé a l'increment del pes i la resistència a la corrent que causen els epibionts, de manera que incrementa la probabilitat de despreniment de les colònies del substrat (Linares et al., 2005; Cupido et al., 2009; Ferrier-Pagès et al., 2009; Fava et al., 2010; Ezzat et al., 2013; Verdura et al., 2019). Per tant, la reducció de la MP i l'increment associat en la proporció de colònies sanes assolits amb l'acció de restauració activa de la poda de branques apicals mortes va incrementar la supervivència de les colònies podades, en comparació amb les colònies de control.

5.3. Efectes de la poda sobre la taxa de creixement de les gorgònies

La taxa de creixement de les colònies de *P. clavata* va mostrar valors positius al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi, amb un valor a les colònies podades (1,0 cm en alçada any⁻¹) que va ser un 30 % superior al de les colònies de control (0,8 cm any⁻¹), de manera que la poda va incrementar el creixement de les colònies. El creixement en alçada de les colònies s'esdevé gràcies a la reproducció asexual per clonació dels pòlips, que ocorre majoritàriament a les branques apicals de les colònies (Coma et al., 1998). Així doncs, la baixa MP apical aconseguida amb la poda de branques mortes apicals, que es va mantenir estable i amb valors inferiors als de les colònies control al llarg de l'estudi, podria explicar el major creixement de les colònies podades. En concordança, el creixement de les colònies sanes va ser el doble que el de les colònies afectades, mentre que les colònies molt afectades van mostrar un creixement negatiu, un patró que es va accentuar en les colònies podades en comparació amb les control. Sota condicions d'estrès, les gorgònies donen més prioritat a la redistribució de l'energia cap a funcions vitals prioritàries, com ara la supervivència (és a dir, mantenir viu el teixit i la recuperació dels teixits afectats; Coma et al., 1998a; Coma i Ribes, 2003; Cupido et al., 2009; Ferrier-Pagès et al., 2009; Ezzat et al., 2013) i, per tant, les colònies amb menys MP tendrien a invertir més energia al creixement que aquelles amb més MP. La poda va incrementar el percentatge de colònies sanes en un 85 % (del 36 al 66 %) i va disminuir els percentatges de colònies afectades i molt afectades en un 27 % i un 75 %, respectivament,

mantenint valors estables al llarg de l'estudi. Per tant, a més a més de l'increment del creixement de les colònies podades degut a la reducció de la MP apical, la reducció general de la MP amb la poda podria haver beneficiat el creixement de les colònies i facilitat la captura de plàncton per part dels pòlips de les gorgònies, alhora que disminueix la proliferació de malalties (Coma et al., 1998a; Bally i Garrabou, 2007; Tignat-Perrier et al., 2022). A diferència de *P. clavata*, la taxa de creixement de les colònies d'*E. singularis* va mostrar valors negatius al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi. Per altra banda, de manera similar a *P. clavata*, el creixement de les colònies afectades d'*E. singularis* ($-1,32 \text{ cm any}^{-1}$) va ser un 52 % inferior al de les colònies sanes ($-0,87 \text{ cm any}^{-1}$), un patró que va ser similar entre les colònies podades i les colònies de control. En aquest cas, els episodis recurrents de MP recent documentats al llarg de l'estudi, juntament amb una elevada proporció de MP en les branques apicals que acaben essent recobertes per epífits amb el pas del temps, dificultarien el creixement apical de les branques i la captura de plàncton per part dels pòlips, una possible explicació de la taxa de creixement negativa observada a l'espècie i de la seva accentuació amb l'increment de MP de les colònies (Ferrier-Pagès et al., 2009; Ezzat et al., 2013).

En el cas de *P. clavata*, la taxa de creixement no va variar amb la talla de les colònies, mentre que a *E. singularis* les colònies més petites (0-5 cm d'alçada) van tenir un creixement positiu ($0,3 \text{ cm any}^{-1}$) i les colònies >5 cm van tenir un creixement negatiu que es va accentuar amb l'augment de la talla (per exemple, de $-1,9 \text{ cm any}^{-1}$ a les colònies de >20 cm d'alçada). Les diferències en la taxa de creixement en funció de la talla observades a *E. singularis* podrien ser degudes a què les colònies petites tenen un sistema immunològic més fort i resistent que en millora la supervivència i redueix la incidència de MP, en comparació amb les colònies de talla més gran (Dube et al., 2002; Cerrano et al., 2005; Van de Water et al., 2018). Per tant, la reducció de la MP assolida amb l'acció de restauració activa de la poda de branques apicals mortes va incrementar la taxa de creixement en alçada de les colònies i els paràmetres associats, com ara l'estructura tridimensional i el nombre de pòlips amb capacitat reproductora de la colònia. Però aquest benefici només s'ha fet efectiu en les poblacions de gorgònies de *P. clavata*, les quals no han patit episodis recurrents de mortalitat després de l'actuació de poda i, per tant, han tingut un creixement positiu.

5.4. Efectes de la poda sobre la taxa de mortalitat parcial de les gorgònies

La taxa de MP de *P. clavata* va ser positiva en les colònies de control ($1,4 \% \text{ any}^{-1}$) i negativa en les colònies podades ($-0,8 \% \text{ any}^{-1}$) al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi, amb valors a les colònies de control que van ser superiors als de les colònies podades durant els 3 intervals de seguiment, per tant, la poda disminueix la taxa de MP de les colònies de manera sostinguda en el temps. Les colònies sanes no van mostrar diferències en la taxa de MP entre les colònies de control i les podades, de manera que la menor taxa de MP observada en les colònies podades, en comparació amb les colònies de control, va tenir lloc en les colònies afectades i molt afectades. Per al primer interval de seguiment, aquestes diferències podrien haver estat degudes al recobriment amb teixit viu dels esquelets denudats després de la neteja d'epífits realitzada l'any 2019 a les colònies podades (amb un efecte exclusiu durant el primer interval), però el fet que aquest patró es mantingués similar durant els altres dos intervals de seguiment indica altres factors. Una explicació podria ser que l'acció de poda va reduir la proporció de MP apical en les colònies podades de manera sostinguda al llarg de l'estudi, la qual cosa facilitaria el creixement

en alçada de les colònies, que té lloc majoritàriament a les branques apicals de les colònies (Coma et al., 1998), i disminuiria així la superfície de la colònia afectada per MP.

Pel que fa a *E. singularis*, la taxa de MP en les colònies podades (5,2 % any⁻¹) va ser el doble de la de les colònies de control (2,7 % any⁻¹). De manera similar a *P. clavata*, la taxa de MP de les colònies sanes d'*E. singularis* no va mostrar diferències entre les colònies de control i les podades, de manera que la major taxa de MP observada en les colònies podades, en comparació amb les colònies de control, va tenir lloc només en les colònies afectades. Aquestes diferències podrien ser degudes a la fragmentació natural de les branques apicals mortes de primer ordre (és a dir, un procés natural d'autopoda) que va ser més rellevant a les colònies afectades de control que a les podades. Probablement això s'explicaria perquè en les colònies podades ja es varen podar branques primàries apicals, de manera que en tenen una menor proporció que no pas les colònies control. Així doncs, el procés d'autopoda hauria reduït la MP de les colònies de control en una major proporció que en les podades (Annexes 1 a 4).

Al llarg de les quatre dates de seguiment, la proporció de MP recent en *P. clavata* va mostrar valors del 0 al 8 % de la MP total, que es corresponen a valors de <1 % de la superfície de les colònies, indicant que no hi ha hagut cap episodi de mortalitat rellevant. En canvi, en el cas d'*E. singularis*, l'aparició de MP apical al cap d'un any després de la poda, l'elevada MP recent observada al llarg de les quatre dates de seguiment (amb un màxim del 17-34 % de la MP total l'any 2020, que es corresponen a valors del 3-4 % de la superfície de les colònies), la taxa de creixement negativa i la taxa de MP positiva, indiquen una població afectada per episodis recurrents de mortalitat de baixa intensitat. La causa principal de la mortalitat en les poblacions de gorgònies és l'exposició a temperatures elevades durant el període d'estiu-tardor (Coma et al., 2009; 2015). En concordança, les poblacions d'*E. singularis* a l'illa Pedrosa han estat exposades a temperatures subletals per a l'espècie al llarg de l'estudi (és a dir, >10 dies amb >24 °C) que podrien haver causat un estrès fisiològic i desencadenar una escassetat de l'energia disponible en les colònies (per exemple, deguda a l'augment de la taxa de respiració i l'estrès oxidatiu, la minva del sistema immunològic i/o a canvis importants en la microbiota) que alhora podria haver desencadenat l'augment de la MP observada en l'espècie (Coma et al., 2002; Ezzat et al., 2013; Tignat-Perrier et al., 2022).

6. Conclusions

A continuació es mostra un llistat de les conclusions del present estudi, segons els beneficis observats de la tècnica de restauració activa de la poda de branques mortes apicals, i de la neteja d'epífits de les branques basals mortes, en les gorgònies *P. clavata* i *E. singularis* al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter:

- La implementació de **la tècnica de poda de branques mortes apicals disminueix de manera instantània la MP de les colònies** entre un 58 i un 89 %, millorant el seu estat de salut i conservació.
- **La neteja d'epífits de les branques basals redueix la MP a mitjà termini** (és a dir, al cap d'un any) gràcies a la capacitat del teixit viu de recobrir les branques denudades. Aquesta tècnica de restauració és efectiva en poblacions de gorgònies que no pateixin episodis recurrents de mortalitat després de l'actuació i, per tant, tinguin un creixement positiu.
- **La MP de les colònies podades va ser inferior a la d'abans de la poda i a la de les colònies de control** al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi.
- **La poda va augmentar la proporció de colònies sanes** i va disminuir la proporció de colònies afectades, mantenint així valors inferiors als d'abans de la poda i als de les colònies de control al llarg dels 3 anys aproximats d'estudi.
- La taxa de mortalitat va incrementar amb el grau d'incidència de MP, de manera que **la disminució de la MP amb la poda incrementa la supervivència de les colònies**.
- La taxa de creixement disminueix amb el percentatge de MP, de manera que **la disminució de la MP amb la poda incrementa el creixement en alçada de les colònies** i els paràmetres associats, com ara l'estructura tridimensional i el nombre de pòlips amb capacitat reproductora de la colònia. Aquest benefici és efectiu en poblacions de gorgònies que no pateixin episodis recurrents de mortalitat després de l'actuació i, per tant, tinguin un creixement positiu.
- La reproducció disminueix amb el percentatge de MP de les colònies, de manera que **la disminució de la MP amb la poda podria incrementar la taxa de reclutament de les gorgònies**, per promoure així la diversitat genètica i millorar la seva viabilitat poblacional i resiliència davant l'escalfament de l'aigua del mar.
- **La poda no té cap perjudici sobre els paràmetres demogràfics** de les poblacions de gorgònies (densitat, percentatge de colònies vives i les taxes de mortalitat i reclutament).
- L'acció de restauració de poda va tenir **un cost per gorgònia de 1,82 € en *P. clavata* i de 1,09 € en *E. singularis***.
- **La poda permet millorar l'estat de conservació dels boscos de gorgònies degradats** per impactes humans directes i indirectes, de manera que incrementa la seva resiliència i permet sustentar els serveis ecosistèmics i l'elevada biodiversitat que proporcionen les gorgònies com a espècies enginyeres que formen hàbitat.

- La poda de branques mortes millora l'estètica dels fons submarins, de manera que **els boscos de gorgònies podats són més atractius pel busseig recreatiu.**

En funció de l'experiència adquirida en el present estudi i del coneixement científic existent sobre les gorgònies *P. clavata* i *E. singularis*, a continuació es mostren un seguit de recomanacions a tenir en compte alhora d'implementar la tècnica de poda de branques mortes apicals i la neteja d'epífits de les branques basals per part dels organismes competents en la gestió del medi marí:

- Per a maximitzar la capacitat del teixit viu de recobrir les branques denudades després de la poda de les branques apicals, i de la neteja d'epífits a les branques basals, **la poda s'hauria d'aplicar durant l'hivern i principis de primavera (febrer-abril)**, l'època de l'any on el creixement de les gorgònies mediterrànies és elevat, previ al màxim estacional que té lloc a la primavera, quan es produeix el pic anual de plàncton i la temperatura de l'aigua del mar encara és baixa.
- La poda de branques mortes **només hauria de ser duta a terme per professionals formats en la tècnica**, de manera que no es causi un dany colateral a les gorgònies ni a l'hàbitat.
- La poda de les gorgònies s'hauria de realitzar sempre i quan hi hagi poblacions amb una MP mitjana de >10 % de la superfície de les colònies, i **s'hauria d'aplicar de manera periòdica en el cas d'episodis de mortalitat recurrents.**

En resum, els resultats dels beneficis de la poda del present estudi, obtinguts amb un nombre de colònies elevat i amb un control experimental, posen de manifest que **la poda de les branques apicals mortes de les gorgònies és una acció de restauració activa de baix cost** i de baixa tecnologia, la qual es podria implementar a gran escala en els boscos de gorgònies **per millorar la seva resiliència davant els episodis de mortalitat en massa** causats pel canvi climàtic. Per a millorar l'estat de conservació dels boscos de gorgònies, la poda de branques mortes s'hauria de combinar amb mesures de restauració passiva, com ara l'establiment d'àrees marines protegides adequadament gestionades que permeten la reducció de les perturbacions antròpiques a escala local. En aquest sentit, s'ha descrit que la sobrefreqüentació de bussejadors en els boscos de gorgònies causa un increment de la mortalitat per arrabassament de les gorgònies de les parets verticals, de manera que cauen al fons marí i acaben morint, alhora que malmet altres organismes bentònics, com ara els briozous. Una altra acció de restauració activa que considerar per part dels gestors i organismes competents de l'àmbit marí és **el trasplantament de les gorgònies que s'han després de les parets de roca**, de manera natural o degut a l'impacte dels bussejadors, les quals es podrien recollir dels fons marins per a ser trasplantades després dels temporals forts de llevant i durant l'època de màxima afluència de bussejadors. A més a més, caldria fer també accions de manteniment per tal de reduir altres impactes que malmeten les gorgònies a llarg termini, com ara **retirar les línies de pesca i les xarxes enredades dins dels boscos de gorgònies**. Atès que és probable que els boscos d'animals marins pateixin una reducció de la diversitat genètica a gran escala a causa dels impactes del canvi climàtic, preservar la diversitat genètica de les espècies enginyeres mitjançant les accions de restauració passives i actives permetria millorar la capacitat d'adaptació de les espècies enginyeres que formen hàbitats, com ara les gorgònies, davant els episodis de mortalitat en massa deguts al canvi climàtic. Aquestes mesures de gestió alhora contribuirien a «guanyar temps» per a la seva recuperació un cop s'atenuïn els factors causants de l'escalfament global.

Agraïments

L'equip de recerca d'aquest treball, format per Gerard Mas, Eduard Serrano i Rafel Coma, vol agrair sincerament a Adrià Olmo (estudiant de màster a la Universitat de Barcelona), Tomàs Bañeras (estudiant de grau a la Universitat de Girona), Manel Bolívar (tècnic de submarinisme del CEAB-CSIC), Oscar Serrano (investigador Ramón y Cajal al CEAB-CSIC) i a Karina Inostroza (científica a BIOSFERA) l'ajuda que ens han brindat durant les campanyes científiques realitzades durant aquests anys, i també en el processament de les dades obtingudes. Expressem la nostra gratitud per la concessió del premi Joan Torró i Cabratosa al Museu de la Mediterrània i a l'òrgan gestor del Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter, gràcies al qual hem pogut realitzar el seguiment del projecte d'enguany. El present treball també ha gaudit de l'ajuda econòmica rebuda per part de la Fundación Biodiversidad–Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico durant el desenvolupament del projecte PODAGORG, del suport dels projectes BECALM (RTI2018-094187-B-100) i SPONGE-pump (PID2021-124856NB-100) del Govern d'España i del Grup de recerca en biogeoquímica marina i el canvi global de la Generalitat de Catalunya (2021SGR00430). L'Eduard Serrano ha estat finançat amb una beca postdoctoral atorgada pel Govern d'España (Juan de la Cierva FJC2018-035441-I).

Referències

Baker A.C., Glynn P.W., Riegl B. (2008). Climate change and coral reef bleaching: An ecological assessment of long-term impacts, recovery trends and future outlook. *Estuarine, Coastal & Shelf Science* 80(4):435–471.

Ballesteros E. (2006). Mediterranean coralligenous assemblages: a synthesis of present knowledge. *Oceanography and Marine Biology: An Annual Review* 44:123–195.

Bally M., Garrabou J. (2007). Thermodependent bacterial pathogens and mass mortalities in temperate benthic communities: a new case of emerging disease linked to climate change. *Global Change Biology* 13(10):2078–2088.

Bavestrello G., Bertone S., Cattaneo-Vietti R., Cerrano C., Gaino E. et al., (1994). Mass mortality of *Paramuricea clavata* (Anthozoa, Cnidaria) on Portofino Promontory cliffs, Ligurian Sea, Mediterranean Sea. *Marine Life* 4(1):15–19.

Bavestrello G., Cerrano C., Zanzi D., Cattaneo-Vietti R. (1997). Damage by fishing activities to the Gorgonian coral *Paramuricea clavata* in the Ligurian Sea. *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems* 7(3):253–262.

Boström-Einarsson L., Babcock R.C., Bayraktarov E., Ceccarelli D., Cook N. et al., (2020). Coral restoration—A systematic review of current methods, successes, failures and future directions. *PLOS ONE* 15(1): e0226631.

Calvo E., Simó R., Coma R., Ribes M., Pascual J. et al., (2011). Effects of climate change on Mediterranean marine ecosystems: the case of the Catalan Sea. *Climate Research* 50(1):1–29.

Casoli E., Ventura D., Mancini G., Cardone S., Farina F. et al., (2022). Rehabilitation of Mediterranean animal forests using gorgonians from fisheries by-catch. *Restoration Ecology* 30(1): e13465.

Cerrano C., Arillo A., Azzini F., Calcinaï B., Castellano L., et al., (2005). Gorgonian population recovery after a mass mortality event. *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems* 15(2):147–157.

Cerrano C., Bavestrello G. (2008). Medium-term effects of die-off of rocky benthos in the Ligurian Sea. What can we learn from gorgonians? *Chemistry and Ecology* 24(S1):73–82.

Cerrano C., Bavestrello G., Bianchi C.N., Cattaneo-Vietti R., Bava S. et al., (2000). A catastrophic mass-mortality episode of gorgonians and other organisms in the Ligurian Sea (North-western Mediterranean), summer 1999. *Ecology Letters* 3(4):284–293.

Chimienti G., De Padova D., Adamo M., Mossa M., Bottalico A. et al., (2021). Effects of global warming on Mediterranean coral forests. *Scientific Reports* 11(1):20703.

- Clemente S., Rodríguez A., Brito A., Ramos A., Monterroso Ó. et al., (2011). On the occurrence of the hydrocoral *Millepora* (Hydrozoa: Milleporidae) in the subtropical eastern Atlantic (Canary Islands): is the colonization related to climatic events? *Coral Reefs* 30(1):237–240.
- Cocito S., Ferrier-Pagès C., Cupido R., Rottier C., Meier-Augenstein W. et al., (2013). Nutrient acquisition in four Mediterranean gorgonian species. *Marine Ecology Progress Series* 473:179–188.
- Coll M., Piroddi C., Steenbeek J., Kaschner K., Ben Rais Lasram F. et al., (2010). The biodiversity of the Mediterranean Sea: estimates, patterns, and threats. *PLOS ONE* 5(8): e11842.
- Coma R., Gili J.M., Zabala M., Riera T. (1994). Feeding and prey capture cycles in the aposymbiotic gorgonian *Paramuricea clavata*. *Marine Ecology Progress Series* 257–270.
- Coma R., Ribes M., Zabala M., Gili J.M. (1995a). Reproduction and cycle of gonadal development in the Mediterranean gorgonian *Paramuricea clavata*. *Marine Ecology Progress Series* 117:173–183.
- Coma R., Zabala M., Gili J.M. (1995b). Sexual reproductive effort in the Mediterranean gorgonian *Paramuricea clavata*. *Marine Ecology Progress Series* 185–192.
- Coma R., Ribes M., Gili J.M., Zabala M. (1998a). An energetic approach to the study of life-history traits of two modular colonial benthic invertebrates. *Marine Ecology Progress Series* 162:89–103.
- Coma R., Ribes M., Zabala M., Gili J.M. (1998b). Growth in a modular colonial marine invertebrate. *Estuarine, Coastal and Shelf Science* 47(4):459–470.
- Coma R., Ribes M., Gili J.M., Zabala M. (2000). Seasonality in coastal benthic ecosystems. *Trends in Ecology & Evolution* 15(11):448–453.
- Coma R., Ribes M. (2003). Seasonal energetic constraints in Mediterranean benthic suspension feeders: effects at different levels of ecological organization. *Oikos* 101(1):205–215.
- Coma R., Pola E., Ribes M., Zabala M. (2004). Long-term assessment of temperate octocoral mortality patterns, protected vs. unprotected areas. *Ecological Applications* 14(5):1466–1478.
- Coma R., Linares C., Ribes M., Díaz D., Garrabou, J. et al., (2006). Consequences of a mass mortality in populations of *Eunicella singularis* (Cnidaria: Octocorallia) in Menorca (NW Mediterranean). *Marine Ecology Progress Series* 327: 51–60.
- Coma R., Ribes M., Serrano E., Jiménez E., Salat J. et al., (2009). Global warming-enhanced stratification and mass mortality events in the Mediterranean. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 106(15):6176–6181.

Coma R., Serrano E., Linares C., Zabala M., Ribes M. (2012). Effect of a severe storm event on the mortality rate of the gorgonian *Paramuricea clavata* on the Medes Islands Marine Reserve and the nearby Montgrí coast. pp.67–78. In: Assessment of the ecological impact of the extreme storm of Sant Esteve's Day (26 December 2008) on the littoral ecosystems of the north Mediterranean Spanish coasts. (ed. M.A. Mateo). Centre d'Estudis Avançats de Blanes, Consejo Superior de Investigaciones Científicas,.

Coma R., Llorente-Llurba E., Serrano E., Gili J.M., Ribes M. (2015). Natural heterotrophic feeding by a temperate octocoral with symbiotic zooxanthellae: a contribution to understanding the mechanisms of die-off events. *Coral Reefs* 34(2):549–560.

Crisci C., Bensoussan N., Romano J.C., Garrabou J. (2011). Temperature anomalies and mortality events in marine communities: insights on factors behind differential mortality impacts in the NW Mediterranean. *PLOS ONE* 6(9): e23814.

Cupido R., Cocito S., Barsanti M., Sgorbini S., Peirano A. et al., (2009). Unexpected long-term population dynamics in a canopy-forming gorgonian coral following mass mortality. *Marine Ecology Progress Series* 394:195–200.

De la Linde-Rubio A., Tierno de Figueroa J.M., López-Rodríguez M.J., Sánchez-Tocino L. (2018). Mass mortality of *Eunicella singularis* (Anthozoa: Octocorallia) in the Chafarinas Islands (North Africa, Western Mediterranean Sea). *Revista de Biología Marina y Oceanografía* 53(2):285–290.

Dube D., Kim K., Alker A.P., Harvell C.D. (2002). Size structure and geographic variation in chemical resistance of sea fan corals *Gorgonia ventalina* to a fungal pathogen. *Marine Ecology Progress Series* 231:139–150.

Edwards A.J. (2010). Reef Rehabilitation Manual. St Lucia, Australia: Coral Reef Targeted Research & Capacity Building for Management Program; 2010.

Ezzat L., Merle P.L., Furla P., Buttler A., Ferrier-Pages C. (2013). The response of the Mediterranean gorgonian *Eunicella singularis* to thermal stress is independent of its nutritional regime. *PLOS ONE* 8(5): e64370.

Fava F., Bavestrello G., Valisano L., Cerrano C. (2010). Survival, growth and regeneration in explants of four temperate gorgonian species in the Mediterranean Sea. *Italian Journal of Zoology* 77(1):44–52.

Ferrier-Pagès C., Tambutté E., Zamoum T., Segonds N., Merle P.L. et al., (2009). Physiological response of the symbiotic gorgonian *Eunicella singularis* to a long-term temperature increase. *Journal of Experimental Biology* 212(18):3007–3015.

Fraschetti S., Fabbrizzi E., Tamburello L., Uyarra M. C., Micheli F. et al., (2022). An integrated assessment of the good environmental status of mediterranean marine protected areas. *Journal of Environmental Management* 305:114370.

Gambi M.C., Barbier F. (2012). Population structure of the gorgonian *Eunicella cavolinii* in the “Grotta Azzurra” cave off Palinuro, after the mass mortality event in 2008. *Biologia Marina Mediterranea* 19(1):174–175.

Garrabou J., Coma R., Bensoussan N., Bally M., Chevaldonné P. et al., (2009). Mass mortality in Northwestern Mediterranean rocky benthic communities: effects of the 2003 heat wave. *Global Change Biology* 15(5):1090–1103.

Garrabou J., Gómez-Gras D., Medrano A., Cerrano C., Ponti M. et al., (2022). Marine heatwaves drive recurrent mass mortalities in the Mediterranean Sea. *Global Change Biology* 28(19):5708–5725.

Gili J.M., Coma R. (1998). Benthic suspension feeders: their paramount role in littoral marine food webs. *Trends in Ecology & Evolution* 13(8):316–321.

Gili J.M., Murillo J., Ros J. (1989). The distribution pattern of benthic Cnidarians in the Western Mediterranean. *Scientia Marina* 53(1):19–35.

Girard D., Clemente S., Toledo-Guedes K., Brito A., Hernández J.C. (2012). A mass mortality of subtropical intertidal populations of the sea urchin *Paracentrotus lividus*: analysis of potential links with environmental conditions. *Marine Ecology* 33(3):377–385.

Gómez-Gras D., Linares C., Dornelas M., Madin J.S., Brambilla V. et al., (2021). Climate change transforms the functional identity of Mediterranean coralligenous assemblages. *Ecology Letters* 24(5):1038–1051.

Gori A., Rossi S., Berganzo E., Pretus J.L., Dale M.R. et al., (2011a). Spatial distribution patterns of the gorgonians *Eunicella singularis*, *Paramuricea clavata*, and *Leptogorgia sarmentosa* (Cape of Creus, Northwestern Mediterranean Sea). *Marine Biology* 158(1):143–158.

Gori A., Rossi S., Linares C., Berganzo E., Oreja C. et al., (2011b). Size and spatial structure in deep versus shallow populations of the Mediterranean gorgonian *Eunicella singularis* (Cap de Creus, northwestern Mediterranean Sea). *Marine Biology* 158(8):1721–1732.

Gori A., Viladrich N., Gili J.M., Kotta M., Cucio C. et al., (2012a). Reproductive cycle and trophic ecology in deep versus shallow populations of the Mediterranean gorgonian *Eunicella singularis* (Cap de Creus, northwestern Mediterranean Sea). *Coral Reefs* 31(3):823–837.

Gori A., Bramanti L., López-González P., Thoma J.N., Gili J.M. et al., (2012b). Characterization of the zooxanthellate and azooxanthellate morphotypes of the Mediterranean gorgonian *Eunicella singularis*. *Marine Biology* 159(7):1485–1496.

Gouezo M., Golbuu Y., Fabricius K., Olsudong D., Mereb G. et al., (2019). Drivers of recovery and reassembly of coral reef communities. *Proceedings of the Royal Society B* 286(1897):20182908.

Grorud-Colvert K., Sullivan-Stack J., Roberts C., Constant V., Horta e Costa B. et al., (2021). The MPA Guide: A framework to achieve global goals for the ocean. *Science* 373(6560): eabf0861.

Harmelin J.G., Marinopoulos J. (1994). Population structure and partial mortality of the gorgonian *Paramuricea clavata* (Risso) in the north-western Mediterranean (France, Port-Cros Island). *Marine Life* 4(1):5–13.

Henry L.A., Hart M. (2005). Regeneration from injury and resource allocation in sponges and corals—a review. *International Review of Hydrobiology: A Journal Covering all Aspects of Limnology and Marine Biology* 90(2):125–158.

Hereu B., Aspillaga E., Boada J., Capdevila P., Linares C. et al., (2018). Seguiment del medi marí al Parc Natural de Cap de Creus i al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. Memòria 2018. Generalitat de Catalunya. Departament de Territori i Sostenibilitat. Direcció General de Polítiques Ambientals i Medi Natural. 232 pp.

Hereu B., Rovira G., Ortega J., Margarit N., Vilanova M. et al., (2021). Seguiment anual de briozous, gorgònia vermella, coves i corall vermell a la Reserva Natural Parcial Marina de les Medes del Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. Memòria 2021. Generalitat de Catalunya. Departament de Territori i Sostenibilitat. Direcció General de Polítiques Ambientals i Medi Natural. 108 pp.

Huete-Stauffer C., Vielmini I., Palma M., Navone A., Panzalis P. et al., (2011). *Paramuricea clavata* (Anthozoa, Octocorallia) loss in the Marine Protected Area of Tavolara (Sardinia, Italy) due to a mass mortality event. *Marine Ecology* 32:107–116.

Hughes A.C. (2017). Understanding the drivers of Southeast Asian biodiversity loss. *Ecosphere* 8(1): e01624.

IPCC (2018) Global warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty (eds. V. Masson-Delmotte, P. Zhai H.O. Pörtner D. Roberts J.S., P.R. Shukla, A et al.).

Linares C., Coma R., Díaz D., Zabala M., Hereu B. et al., (2005). Immediate and delayed effects of a mass mortality event on gorgonian population dynamics and benthic community structure in the NW Mediterranean Sea. *Marine Ecology Progress Series* 305:127–137.

Linares C., Coma R., Garrabou J., Díaz D., Zabala M. (2008a). Size distribution, density and disturbance in two Mediterranean gorgonians: *Paramuricea clavata* and *Eunicella singularis*. *Journal of Applied Ecology* 45(2):688–699.

Linares C., Doak D.F. (2010). Forecasting the combined effects of disparate disturbances on the persistence of long-lived gorgonians: a case study of *Paramuricea clavata*. *Marine Ecology Progress Series* 402:59–68.

Linares C., Doak D.F., Coma R., Díaz D., Zabala M. (2007). Life history and viability of a long-lived marine invertebrate: The octocoral *Paramuricea clavata*. *Ecology* 88(4):918–928.

Linares C., Coma R., Zabala M. (2008b). Effects of a mass mortality event on gorgonian reproduction. *Coral Reefs* 27(1):27–34.

Linares C., Zabala M., Garrabou J., Coma R., Díaz D. et al., (2010). Assessing the impact of diving in coralligenous communities: the usefulness of demographic studies of red gorgonian populations. *Scientific Report Port-Cros National Park* 24:161–184.

- Meesters E.H., Hilterman M., Kardinaal E., Keetman M., DeVries M. et al., (2001). Colony size-frequency distributions of scleractinian coral populations: spatial and interspecific variation. *Marine Ecology Progress Series* 209:43–54.
- Montero-Serra I., Garrabou J., Doak D.F., Figuerola L., Hereu B. et al., (2018). Accounting for life-history strategies and timescales in marine restoration. *Conservation Letters* 11(1): e12341.
- Perez T., Garrabou J., Sartoretto S., Harmelin J.G., Francour P. et al., (2000). Mass mortality of marine invertebrates: An unprecedented event in the north occidental Mediterranean. *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences Series III Sciences de la Vie* 323:853–865.
- Pilczynska J., Cocito S., Boavida J., Serrão E., Queiroga H. (2016). Genetic diversity and local connectivity in the Mediterranean red gorgonian coral after mass mortality events. *PLOS ONE* 11(3): e0150590.
- Ponti M., Grech D., Mori M., Perlini R.A., Ventra V. et al., (2016). The role of gorgonians on the diversity of vagile benthic fauna in Mediterranean rocky habitats. *Marine Biology* 163(5):120.
- Ribes M., Coma R., Gili J.M. (1999). Heterogeneous feeding in benthic suspension feeders: the natural diet and grazing rate of the temperate gorgonian *Paramuricea clavata* (Cnidaria: Octocorallia) over a year cycle. *Marine Ecology Progress Series* 183:125–137.
- Ribes M., Coma R., Rossi S., Micheli M. (2007). Cycle of gonadal development in *Eunicella singularis* (Cnidaria: Octocorallia): trends in sexual reproduction in gorgonians. *Invertebrate Biology* 126(4):307–317.
- Rinkevich B. (2005). Conservation of coral reefs through active restoration measures: recent approaches and last decade progress. *Environmental Science & Technology* 39(12):4333–4342.
- Rinkevich B. (2019). The active reef restoration toolbox is a vehicle for coral resilience and adaptation in a changing world. *Journal of Marine Science and Engineering* 7(7):201.
- Rivetti I., Fraschetti S., Lionello P., Zambianchi E., Boero F. (2014). Global warming and mass mortalities of benthic invertebrates in the Mediterranean Sea. *PloS ONE* 9(12): e115655.
- Rossi S., Bramanti L., Horta P., Allcock L., Carreiro-Silva M. et al., (2022). Protecting global marine animal forests. *Science* 376(6596):929.
- Rossi S., Gili J.M., Coma R., Linares C., Gori A. et al., (2006). Temporal variation in protein, carbohydrate, and lipid concentrations in *Paramuricea clavata* (Anthozoa, Octocorallia): evidence for summer–autumn feeding constraints. *Marine Biology* 149(3):643–651.
- Rubio-Portillo E., Izquierdo-Muñoz A., Gago J.F., Rosselló-Mora R., Antón J. et al., (2016). Effects of the 2015 heat wave on benthic invertebrates in the Tabarca Marine Protected Area (southeast Spain). *Marine Environmental Research* 122:135–142.

Sanchez-Tocino L., De La Linde A., Lizana M.S., Pérez T., Tierno de Figueroa J.M. (2017). Pruning treatment: A possible method for improving the conservation status of *Ellisella paraplexauroides* Stiasny, 1936 (Anthozoa, Alcyonacea) population in the Chafarinas Islands? *Mediterranean Marine Science* 18(3):479–485.

Sangil C., Sansón M., Afonso-Carrillo J., Herrera R., Rodríguez A. (2012). Changes in subtidal assemblages in a scenario of warming: proliferations of ephemeral benthic algae in the Canary Islands (eastern Atlantic Ocean). *Marine Environmental Research* 77:120–128.

Santangelo G., Cupido R., Cocito S., Bramanti L., Priori C. et al., (2015). Effects of increased mortality on gorgonian corals (Cnidaria, Octocorallia): different demographic features may lead affected populations to unexpected recovery and new equilibrium points. *Hydrobiologia* 759:171–187.

Serrano E., Coma R., Ribes M., Weitzmann B., García M. (2013). Rapid northward spread of a zooxanthellate coral enhanced by artificial structures and sea warming in the western Mediterranean. *PLoS ONE* 8(1): e52739.

Serrano E., Mas G., Bolivar M., Coma R. (2019). Seguimiento de las poblaciones de la gorgonia roja (*Paramuricea clavata*) y de la gorgonia blanca (*Eunicella singularis*) en el Parc Natural de El Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter, Memoria 2019. BIOSFERA Associació d'Educació Ambiental, Fundación Biodiversidad - Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico, Centro de Estudios Avanzados de Blanes - Consejo Superior de Investigaciones Científicas. 24 pp.

Serrano E., Mas G., Bolivar M., Ribes M., Coma R. (2021) Seguimiento de las poblaciones de la gorgonia roja (*Paramuricea clavata*) y de la gorgonia blanca (*Eunicella singularis*) en el Parc Natural de El Montgrí, les Illes Medes i El Baix Ter, años 2019 y 2021. BIOSFERA Associació d'Educació Ambiental, Fundación Biodiversidad - Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico, Centro de Estudios Avanzados de Blanes - Consejo Superior de Investigaciones Científicas. 28 pp.

Slattery M., Lesser M.P. (2021). Gorgonians are foundation species on sponge-dominated mesophotic coral reefs in the Caribbean. *Frontiers in Marine Science* 8:654268.

Smale D.A., Wernberg T., Oliver E.C., Thomsen M., Harvey B.P. et al., (2019). Marine heatwaves threaten global biodiversity and the provision of ecosystem services. *Nature Climate Change* 9(4):306–312.

Sokal R.R., Rohlf F.J. (1995). *Biometry: The Principles and Practice of Statistics in Biological Research*. 3rd Edition, W.H. Freeman & Co., New York.

Tignat-Perrier R., Van de Water J.A., Guillemain D., Aurelle D., Allemand, D. et al., (2022). The effect of thermal stress on the physiology and bacterial communities of two key Mediterranean gorgonians. *Applied and Environmental Microbiology* 88(6): e0234021.

Turicchia E., Abbiati M., Sweet M., Ponti M. (2018). Mass mortality hits gorgonian forests at Montecristo Island. *Diseases of Aquatic Organisms* 131(1):79–85.

Van de Water J.A., Voolstra C.R., Rottier C., Cocito S., Peirano A. et al., (2018). Seasonal stability in the microbiomes of temperate gorgonians and the red coral *Corallium rubrum* across the Mediterranean Sea. *Microbial Ecology* 75(1):274–288.

Verdura J., Linares C., Ballesteros E., Coma R., Uriz M.J. et al., (2019). Biodiversity loss in a Mediterranean ecosystem due to an extreme warming event unveil the role of an engineering gorgonian species. *Scientific Reports* 9(1):5911.

Weinbauer M.G., Velimirov B. (1995). Biomass and secondary production of the temperate gorgonian coral *Eunicella cavolini* (Coelenterata: Octocorallia). *Marine Ecology Progress Series* 121:211–216.

Weinberg S. (1991). Faut-il protéger les Gorgones de Méditerranée? pp. 47–52. In: *Les Espèces Marines à Protéger en Méditerranée* (eds. C.F. Boudouresque, Avon M., Gravez V. GIS Posidonie, Marseille.

Weinberg S., Weinberg F. (1979). The life cycle of a gorgonian: *Eunicella singularis* (Esper, 1794). *Bijdragen tot de Dierkunde* 48(2):127–140.

Annex 1

Fotografies del tractament de poda amb *Paramuricea clavata*

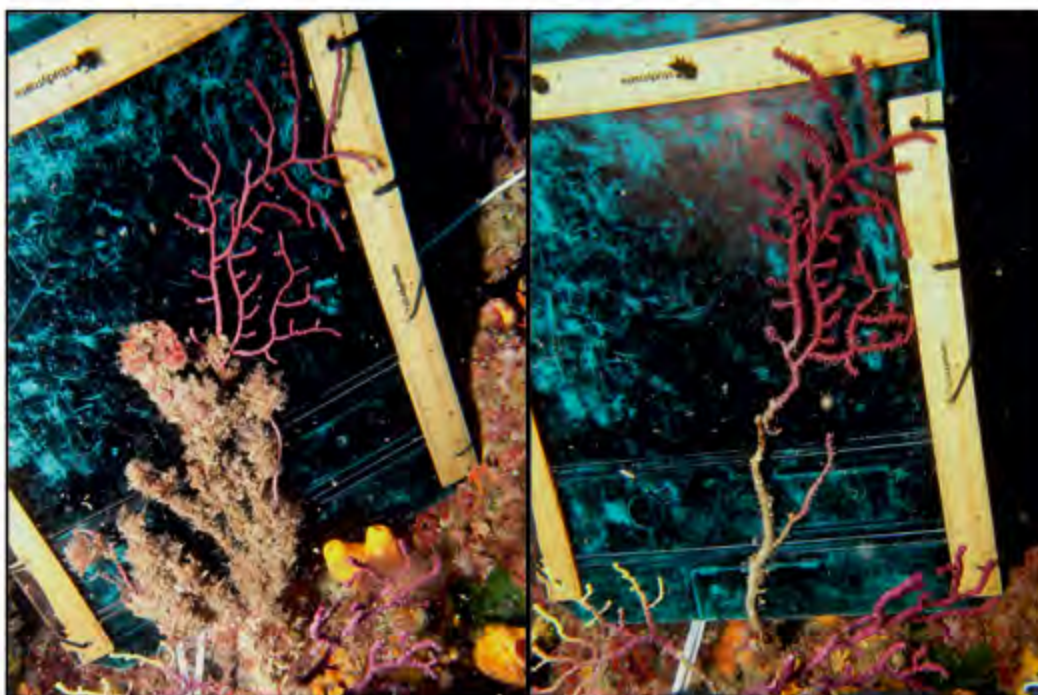
Fotografies de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* durant el seguiment de l'acció de restauració de la poda de branques mortes al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter: tractament de Poda. Es mostren diversos conjunts de fotografies de les mateixes colònies de *P. clavata* al llarg dels anys d'estudi: 2019 abans i després de l'acció de poda, 2020, 2021 i 2022; per diferents graus d'incidència de mortalitat parcial de les colònies (el percentatge de la superfície afectada).

- a Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% l'any 2019 abans de la poda i del 0-10% el 2022.
- b Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% l'any 2019 abans de la poda i de >10-50% el 2022.
- c Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% l'any 2019 abans de la poda i del 0-10% el 2022.
- d Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 abans de la poda i el 2022.
- e Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% els anys 2019 abans de la poda i el 2022.
- f Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% els anys 2019 abans de la poda i el 2022.

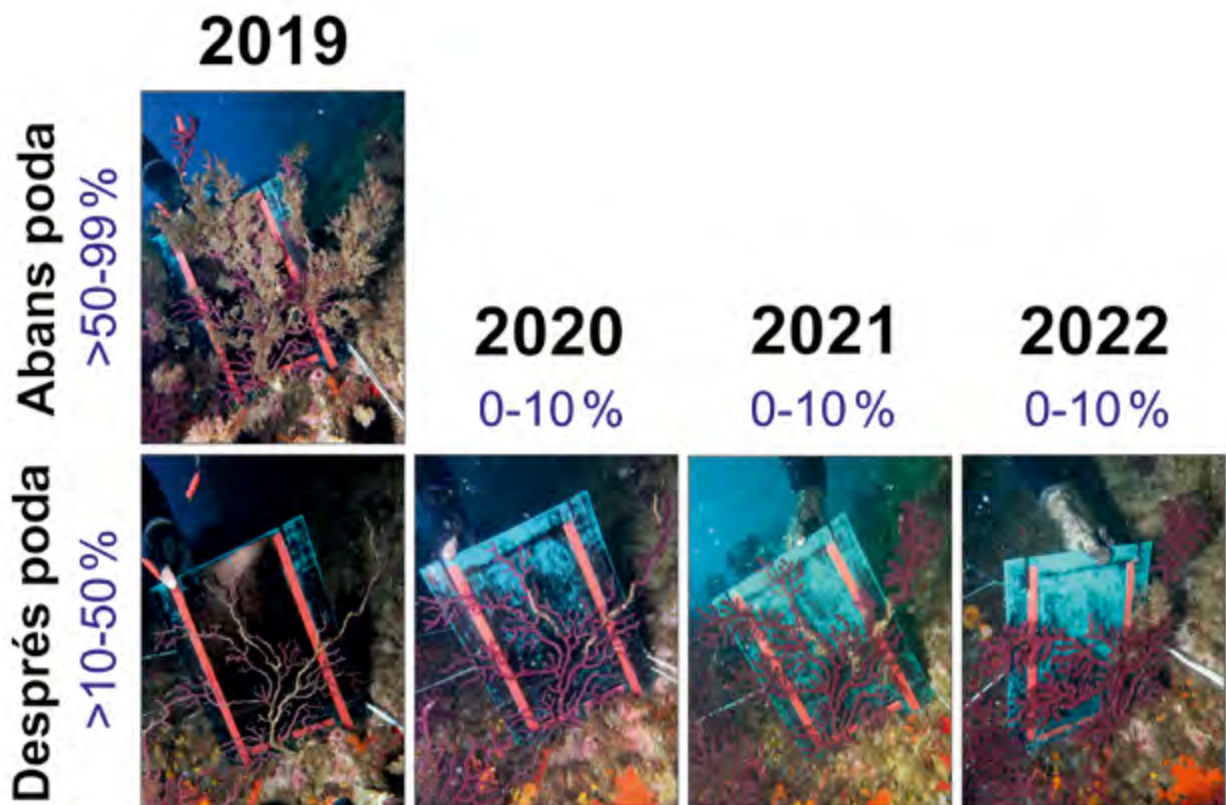
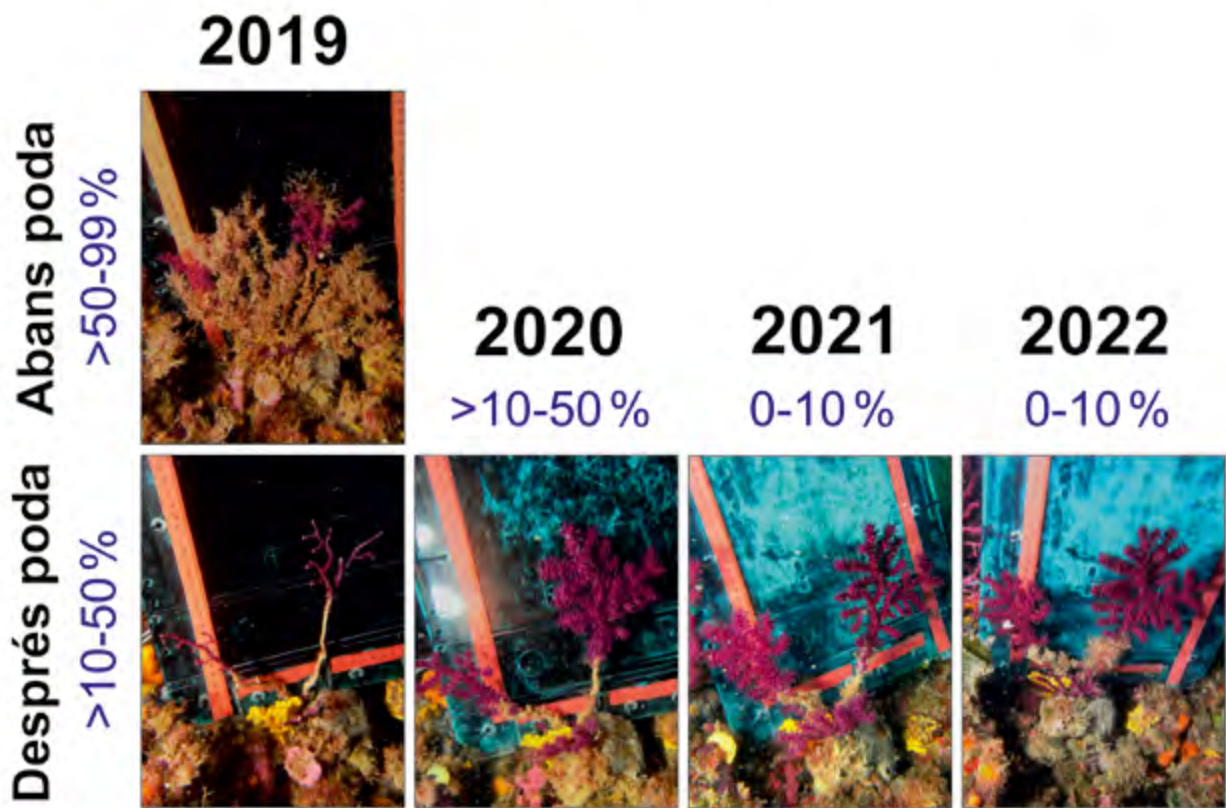
Acció de poda l'any 2019

Abans poda

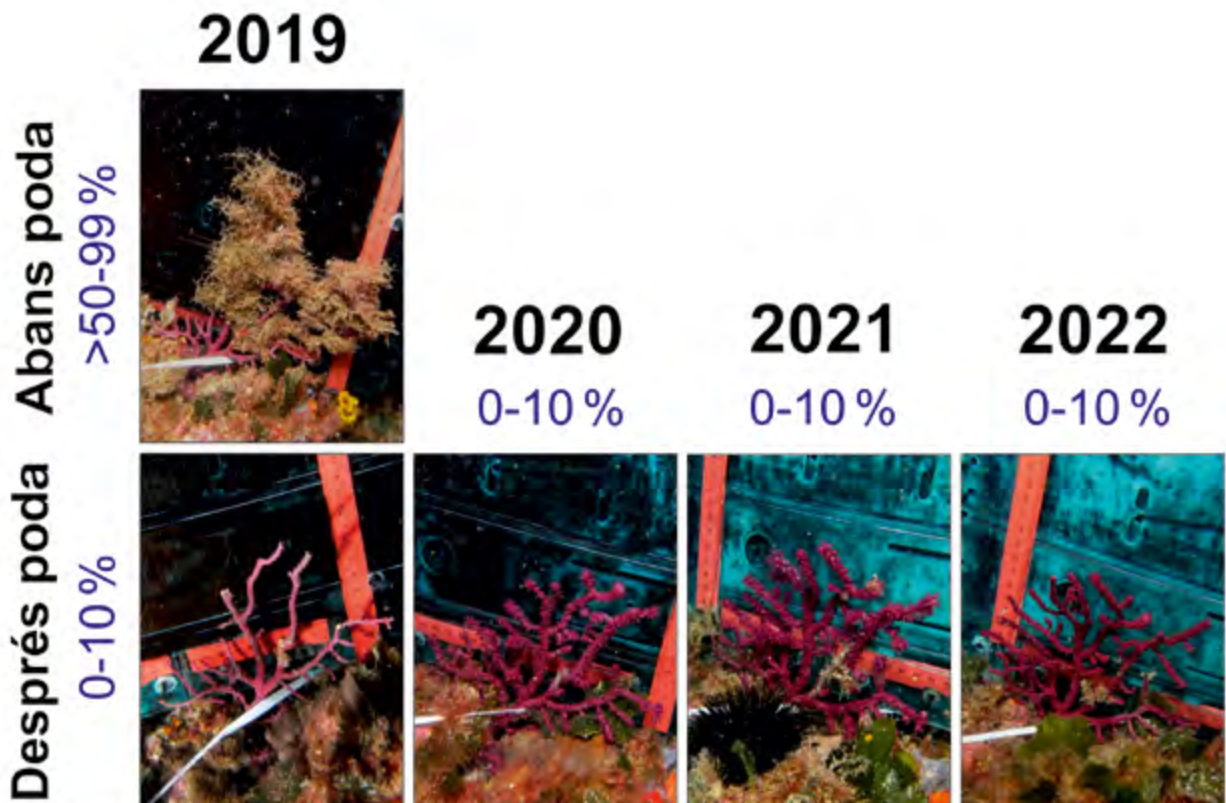
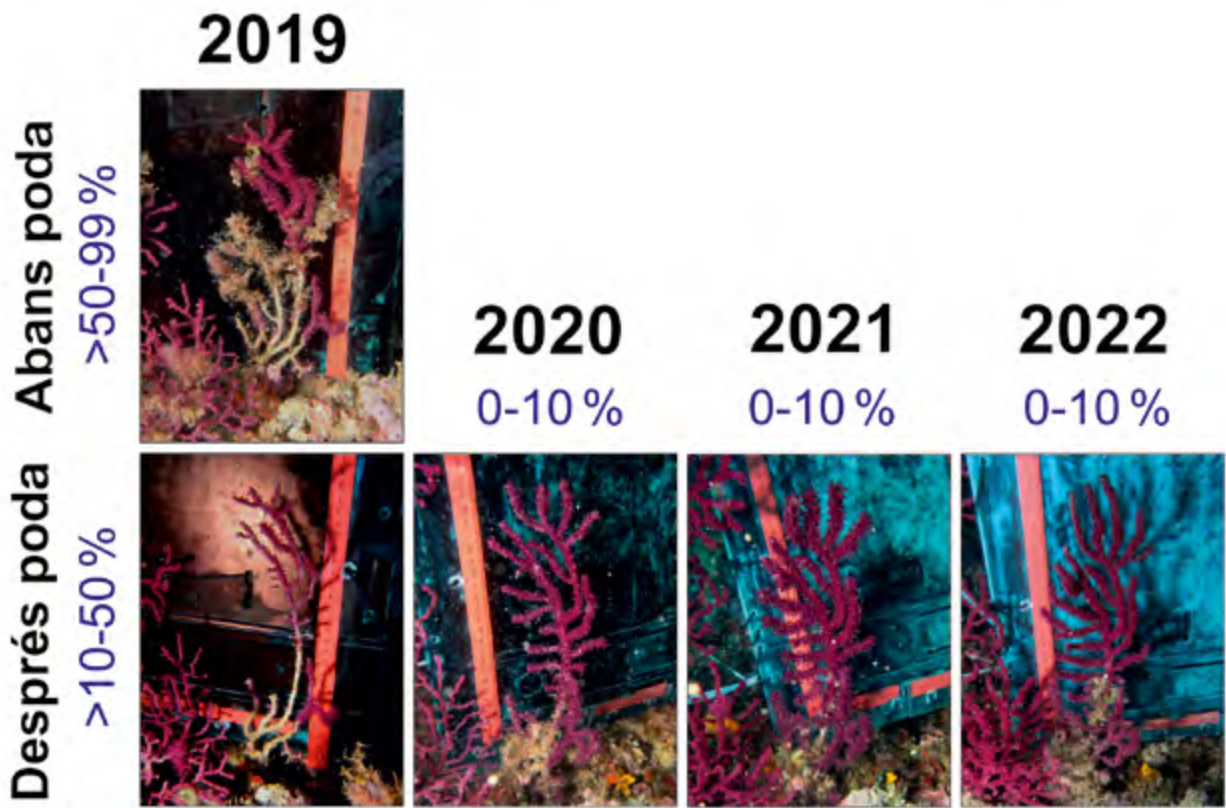
Després poda

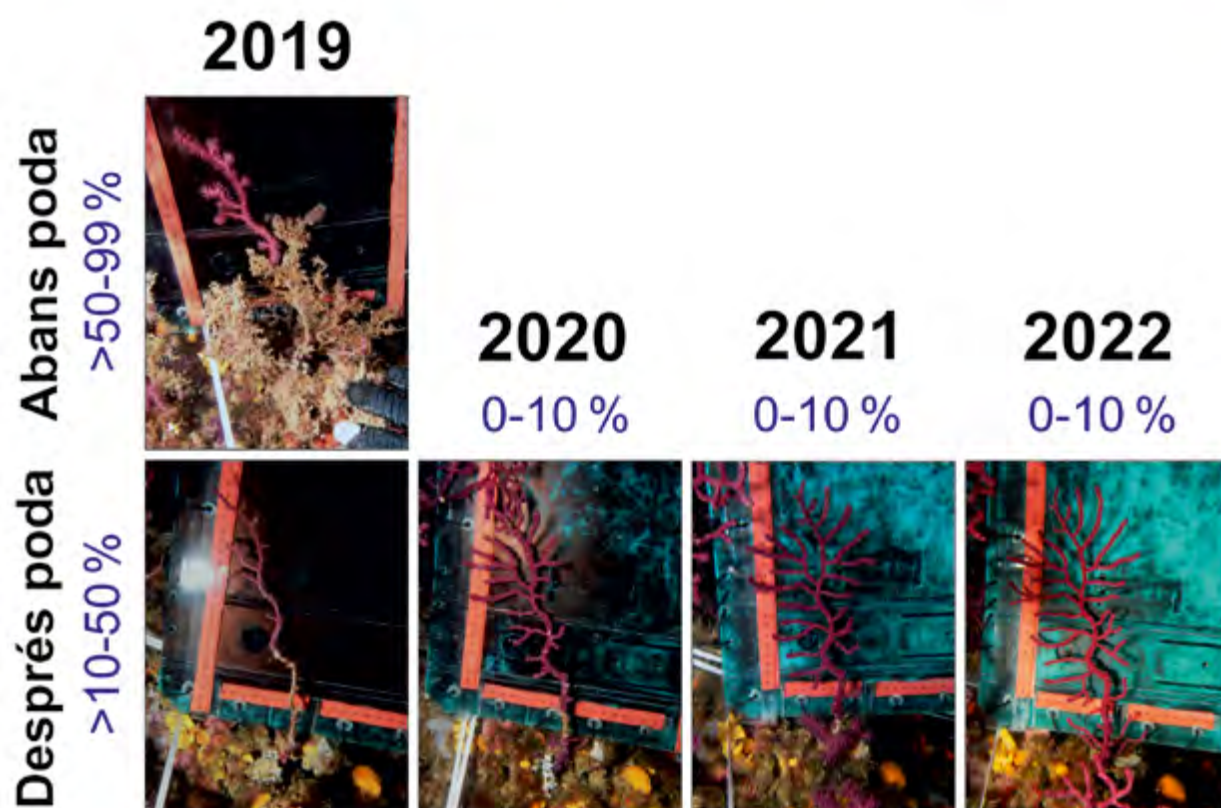
Annex 1a. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de poda.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

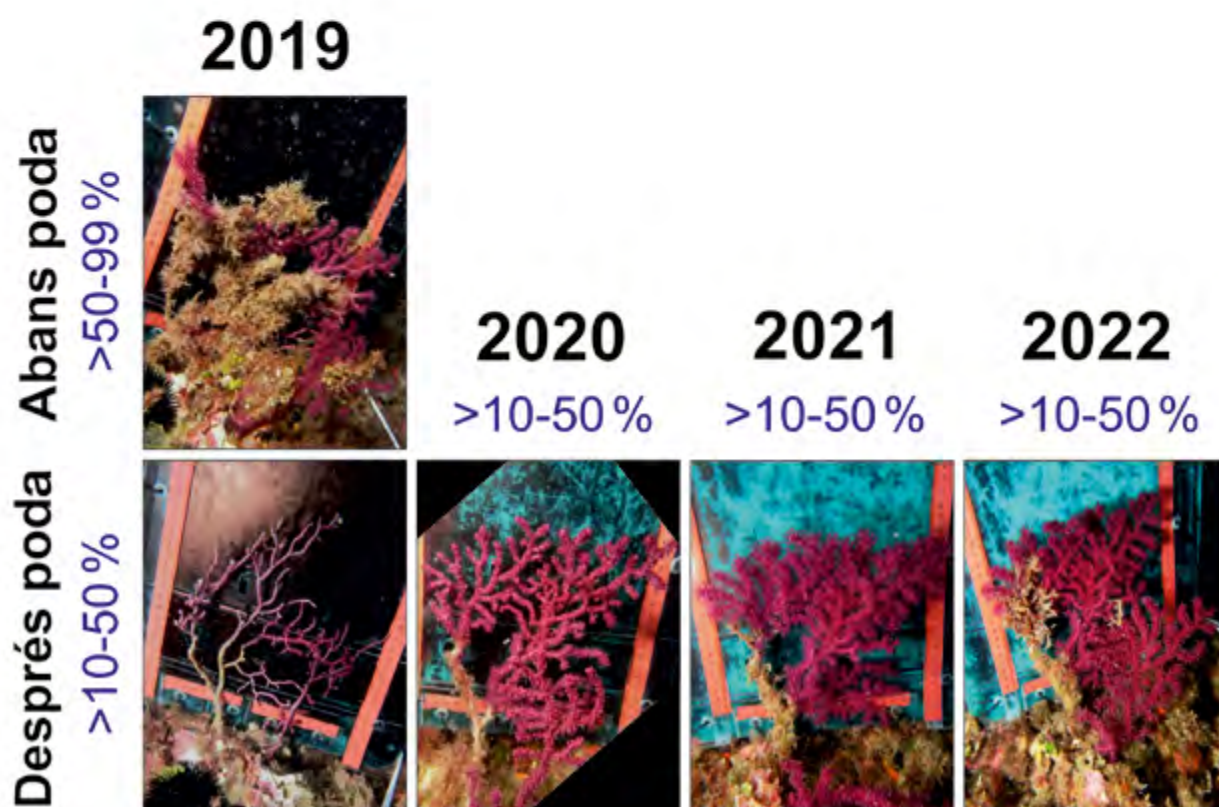
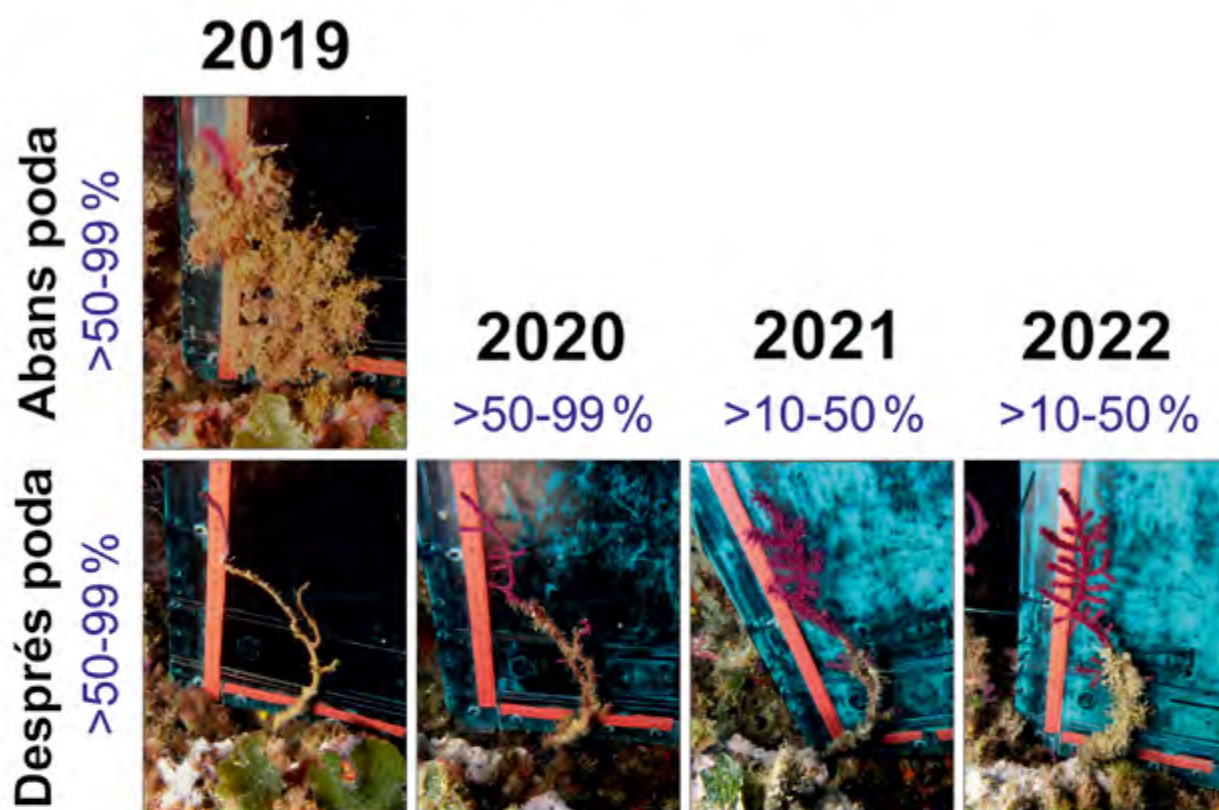
Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

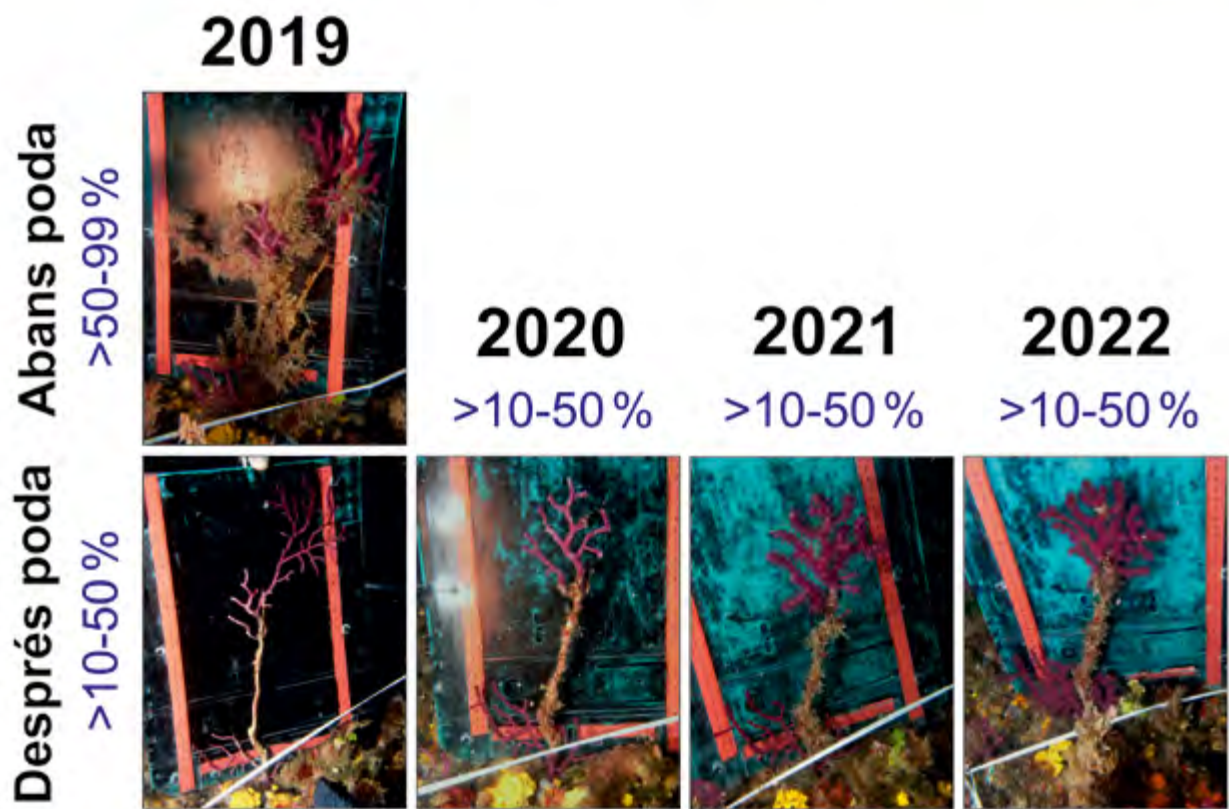
Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

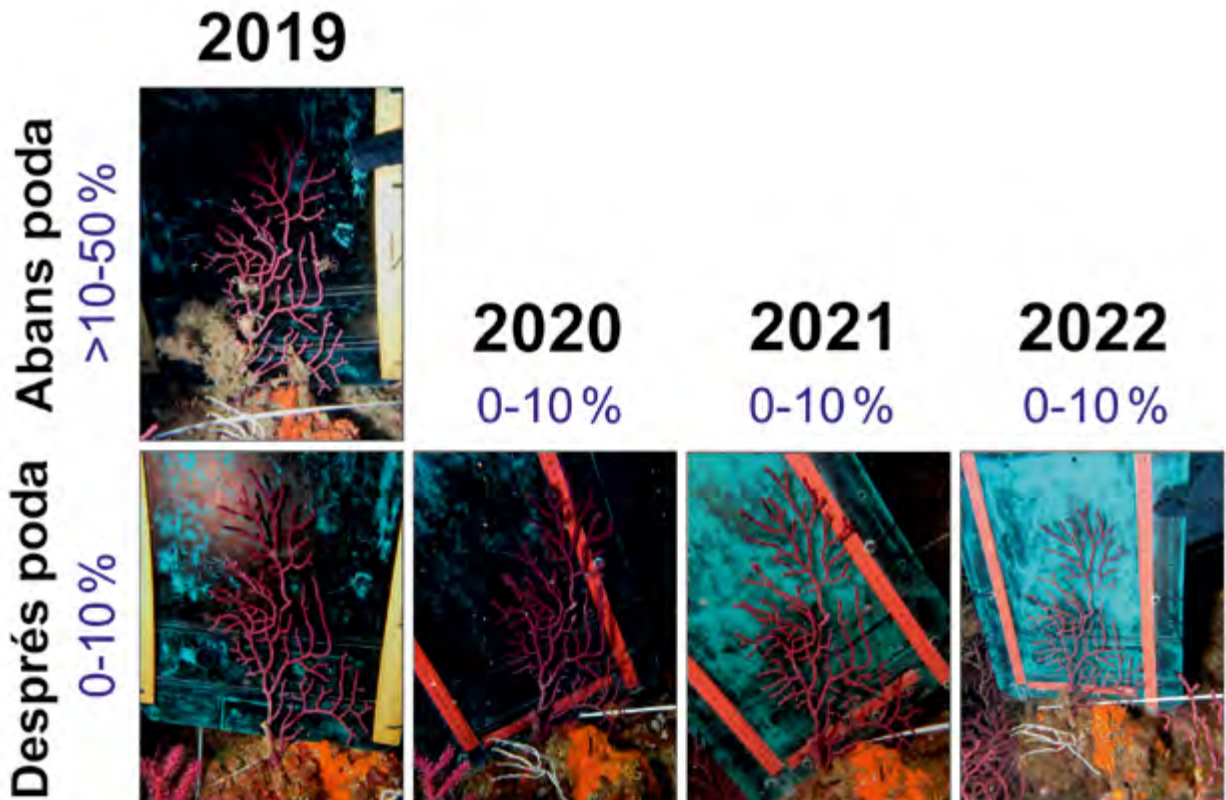
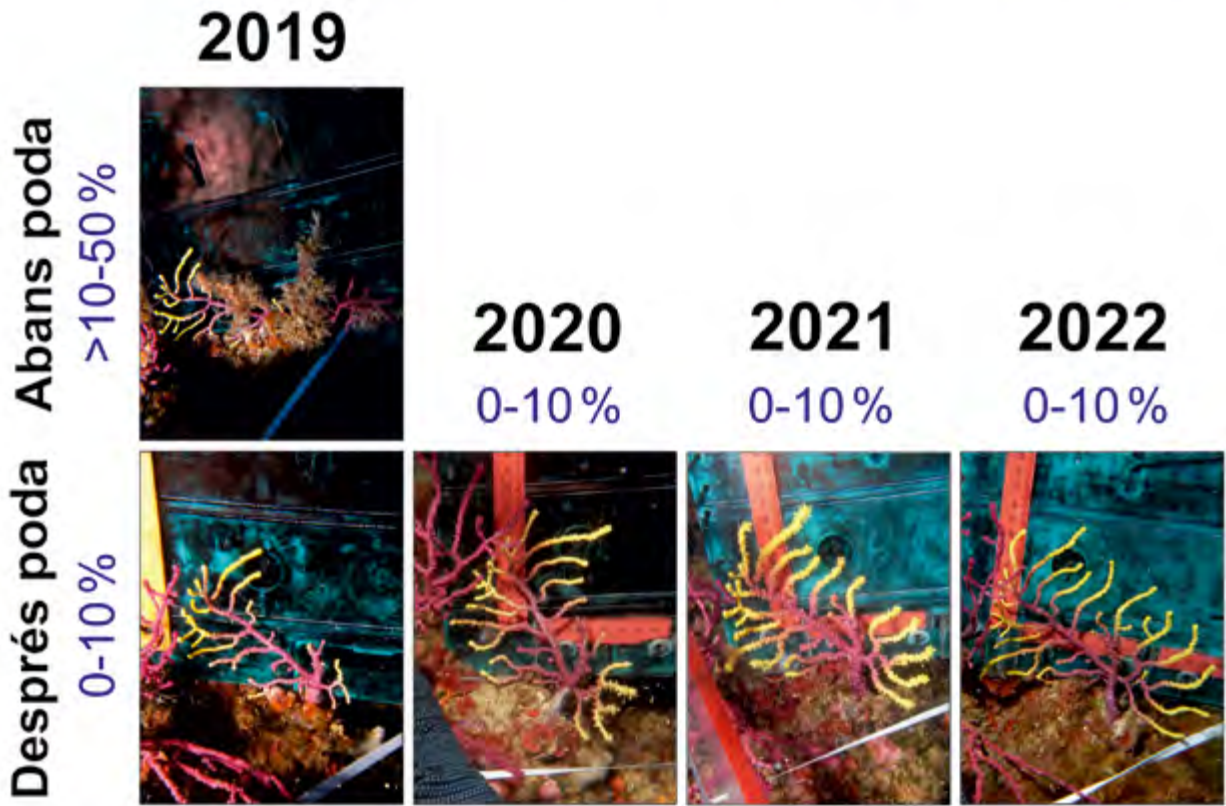
Annex 1b. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de poda.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99 % l'any 2019 i de >10-50 % el 2022.

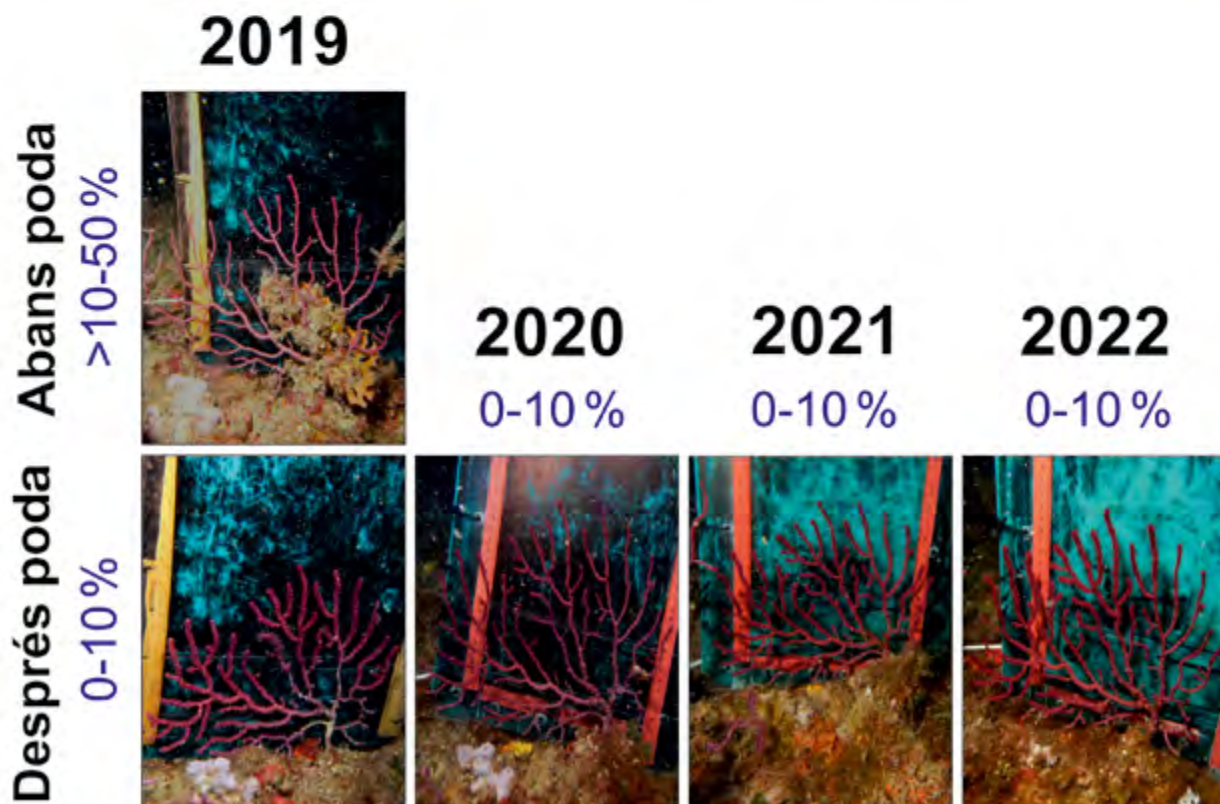
Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% l'any 2019 i de >10-50% el 2022.

Annex 1c. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de poda.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

2019

Abans poda
>10-50%

2020
0-10%

2021
0-10%

2022
0-10%

Després poda
0-10%

2019

Abans poda
>10-50%

2020
0-10%

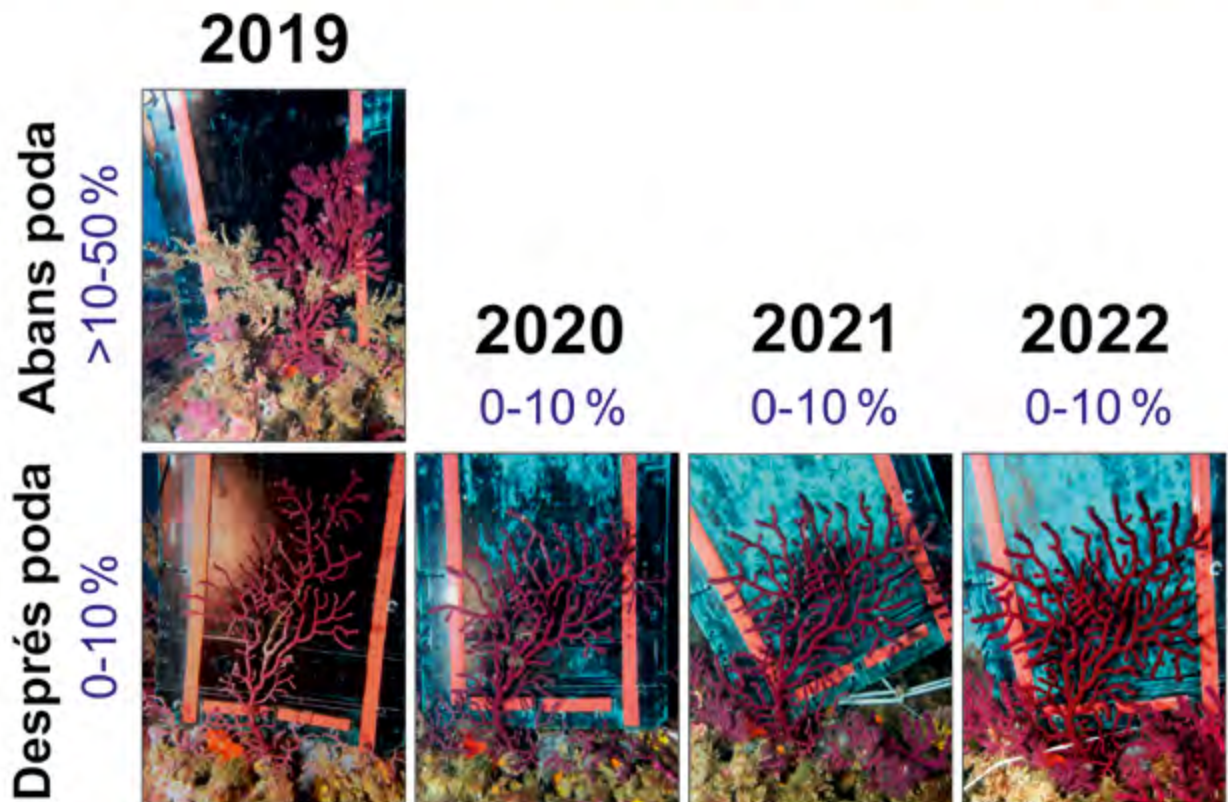
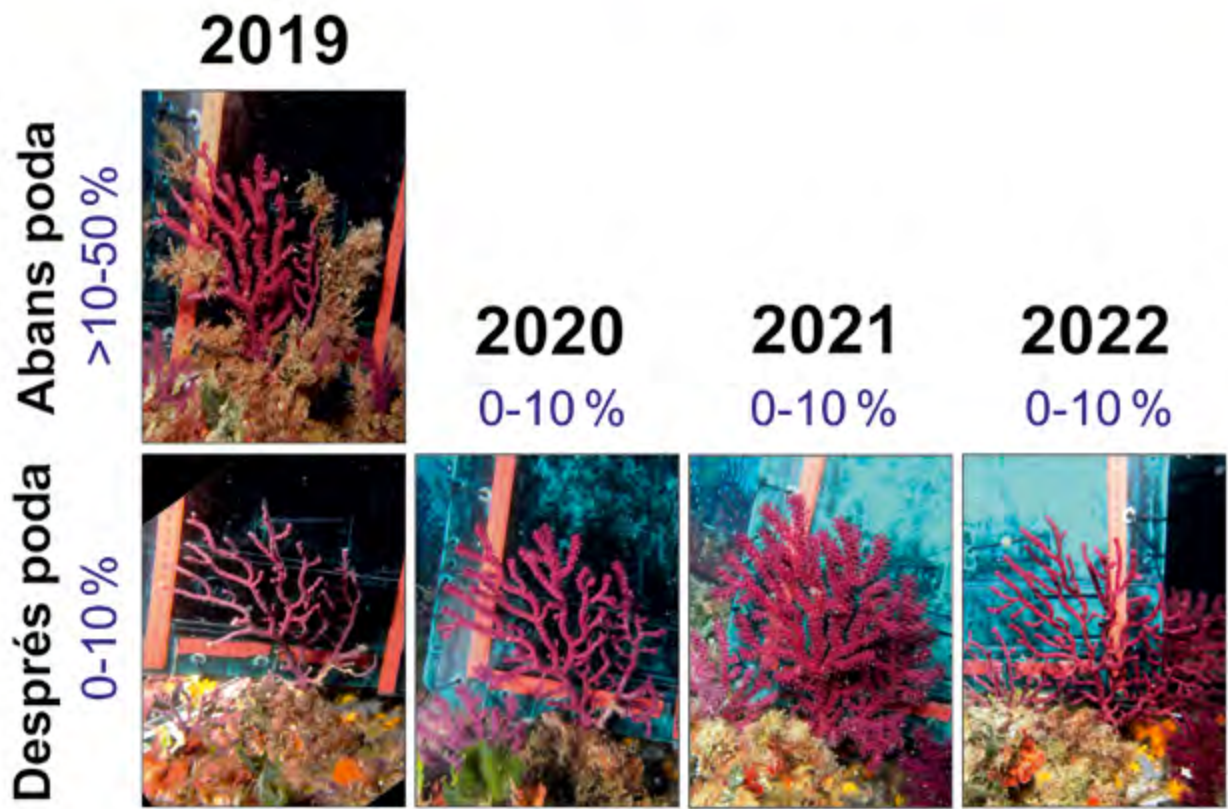
2021
0-10%

2022
0-10%

Després poda
0-10%

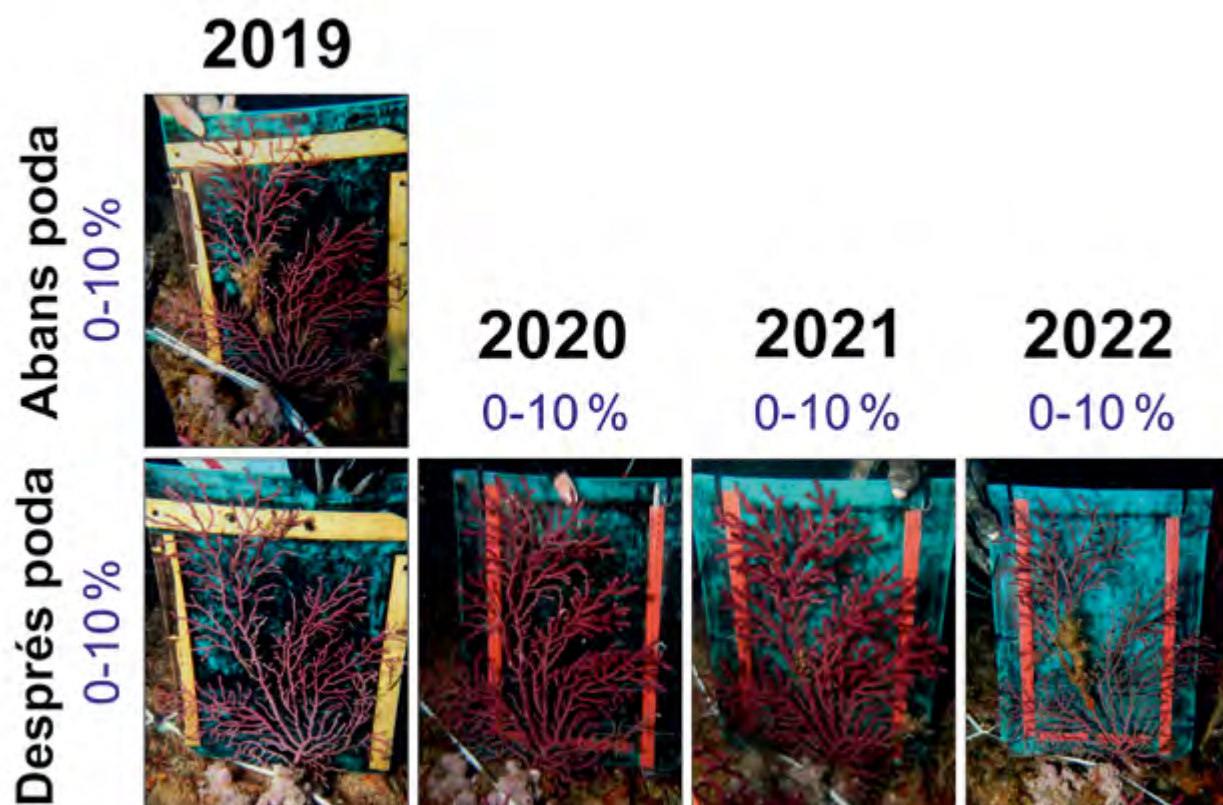
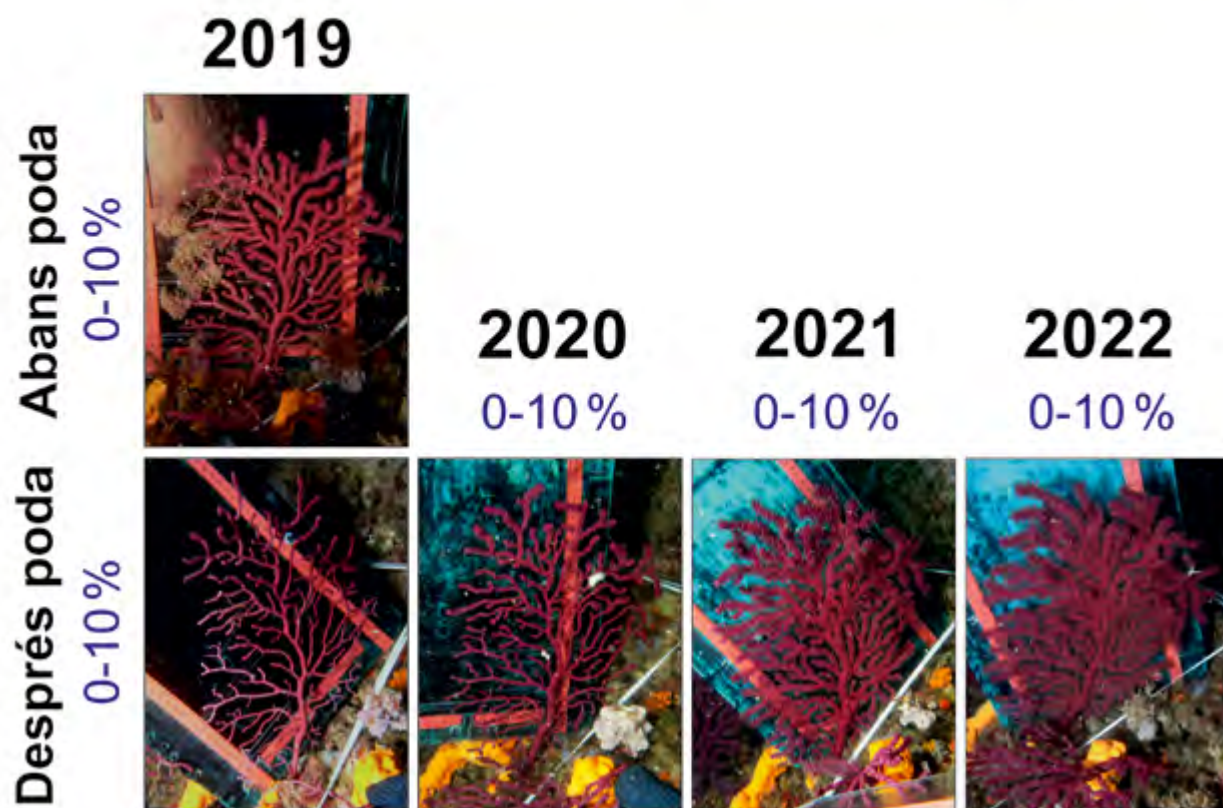

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% l'any 2019 i del 0-10% el 2022.

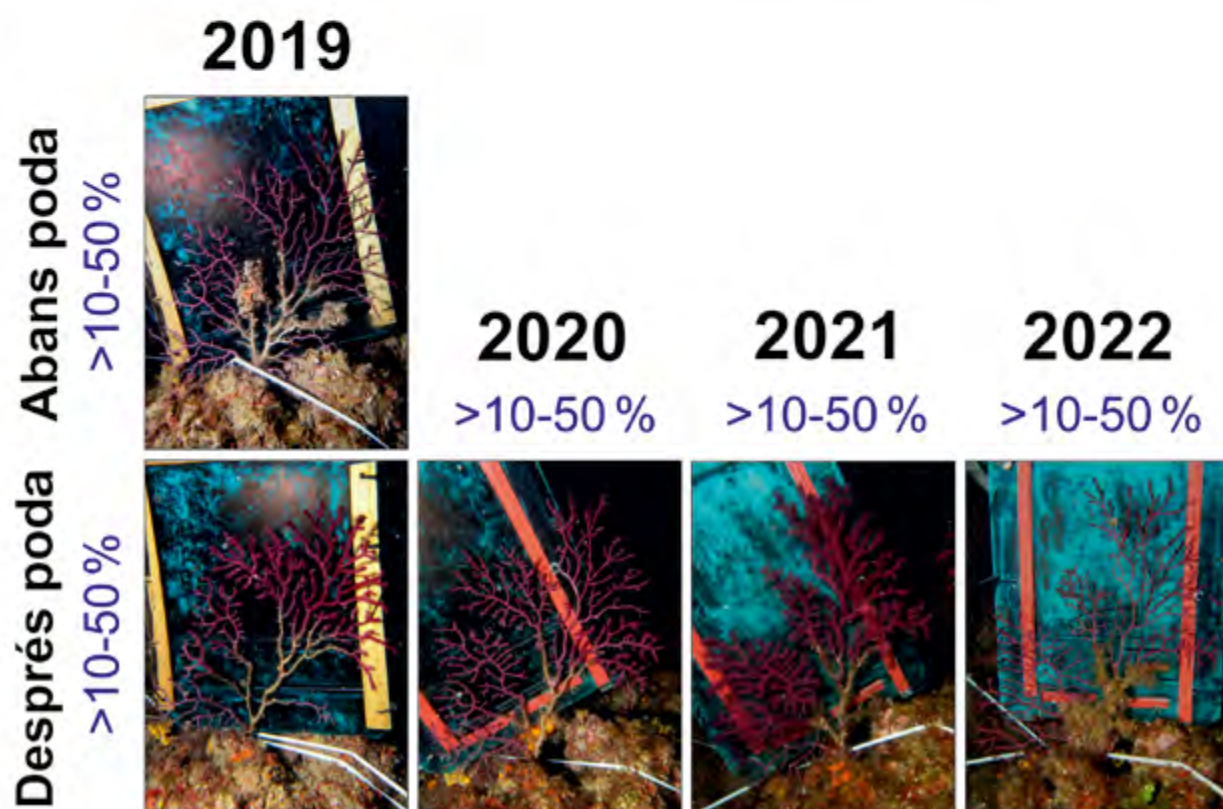
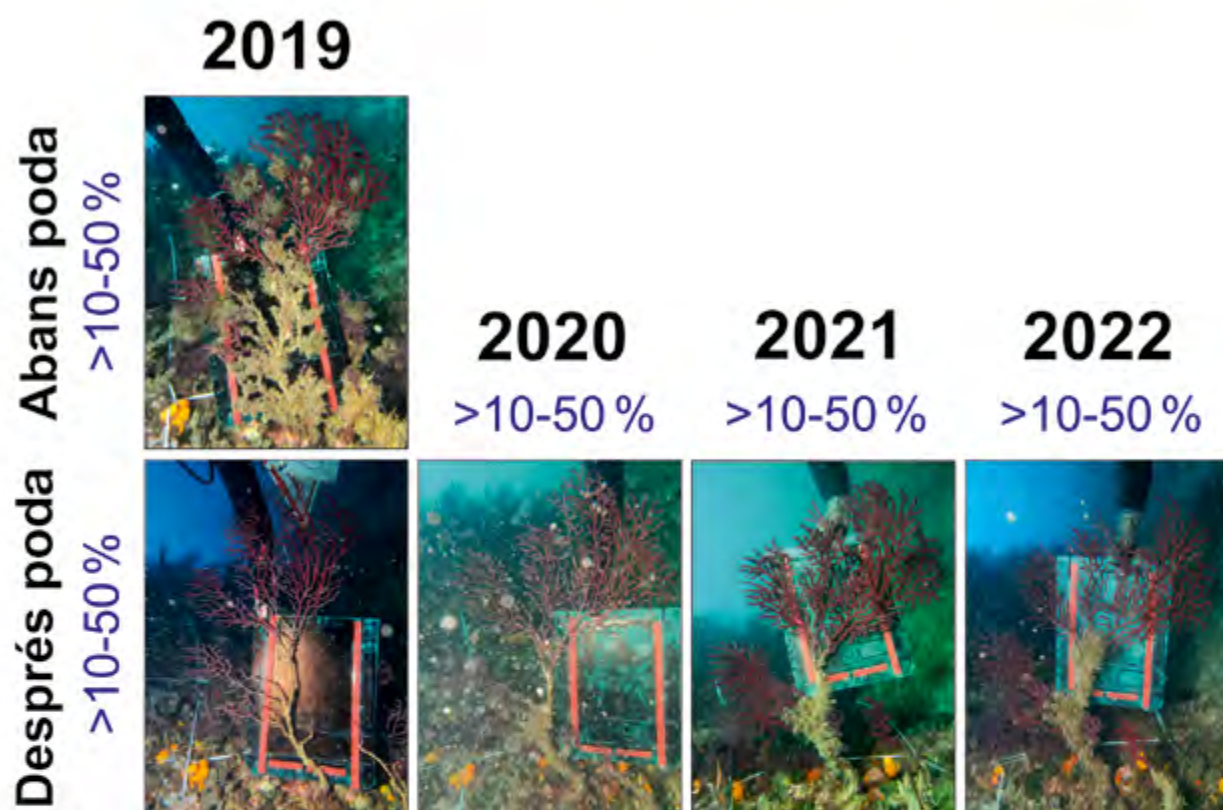
Annex 1d. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de poda.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 i 2022.

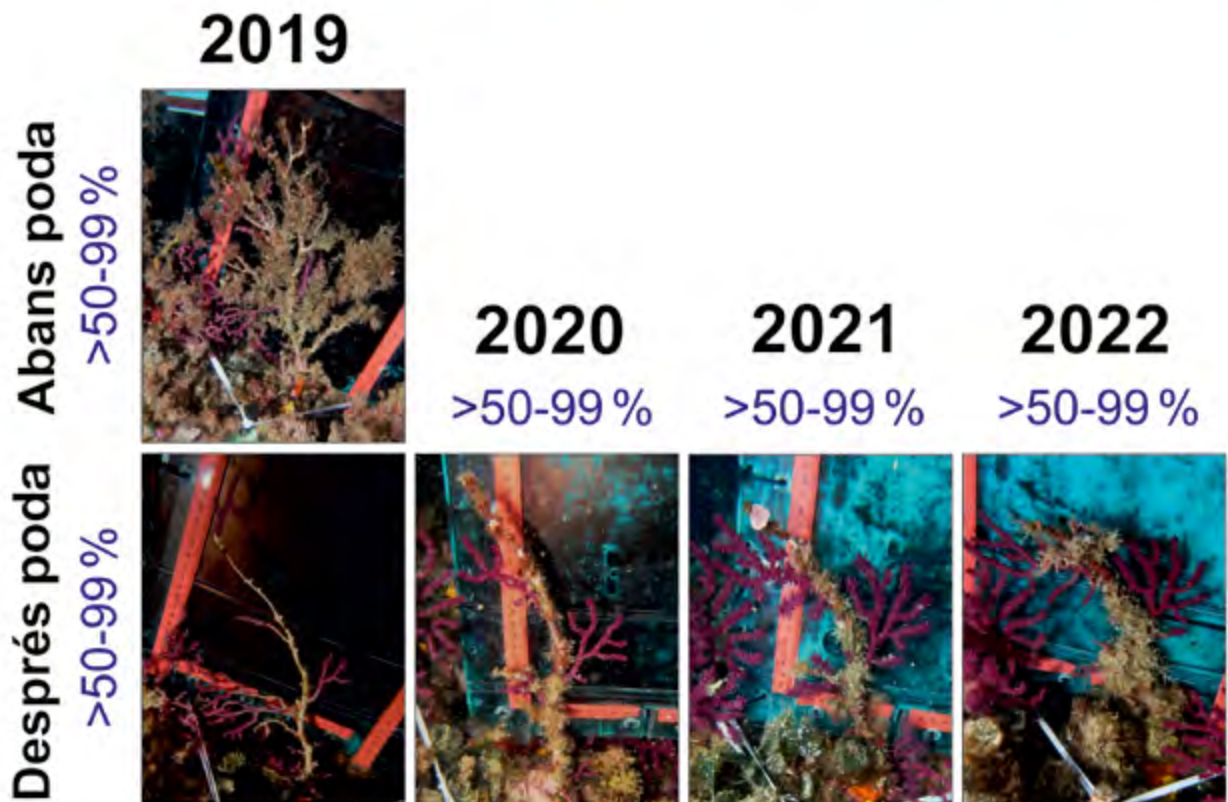
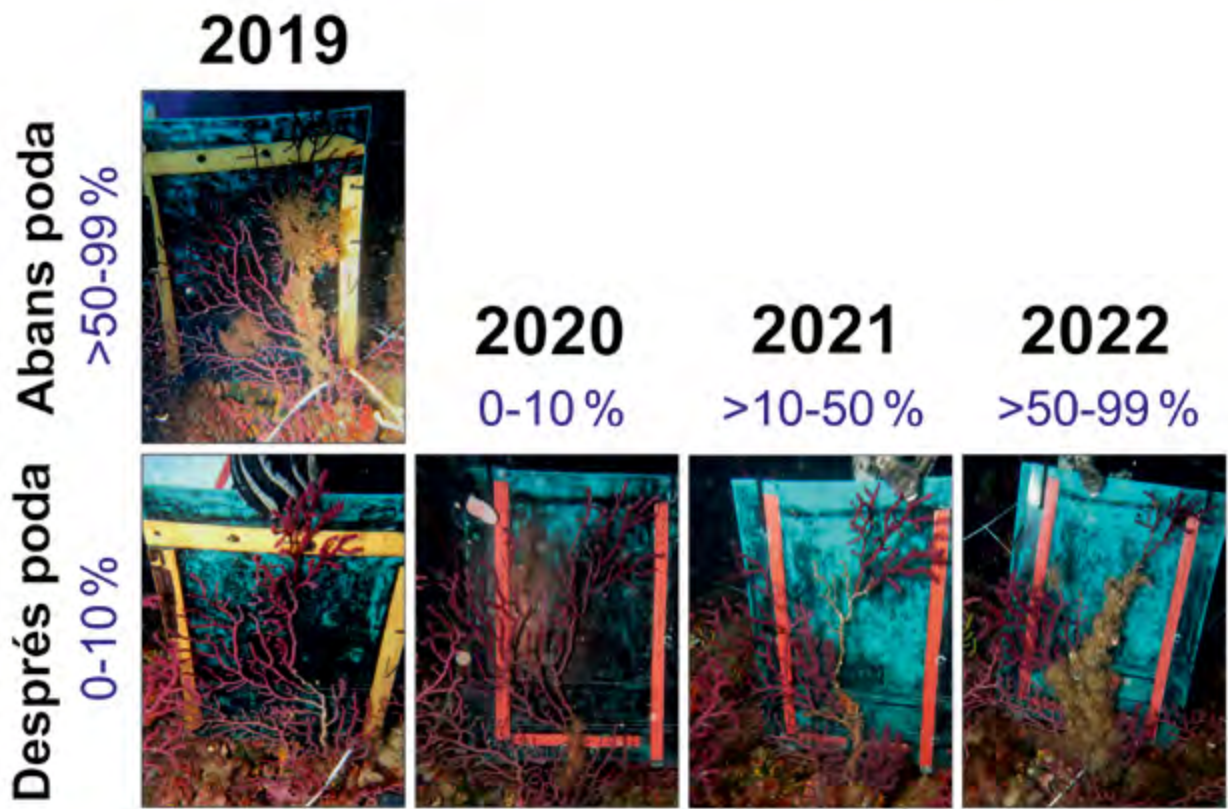
Annex 1e. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de poda.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% els anys 2019 i 2022.

Annex 1f. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de poda.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% els anys 2019 i 2022.

Annex 2

Fotografies de *Paramuricea clavata* del tractament de control

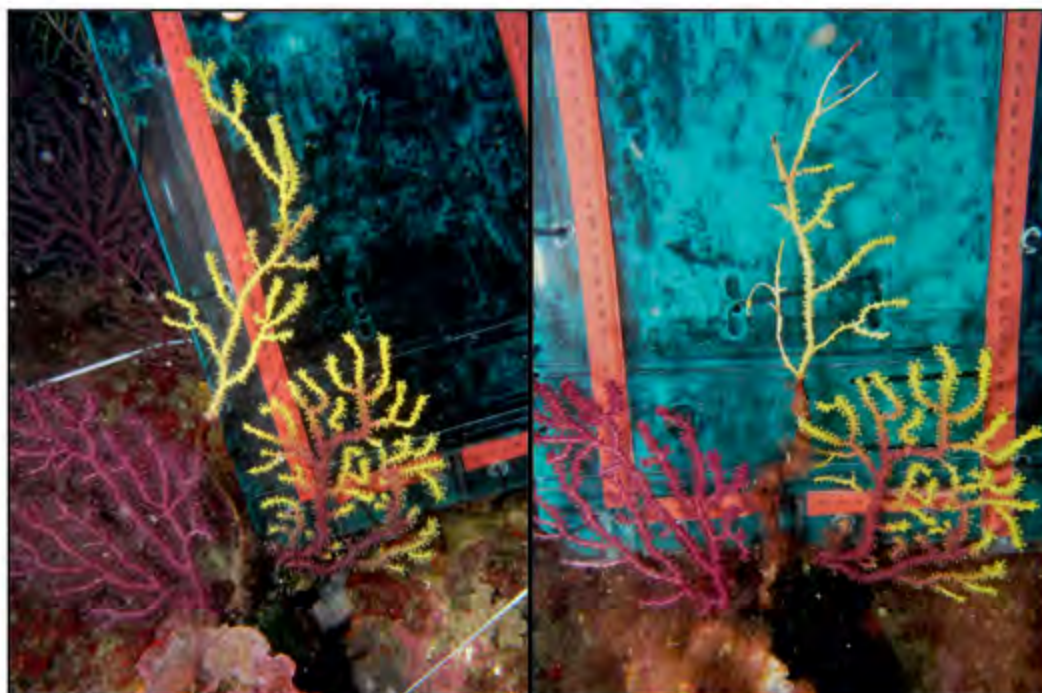
Fotografies de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* durant el seguiment de l'acció de restauració de la poda de branques mortes al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter: tractament Control. Es mostren diversos conjunts de fotografies de les mateixes colònies de *P. clavata* al llarg dels anys d'estudi: 2019, 2020, 2021 i 2022; per diferents graus d'incidència de mortalitat parcial de les colònies (el percentatge de la superfície afectada).

- a Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 i 2022.
- b Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% els anys 2019 i 2022.
- c Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% els anys 2019 i 2022.
- d Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% l'any 2019 i de >10-50% el 2022.
- e Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% l'any 2019 i de >50-99% el 2022.
- f Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de 50-99% l'any 2019 i mortes (100%) el 2022.

Colònies control

2019

2022

Annex 2a. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de control.
Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

2022

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

2022

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

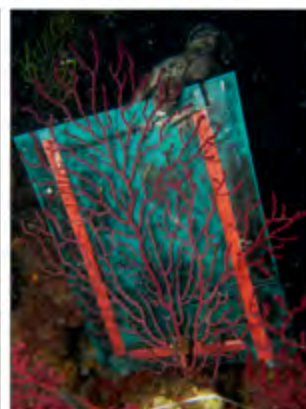

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

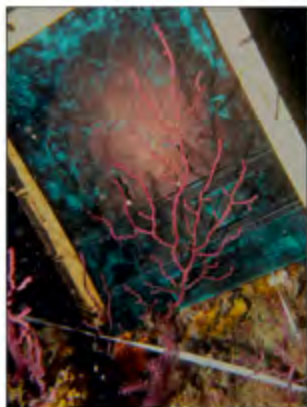
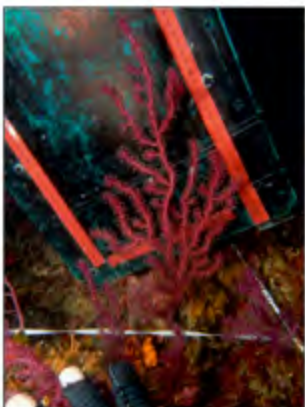

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

Annex 2b. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de control.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

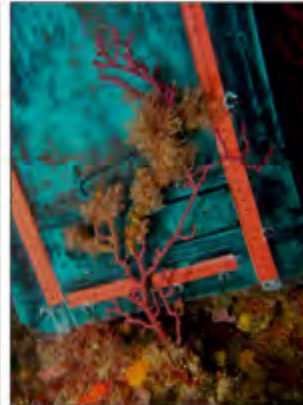
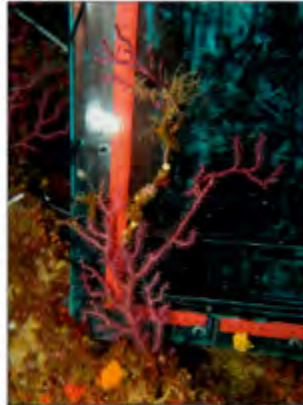
2022

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

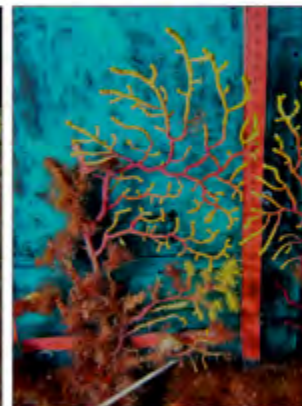

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

2022

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

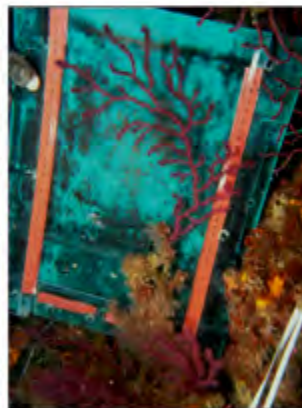

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

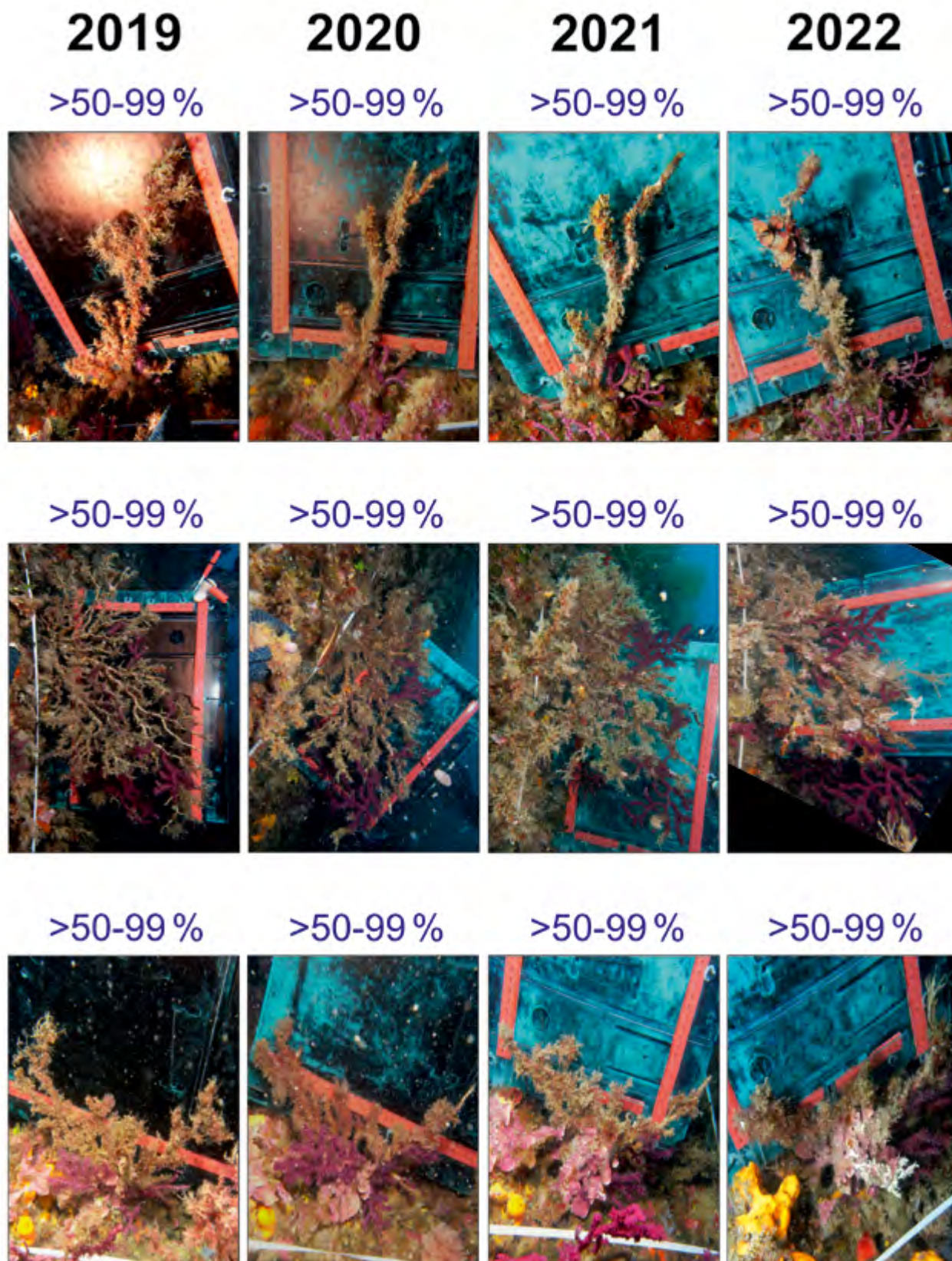
>10-50 %

>10-50 %

Annex 2c. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de control.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99 % els anys 2019 i 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% els anys 2019 i 2022.

2019

>50-99%

2020

>50-99%

2021

>50-99%

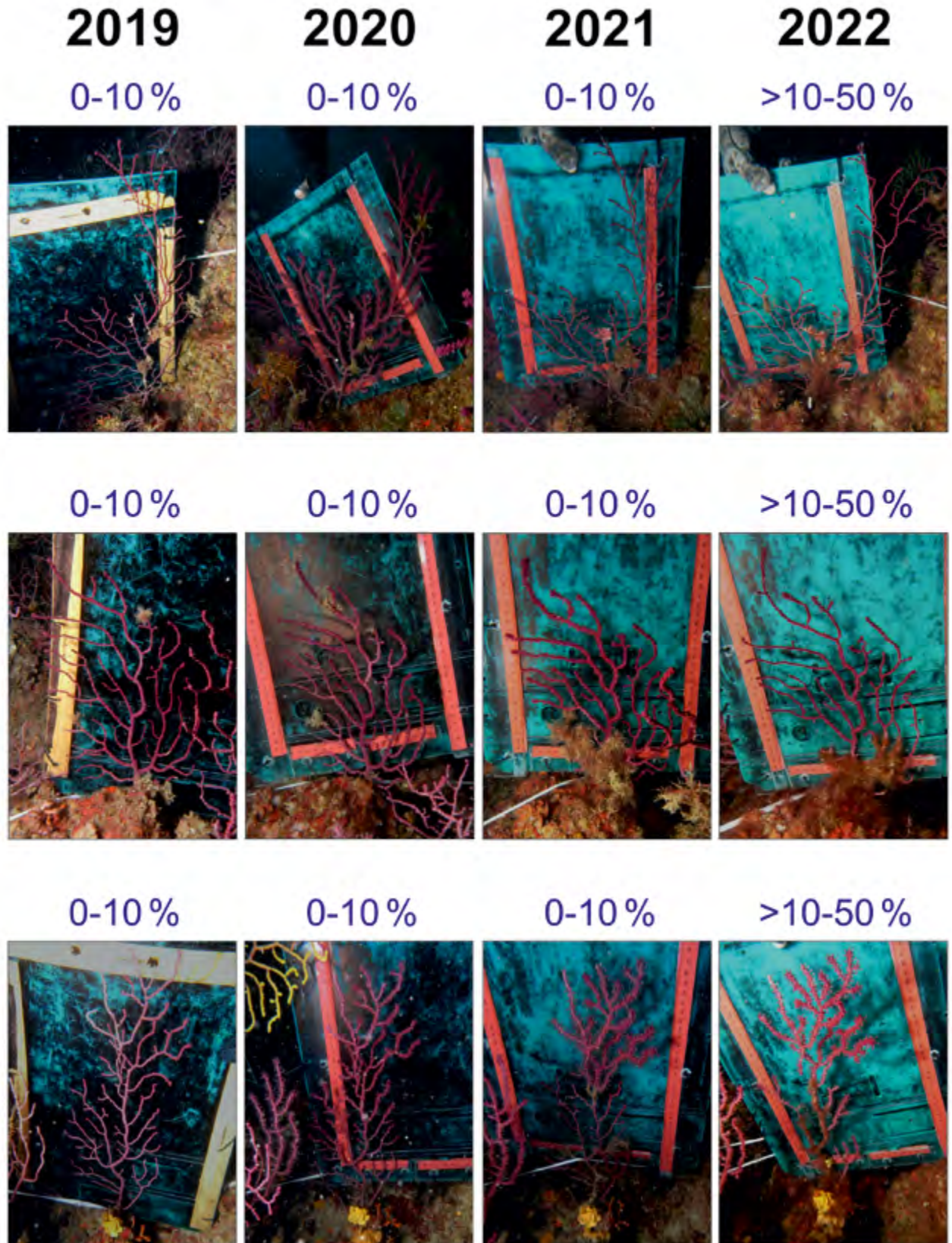

2022

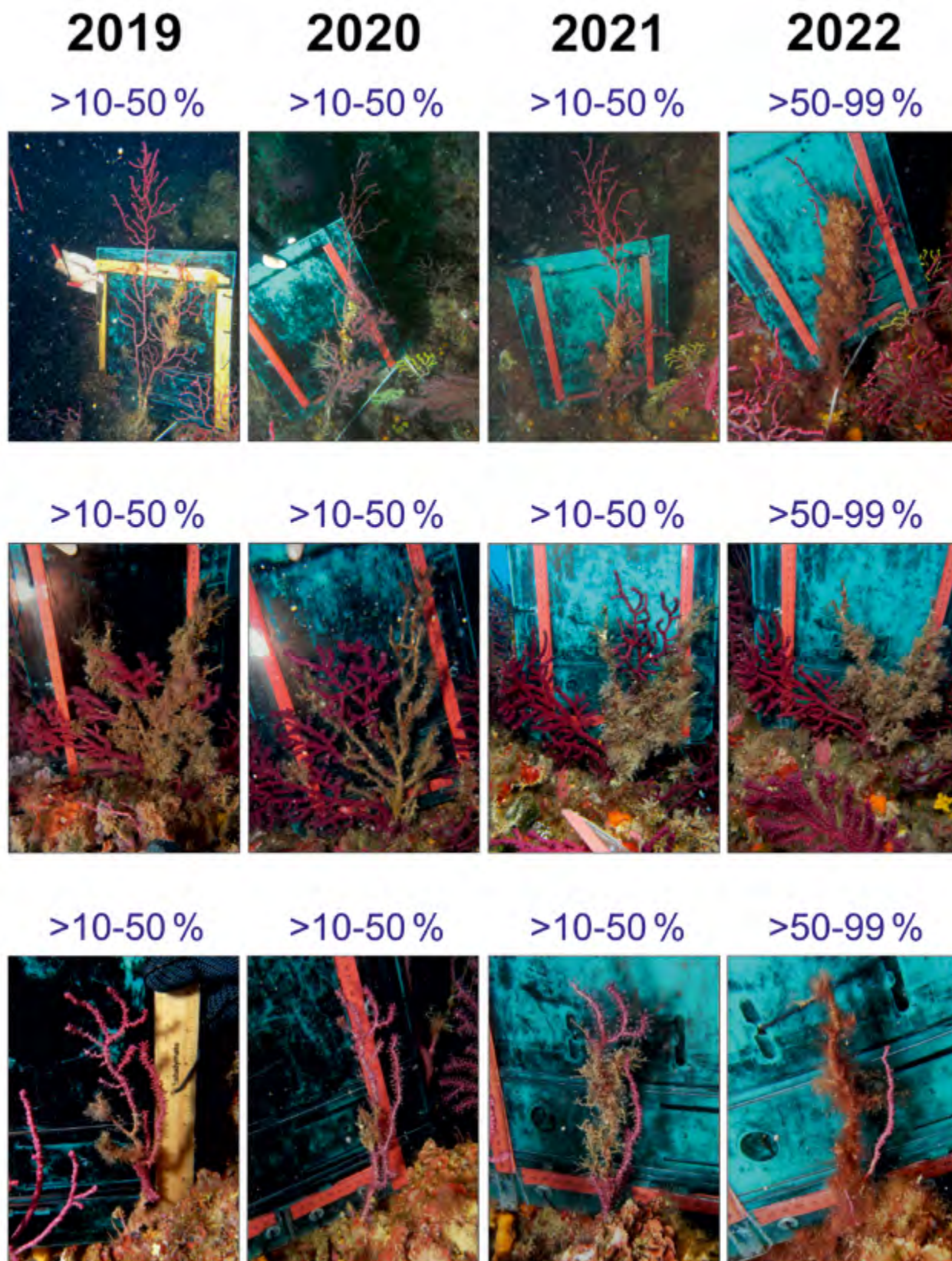
>50-99%

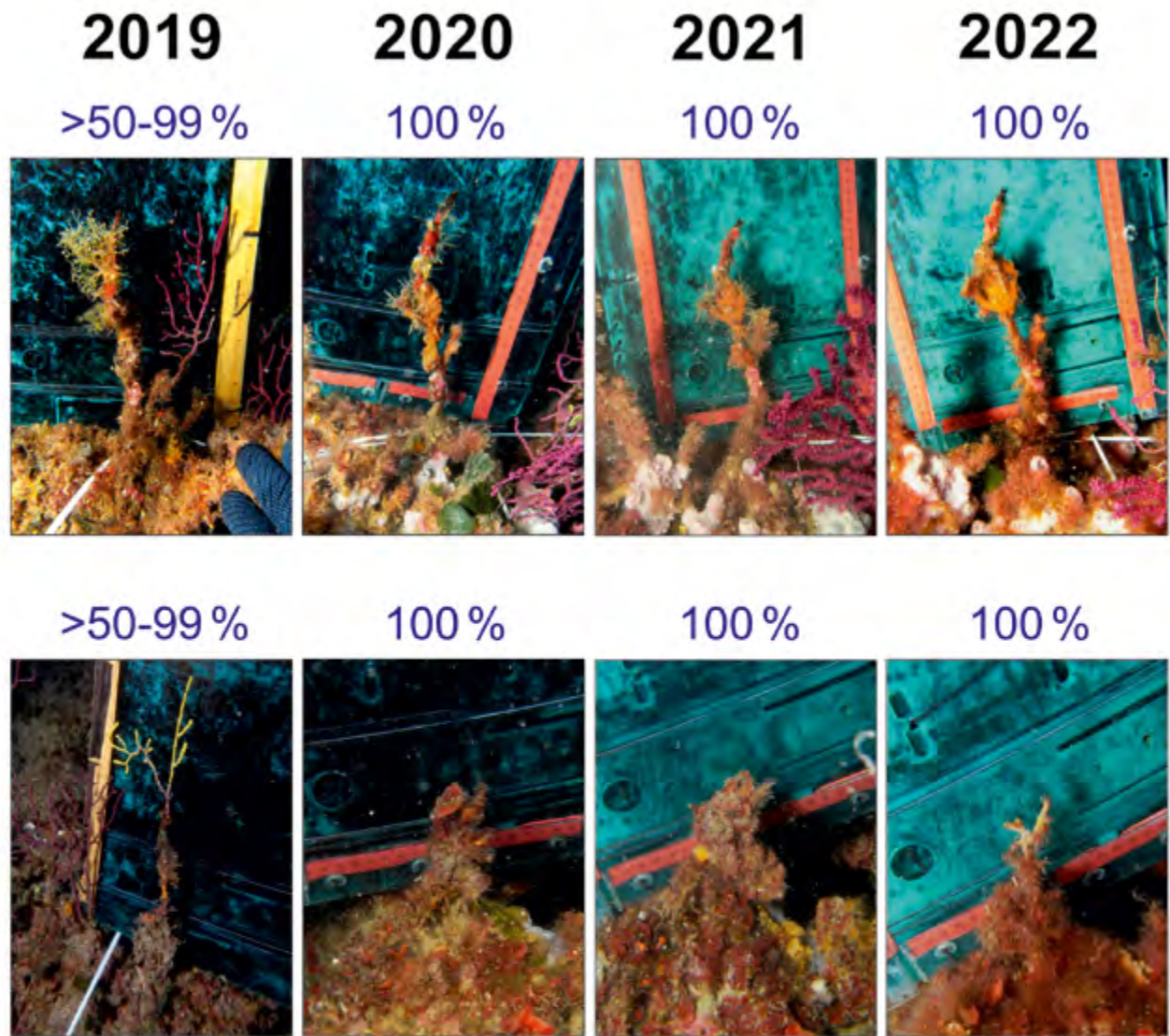
Annex 2d. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de control.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % l'any 2019 i de >10-50 % el 2022.

Annex 2e. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de control.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % l'any 2019 i de >50-99 % el 2022.

Annex 2f. Colònies de *Paramuricea clavata* del tractament de control.
Colònies amb >50-99 % d'incidència de mortalitat parcial l'any 2019, i mortes (amb 100 %) el 2022.

Annex 3

Fotografies del tractament de poda amb *Eunicella singularis*

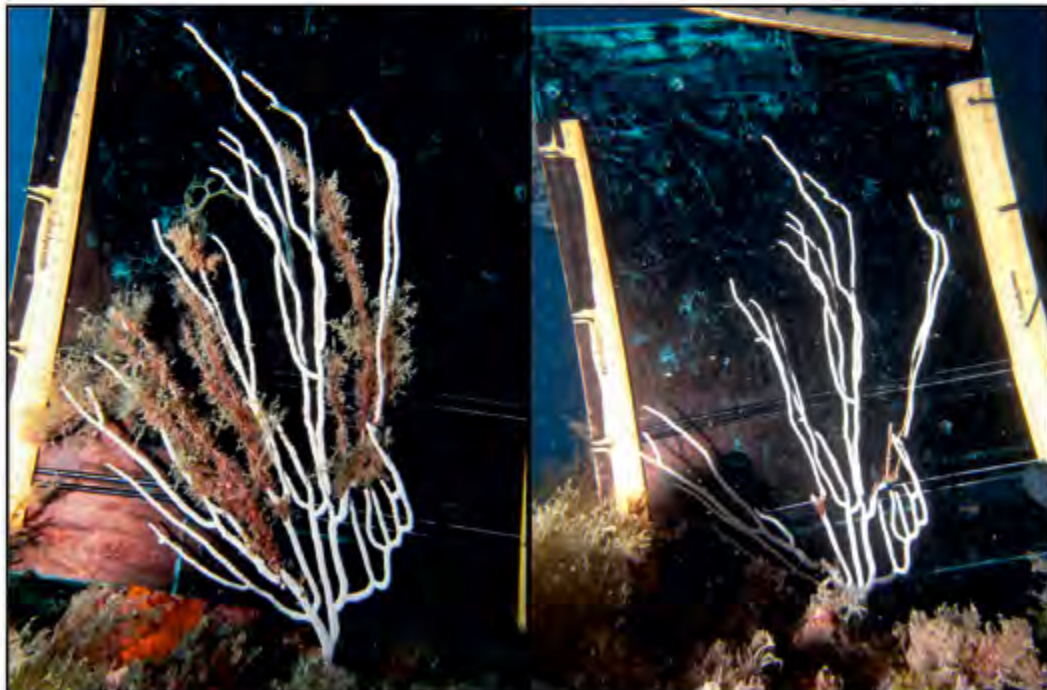
Fotografies de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* durant el seguiment de l'acció de restauració de la poda de branques mortes al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter: tractament de Poda. Es mostren diversos conjunts de fotografies de les mateixes colònies d' *E. singularis* al llarg dels anys d'estudi: 2019 abans i després de l'acció de poda, 2020, 2021 i 2022; per diferents graus d'incidència de mortalitat parcial de les colònies (el percentatge de la superfície afectada).

- a Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% l'any 2019 abans de la poda i del 0-10% el 2022.
- b Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% l'any 2019 abans de la poda i del 0-10% el 2022.
- c Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 abans de la poda i el 2022.
- d Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% els anys 2019 abans de la poda i el 2022.
- e Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% els anys 2019 abans de la poda i el 2022.
- f Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% l'any 2019 abans de la poda i de >10-50% el 2022.

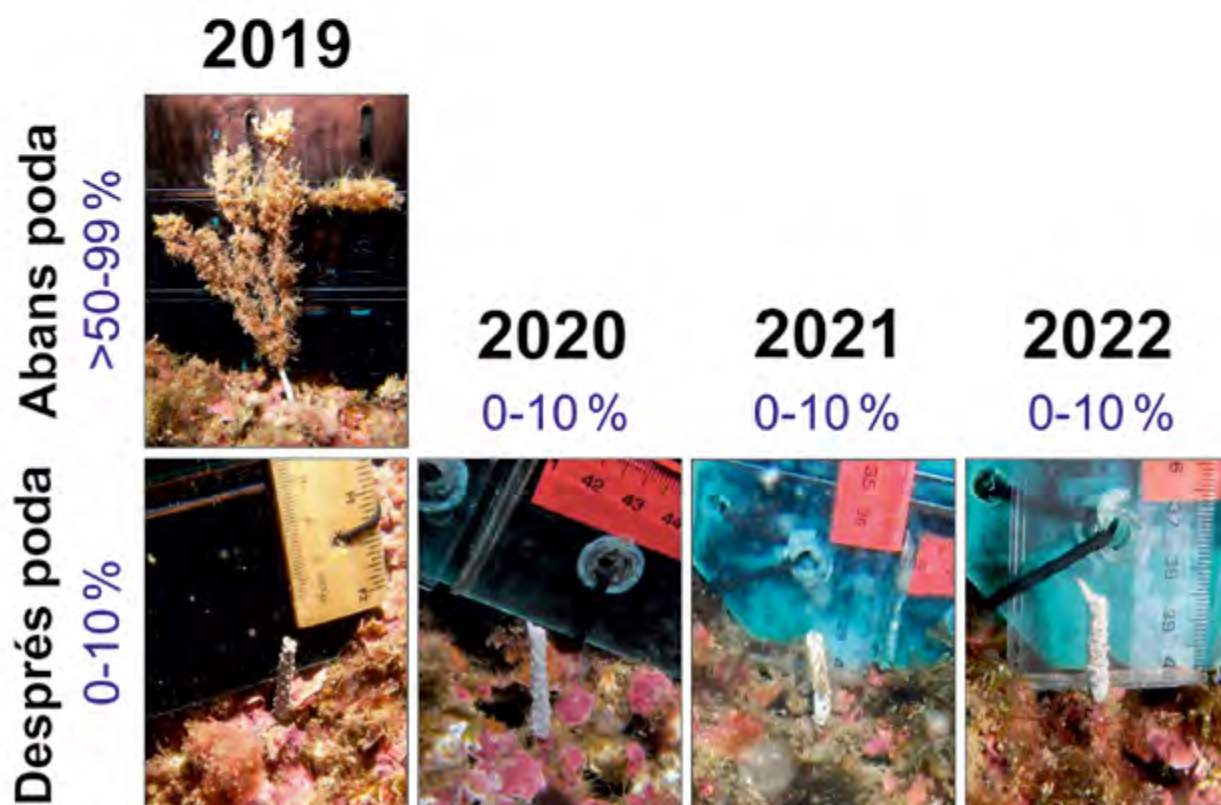
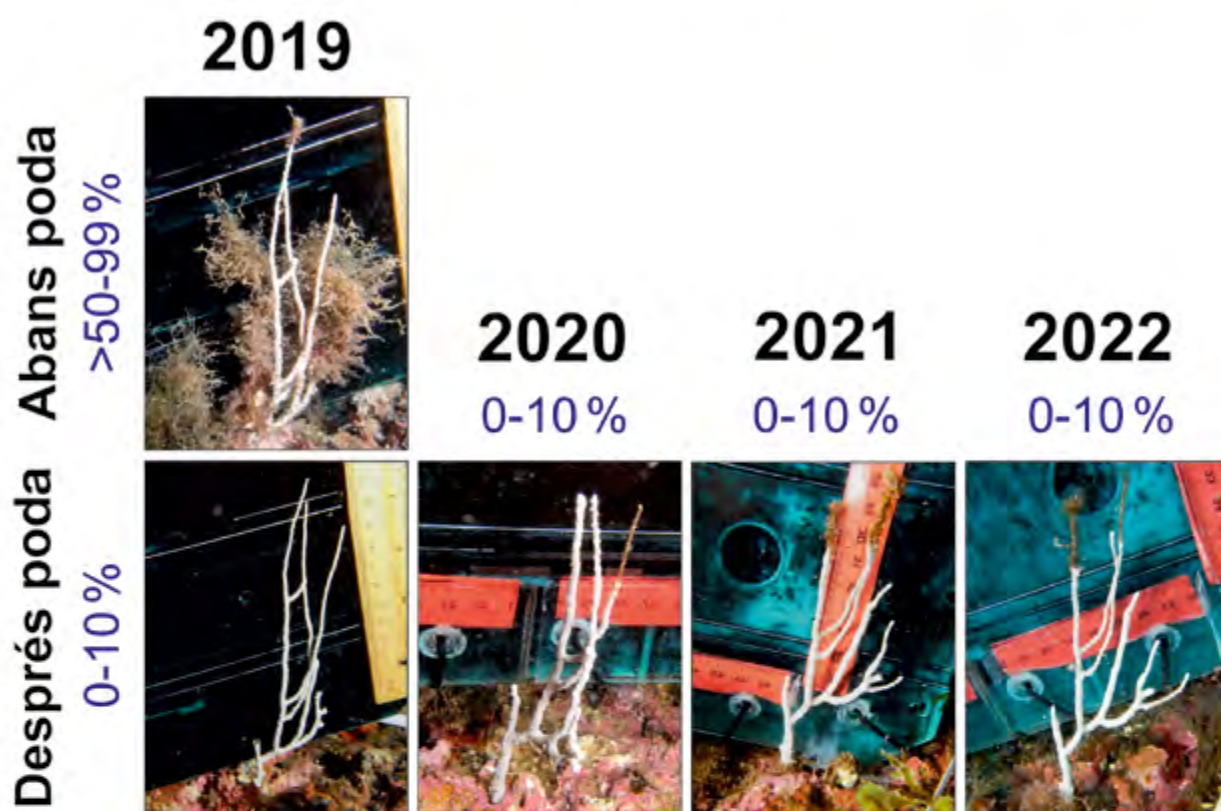
Acció de poda l'any 2019

Abans poda

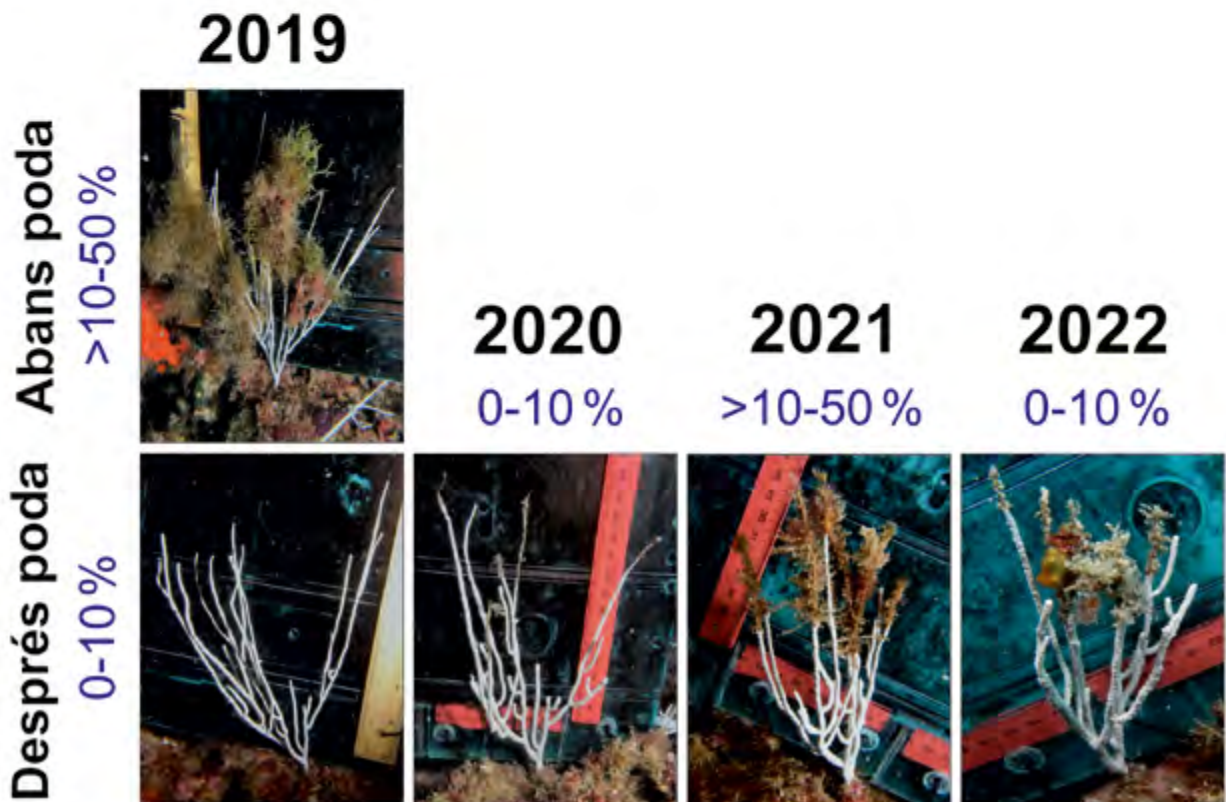
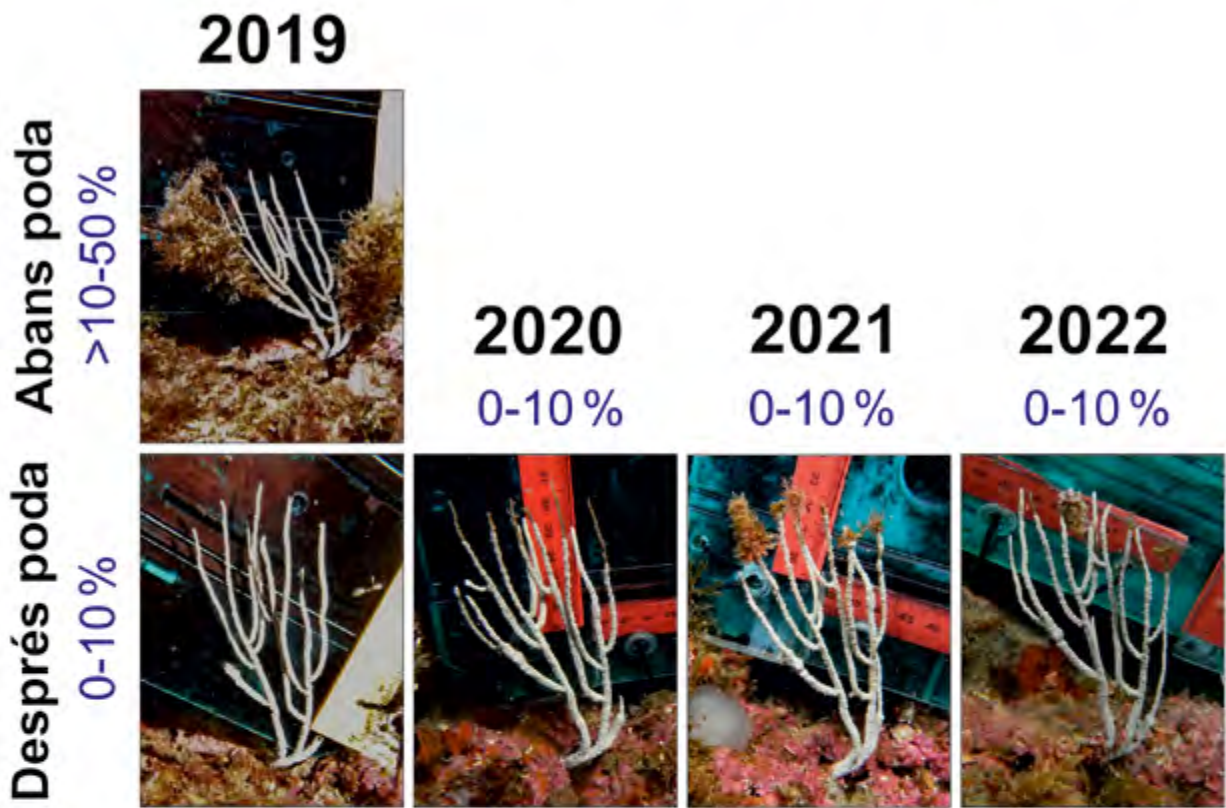
Després poda

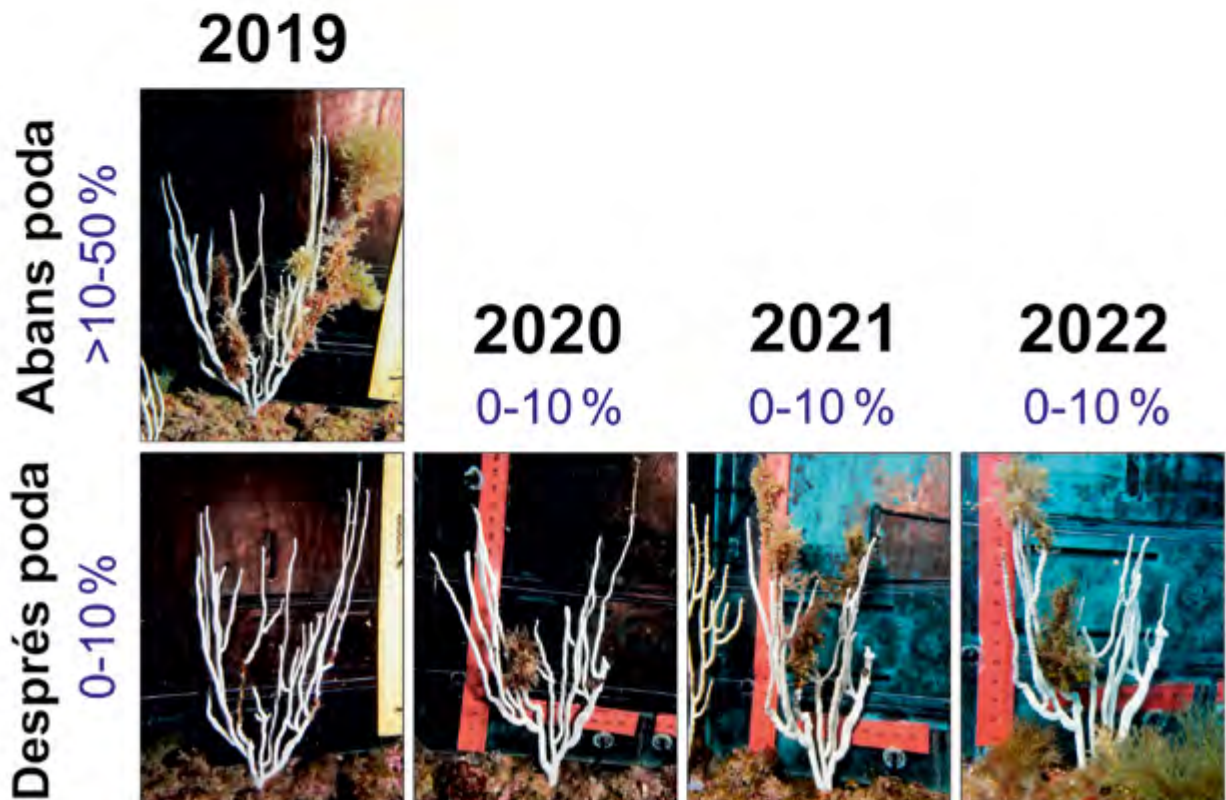
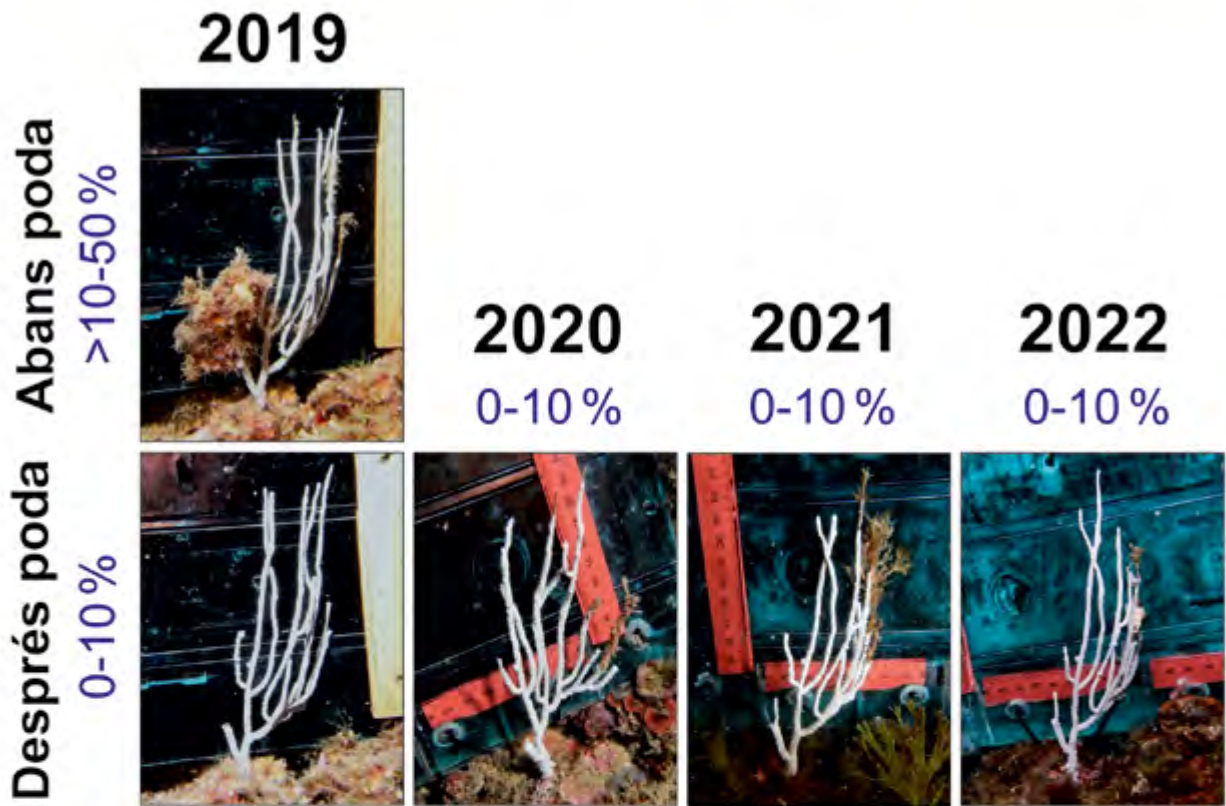
Annex 3a. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de poda.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

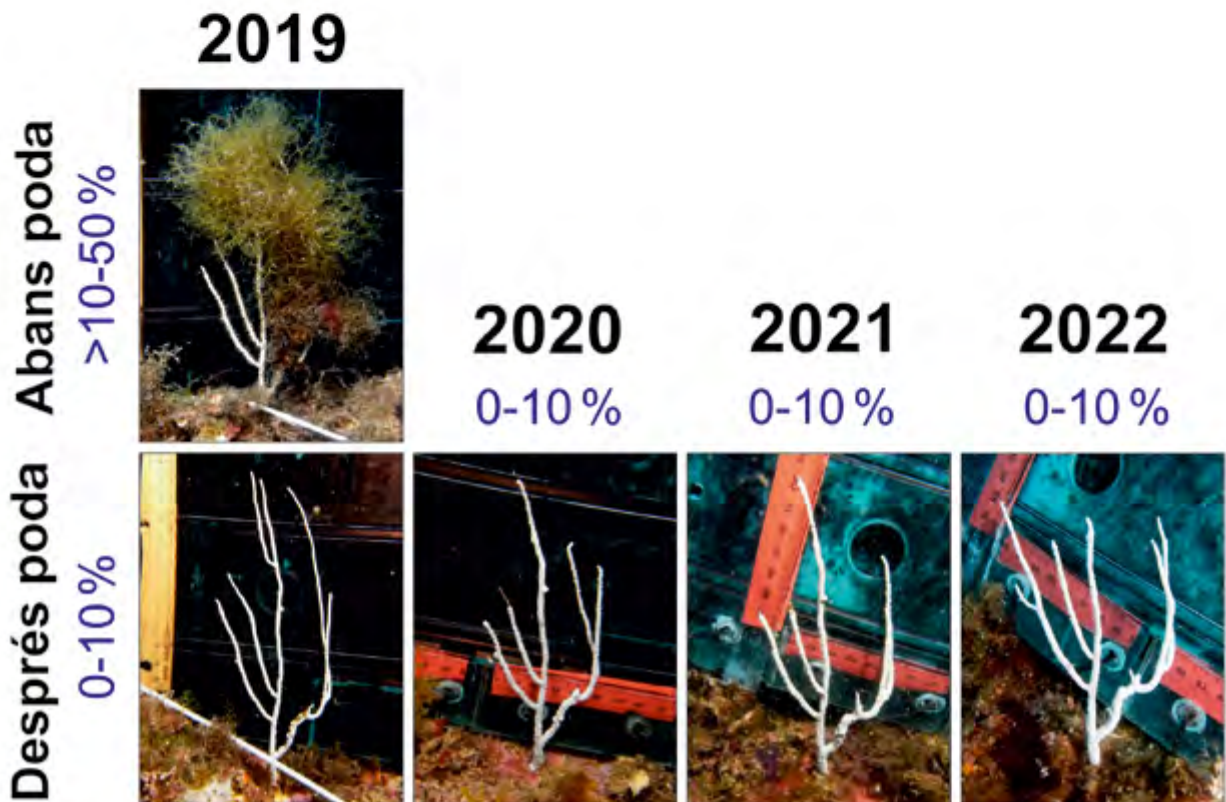
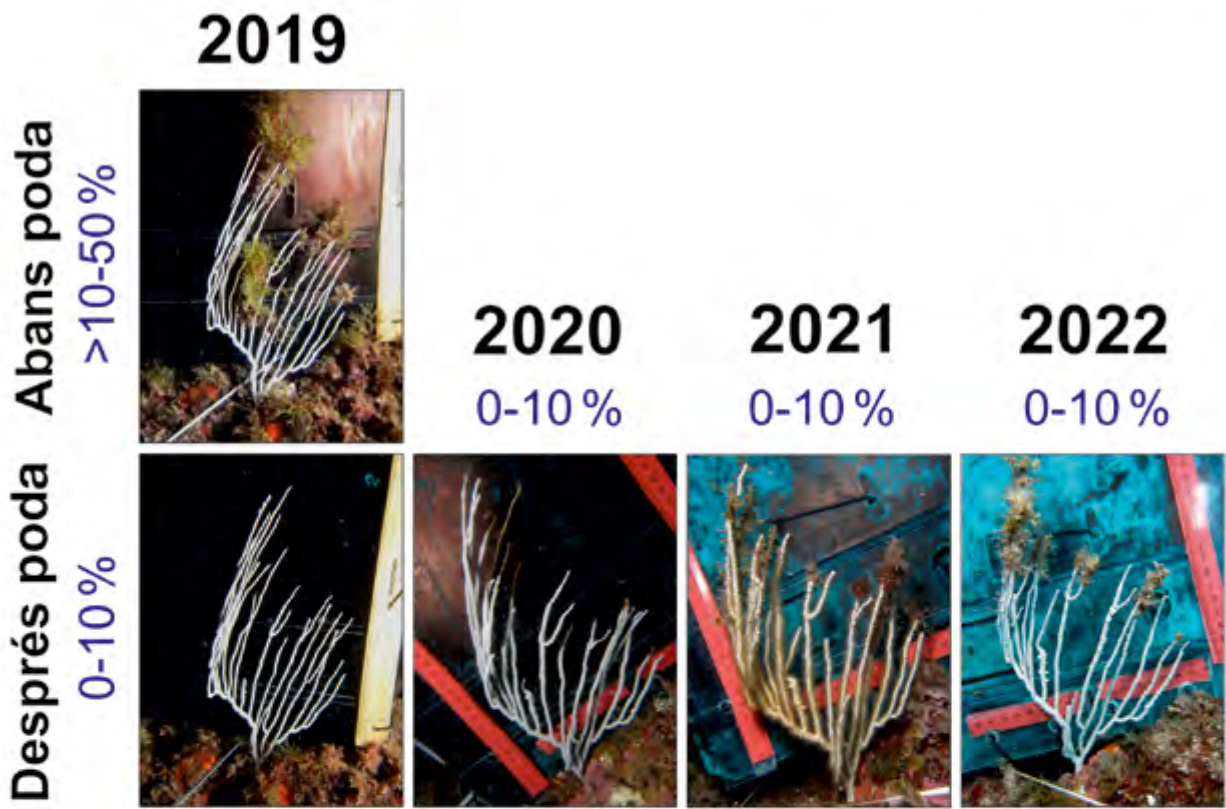
Annex 3b. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de poda.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

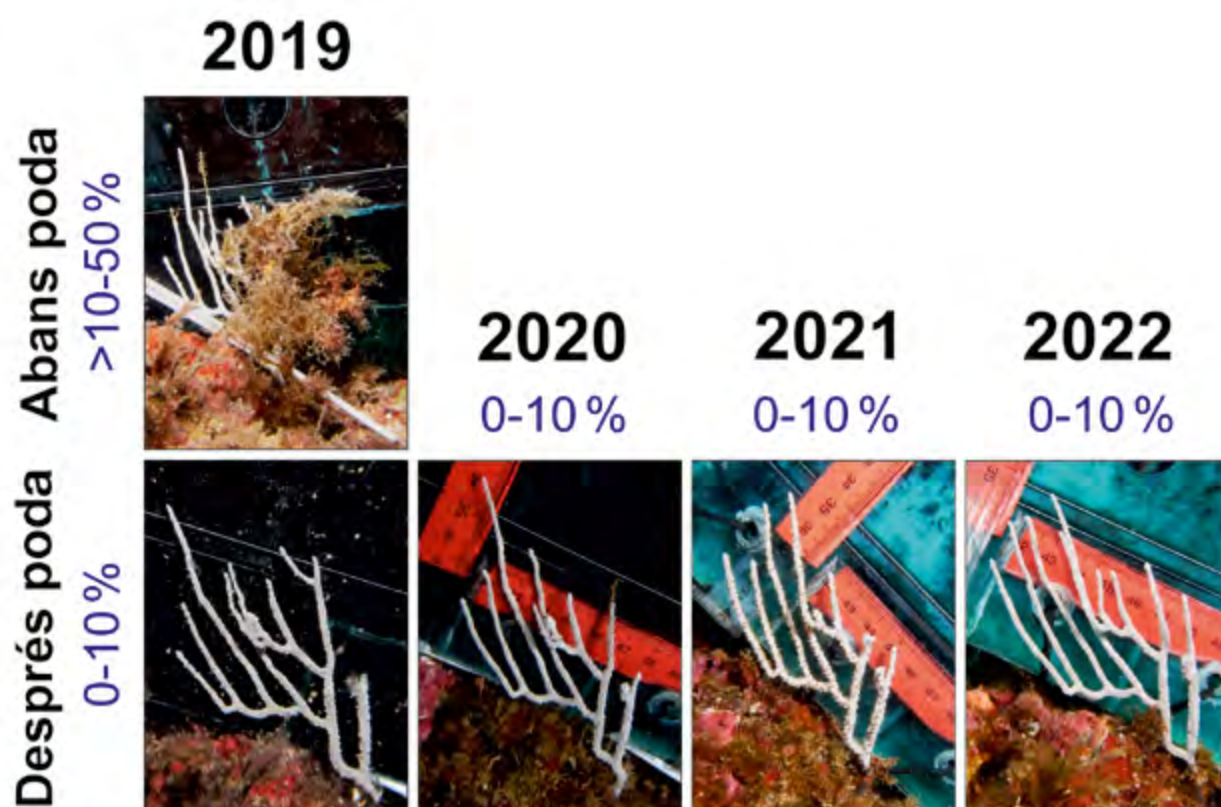
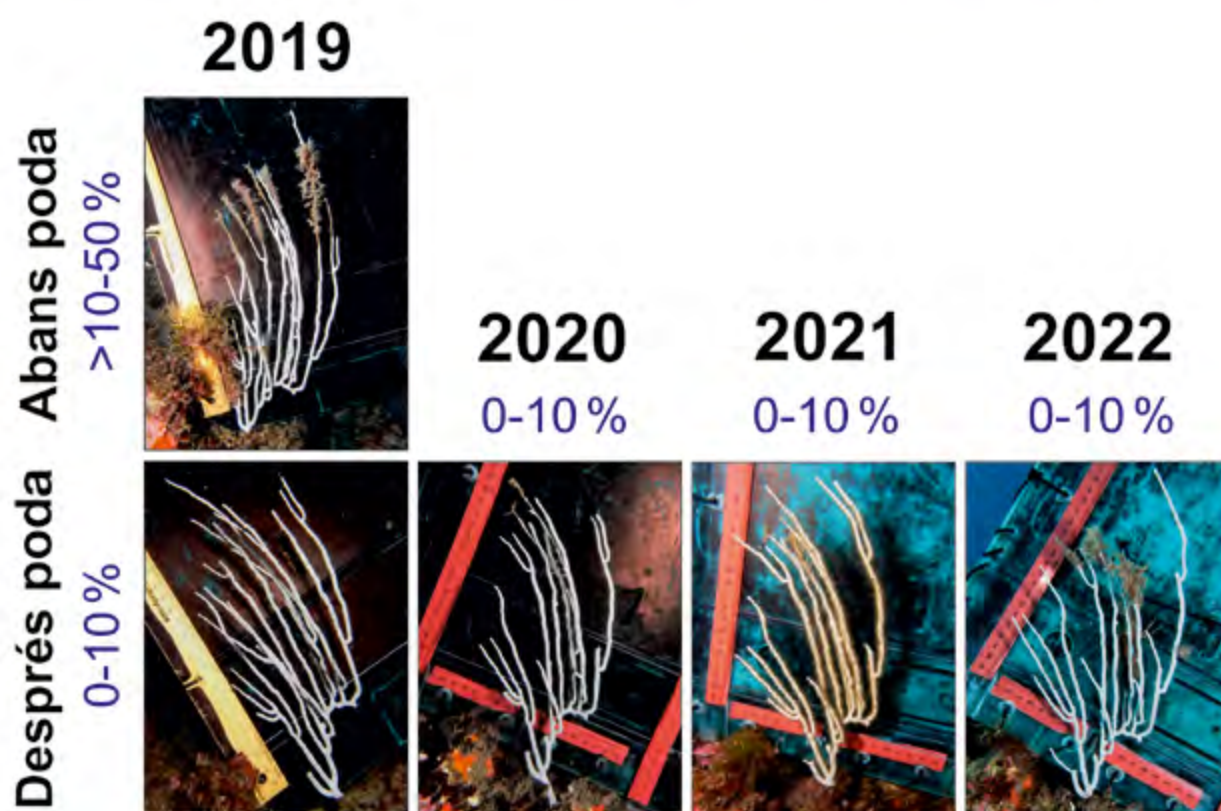
Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50% l'any 2019 i del 0-10% el 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

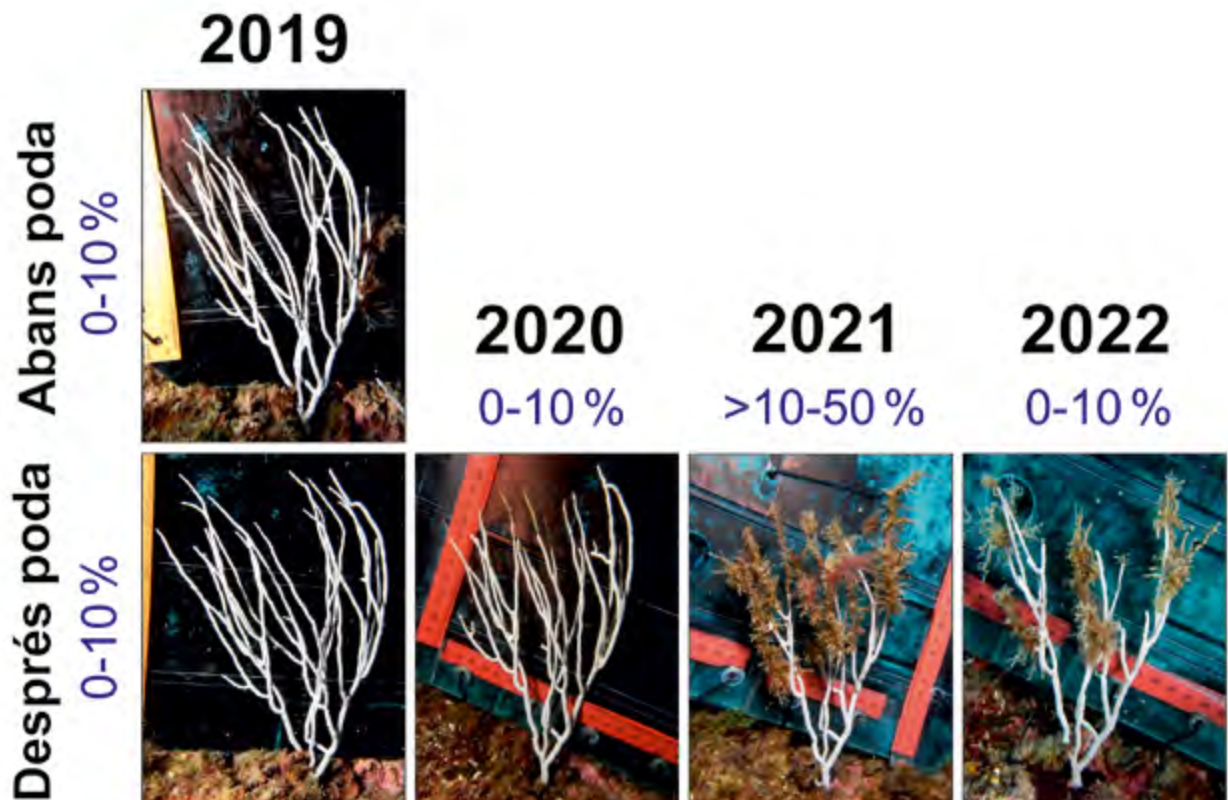
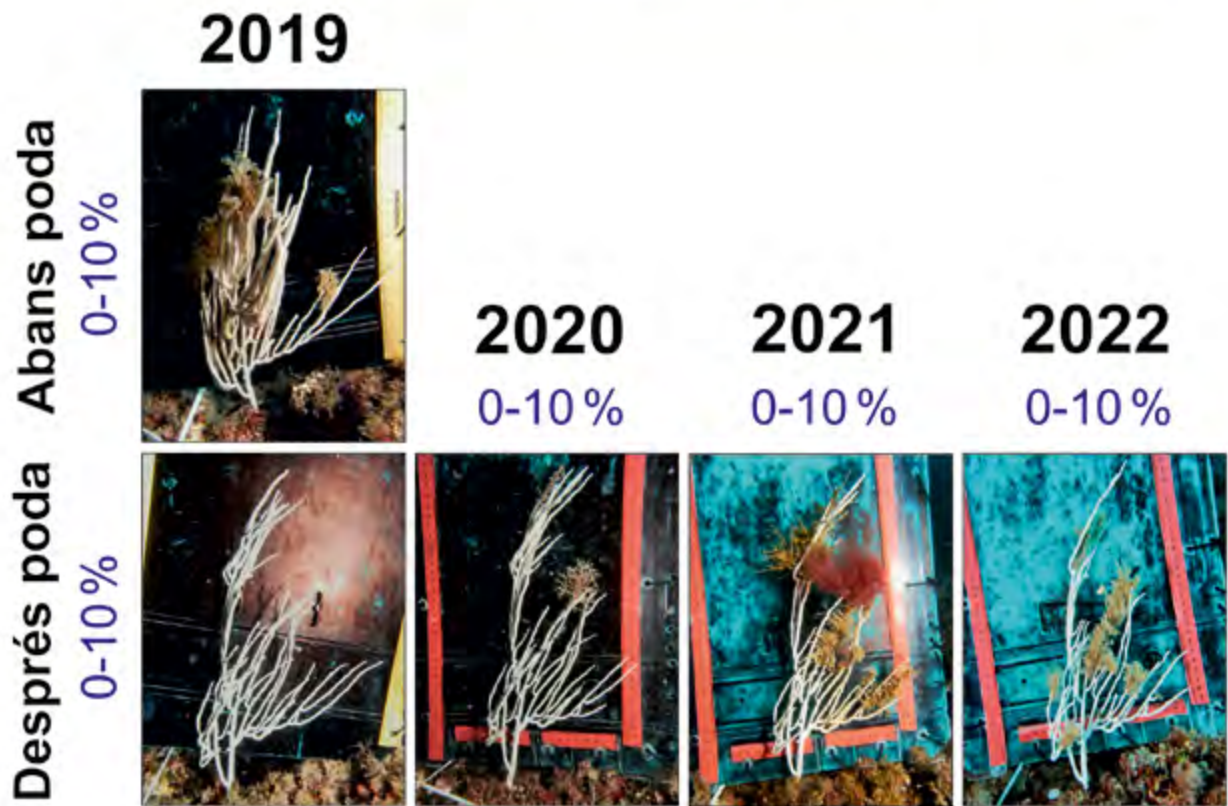

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % l'any 2019 i del 0-10 % el 2022.

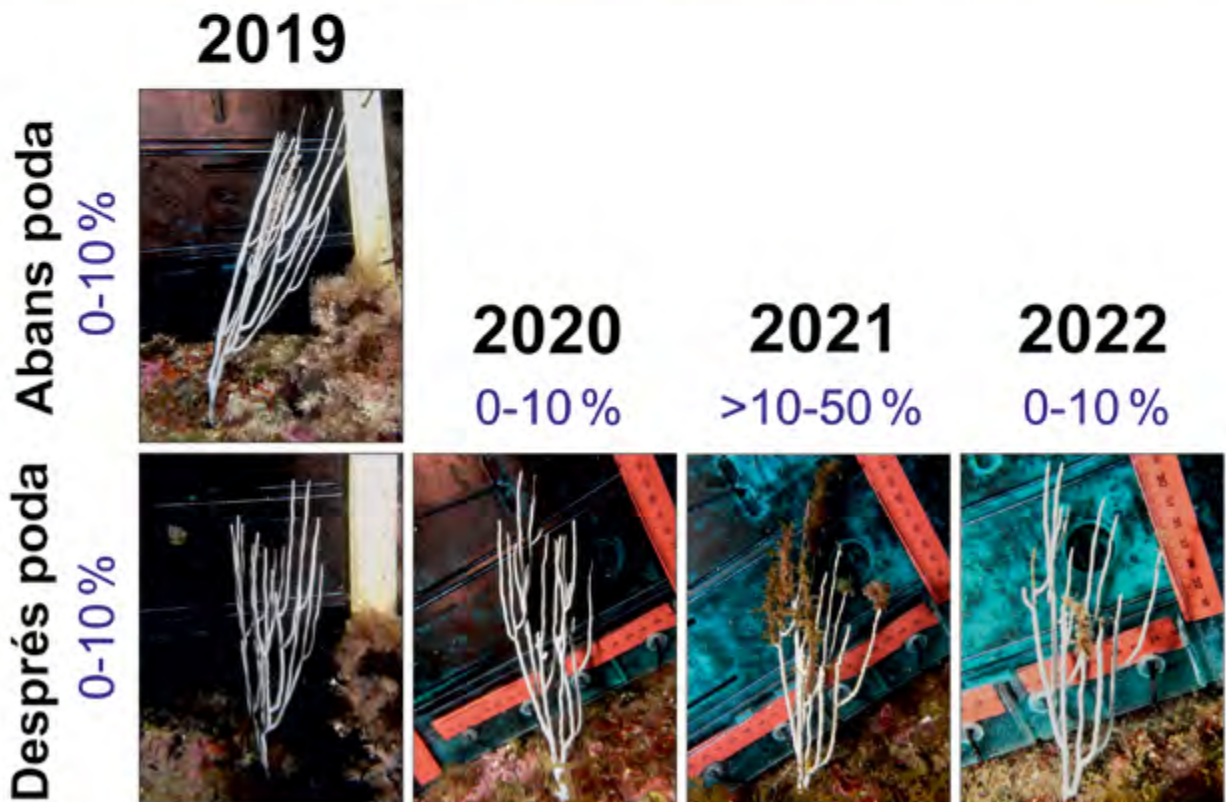
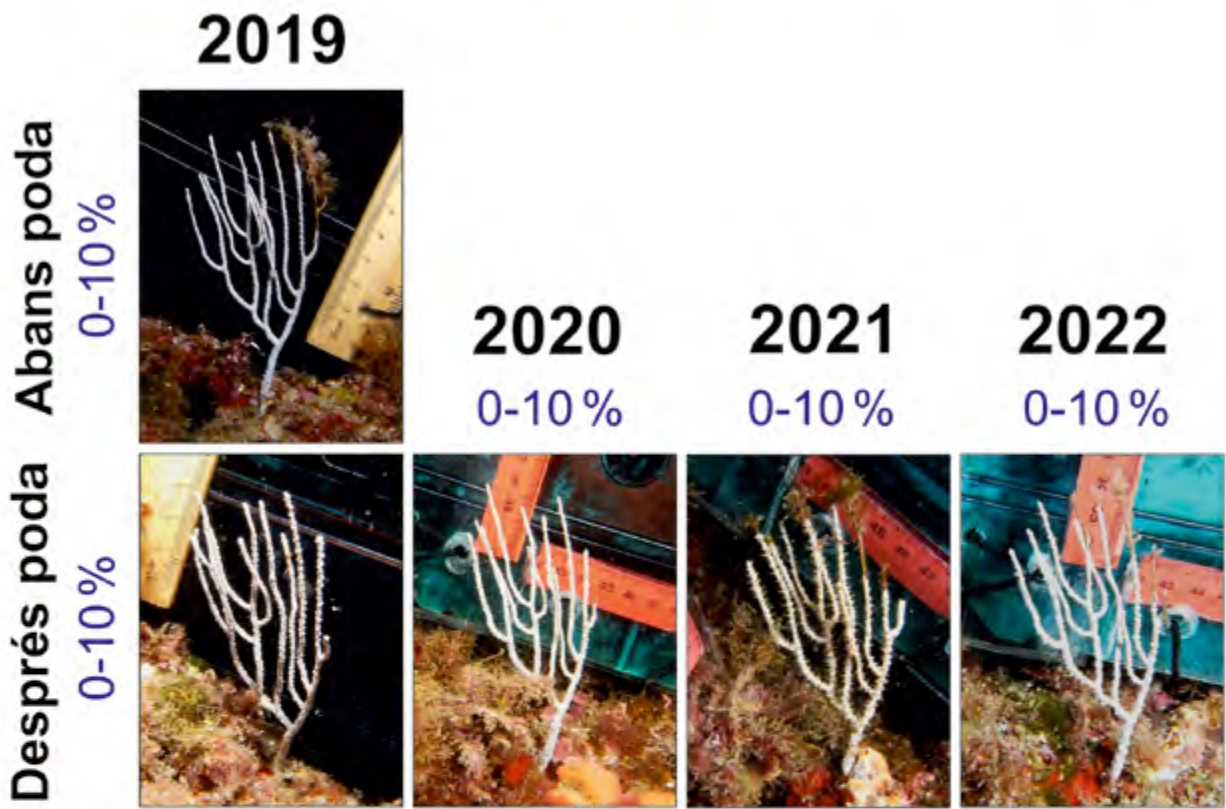

Annex 3c. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de poda.

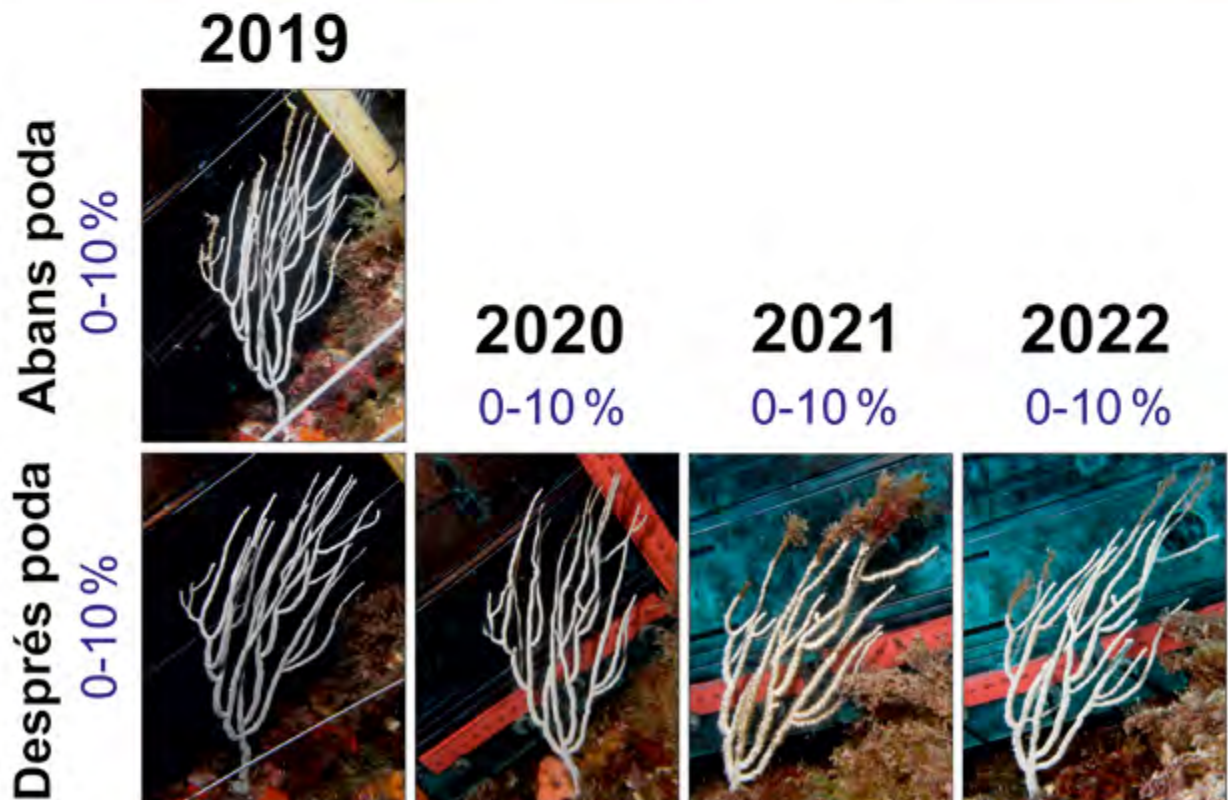
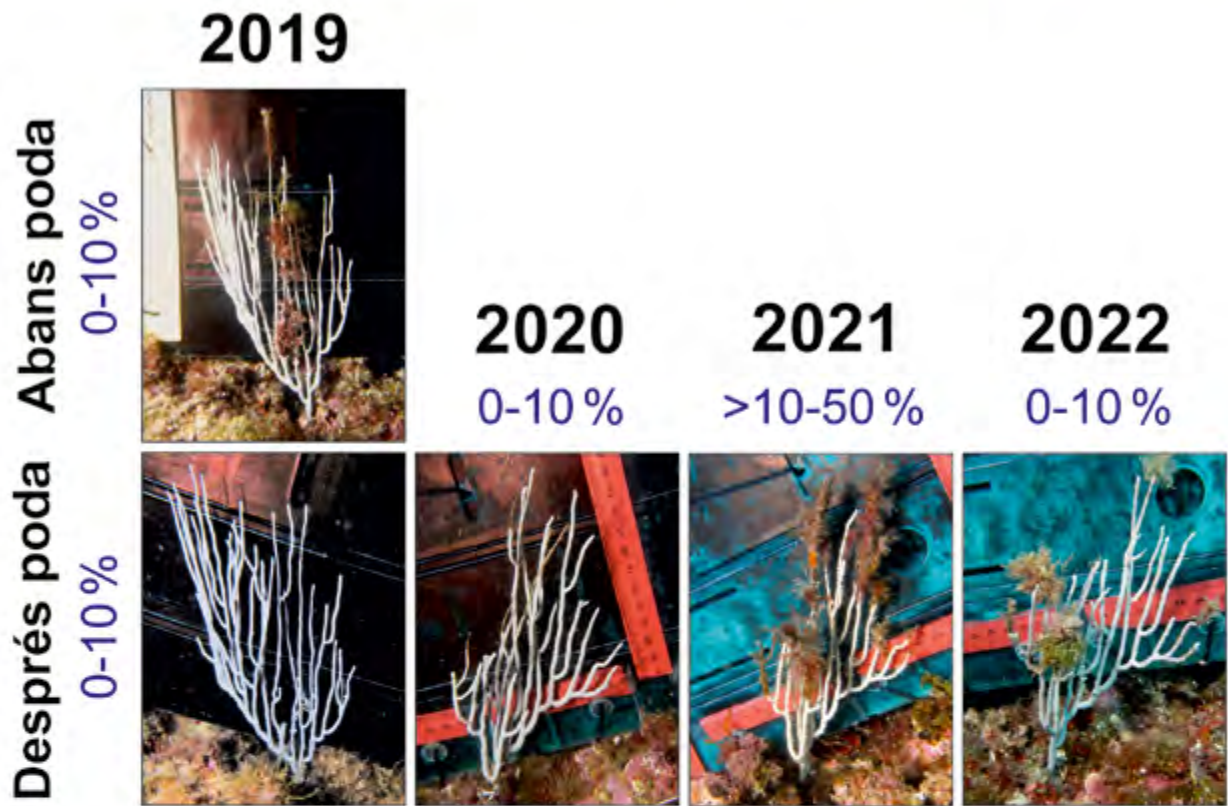
Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 i 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 i 2022.

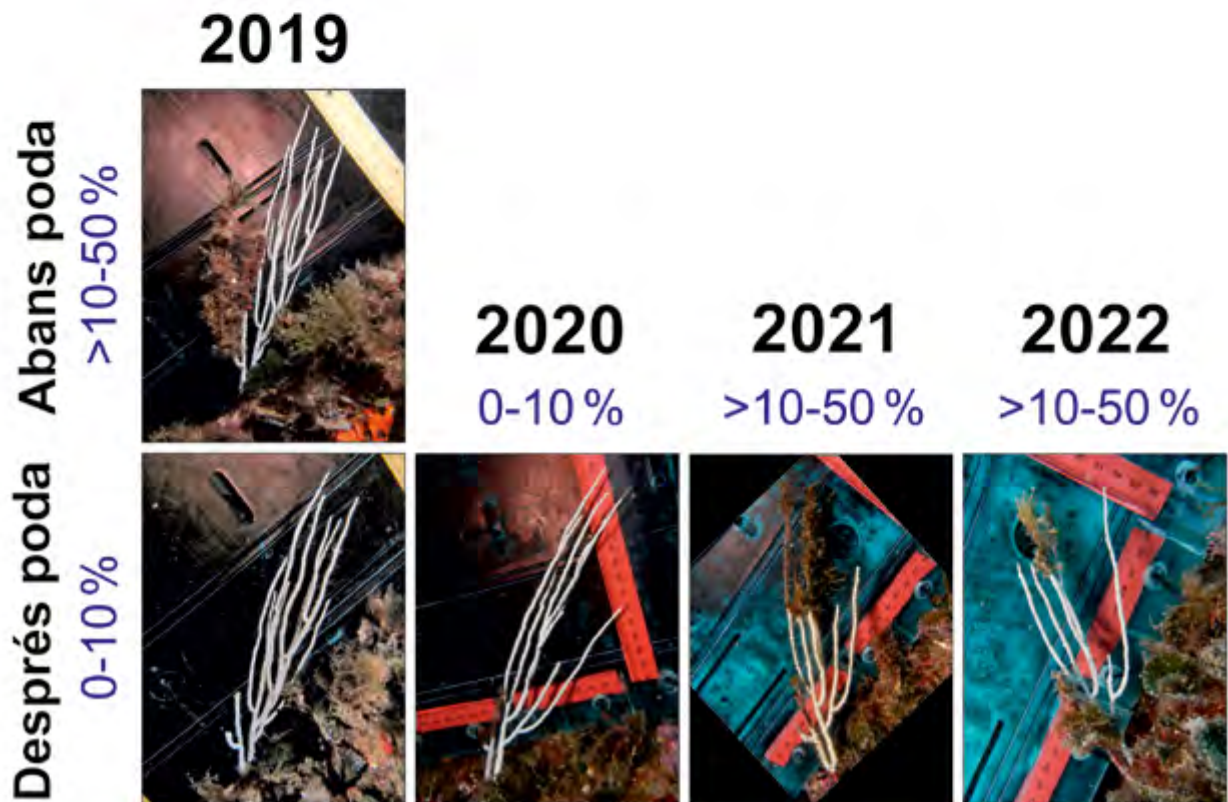
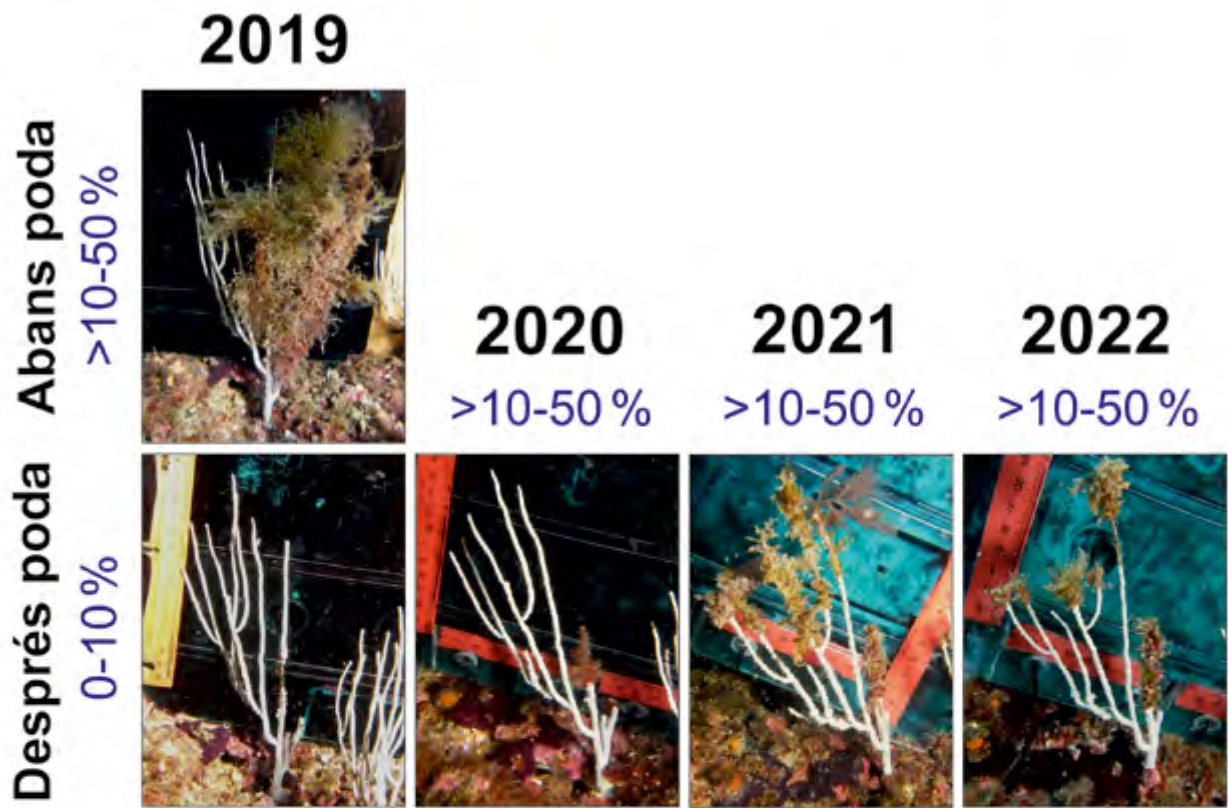

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 i 2022.

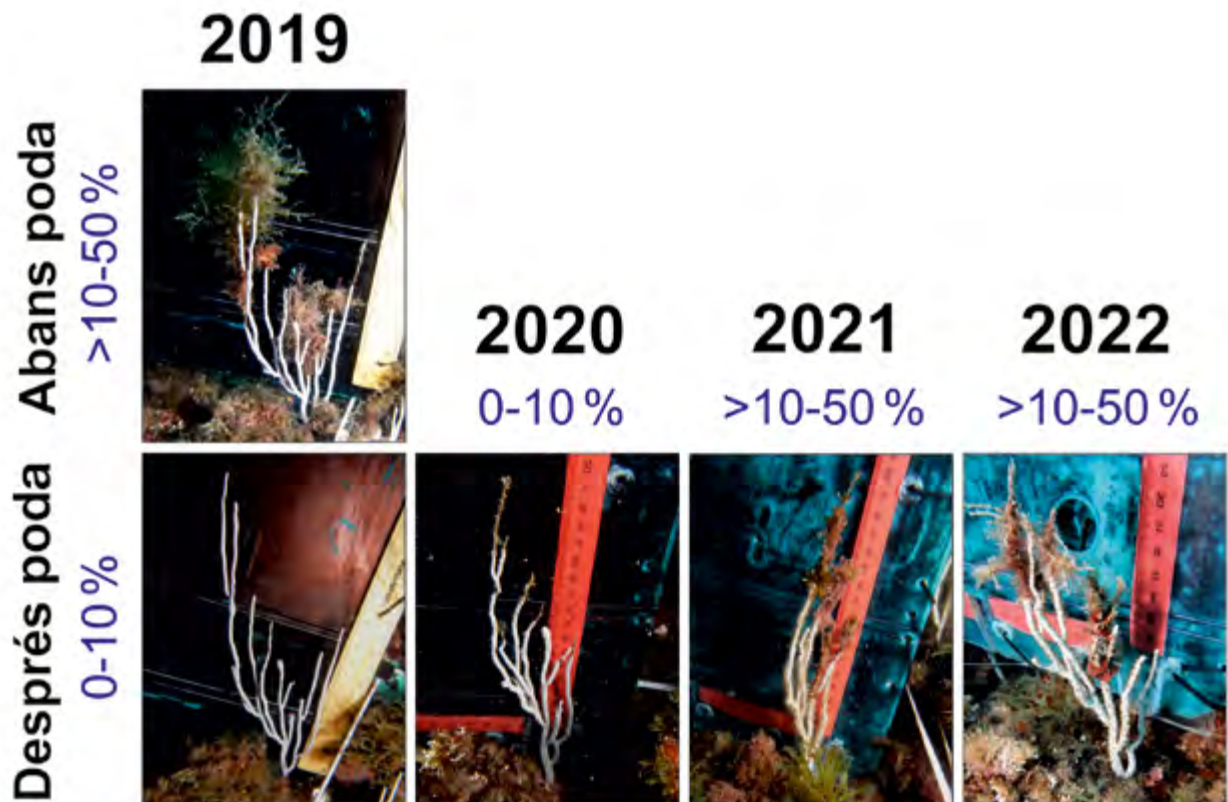
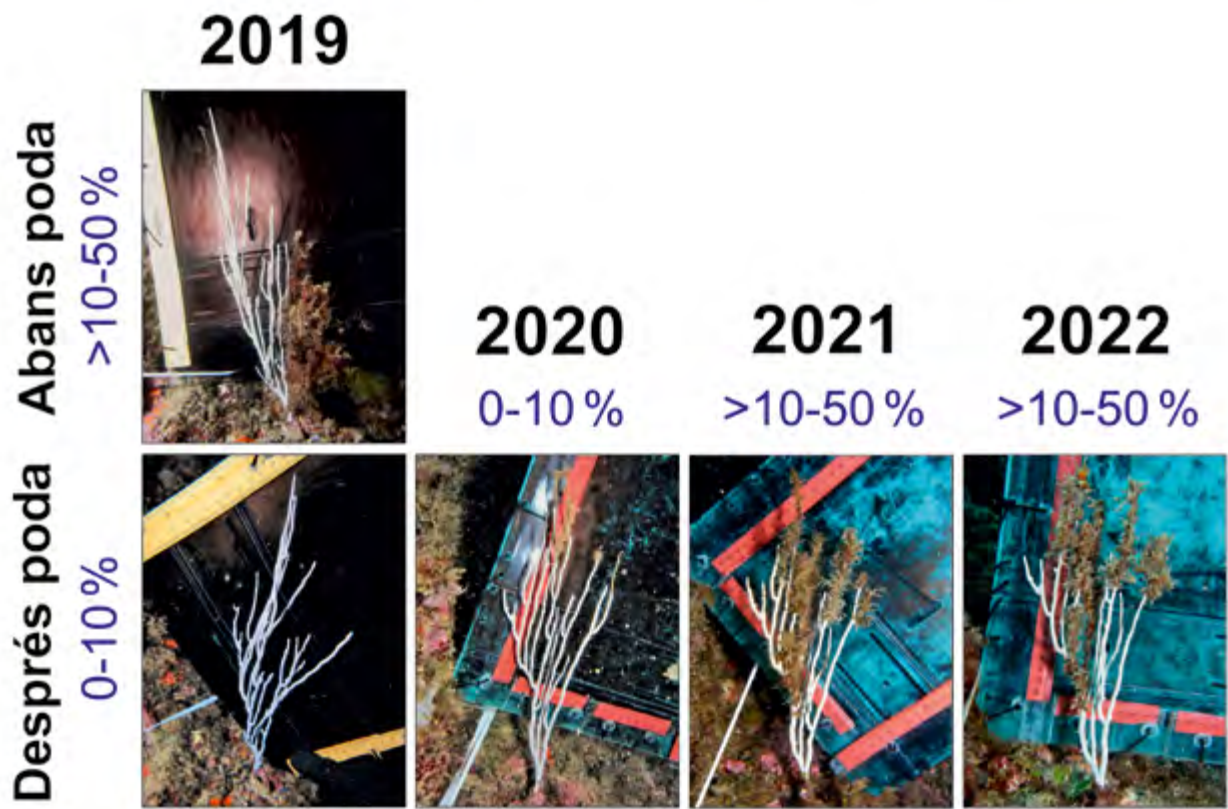

Annex 3d. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de poda.

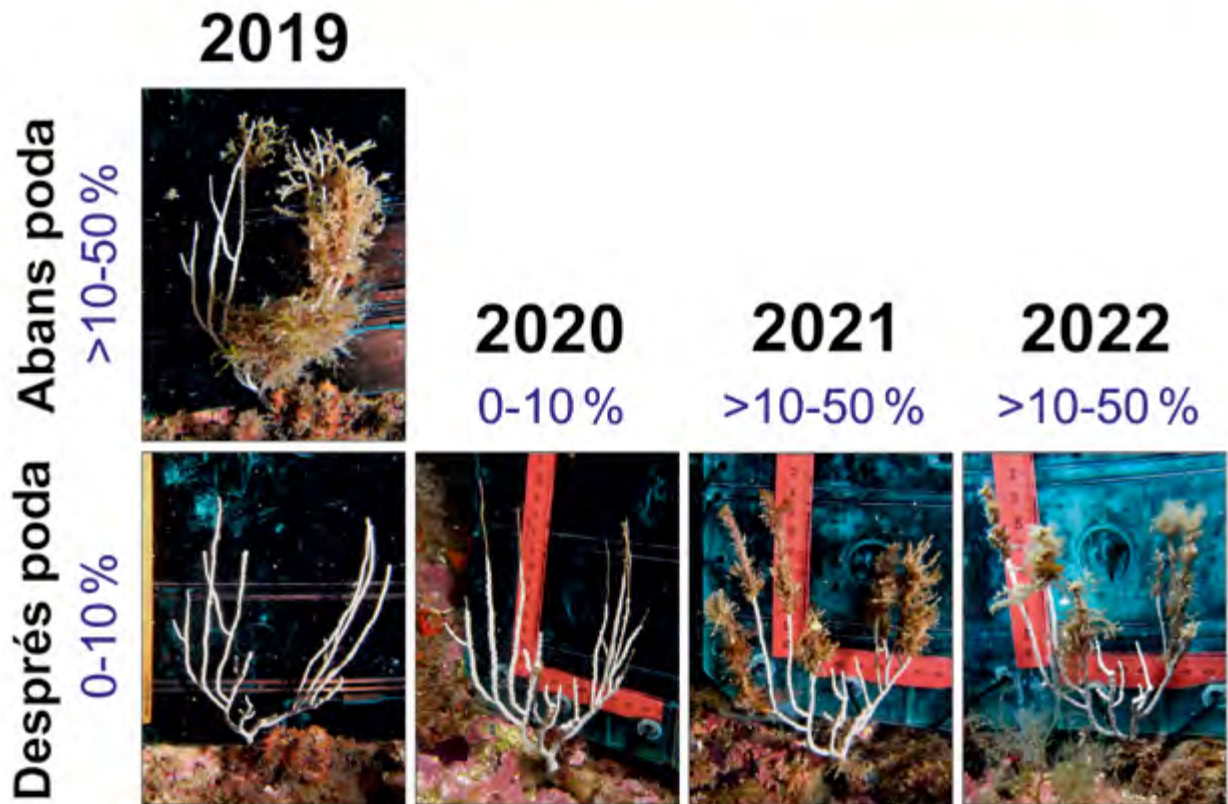
Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % els anys 2019 i 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % els anys 2019 i 2022.

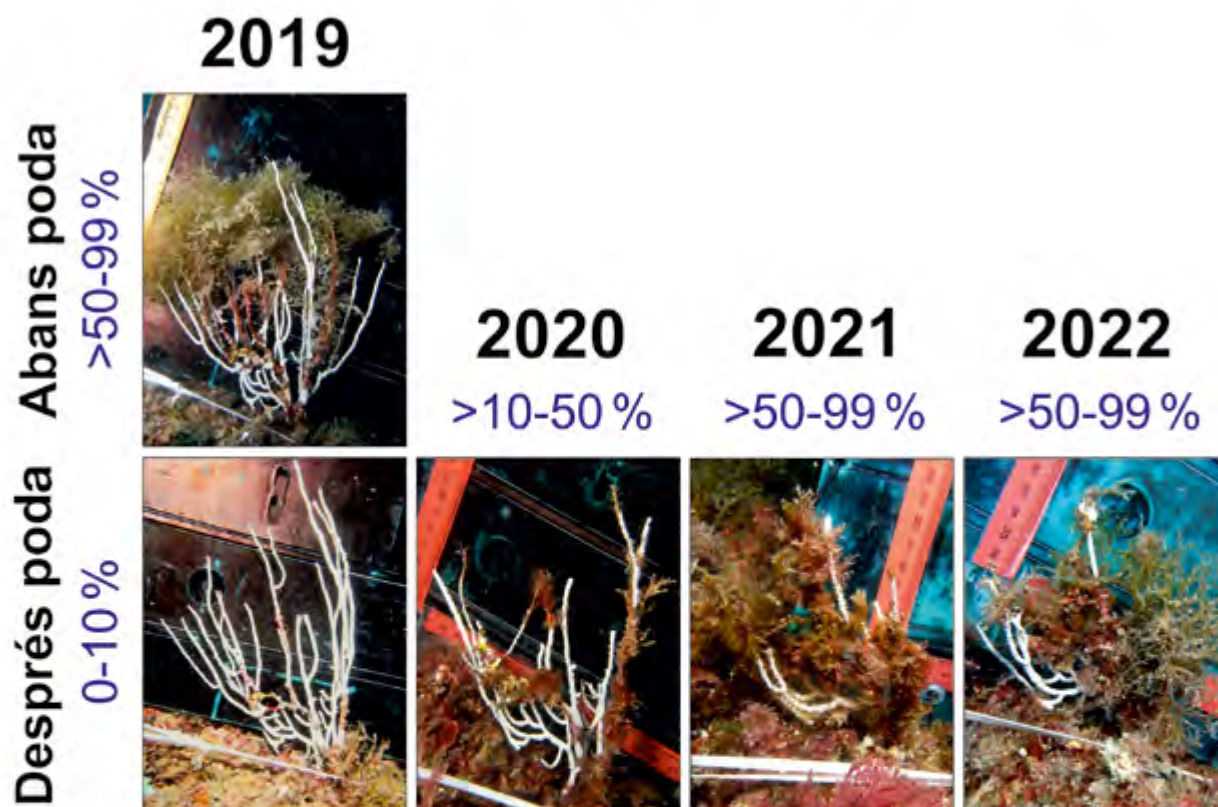

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % els anys 2019 i 2022.

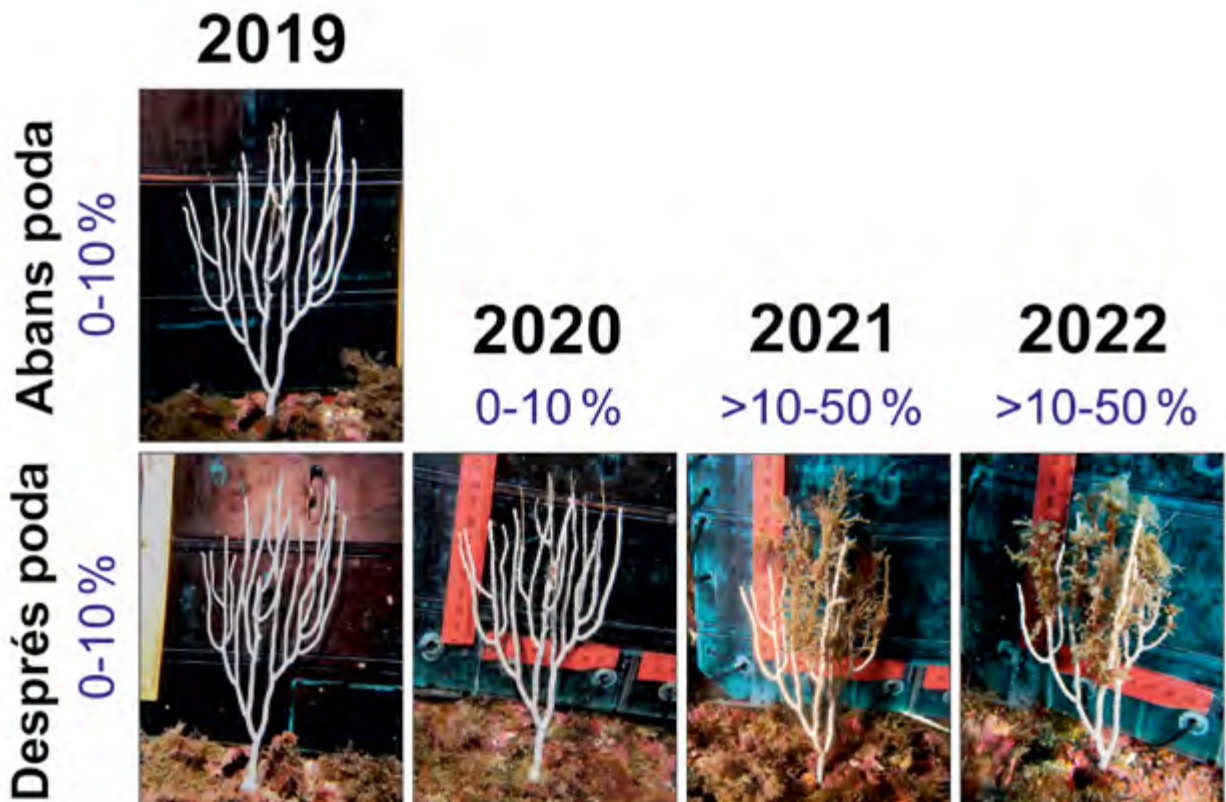
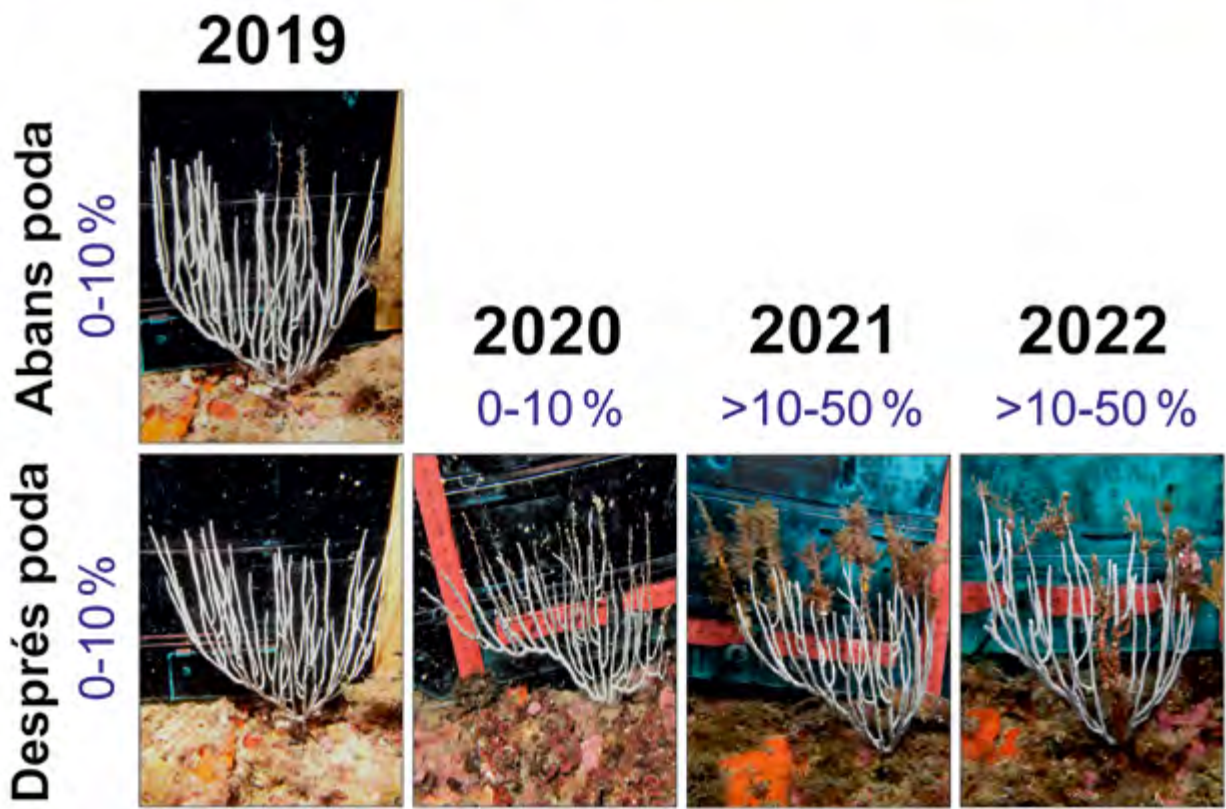

Annex 3e. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de poda.

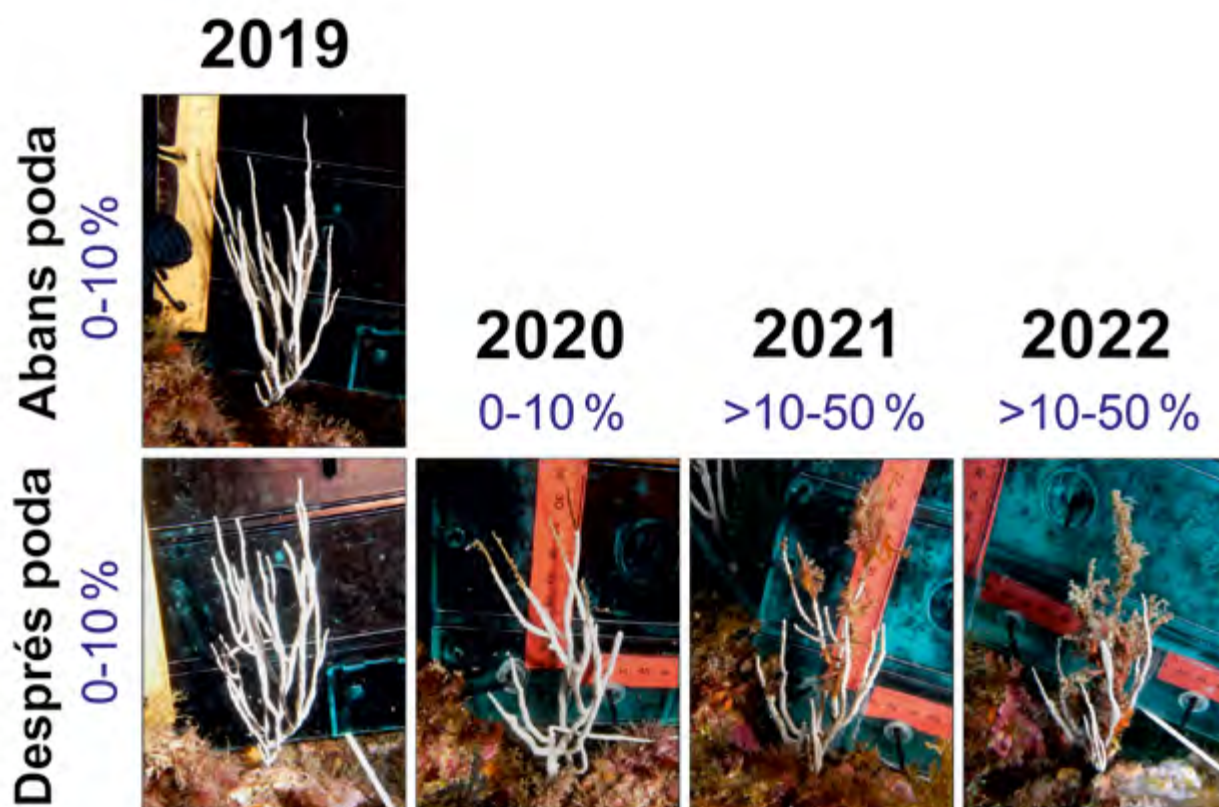
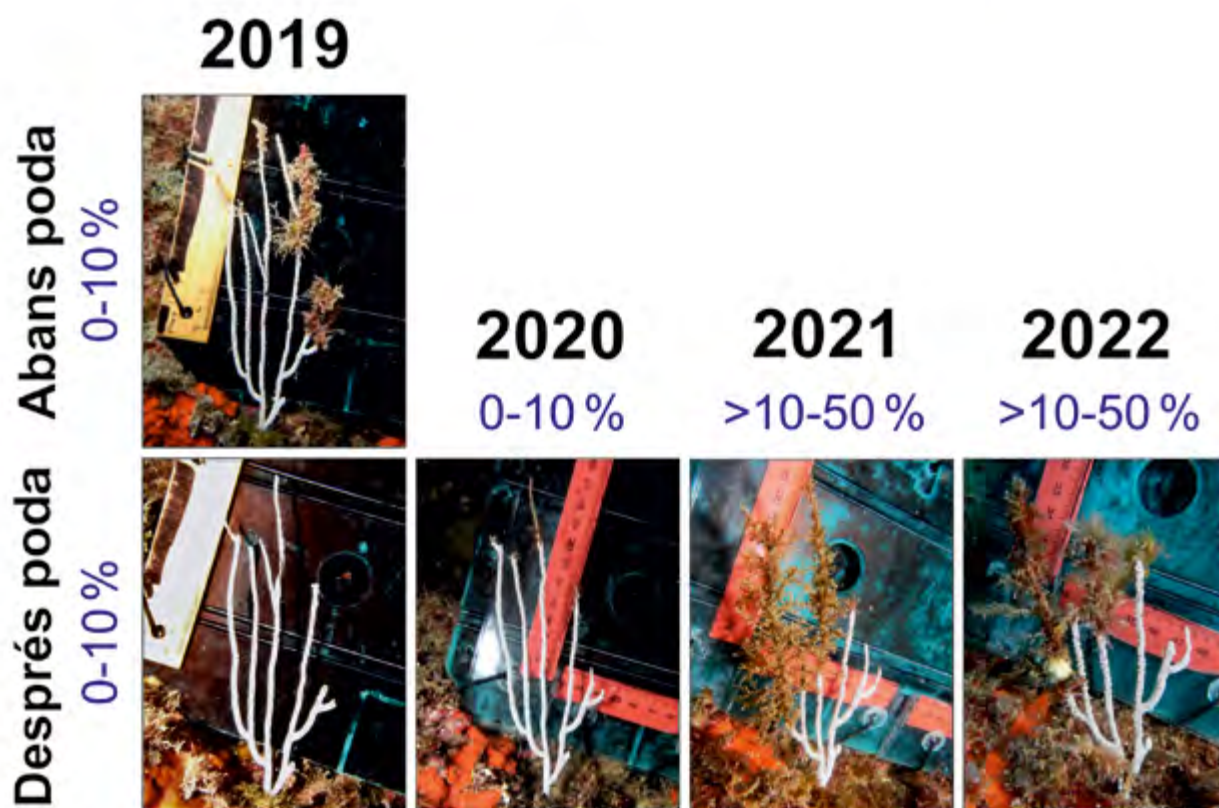
Colònia amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99% els anys 2019 i 2022.

Annex 3f. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de poda.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% l'any 2019 i de >10-50% el 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % l'any 2019 i de >10-50 % el 2022.

Annex 4

Fotografies d'*Eunicella singularis* del tractament de control

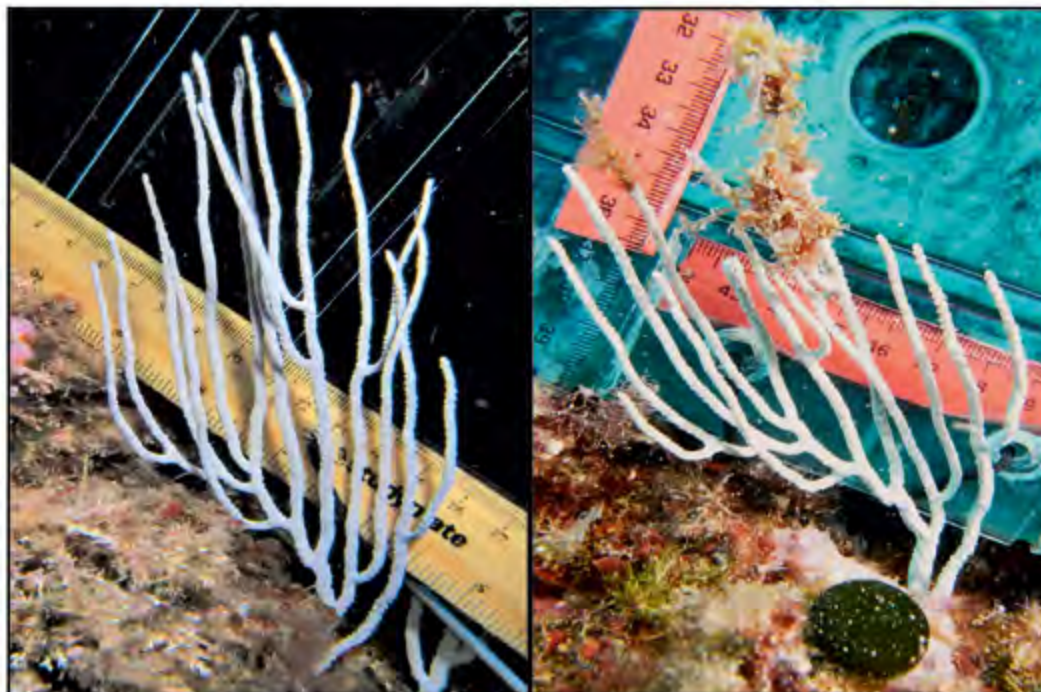
Fotografies de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* durant el seguiment de l'acció de restauració de la poda de branques mortes al Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter: tractament Control. Es mostren diversos conjunts de fotografies de les mateixes colònies d'*E. singularis* al llarg dels anys d'estudi: 2019, 2020, 2021 i 2022; per diferents graus d'incidència de mortalitat parcial de les colònies (el percentatge de la superfície afectada).

- a Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % els anys 2019 i 2022.
- b Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % els anys 2019 i 2022.
- c Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99 % els anys 2019 i 2022.
- d Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % l'any 2019 i de >10-50 % el 2022.
- e Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % l'any 2019 i de >50-99 % el 2022.

Colònies control

2019

2022

Annex 4a. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de control.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

2022

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

2022

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

0-10%

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

2022

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

2022

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

0-10 %

>10-50 %

0-10 %

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10 % els anys 2019 i 2022.

2019

0-10 %

2020

0-10 %

2021

0-10 %

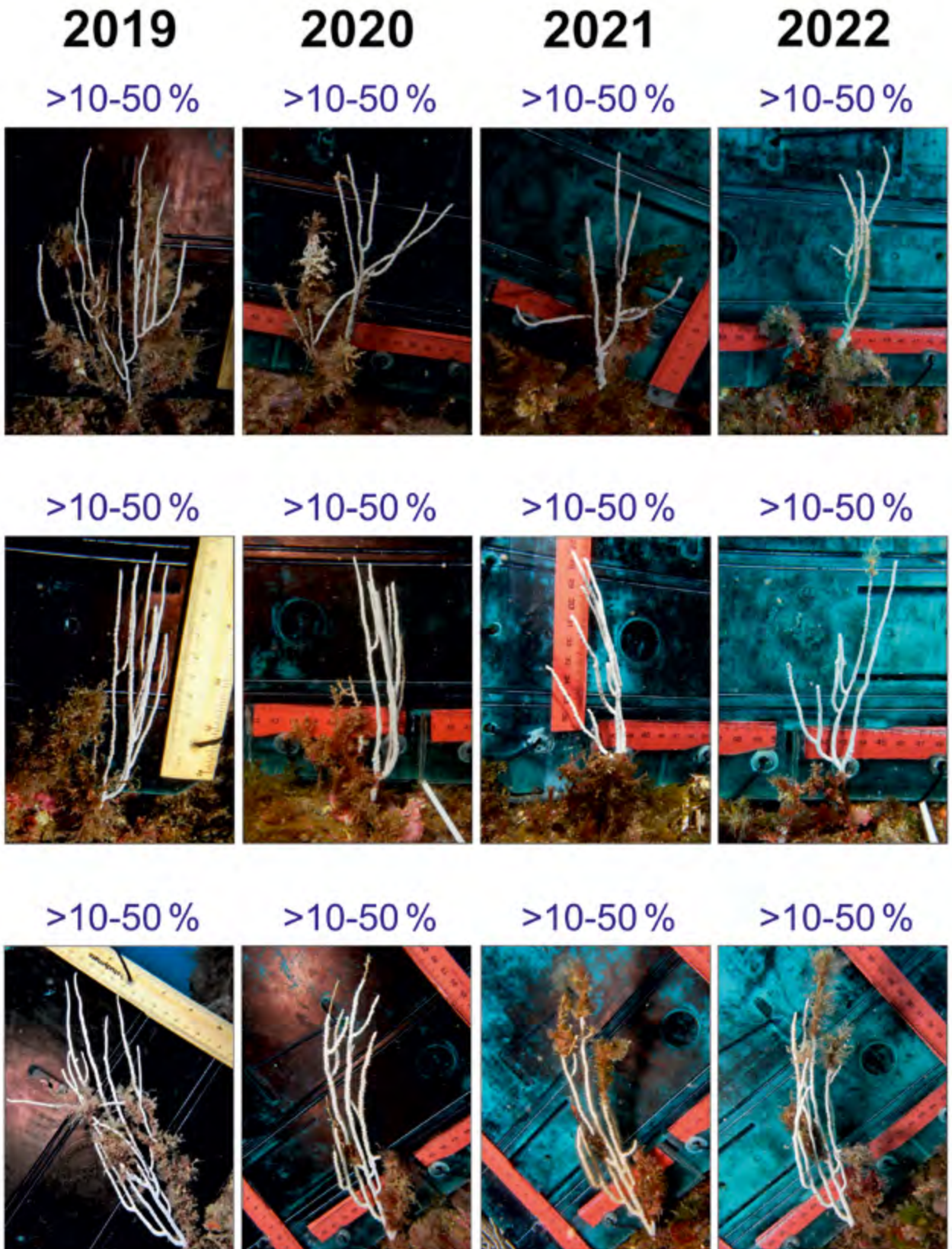
2022

0-10 %

Annex 4b. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de control.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % els anys 2019 i 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >10-50 % els anys 2019 i 2022.

2019

2020

2021

2022

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

>10-50 %

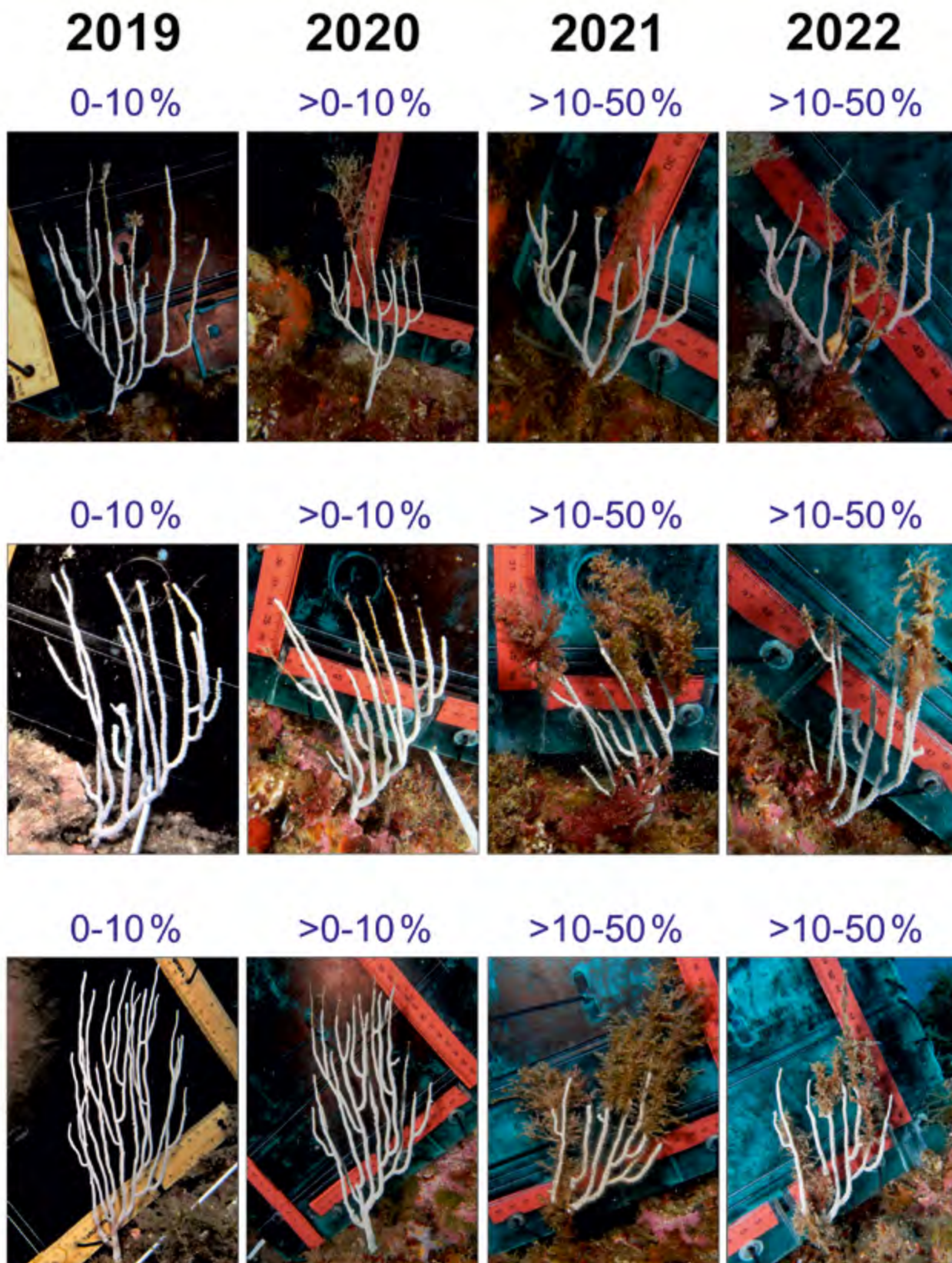

Annex 4c. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de control.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial de >50-99 % els anys 2019 i 2022.

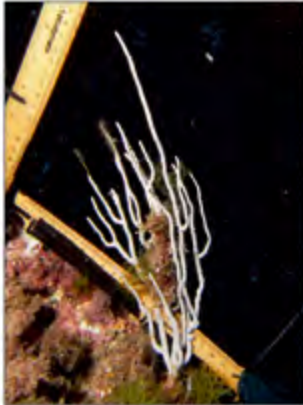
Annex 4d. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de control.
 Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% l'any 2019 i de >10-50% el 2022.

Colònies amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% l'any 2019 i de >10-50% el 2022.

2019

0-10%

2020

>0-10%

2021

>10-50%

2022

>10-50%

0-10%

0-10%

0-10%

>10-50%

0-10%

0-10%

>10-50%

>10-50%

Annex 4e. Colònies d'*Eunicella singularis* del tractament de control.
Colònia amb una incidència de mortalitat parcial del 0-10% l'any 2019 i de >50-99% el 2022.

2019

0-10%

2020

0-10%

2021

>10-50%

2022

>50-99%

Annex 5

Demografia de les gorgònies en les parcel·les fixes de seguiment

a. *Paramuricea clavata*

La mitjana del percentatge de colònies vives no va mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les de poda en cap de les quatre dates anuals de seguiment (2019 a 2022), i es va mantenir estable en el temps amb oscil·lacions entre el 87 ± 1 i el 89 ± 1 % (ANOVA MR, $F_{3,237} = 0,38$, $p > 0,05$; Taula annex 1a).

Taula annex 1. Paràmetres demogràfics de la gorgònia *Paramuricea clavata* en les parcel·les fixes de seguiment al llarg del període d'estudi de l'acció de restauració de la poda (2019-2022). Les dades distingeixen el control experimental del tractament de poda ($n = 4$ parcel·les per tractament). **a** Número total de gorgònies (N), percentatge (%) i densitat de colònies vives (N colònies m^{-2}) al llarg de les 4 dates de seguiment. **b** Taxes anuals de reclutament i mortalitat dels tres intervals de seguiment, expressades en N colònies $m^{-2} any^{-1}$ i % colònies any^{-1} . Tots els valors són la mitjana \pm SE.

Parcel·la	a		2019			2020			2021			2022		
	PROFUNDITAT	ÀREA	TOTAL	COLÒNIES VIVES		TOTAL	COLÒNIES VIVES		TOTAL	COLÒNIES VIVES		TOTAL	COLÒNIES VIVES	
	(m)	(m^2)	N	% colònies	Densitat	N	% colònies	Densitat	N	% colònies	Densitat	N	% colònies	Densitat
control 1	13	3,2	112	78 ± 5	$27,7 \pm 5,2$	119	80 ± 4	$29,9 \pm 5,4$	134	83 ± 3	$34,5 \pm 5,0$	134	84 ± 3	$34,9 \pm 5,0$
control 2	18	3,1	158	90 ± 3	$45,1 \pm 4,8$	161	87 ± 4	$44,5 \pm 5,0$	169	87 ± 4	$46,8 \pm 5,5$	159	84 ± 5	$42,9 \pm 5,6$
control 3	19	4,1	170	93 ± 2	$38,6 \pm 5,3$	173	92 ± 2	$38,9 \pm 5,6$	171	91 ± 2	$38,1 \pm 4,8$	168	87 ± 3	$35,9 \pm 4,8$
control 4	20	4,1	147	94 ± 2	$34,0 \pm 3,8$	145	89 ± 2	$32,0 \pm 4,0$	143	86 ± 3	$30,6 \pm 3,9$	140	84 ± 4	$29,4 \pm 3,7$
poda 1	12	5,1	225	91 ± 2	$39,5 \pm 2,8$	234	92 ± 2	$41,4 \pm 2,8$	239	90 ± 2	$41,6 \pm 3,0$	233	89 ± 2	$40,2 \pm 2,7$
poda 2	18	2,7	133	94 ± 3	$45,1 \pm 7,3$	135	90 ± 4	$43,7 \pm 7,3$	147	90 ± 3	$48,0 \pm 8,6$	148	90 ± 3	$48,4 \pm 8,7$
poda 3	19	3,5	118	92 ± 3	$31,2 \pm 3,7$	128	93 ± 3	$34,1 \pm 4,6$	125	92 ± 3	$32,9 \pm 4,4$	123	90 ± 4	$31,5 \pm 3,8$
poda 4	20	4,1	104	89 ± 4	$23,0 \pm 3,7$	101	86 ± 4	$21,3 \pm 3,0$	96	81 ± 3	$19,1 \pm 2,7$	91	79 ± 3	$17,6 \pm 2,7$

Parcel·la	b		2019 a 2020				2020 a 2021				2021 a 2022			
	TAXA RECLUTAMENT		TAXA MORTALITAT		TAXA RECLUTAMENT		TAXA MORTALITAT		TAXA RECLUTAMENT		TAXA MORTALITAT			
	N col. $m^{-2} any^{-1}$	% col. any^{-1}	N col. $m^{-2} any^{-1}$	% col. any^{-1}	N col. $m^{-2} any^{-1}$	% col. any^{-1}	N col. $m^{-2} any^{-1}$	% col. any^{-1}	N col. $m^{-2} any^{-1}$	% col. any^{-1}	N col. $m^{-2} any^{-1}$	% col. any^{-1}		
control 1	$4,6 \pm 1,5$	26 ± 16	$1,7 \pm 0,6$	10 ± 4	$5,8 \pm 1,9$	26 ± 9	$0,3 \pm 0,3$	1 ± 1	$3,3 \pm 1,0$	10 ± 3	$3,3 \pm 1,3$	10 ± 4		
control 2	$3,0 \pm 0,9$	6 ± 2	$3,9 \pm 2,2$	8 ± 4	$3,9 \pm 1,5$	8 ± 3	$1,4 \pm 0,6$	3 ± 1	$0,6 \pm 0,4$	1 ± 1	$4,0 \pm 1,2$	10 ± 3		
control 3	$2,3 \pm 1,1$	6 ± 3	$1,9 \pm 1,0$	5 ± 2	$1,9 \pm 0,9$	6 ± 3	$2,9 \pm 1,2$	6 ± 2	$0,2 \pm 0,2$	0 ± 0	$1,9 \pm 0,6$	5 ± 2		
control 4	$0,7 \pm 0,4$	2 ± 1	$3,3 \pm 1,2$	10 ± 4	$0,3 \pm 0,3$	1 ± 1	$1,9 \pm 0,7$	6 ± 2	$0,2 \pm 0,2$	1 ± 1	$1,3 \pm 0,6$	4 ± 2		
poda 1	$5,4 \pm 1,4$	17 ± 5	$2,8 \pm 0,6$	8 ± 2	$2,4 \pm 0,9$	6 ± 2	$2,4 \pm 0,8$	6 ± 2	$1,4 \pm 0,5$	4 ± 1	$2,4 \pm 0,5$	6 ± 1		
poda 2	$4,4 \pm 1,1$	14 ± 5	$6,3 \pm 1,8$	15 ± 3	$6,0 \pm 2,2$	13 ± 3	$1,2 \pm 0,6$	2 ± 1	$1,6 \pm 0,7$	4 ± 2	$1,3 \pm 0,7$	3 ± 2		
poda 3	$5,3 \pm 2,1$	16 ± 6	$1,5 \pm 0,6$	6 ± 3	$1,3 \pm 0,5$	4 ± 2	$2,5 \pm 1,1$	8 ± 4	$1,0 \pm 0,4$	3 ± 1	$2,3 \pm 1,0$	5 ± 2		
poda 4	$1,0 \pm 0,5$	10 ± 7	$3,3 \pm 1,2$	11 ± 4	$0,3 \pm 0,3$	1 ± 1	$2,7 \pm 0,8$	13 ± 4	$0,6 \pm 0,3$	3 ± 1	$1,9 \pm 0,6$	9 ± 3		

La mitjana de la taxa anual de reclutament no va mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les podades al llarg dels tres intervals anuals de seguiment (ANOVA MR, $F_{2,158} = 1,83$, $p > 0,05$), i va ser aproximadament tres vegades més alta en els intervals 2019-2020 i 2020-2021 ($3,4 \pm 0,5$ i $2,6 \pm 0,5$ colònies $m^{-2} any^{-1}$, equivalents a 12 ± 2 i 8 ± 1 % colònies any^{-1} , respectivament) que en l'interval 2021-2022 ($1,1 \pm 0,2$ colònies $m^{-2} any^{-1}$, equivalent a 3 ± 1 % colònies any^{-1} ; ANOVA MR, $F_{2,158} = 9,72$, $p < 0,0001$; Taula annex 1b). La mitjana de la taxa anual de mortalitat no va mostrar diferències significatives entre les parcel·les

de control i les de poda al llarg dels tres intervals anuals de seguiment, i es va mantenir estable en el temps amb oscil·lacions entre $1,7 \pm 0,4$ i $3,4 \pm 0,6$ colònies $m^{-2} any^{-1}$, equivalents a 6 ± 1 i 10 ± 1 % colònies any^{-1} ; ANOVA MR, $F_{2,158} = 0,89$, $p > 0,05$; Taula annex 1b). La mitjana de la densitat de colònies vives de *P. clavata* no va mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les de poda en cap de les quatre dates anuals de seguiment, i es va mantenir estable en el temps amb un valor de 36 ± 0 colònies m^{-2} (ANOVA MR, $F_{3,237} = 0,29$, $p > 0,05$; Taula annex 1a).

b. *Eunicella singularis*

La mitjana del percentatge de colònies vives no va mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les parcel·les de poda en cap de les quatre dates de seguiment (2019-2022), i es va mantenir estable en el temps amb oscil·lacions entre 67 ± 6 i 72 ± 5 % (ANOVA MR, $F_{3,117} = 0,52$, $p > 0,05$; Taula annex 2a).

Taula annex 2. Paràmetres demogràfics de la gorgònia *Eunicella singularis* en les parcel·les fixes de seguiment al llarg del període d'estudi de l'acció de restauració de la poda (2019-2022). Les dades distingeixen el control experimental del tractament de poda ($n = 4$ parcel·les per tractament). **a** Número total de gorgònies (N), percentatge (%) i densitat de colònies vives (N colònies m^{-2}) al llarg de les 4 dates de seguiment. **b** Taxes anuals de reclutament i mortalitat dels 3 intervals de seguiment, expressades en N colònies $m^{-2} any^{-1}$ i % colònies any^{-1} . Tots els valors són la mitjana \pm SE.

a			2019			2020			2021			2022		
	PROFUNDITAT	ÀREA	TOTAL	COLÒNIES VIVES		TOTAL	COLÒNIES VIVES		TOTAL	COLÒNIES VIVES		TOTAL	COLÒNIES VIVES	
Parcel·la	(m)	(m ²)	N	% colònies	Densitat	N	% colònies	Densitat	N	% colònies	Densitat	N	% colònies	Densitat
control 1	13	5,4	137	48 \pm 6	12,2 \pm 2,2	126	47 \pm 8	11,9 \pm 1,4	128	46 \pm 8	12,2 \pm 2,3	112	40 \pm 8	9,1 \pm 1,7
control 2	14	5,5	82	49 \pm 8	7,5 \pm 1,3	77	44 \pm 7	6,9 \pm 1,2	79	41 \pm 7	6,4 \pm 1,2	63	44 \pm 8	5,1 \pm 0,7
control 3	13	6,9	54	85 \pm 4	6,2 \pm 1,2	58	79 \pm 10	7,0 \pm 1,2	65	79 \pm 10	8,0 \pm 1,6	55	77 \pm 10	6,5 \pm 0,9
control 4	13	7,7	52	78 \pm 10	5,8 \pm 1,3	60	82 \pm 10	7,0 \pm 1,0	60	83 \pm 10	7,1 \pm 1,1	48	77 \pm 9	5,2 \pm 0,9
poda 1	13	6,4	145	80 \pm 5	18,4 \pm 2,8	158	74 \pm 5	19,2 \pm 4,2	187	76 \pm 4	23,4 \pm 5,2	161	73 \pm 5	19,4 \pm 4,3
poda 2	14	8,1	103	73 \pm 8	9,0 \pm 1,6	100	69 \pm 9	8,5 \pm 1,7	103	73 \pm 8	9,1 \pm 1,7	91	63 \pm 9	7,4 \pm 1,6
poda 3	13	10,3	153	76 \pm 6	11,7 \pm 2,7	165	79 \pm 6	13,2 \pm 3,1	203	84 \pm 5	17,1 \pm 4,2	151	78 \pm 6	12,0 \pm 3,1
poda 4	13	6,9	89	85 \pm 5	10,9 \pm 1,9	100	84 \pm 5	12,3 \pm 2,2	102	85 \pm 4	12,5 \pm 2,0	74	84 \pm 5	8,7 \pm 1,2

b	2019 a 2020				2020 a 2021				2021 a 2022			
	TAXA RECLUTAMENT		TAXA MORTALITAT		TAXA RECLUTAMENT		TAXA MORTALITAT		TAXA RECLUTAMENT		TAXA MORTALITAT	
Parcel·la	N col. m-2 any-1	% col. any-1	N col. m-2 any-1	% col. any-1	N col. m-2 any-1	% col. any-1	N col. m-2 any-1	% col. any-1	N col. m-2 any-1	% col. any-1	N col. m-2 any-1	% col. any-1
control 1	2.3 \pm 0.6	23 \pm 8	6.3 \pm 1.7	43 \pm 7	3.4 \pm 1.4	28 \pm 9	3.4 \pm 0.5	29 \pm 4	0.4 \pm 0.3	3 \pm 2	3.5 \pm 0.8	38 \pm 7
control 2	1.7 \pm 0.7	27 \pm 12	2.9 \pm 1.0	39 \pm 11	1.0 \pm 0.5	23 \pm 13	1.8 \pm 0.4	29 \pm 10	0.2 \pm 0.2	11 \pm 11	2.6 \pm 0.6	62 \pm 11
control 3	1.8 \pm 0.6	37 \pm 12	1.2 \pm 0.5	15 \pm 6	2.3 \pm 0.7	32 \pm 7	1.2 \pm 0.5	14 \pm 6	0.5 \pm 0.4	9 \pm 8	1.7 \pm 0.6	23 \pm 6
control 4	2.7 \pm 0.8	69 \pm 20	1.5 \pm 0.5	20 \pm 7	1.8 \pm 0.7	42 \pm 23	1.9 \pm 0.6	34 \pm 12	0.3 \pm 0.2	5 \pm 3	1.9 \pm 0.5	37 \pm 7
poda 1	5.5 \pm 1.9	35 \pm 13	4.6 \pm 0.9	30 \pm 6	10.9 \pm 2.6	62 \pm 15	7.0 \pm 1.9	28 \pm 6	2.0 \pm 0.9	9 \pm 4	5.2 \pm 1.2	29 \pm 5
poda 2	2.1 \pm 0.7	46 \pm 20	2.8 \pm 0.8	30 \pm 9	2.1 \pm 0.6	43 \pm 18	2.1 \pm 0.6	25 \pm 7	0.8 \pm 0.3	9 \pm 4	2.2 \pm 0.4	35 \pm 7
poda 3	3.5 \pm 1.0	46 \pm 22	2.7 \pm 0.4	31 \pm 7	6.2 \pm 1.2	51 \pm 8	2.1 \pm 0.4	19 \pm 6	0.3 \pm 0.2	1 \pm 1	4.6 \pm 1.1	34 \pm 5
poda 4	4.5 \pm 1.3	52 \pm 16	3.1 \pm 0.7	28 \pm 7	3.0 \pm 0.7	33 \pm 8	3.0 \pm 0.9	18 \pm 6	0.0 \pm 0.0	0 \pm 0	3.6 \pm 0.9	35 \pm 8

La mitjana de la taxa anual de reclutament va mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les parcel·les de poda al llarg dels tres intervals anuals de seguiment, i va ser el doble a les parcel·les de poda que a les control ($3,4 \pm 0,4$ i $1,5 \pm 0,2$ colònies m^{-2} any $^{-1}$, respectivament; ANOVA MR, $F_{2,78} = 3,67$, $p < 0,05$). La taxa de reclutament va ser aproximadament 6 vegades més alta en els intervals 2019-2020 i 2020-2021 ($3,0 \pm 0,9$ i $3,8 \pm 1,7$ colònies m^{-2} any $^{-1}$, equivalents a 43 ± 6 i 42 ± 5 % colònies any $^{-1}$, respectivament) que en l'interval 2021-2022 ($0,6 \pm 0,2$ colònies m^{-2} any $^{-1}$, equivalent a 5 ± 2 % colònies any $^{-1}$; ANOVA MR, $F_{2,78} = 10,61$, $p < 0,0001$; Taula annex 2b). La mitjana de la taxa anual de mortalitat no va mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les parcel·les de poda al llarg dels tres intervals anuals de seguiment, i es va mantenir estable en el temps amb oscil·lacions entre $2,8 \pm 0,4$ i $3,2 \pm 0,4$ colònies m^{-2} any $^{-1}$, equivalent a 24 ± 2 i 36 ± 3 % colònies any $^{-1}$, respectivament (ANOVA MR, $F_{2,78} = 1,30$, $p > 0,05$; Taula annex 2b). La densitat mitjana de colònies vives d'*E. singularis* es va mantenir estable al llarg del període d'estudi, però va mostrar diferències significatives entre les parcel·les de control i les de poda en les quatre dates anuals de seguiment, i va ser un 38 % superior a les parcel·les de poda que a les control (13 ± 1 i 8 ± 0 colònies m^{-2} , respectivament; ANOVA MR, $F_{1,39} = 18,64$, $p < 0,001$; Taula annex 2a).

Annex 6

Efecte de la poda sobre la taxa de mortalitat de les gorgònies en funció del tipus de mortalitat: mort de tot el teixit viu i despreniment de les colònies

a. *Paramuricea clavata*

La mitjana de la taxa anual de mortalitat de la gorgònia vermella *Paramuricea clavata* no va variar significativament al llarg dels tres intervals de seguiment entre les colònies podades i les colònies de control en funció de les dues causes de mortalitat: ni per la mort de tot el teixit viu de les colònies ($3,4 \pm 0,7$ i $2,1 \pm 0,5$ % colònies any⁻¹, respectivament; ANOVA d'1 factor, $F_{1,4} = 2,60$, $p > 0,05$) ni a causa del despreniment de les colònies ($3,2 \pm 1,0$ i $3,4 \pm 0,8$ % colònies any⁻¹, respectivament; ANOVA d'1 factor, $F_{1,4} = 0,04$, $p > 0,05$). En distingir les dues causes de mortalitat, la taxa de mortalitat a causa de la mort de tot el teixit viu de les colònies va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb un valor a les colònies molt afectades ($20,2 \pm 3,3$ % colònies any⁻¹) que va ser cinc vegades superior al de les colònies afectades ($3,7 \pm 0,9$ % colònies any⁻¹) i 25 vegades superior al de les colònies sanes ($0,8 \pm 0,1$ % colònies any⁻¹; ANOVA de 2 factors, $F_{2,12} = 56,26$, $p < 0,0001$). En canvi, la taxa de mortalitat a causa del despreniment de colònies no va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb valors mitjans que van oscil·lar entre el $2,8 \pm 0,5$ i el $4,7 \pm 1,6$ % colònies any⁻¹ (ANOVA de 2 factors, $F_{2,12} = 2,50$, $p > 0,05$).

En distingir les dues causes de mortalitat, la taxa de mortalitat no va variar significativament entre les diferents classes de talla de les colònies: ni per la mort de tot el teixit viu de les colònies (oscil·lant entre $2,7 \pm 1,4$ i $3,1 \pm 0,9$ % colònies any⁻¹; ANOVA de 2 factors, $F_{3,16} = 0,23$, $p > 0,05$) ni per despreniment (oscil·lant entre $2,2 \pm 0,4$ i $5,1 \pm 0,8$ % colònies any⁻¹; ANOVA de 2 factors, $F_{3,16} = 2,04$, $p > 0,05$).

b. *Eunicella singularis*

La mitjana de la taxa anual de mortalitat de la gorgònia blanca *Eunicella singularis* no va variar significativament al llarg dels tres intervals de seguiment entre les colònies podades i les colònies de control en funció de les dues causes de mortalitat: ni per la mort de tot el teixit viu de les colònies ($4,5 \pm 1,3$ i $3,6 \pm 0,4$ % colònies any⁻¹, respectivament; ANOVA d'1 factor, $F_{1,4} = 0,45$, $p > 0,05$), ni a causa del despreniment de les colònies ($7,2 \pm 3,1$ i $16,2 \pm 4,3$ % colònies any⁻¹, respectivament; ANOVA d'1 factor, $F_{1,4} = 3,10$, $p > 0,05$). En distingir les dues causes de mortalitat, la taxa de mortalitat a causa de la mort de tot el teixit viu de les colònies va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb un valor a les colònies molt afectades ($34,8 \pm 16,9$ % any⁻¹) que va ser deu vegades superior al de les colònies afectades ($3,6 \pm 0,9$ % any⁻¹) i 32 vegades superior al de les colònies sanes ($1,1 \pm 0,4$ % any⁻¹; ANOVA de dos factors, $F_{2,12} = 31,71$, $p < 0,001$). En canvi, la taxa de mortalitat causada pel despreniment de la colònia no va variar significativament entre els diferents graus d'incidència de MP, amb valors que van oscil·lar entre el $10,4 \pm 1,7$ i el $14,2 \pm 0,3$ % any⁻¹ (ANOVA de dos factors, $F_{2,12} = 0,18$, $p > 0,05$).

En distingir les dues causes de mortalitat, la taxa de mortalitat causada per la mort de tot el teixit viu de la colònia va mostrar diferències significatives entre les diferents classes de talla, amb un valor a les

colònies més petites (0-5 cm: $11,8 \pm 4,7$ % any⁻¹) que va ser al menys el doble que els de les colònies més grans (>5-10 a >15-20 cm: oscil·lant entre $5,7 \pm 1,2$ i $4,5 \pm 1,6$ % any⁻¹) i un valor de 0 a les colònies >20 cm d'alçada (ANOVA de 2 factors, $F_{4,20} = 7,18$, $p < 0,001$). La taxa de mortalitat causada pel despreniment de la colònia també va variar significativament entre les diferents classes de talla, amb un valor a les colònies més petites (0-5 cm: $24,2 \pm 5,6$ % any⁻¹) que va ser al menys el doble que els de les colònies més grans (>5-10 a >20 cm: oscil·lant entre $4,8 \pm 1,6$ i $12,0 \pm 3,0$ % any⁻¹; ANOVA de 2 factors, $F_{4,20} = 4,23$, $p < 0,05$).

